

Teoksessa kuvataan Suomen paperirahan historiaa setelinleikkauksesta aina eurojen käyttöönottoon asti. Markkaseteleiden elinkaarta vuosina 1945–2002 tarkastellaan sekä kotimaisesta että kansainvälisestä näkökulmasta. Kirjassa on runsaasti uutta tietoa seteleistä ja niiden suunnittelusta. Näyttävä kuvitus esittelee muun muassa ennen julkaisemattomia luonnoksia tunnetuilta taiteilijoilta. Teos sisältää myös paljon numismaattisesti kiinnostavia yksityiskohtia sekä tietoa seteleiden painotekniikan ja aitoustehtäjäkehityksestä.

Kirjan tekijällä *Antti Heinosella* on pitkä kansainvälinen ura setelialalla. Hän toimii seteliväarennösten ehkäisemisen maailmanlaajuisesta yhteistyöstä vastaavan ryhmän puheenjohtajana. Tätä ennen Heinonen oli yli kymmenen vuoden ajan Euroopan keskuspankin setelijohdaja ja Euroopan keskuspankkijärjestelmän setelikomitean puheenjohtaja. Vuosina 2001 ja 2002 hän toimi lisäksi eurokäteisen vaihdon koordinoinnista vastanneen komitean puheenjohtajana. Ennen siirtymistään Euroopan keskuspankkiin Heinonen vastasi Suomen Pankissa maksuvälineistä ja oli viimeisten markkaseteleisarjojen aihepiiri- ja designtoimikuntien sihteeri.

ISBN 978-951-37-6174-5
90.52

VIIMEISET MARKKAT

Suomen markkamääräiset setelityypit 1945–2002

Antti Heinonen

VIIMEISET MARKKAT

Suomen markkamääräiset setelityypit 1945–2002

Litt. A

◆ Antti Heinonen ◆

VIIMEISET MARKAT

VIIMEISET MARKAT

Suomen markkamääräiset setelityypit 1945–2002

◆ Antti Heinonen ◆

Suomen Pankki
Edita ◆ Helsinki

Julkaisija: Suomen Pankki
Kustantaja: Edita Publishing Oy
Copyright ©: Tekijä ja Edita Publishing Oy
Ulkoasu ja taitto: Suvi Sillanpää

Kirjan kuvat:

Visavuoren museosäätiö: sivut 129 ja 159

Gemalto: sivut 28 (vasen), 30, 109 ja 145

Suomen Pankin kuva-arkisto: sivut 28 (oikea), 29, 33, 55 (yläkuva) ja 112

Jaakko Koskentola: seteleiden ja seteliluonnosten kuvat

ISBN 978-951-37-6174-5

Edita Prima, Helsinki 2012

Lukijalle

Luovuin marraskuussa 2008 runsaan kymmenvuotisen kauden jälkeen Euroopan keskuspankin (EKP) setelijohtajan tehtävistä. Työni setelialalla jatkui kuitenkin puolipäivätoimisesti G10-maiden keskuspankkien pääjohtajien asettaman, seteliväärennösten globaalista ehkäisystä vastaavan ryhmän puheenjohtajana. Työtoverini olivat kiinnostuneita, mitä alkaisin tehdä toisella puolella ajastani. Vastasin ryhtyvänä kirjoittamaan. Suunnitelmissani oli jo pitkään ollut jatkaa seteleiden historiaa käsittelevien artikkelien kirjoittamista, mihin setelijohtajan tehtävät eivät juuri olleet antaneet mahdollisuutta.

Tässä kirjoitustyössä kypsyi ajatus kirjoittaa aiempien artikkelieni pohjalta kirja Suomen sotienjälkeisistä markkaseteleistä. Ajatuksen teki ajankohtaiseksi se, että helmikuun 2012 lopun jälkeen Suomen Pankki ei enää lunastaisi kyseisiä markkaseteleitä, ja näiden seteleiden elinkaari maksuvälineenä päättyisi.

Kirjaprojektin käynnistyttyä olen matkan varrella keskustellut monien Suomen Pankin

edustajien kanssa. Erityisesti keskustelut johtokunnan varapuheenjohtajan Pentti Hakkaraisen, pankinjohtaja Sinikka Salon, viestintäpäällikkö Mika Pösön ja rahamuseon intendentin Jaakko Koskentolan kanssa osoittivat, että myös Suomen Pankki koki tämän teoksen julkaisemisen tärkeäksi – mm. osana markkaseteleiden lunastamisen päättymiseen liittyvää tiedotusta. Tästä syystä pyrin muuttamaan kirjan näkökulmaa puhtaasti numismaatikoille tarkoitettusta harkuteoksesta myös laajempaa lukijakuntaa kiinnostavaan suuntaan. Aiemmat työtehtäväni 1970–1990-luvuilla Suomen Pankin tutkimus- ja rahapoliittisen osaston sekä kehittämissyöskön tutkijana sekä pankin tiedotuspäällikkönä ja ylikassanhoitajana samoin kuin EKP:n setelijohtajana johtivatkin luontevasti seteleiden koko elinkaaren tarkasteluun sekä kotimaisesta että kansainvälisestä näkökulmasta.

Kirjan luonnosta on kommentoinut Suomen kansallismuseon rahakammion johtaja Tuukka Talvio. Seteleiden painamista koskevia osia ovat

kommentoineet Suomen Pankin setelipainon (myöhemmin Setec, nykyisin Gemalto) tuotantopäällikkö Juhani Salovaara ja materiaalipäällikkö Juha Heinonen. Lisäksi Gemalto Oy:n toimitusjohtaja Tommi Nordberg on edistänyt setelipainon kuva- ja arkistomateriaalin saantia. Tietojen tarkistamisessa minua on avustanut Suomen Pankin arkiston ja maksuvälineosaston sekä Gemalton henkilökunta, minkä lisäksi olen saanut apua joukolta numismaatikkoja. Erityisesti mainittakoon heistä Auvo Tirkkonen sekä jo edesmenneet Timo Nylund ja Onni Viitala. Lämpimät kiitokseni tuesta kaikille edellä mainituille. Erityiskiitoksen ansaitsee Jaakko Koskentola, joka on valokuvannut lähes kaikki kirjan kuvat ja muutoinkin antanut panoksensa kirjani hyväksi.

Kirjan suomen kielen asun on tarkistanut Kaisa Paasovaara Suomen Pankin kieli- ja julkaisupalveluista, sen toimituksesta on vastannut Edita Publishingin kustannustoimittaja Matti Lehtinen ja taitosta graafinen suunnittelija Suvi

Sillanpää. Kiitokseni heille kaikille antoisasta ja tuloksetta yhteistyöstä.

Kiitokseni myös esimiehilleni EKP:n pääjohtajalle Jean-Claude Trichetille ja johtokunnan jäsenelle José Manuel González-Páramolle, jotka ovat mahdollistaneet tämän kirjan kirjoittamisen puolipäivätyöni ohella, sekä pitkäaikaiselle assistentilleni Ritva Järviselle, joka on avustanut minua 1990-luvun alkupuolella kirjoittamistani artikkeleista lähtien.

Luonnollisesti kirjan kirjoittaminen ja tietojen hankinta vuosikymmenten aikana ei olisi ollut mahdollista ilman perheeni jatkuvaa ymmärrystä ja kannustusta, mistä sydämelliset kiitokseni Varpulle, Noralle, Nellille ja Niinille.

Olen nauttinut tavattomasti tämän kirjan parissa viettämästäni ajasta. Toivon, että olen edes osin pystynyt välittämään nämä tuntemukseni lukijalle.

*Lokakuussa 2011
Antti Heinonen*

Suomen Pankki on vastikään siirtynyt laajalti sähköisiin julkaisuihin, jotka ovat saatavissa verkossa. Tässä yhteydessä tarjoutui mahdollisuus laatia sähköinen versio myös vuonna 2012 ilmestyneestä Viimeiset markat -kirjasta ja samalla tarkistaa sen tietoja. Ennen muuta sähköiseen versioon on voitu sisällyttää tiedot seteleiden lopullisista Suomen Pankkiin palautumatta jääneistä määristä.

Suomen Pankki lopetti helmikuun 2012 lopussa vuoden 1945 jälkeen liikkeeseen laskettujen seteleiden lunastamisen. Seteleiden lunastamisen päättymisen saaman huomion takia seteleitä palautui Suomen Pankkiin runsaasti

määräpäivään mennessä. Tässä kirjan sähköisessä versiossa ilmoitettavat tiedot palautumattomien setelien määristä perustuvat siten lopulliseen 29.2.2012 vallinneeseen tilanteeseen eivätkä painetun kirjan kirjoittamisvaiheen (30.9.2011) tilanteeseen.

Haluan jälleen kiittää Suomen Pankin ja Edita Publishingin väkeä sujuvasta yhteistyöstä sekä Auvo Tirkkosta monista setelitulukoita koskevista tarkistuksista.

*Toukokuussa 2015
Antti Heinonen*

Sisällys

Sisällys

Johdanto ...15

1. Seteleiden ominaisuudet eri näkökulmista ...19

Vain pala paperia ...20

Vähintään askeleen edellä väärentäjiä ...22

Paperin ja painamisen turvallisuus ...23

Setelipaperi ja sen aitoustekijät ...23

Seteleiden painamisen monet menetelmät ...24

Allekirjoittamisen taustalla seteleiden alkuperäinen käyttö talletustodistuksina ...33

Suomen seteleiden allekirjoituskäytännöt ja niiden erityispiirteet ...34

Allekirjoitusten painaminen osana Suomen seteleiden painoprosessia ...37

Korvaavista seteleistä variantteja ...39

Muut setelivariantit ...41

Seteleiden muuttuva asema maksuvälinekentässä ...42

2. Vuoden 1945 setelimallit ...47

Useita syitä seteleiden uudistamiseen ...48

Setelinleikkaus sekoitti uudistussuunnitelmat ...52

Setelinleikkauksen tavoitteet toteutuivat vain osin ...58

Uusien seteleiden valmistuksesta liikkeeseenlaskuun ...60

Vuoden 1945 setelimallien allekirjoitukset: Tuomioja, Raittinen, Kekkonen... ...63

3. Vuosien 1955–1957 setelimallit ...65

Vanhat ongelmat edelleen ajankohtaisia ...66

Avoimen luonnoskilpailun kautta uusiin setelimalleihin ...68

Seteleiden koko yhtenäiseksi ja valtiomiehet kuva-aiheiksi ...80

Riksikö nimeksi uudelle rahayksikölle? ...83

Rahayksikköä ei muutettu, mutta setelit oli kuitenkin uusittava ...88

Pitkään valmistetuille seteleille tyly vastaanotto ...97

Ankaran palautteen vuoksi osa seteleistä uusiksi ...98

Vuosien 1955–1957 setelimallien allekirjoitukset: von Fieandt, Waris, Simonen... ...104

Korvaavat setelit käyttöön ...105

4. Vuoden 1963 setelimallit ...107

Aika kypsyy uuteen rahayksikköön ...108

Setelit uuden rahayksikön mukaisiksi ...109

Setelinvaihdon valmistelut varhain liikkeelle ...111

Uusia luonnoksia ja teknisiä muutoksia ...115

5. Vuosien 1975–1980 setelimallit ...121

Tasavallan presidentti Urho Kekkosen muotokuva 500 markan seteliin ...122

Myös ”Snellman”, ”Ståhlberg” ja ”Paasikivi” uusittiin ...127

Vuosien 1963–1980 setelimallien allekirjoitukset:

Koivisto, Alenius, Karjalainen, Holkeri... ...133

Korvaavien seteleiden muuttuvat käytännöt ...135

6. Vuosien 1986–1993 setelimallit ...141

Asteittaisten uudistusten aika ohi ...142

Historialliset aikakaudet uusien setelimallien aihepiiriksi ...143

Seteli-ideoita luonnoskilpailujen avulla ...145

Aikakaudet ja niiden edustajat seteleissä ...153

Värikopiokoneista uusi uhka ...160

20 markan seteli 10 markan setelin tilalle ...163

Viimeinen muutos markkaseteleihin ...164

Vuosien 1986–1993 setelimallien allekirjoitukset:

Kullberg, Sorsa, Hämäläinen, Vanhala... ...166

Korvaavista seteleistä luopuminen ...168

7. Seteliväärennösten ehkäisemisessä onnistuttiin ...171

8. Setelityypit ...177

Vuoden 1945 setelimallit ...179

Vuosien 1955–1957 setelimallit ...210

Vuosien 1963–1980 setelimallit ...226

Vuosien 1986–1993 setelimallit ...275

9. Setelinleikkauksesta euron käyttöönottoon ...303

Viitteet ...307

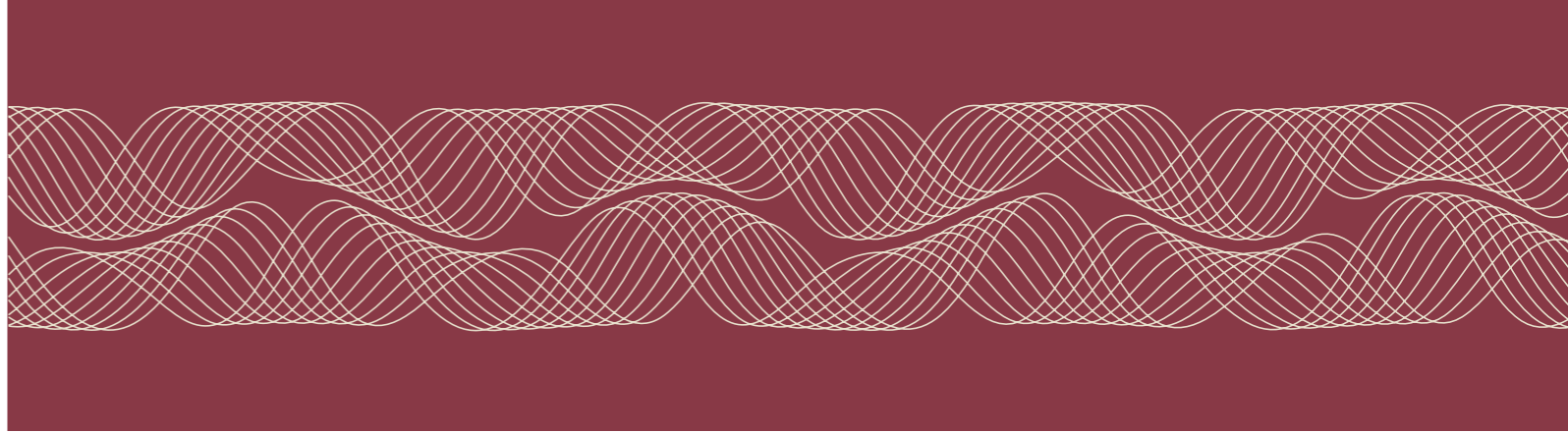
*Liite A: Seteleiden allekirjoittajat
1945–1999 aikajärjestyksessä ...316*

*Liite B: Seteleiden allekirjoitusten painamisessa
käytettyjä nimisarjoja ...318*

Lähteet ja kirjallisuus ...347

Henkilöhakemisto ...351

Johdanto

Suomen Pankin taloustieteellinen tutkimuslaitos julkaisi vuonna 1952 kuvauksen Suomessa vuosina 1809–1951 käytetyistä kotimaisista setelityypeistä.¹ Kirjassa on seteleiden valmistusta koskevan esittelyn ja seteleiden määrittelytekstien ohella taulukot, joista ilmenivät kunakin vuonna painettujen seteleiden määrät ja sarjanumerot. Nämä Yngvar Heikelin laatimat taulukot päättyivät vuoden 1940 setelityyppiin.² Vuoden 1945 setelimallista, joka teoksen julkaisuhetkellä oli käypä maksuväline, ei haluttu julkaista näin yksityiskohtaisia tietoja.

Tämä kirja jatkaa ajallisesti siitä, mihin vuoden 1952 julkaisu päättyi, ja kattaa Suomen markkamääräisten seteleiden historian vuoden 1945 mallista vuonna 2002 toteutettuun euroseteleiden liikkeeseenlaskuun asti. Teos oli julkaisuvaiheessa ajankohtainen sen takia, että helmikuun 2012 lopussa, jolloin eurorahanvaihdon päättymisestä oli kulunut 10 vuotta, Suomen Pankki lopetti näiden vuoden 1945 jälkeen liikkeeseen laskettujen markkaseteleiden lunastamisen. Maaliskuusta 2012 alkaen Suomen markkaseteleillä ei ole enää ollut lunastusarvoa, mutta niillä on luonnollisesti merkittävä historiallinen ja kulttuurihistoriallinen arvo. Seteleihin kohdistuu myös huomattava

numismaattinen kiinnostus, mikä puoltaa yksityiskohtaisen tiedon julkaisemista niistä.

Siinä vaiheessa kun Suomen Pankki vuonna 1952 julkaisi aikaisemman setelityyppiä käsitelleen teoksen, suomalaisia seteleitä ja yleensäkin suomalaisia rahoja koskeva kirjallisuus oli varsin vaatimatonta. Vuonna 1948 oli julkaistu *Rahatieteen opas*³, jossa ansiokkaasti kuvattiin myös suomalaisten seteleiden ulkoasua, mutta ei kuitenkaan menty yksityiskohtiin. Kiinnostus seteleihin numismaattisina kohteina oli tuolloin nykyistä vähäisempi, koska varsinkin arvoltaan suurten seteleiden säilyttämiseen keräilymielessä oli vain harvalla mahdollisuus.⁴ Lisäksi sotia seuranneet toistuvat inflaatiojaksot eivät tuoneet säästöjen pitämistä setelirahoina. Vasta viime vuosikymmenten aikainen elintason nousu, vapaa-ajan lisääntyminen ja vakaa rahanarvo ovat mahdollistaneet laajemman kiinnostuksen seteleiden keräämiseen.

Kiinnostuksen kasvun myötä myös alan kirjallisuus on viime vuosikymmenten aikana lisääntynyt. Kotimainen numismaattinen kirjallisuus – osin Suomen Pankin julkaisemakin – on käsitellyt jo monelta osin myös vuoden 1945 jälkeen liikkeeseen laskettuja setelityyppejä.⁵ Täydentääkseni keräilijöiden ja tutkijoi-

den havaintoihin perustuvia tietoja kirjoitin 1990-luvun puolivälissä Suomen Numismaattisen Yhdistyksen julkaisemaan *Numismaattiseen Aikakauslehteen* neljä artikkelia, joissa setelipainon tilastojen pohjalta käsitelin vuosien 1945–1980 setelimalleja samalla tavoin kuin vuoden 1952 julkaisun taulukoissa oli tehty.⁶

Vuonna 2006 pidin Suomen Numismaattisen Yhdistyksen setelikerhossa alustuksen pyydetystä, artikkeleihini liittyneestä aiheesta: korvaavat ns. tähtisetelit ja muut setelivariantit. Alustuksen pohjalta syntynyt vilkas keskustelu osoitti keräilijöiden kiinnostuksen saada mahdollisimman yksityiskohtaista tietoa seteleistä ja niiden tuotantojärjestelystä. Niinpä täydensin aikaisempia artikkeleitani kahdessa vuonna 2007 julkaistussa artikkelissa⁷, ja kun nämäkin johtivat lisätiedusteluihin, vielä neljässä artikkelissa vuosina 2009 ja 2010.⁸ Tämän kirjan setelityyppikohtaiset taulukot perustuvat monelta osin näihin aiempiin artikkeleihini.

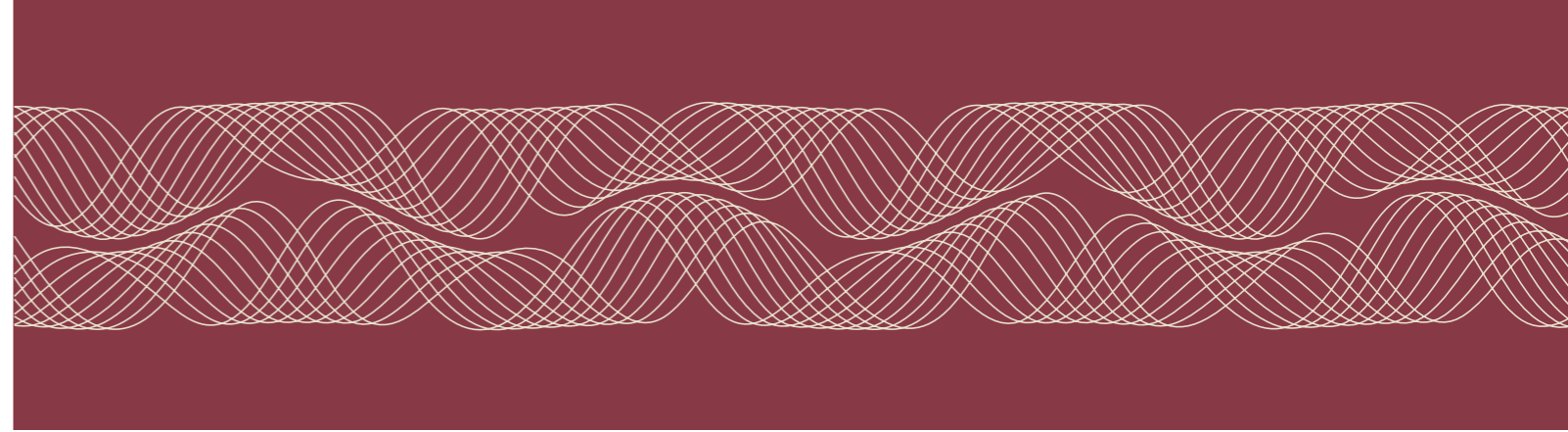
Kirjan tarkastelukulma on kuitenkin huomattavasti laajempi kuin mainittujen artikkeleiden. Käsitelen vuoden 1945 jälkeisten setelimallien (1945, 1955–1957, 1963, 1975–1980 ja 1986–1993) koko elinkaarta setelien suunnittelusta aina niiden käytöstä poistami-

seen samoin kuin yhteyttä kansantalouden kehitykseen ja kansainväliseen ympäristöön.

Sen sijaan seteleiden kuva-aiheiden aate- ja taidehistoriallisia yhteyksiä on käsitelty kattavasti Suomen Pankin julkaisemassa ja Tuukka Talvion kirjoittamassa *Suomen rahat* kirjassa.⁹ Vastaavasti seteleiden tuotantoprosessin muutoksia ja painamisessa käytettyjen koneiden kehitystä on käsitelty Suomen Pankin setelipainon juhlakirjassa.¹⁰ Tarkastelen näitä aiheita tässä teoksessa vain silloin, kun se aiheen käsittelyn kannalta on välttämätöntä.

Teoksen alkuosan muodostaa setelimallien aikajärjestyksessä etenevä käsittely. Sitä seuraa laaja setelityyppikohtainen osio, jossa on lyhyt kuvaus ja valokuva kunkin setelityypin etu- ja takasivusta, yhteenveto setelityypin toimitusaikataulusta, allekirjoituksissa käytetyistä nimensarjoista ja muista setelityypin tuotantoon ja liikkeeseenlaskuun liittyvistä numismaattisesti kiinnostavista yksityiskohdista sekä kunakin vuonna painettujen seteleiden määrät ja sarjanumerot.

Johdannoksi lukujen 2–6 setelimallien kronologiselle tarkastelulle käsitelen aluksi seteleiden ominaisuuksia eri näkökulmista ja historiallisesta perspektiivistä.

1.
*Seteleiden ominaisuudet
eri näkökulmista*

◆ Vain pala paperia

Seteli on vain pala paperia, jolla sinänsä ei ole arvoa. Arvo perustuu luottamukseen, jota seteleiden liikkeeseenlaskijaa kohtaan tunnetaan. Luottamus liikkeeseenlaskijaan riippuu setelin kyvystä täyttää roolinsa maksuvälineenä ja arvon säilyttäjänä.

Luottamuksen keskeinen merkitys näkyy mielenkiintoisesti ensimmäisten eurooppalaisten seteleiden ja yleisemminkin ensimmäisten nykyaikaisten seteleiden nimessä. Johan Palmstruchin perustaman Tukholman pankin (Stockholms Banco) vuonna 1661 liikkeeseen laskemia seteleitä kutsuttiin nimellä ”kreditvædlar” eli ”luottosetelit”. Nimi voidaan johtaa keskiaikaisesta latinankielisestä sanasta ”creditivus”, joka tarkoittaa ”luottamuksen arvoinen”.¹

Seteleitä laskivat niiden varhaisen historian aikana liikkeeseen myös yksityispankit ja kriisiaikoina jopa yritykset ja paikallisyhteisöt, mutta seteleiden luonteesta johtuu, että liikkeeseenlasku on myöhemmin lähes kaikkialla annettu julkisen vallan tehtäväksi ja määrittely säännöksin.²

Tarkasteltavana ajanjaksona Suomen Pankilla oli yksinoikeus setelinantoon Suomessa, ja pankki päätti seteliyksiköistä sekä setelien paperista, ulkonäöstä ja tekotavasta. Suomen Pankin ohjesäännön mukaan kysymys oli tällöin asiasta, jonka eduskunnan pankkivaltuusmiehet³ päättivät pankin johtokunnan⁴ esityksen perusteella. Pankkivaltuuston päätöksen jälkeen seteleiden selitelmät julkaistiin vuoteen 1980 asti valtioneuvoston, vuonna 1980 valtiovarainministeriön ja vuodesta 1984 lähtien Suomen Pankin päätöksellä asetuskokouksessa.⁵

Setelityyppiä on kansainvälisesti tapana nimittää päätöksentekovuoden, liikkeeseenlaskuvuoden tai päätöksentekopäivämäärän taikka sen lain tai asetuksen perusteella, jolla seteleiden liikkeeseenlasku on hyväksytty.⁶ Suomessa setelimallin määrittelyssä on käytetty vaihtehtoisesti joko päätöksenteko- tai liikkeeseenlaskuvuotta.

Tarkasteltavan ajanjakson ensimmäinen setelityyppi oli vuoden 1945 setelimalli, josta

Tukholman pankki laski liikkeeseen ensimmäiset nykyaikaiset pankkisetelit. Vuonna 1666 liikkeeseen lasketussa setelissä oli pankin kahdeksan toimihenkilön allekirjoitukset.

päätettiin vuonna 1945, mutta joka laskettiin liikkeeseen uudenvuodenyönä 1945–1946 toteutetun setelinleikkauksen johdosta vuoden 1946 alussa. Ulkoasultaan vuoden 1945 setelimalli perustui pääosin aikaisempiin, vuosien 1922, 1939 ja 1940 malleihin, ja vain 50 ja 100 markan setelit uudistettiin täysin.

Toinen, ulkoasultaan täysin erilainen setelityyppi oli vuoden 1955 setelimalli, joka poikkesi myös eri seteleiden yhtenäisen koon takia merkittävästi aikaisemmista seteleistä. Vuoden 1955 setelimallin ulkoasua muutettiin sittemmin useaan otteeseen pienin askelin, kunnes tarkasteltavan ajanjakson kolmas ulkoasultaan

ja aihepiiriltään täysin erilainen setelimalli laskeettiin liikkeeseen vuodesta 1986 lähtien.

Osa seteleihin tehdyistä muutoksista, kuten vuoden 1963 rahanuudistukseen liittynyt uusiminen, erotettiin aikaisemmasta nimeämällä setelimalli uuden liikkeeseenlaskuvuoden mukaan. Osa muutoksista katsottiin niin vähäisiksi, ettei setelityyppiä määrittelevää vuotta muutettu, mutta uudet setelit erotettiin aikaisemmista lisämerkinnällä Litt. A -tai Litt. B. Merkintä Litt. (littera, ”kirjain” latinan kielellä) oli otettu käyttöön jo vuoden 1909 setelimallin yhteydessä vuonna 1918⁷, kun sitä ennen oli käytetty kirjaimia A, B tai C kuvaamaan seteleissä toteutettuja pieniä muutoksia.

Pankkivaltuusto päätti kaikista uudistuksista, joissa setelimallin vuosilukua muutettiin. Sen sijaan seteleiden vähäisiä teknisiä muutoksia koskeva päätöksentekoprosessi vaihteli tarkasteluajanjakson aikana. Kun vuoden 1945 jo alun perin 1945 Litt. A -tyypiksi ristittyyn setelimalliin

tehtiin vuonna 1948 pieniä teknisiä muutoksia, uudesta 1945 Litt. B -tyypistä päätti Suomen Pankin johtokunta. Sen sijaan 1960-luvun lopulla ja 1970-luvulla seteleihin Litt.-merkintää käyttäen tehdyt tarkistukset, kuten vesileiman muodon tai paperin valmistustavan muutokset, johtokunta delegoi seteliasioista vastaavan ja Suomen Pankin setelipainon⁸ toimintaa valvovan johtokunnan jäsenenä päätettäviksi. Näistä pienistä teknisistä muutoksista ei ole edes merkintää pankin johtokunnan pöytäkirjoissa. Vuodesta 1984 lähtien pankkivaltuusto hyväksyi johtokunnan esityksestä myös Litt.-merkinnällä varustetut uudet setelimallit, ja niistä julkaistiin erillinen seteliselitelmä.

Seteleiden vähäisiä teknisiä muutoksia koskeneen päätöksentekoprosessin eroavuuksien vuoksi seuraavassa tarkastelussa on johtokunnan ja pankkivaltuuston pöytäkirja-aineiston⁹ lisäksi käytetty myös setelipainon arkistosta löytyneitä muistioita ja muuta materiaalia.

◆ Vähintään askeleen edellä väärentäjiä

On ehkä ihmisluonteelle ominaista, että paperirahaa on sen keksimisestä lähtien yritetty jäljitellä ja väärentää. Seurauksena on ollut päätymätön kilpailu viranomaisten ja väärentäjien välillä. Satojen vuosien ajan keskuspankit ja setelipainot ovat pyrkineet ehkäisemään väärennöksiä parantamalla seteleiden turvallisuutta ja kehittämällä uusia aitoustekijöitä, samalla kun poliisi- ja oikeusviranomaiset ovat omalla sarallaan tähdänneet samaan päämäärään.¹⁰

Muutaman viime vuosikymmenen aikana keskuspankit ovat ryhtyneet myös tiedottamaan

suurelle yleisölle ja rahaa ammattimaisesti käsitteleville pankkitoimihenkilöille ja kauppojen kassoille seteleiden aitoustekijöistä. Näin väärennosten ehkäiseminen on saanut lisätukea hyvin informoiduista seteleiden käyttäjistä.¹¹ Tämä ei ole kuitenkaan muuttanut perusfilosofiaa, jonka mukaan keskuspankin on pyrittävä aina olemaan vähintään askeleen edellä väärentäjiä.

Kilpajuoksu väärentäjien kanssa edellyttää setelimallien uusimista määräjain. Setelimallien uudistamisen perusteet eivät ole siten vuosien aikana juuri muuttuneet. Sen sijaan

väärentämiseen liittyvät uhat ovat aikojen kuluessa muuttuneet. Valokuvauksen keksiminen 1800-luvulla edellytti uutta ajattelua seteleiden turvavaatimuksissa ja johti värien ja erityisvärien käyttöön painamisessa. Vielä suurempi paradigman muutos on nähty viime vuosikymmenten aikana, kun seteleiden väärentäminen ei enää mustavalkokopiokoneiden ja myöhemmin värikopiokoneiden sekä henkilökohtaisten tietokoneiden, tulostimien ja kuvankäsittelyohjelmien markkinoille tulon jälkeen ole edellyttänyt painoalan asiantuntemusta ja kalliita investointeja laitteistoon.

◆ Paperin ja painamisen turvallisuus

Seteleiden turvallisuus on alusta alkaen perustunut niiden valmistamisessa käytettävän paperin ominaisuuksiin ja painamisen menetelmiin. Molemmista on tehty jatkuvaa kehitystyötä, mikä näkyi monin tavoin myös tarkasteltavissa setelityypeissä.

Setelipaperi ja sen aitoustekijät

Setelipaperi valmistetaan yleensä puuvillakuiduista paperin kesto-ominaisuuksien parantamiseksi. Puuvillasta tehty setelipaperi kestää taittelua paremmin kuin tavalliset selluloosapohjaiset paperit. Setelien on oltava kestäviä, koska niitä taitellaan ja ne vaihtavat omistajaa useasti.

Tarkasteluajanjakso osuu setelipaperin valmistuksen kannalta siinä mielessä mielenkiintoiseen siirtymävaiheeseen, että vuoden 1945 tyyppin 5000 markan ja 1955 tyyppin 5000 ja 10000 markan setelit valmistettiin vielä kä-

Alati muuttuvien väärentämishuhtien myötä uusien turvatekijöiden suunnittelu ja luonnosten tekeminen uusiksi setelimalleiksi ovat keskeinen osa setelipainon toimintaa. Sano taankin, että setelipainon tulisi aloittaa seuraavan setelimallin suunnittelu heti, kun edellisen mallin luonnokset on hyväksytty. Seuraavassa esitellään myös näitä luonnoksia uusiksi setelimalleiksi, joista osa toteutui, osa jäi toteuttamatta. Luonnokset valaisevat yhtäältä setelipainossa tehtyä kehitystyötä ja toisaalta pankin ja setelipainon näkemyksiä tulevien seteleiden ulkoasusta sekä kuva-aiheista.

sin tehdystä paperista. Muihin setelimalleihin käytettiin koneella valmistettua paperia, joka suurien painosmäärien takia muodostui ajan mittaan ainoaksi kustannuksiltaan tehokkaaksi vaihtoehdoksi.

Setelipaperin keskeinen aitoustekijä on vesileima, joka näkyy, kun seteliä katsoo valoa vasten. Jo edellä mainittu Tukholman pankki otti tähän tarkoitukseen valmistetun vesileimallisen paperin käyttöön vuonna 1666, muutamia vuosia ensimmäisten seteleidensä liikkeeseenlaskun jälkeen.¹² Samoin Englannin pankki (Bank of England), joka alkoi laskea liikkeeseen seteleitä vuonna 1694, siirtyi pari vuotta myöhemmin käyttämään vesileimallista paperia.¹³ Myös Suomen Pankki otti vesileimallisen paperin käytön pian ensimmäisten seteleidensä liikkeeseenlaskun jälkeen vuonna 1817.¹⁴ Sen jälkeen vesileima on muutamaa setelityyppiä lukuun ottamatta esiintynyt kaikissa Suomen seteleissä.

Toinen setelipaperiin sisältyvä turvatekijä ovat värilliset kuidut. Niitä käytettiin suomalaisissa seteleissä ensimmäisen kerran vuosien 1897–1898 setelimallassa ja useaan otteeseen sen jälkeen.

Vesileimaa ja värillisiä kuituja nuorempi innovaatio on setelipaperiin valmistuksen aikana upotettava varmuuslanka. Sen kehitti Englannin pankki yhteistyössä Portalsin paperitehtaan kanssa 1930-luvulla, jonka lopulla varmuuslankaa kokeiltiin ensimmäisen kerran Etelä-Afrikan seteleissä. Pian tämän jälkeen se otettiin käyttöön myös Englannin omissa seteleissä.¹⁵

Suomen seteleissä varmuuslanka esiintyi ensimmäisen kerran vuoden 1975 mallin 500 markan setelissä. Varmuuslangan ominaisuuksia kehitettiin eri maissa voimakkaasti 1970- ja 1980-luvulla. Viimeisessä markkasetelisarjassa varmuuslankana käytettiin sukeltavaa hologrammilankaa, joka setelin pinnalla näkyi katkonaisena mutta valoa vasten yhtenäisenä.

Suomen seteleiden raaka-aineena käytetty paperi valmistettiin koko tarkastelujakson ajan Tervakosken paperitehtaassa lukuun ottamatta kahta vuoden 1986 Litt. A -tyypin 50 markan setelin erää.¹⁶ Vaikka setelipaino hankki setelipaperin samalta toimittajalta ja paperia koskivat tarkat tekniset määrittelyt, ei se tarkasta laadunvalvonnasta huolimatta sulkenut pois paperin pieniä vaihteluita. Niitä syntyi, koska myös paperin raaka-aineet muuttuivat. Samasta syystä seteleiden painamisessa käytetyt värit, jotka niin ikään oli määritelty tarkoin, saattoivat jossain määrin vaihdella eri tuotantotierien aikana. Näitä vähäisiä vaihteluita paperin laadussa tai seteleiden värityksessä seteleiden käyttäjät tuskin huomasivat.

Seteleiden painamisen monet menetelmät

Seteleiden painaminen koostuu useasta eri vaiheesta, ja tarkasteltavana ajanjaksona setelipaino käytti painatukseen useita erilaisia koneita. Ajanjakson ensimmäiset, vuoden 1945 setelimallit painettiin käyttäen pääosin tyypillistä kirjapainomenetelmää eli kohopainoa. Myöhemmissä setelimalleissa käytettiin yhä enemmän kaiverrus- ja offsetpainoa. Kussakin painoprosessissa käytettiin erityyppisiä painolaattoja, -filmejä ja -värejä.

Setelipaino hankki ensimmäiset offsetkoneet seteleiden painamista varten vuonna 1952, ja seuraavana vuonna se hankki kaiverruspainokoneen vanhojen 1920-luvulla hankittujen kuparipainokoneiden tilalle.¹⁷ Uudet koneet otettiin käyttöön vuoden 1955 setelimallin painamisessa. Kaiverrus- ja offsetpaino korvasivat vähitellen kohopainon, ja markkaseteleiden loppuaikana seteleihin painettiin kohopainoa käyttäen enää seteleiden sarjanumerot.

Offsetpainatusta käytettiin yleensä seteleiden pohja- ja taustakuvioiden painamiseen. Setelipainon hankittua Simultan-offsetkoneen vuonna 1960¹⁸ seteleiden molemmat sivut voitiin painaa samanaikaisesti, ja lisäksi etu- ja takasivu sekä niiden sisältämät värit kohdistuivat täydellisesti.

Offsetpainatus on epäsuora painomenetelmä, jossa painojälki siirtyy ensin (sylinteriin kiinnitetyiltä) painolevyiltä kohdistettuna kumikan-kaalle ja vasta siitä paperille (kuva sivulla 26).

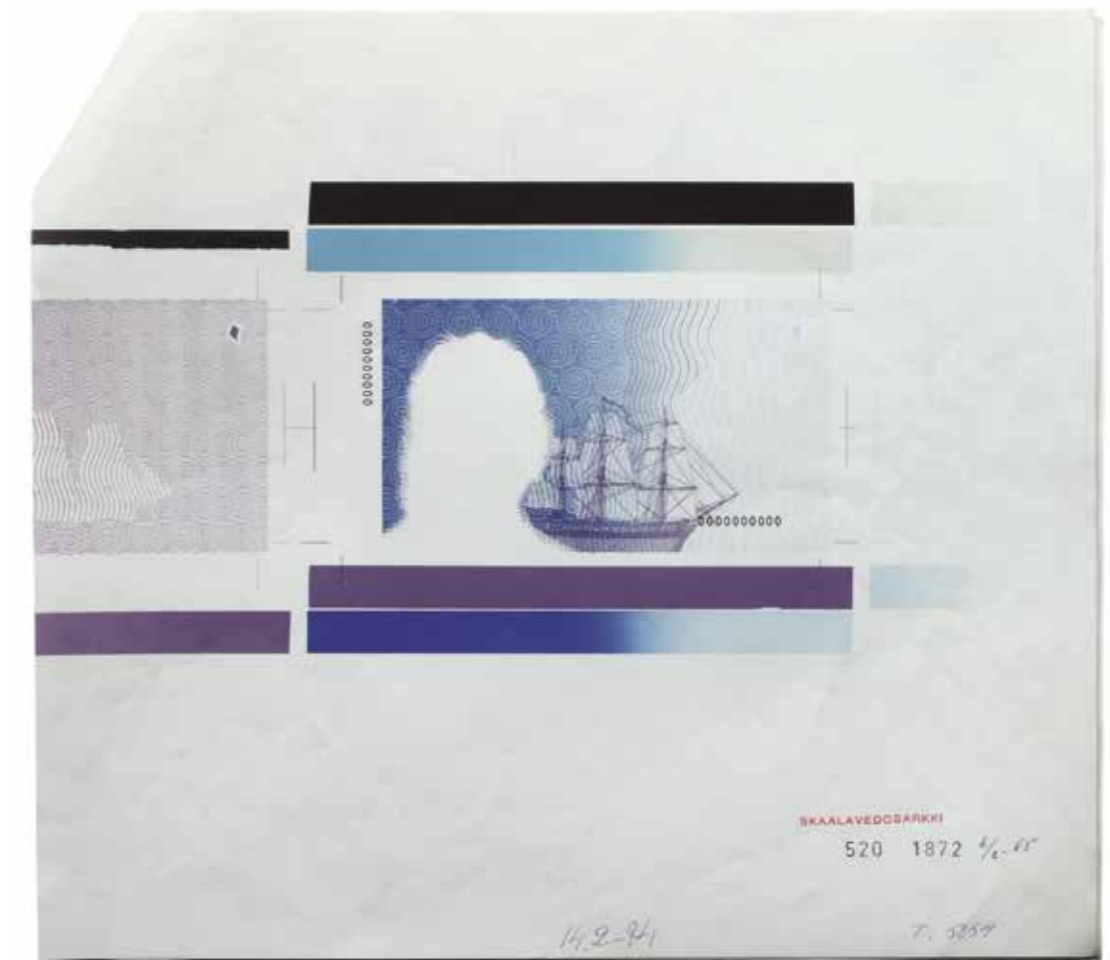
Offsetpainovaiheessa käytettiin myös ns. iirispainatusta, jossa kaksi vierekkäistä painoväriä sekoittuu asteittain toisiinsa, minkä seurauk-

sena setelin väri vaihtuu toiseksi ilman selvää rajapintaa.¹⁹

Kaiverruspaino antaa seteleille niille ominaisen karheuden, jonka voi tuntea sormenpäillä. Kaiverruspainatuksessa kuviot kaiverretaan tai

syövytetään syvennyksiksi painolaatan pintaan. Painovaiheessa painolevylle syötetään väriä, joka täyttää syvennykset, ja pyörivä tela pyyhkii puhtaaksi ne alueet, joille ei ole kaiverrettu kuvaa. Kun paperi painettaessa puristetaan paino-

◆ Vuoden 1986 mallin 1000 markan setelin etusivun offsetpainetun taustan vedos. Seuraavassa vaiheessa seteliin painettiin kaiverruspainomenetelmällä muun muassa Anders Chydeniuksen muotokuva, tekstit, arvomerkit ja allekirjoitukset sekä lopuksi kohopainotekniikalla setelin sarjanumerot. ◆

◆ Vuoden 1986 setelimallin 50 markan setelin painamisessa käytettiin kolmea sylinteriin kiinnitettyä offsetpainolevyä, joiden tuloksena syntyi takasivun väritys. Setelin takasivun painamiseen käytettiin vain offsetpainoa.

levyyen, siirtyy väri syvennyksistä paperiin, ja käytetty jäykkä väri synnyttää kohokuvion.²⁰

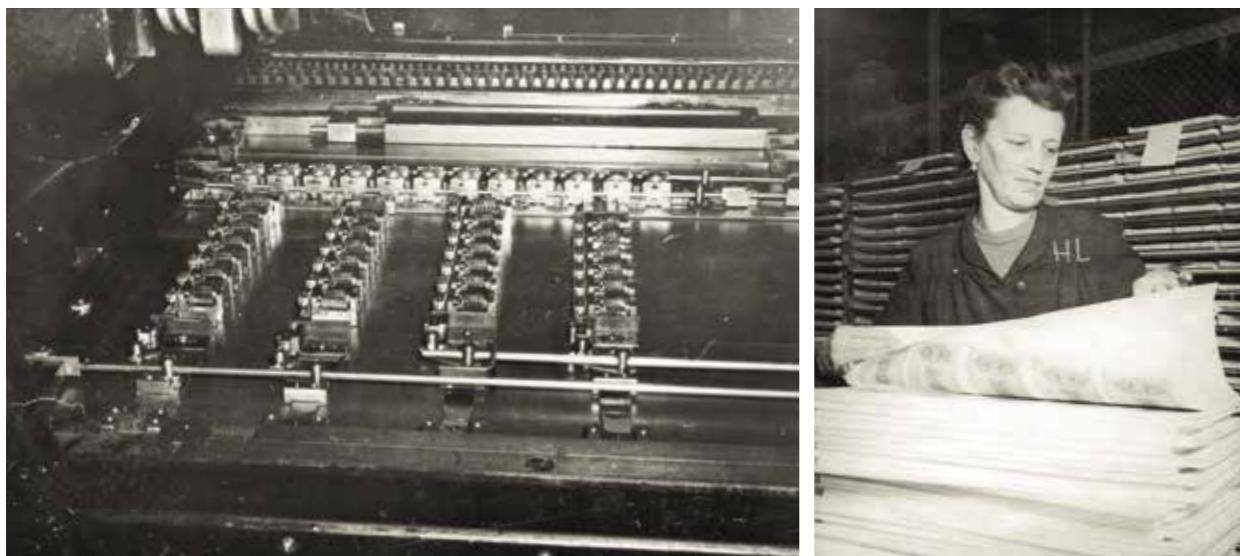
Kaiverruspainoa käytettiin Suomen markkaseteleissä muotokuvien, tekstien ja arvomerkitöjen sekä joidenkin erityisten turvatekijöiden, kuten mikrotekstien ja piilokuvien, painamiseen. Arvoltaan suurissa markkasete-

leissä kaiverruspainoa käytettiin sekä etu- että takasivun painamiseen ja arvoltaan pienemmissä seteleissä vain etusivun painamiseen tai ei ollenkaan.

Setelit yksilöivässä numeroinnissa käytettiin tarkastelujakson aikana kohopainoa lukuun ottamatta muutamia harvoja poikkeuksia, joissa

◆ Koevedos vuoden 1986 mallin 100 markan setelin etusivusta, johon on kaiverruspainettu Jean Sibeliuksen muotokuva, tekstit, arvomerkitä, allekirjoitukset, tunnistamisrenkaat ja vasemman alakulman piilokuvio.

Vasen kuva: Painamisen loppuvaiheessa setelit yksilöitiin painamalla niihin sarjanumerot. Kuvassa olevat setelipainon numerointilaitteet ovat 1950-luvulta.

Oikea kuva: Setelipainon työntekijä tarkastelemassa vuoden 1945 mallin 50 markan seteleiden arkkeja. Arkkikoneissa setelit painettiin painoserissä, joiden koko saattoi vaihdella muutamasta sadasta seteliarkista kymmeneen tuhansiin. Useassa vaiheessa painettuja seteliarkkeja jouduttiin eri painamisvaiheiden välillä kuivattamaan.

numerot painettiin Simultan-offsetkoneeseen liitetyllä erillisellä numerointiyksiköllä.²¹ Kun kussakin setelissä oli kaksi sarjanumeroa, seteliarkin koosta riippuen täytyi enimmillään hallita 56:ta numerointilaitetta, jotta seteleiden sarjanumerot juoksivat tietyn järjestelmän mukaan ilman virheitä.²²

Seteleiden numeroinnin ohella kohopainoa käytettiin setelipainossa myös allekirjoitusten painamiseen aina 1980-luvulle asti. Vuoden 1980 Litt. A -tyypin 10 markan setelin myötä allekirjoitukset ryhdyttiin kuitenkin painamaan kaiveruspainoa käyttäen.

Seteleitä painettiin sekä arkki- että rotaatiokoneilla. Arkkikoneisiin setelipaperi syötettiin nimensä mukaisesti valmiiksi leikattuina paperiarkkeina ja rotaatiokoneisiin suurelta paperirullalta.

Rotaatiopainamisessa paperi syötettiin painokoneeseen suurelta rullalta. Vuoden 1963 Litt. B -tyypin 5 markan seteli painettiin rotaatiokoneessa, jossa offsetpainoon oli lisätty erillinen kaiveruspainoyksikkö, jolla setelit tämän jälkeen painettiin.

Rotaatiotekniikkaa käytettäessä osa tai kaikki painovaiheet voitiin yhdistää samassa koneessa peräkkäin ja hoitaa yhdessä tuotantovaiheessa, jolloin setelit leikattiin arkeiksi vasta painamisen loppuvaiheessa.

Joissakin tapauksissa rotaatiokoneeseen oli liitetty numerointiyksikkö, jolloin paperi leikattiin arkeiksi vasta seteleiden numeroinnin jälkeen. Muussa tapauksessa rotaatioseteleiden

numerointi oli erillinen työvaihe sen jälkeen, kun setelit oli jo leikattu arkeiksi.

Samaa setelityyppiä saatettiin painaa sekä rotaatio- että arkkikoneella. Näin oli asianlaita esimerkiksi vuoden 1986 tyyppin 10 markan setelin tapauksessa, kun pääosa painettiin rotaatiokoneella, jossa oli sekä offset- että kaiverruspainoyksikkö, ja loppupainos arkkikoneella.

◆ Vuoden 1945 mallin 50 markan setelit painettiin kokonaan kohopainorotaatiota käyttäen. ◆

◆ Setelipainon arkistosta löytynyt esittelykuva guilloche-koneella aikaansaaduista ruusukemaisista yksittäis- ja pohjakuvioista. ◆

Varsinaisten painokoneiden lisäksi seteleiden valmistuksessa käytettiin koneita, joilla seteleihin voitiin piirtää reliefipiirroksia tai guilloche- eli silmukkaviivakuvioita. Silmukkaviivakuvioilla tarkoitetaan yleensä ruusukemaisia yksittäis- tai pohjakuvioita, jotka on tehty guilloche-koneella.

Vastaavasti reliefipiirrokset toteutetaan piirtimellä, jonka avulla seteleihin saadaan originaalilaatusta taustakuviota tai pohjaverkko.²³

Viimeisten markkasetelimallien valmistuksessa käytettiin setelipaperin ja painamalla tuotettujen turvatekijöiden ohella myös kuormaliimaustekniikalla foliokoneen avulla seteleihin

kiinnitettyjä hologrammeja, joissa oleva kuvio muuttui seteliä käännettäessä optisesti.

Seteleiden painolaatua tarkastettiin jatkuvasti tuotantoprosessin aikana ja lisäksi erillisessä lopputarkastuksessa. Käsinalajittelussa jokainen painettu seteliarkki käytiin läpi ja siitä arvioitiin esimerkiksi värien kohdistus, voimakkuus, mahdolliset väritahrat ja numeroinnin laatu.

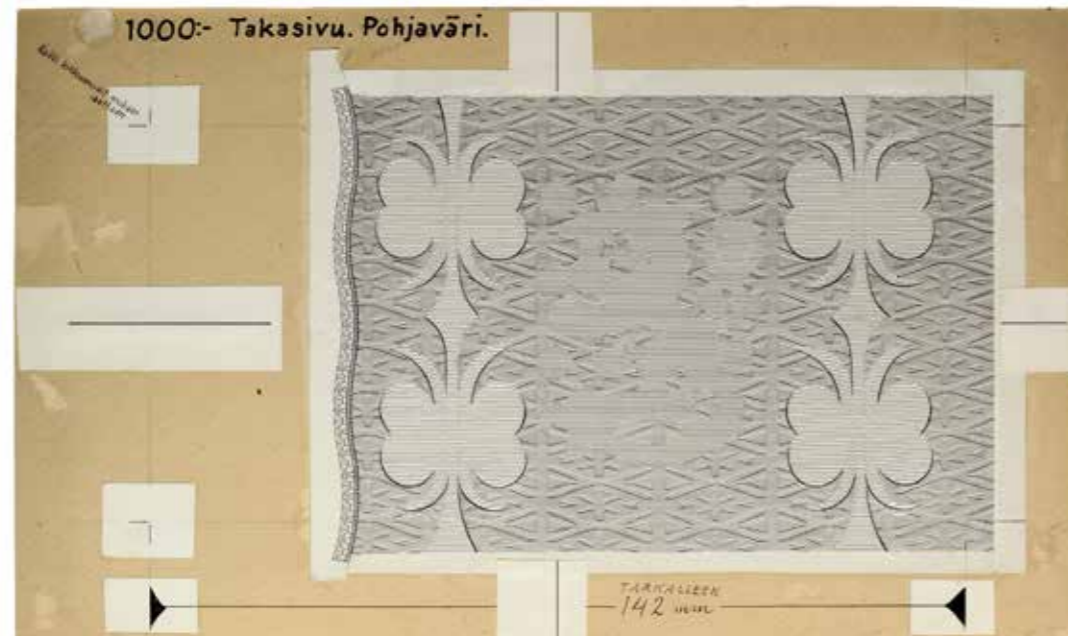
Viallisiksi havaitut seteliarkit ja yksittäiset setelit poistettiin ja vietiin tuhottaviksi.²⁴ Setelipainossa pantiin 1950–1980-luvuilla viallisten seteliarkkien ja seteleiden tilalle erikseen painettuja korvaavia seteliarkkeja ja seteleitä,

joilla oli oma tunnuksensa.²⁵ Sen jälkeen kun setelipaino 1980-luvun puolivälissä ryhtyi käyttämään lajittelukonetta käsinalajittelun ohella, kone poimi lajittelijan merkitsemät yksittäiset huonot setelit erilleen, ja korvaavien seteleiden käytöstä luovuttiin.

◆ ————— ◆
Seteliarkit tarkastettiin yksitellen käsin 1980-luvun puoliväliin asti. Arkkien tarkastajat arvioivat muun muassa värien kohdistuksen ja mahdolliset väritahrat.

◆ ————— ◆
Reliefikoneella vuoden 1955 mallin 1000 markan seteliin piirretty taustakuviota ja leijona.

◆ Allekirjoittamisen taustalla seteleiden alkuperäinen käyttö talletustodistuksina

Seteleiden allekirjoittaminen voidaan johtaa niiden alkuperäisestä tarkoituksesta. Seteli (bank note) (keskus)pankin liikkeeseen laskemana, määrääroisena haltijan maksuvälineenä otettiin siis ensimmäistä kertaa käyttöön vuonna 1661 Ruotsissa, kun Tukholman pankki ryhtyi laskemaan liikkeeseen luottoseteleitä. Käyttöönnoton perusteena olivat pankkiin tehdyt ploomurahojen talletukset, joiden vastineena laskettiin liikkeeseen seteleitä.²⁶

Setelit olivat siten alun perin talletustodistuksia, joiden avulla Tukholman pankin perustaja Palmstruch pyrki lisäämään maksuvalmiutta kupariarvoltaan erilaisten ploomurahojen olosuhteissa ja helpottamaan kaupankäyntiä painavilla ploomurahoilla maksamisen sijasta.²⁷ Näin ollen oli varsin luonnollista, että seteleissä oli pankin toimihenkilöiden allekirjoitukset samalla tavalla kuin talletustodistuksissa. Tukholman

pankin seteleissä allekirjoituksia oli aluksi viisi ja myöhemmin vuonna 1666 jopa kahdeksan (ks. kuva s. 21). Sen lisäksi, että allekirjoitukset osoittivat pankille talletuksesta syntyneen velvoitteen, ne vahvistivat, että seteli oli aito kyseisen pankin liikkeeseen laskema todistus. Seteleiden allekirjoituksia pidettiin siten myös turvatekijänä, koska käsin kirjoitettua allekirjoitusta oli vaikea jäljentää.²⁸

Myös seteleitä pisimpään yhtäjaksoisesti liikkeeseen laskenut keskuspankki, Englannin pankki, omaksui seteleiden allekirjoituskäytännön alusta alkaen. Yhtenä Englannin pankin perustamisen synnä oli nimenomaan seteleiden (”running cash note”) liikkeeseenlasku, ja pankki onkin vuodesta 1694 lähtien laskenut seteleitä liikkeeseen lähes 320 vuoden ajan. Englannin pankin seteleissä oli aluksi kahden kassanhoitajan allekirjoitus. Sen jälkeen kun pankki vuonna

1853 luopui seteleiden allekirjoittamisesta käsin ja siirtyi painettuihin nimikirjoituksiin, ryhtyi se vuodesta 1870 lähtien painamaan seteleihinsä pelkästään ylikassanhoitajan nimikirjoituksen sekä tiedon hänen virka-asemastaan.²⁹

Kun näistä historiallisista esimerkeistä siirrytään nykypäivään, havaitaan, että seteleissä on lähes kaikissa maissa edelleen allekirjoitukset. Vaikka suuri yleisö ei tänä päivänä miellä seteliä talletustodistukseksi, on liikkeessä oleva setelistö osa keskuspankkien taseen vastattavaa- eli velkapuolta, mikä tukee allekirjoituskäytännön säilyttämistä.

Seteleiden allekirjoituksen merkityksestä saatiin mielenkiintoinen muistutus muutama vuosi sitten, kun mediassa käisteltiin, kuka on Mr. Euro. Onko hän Euroopan komission raha-asioista vastaava komissaari, euroalueen valtiovarainministerien muodostaman euroryhmän puheenjohtaja vai Euroopan keskuspankin (EKP) pääjohtaja? Tuolloin EKP:n pääjohtaja Jean-Claude Trichet totesi median kyselyihin olevansa Mr. Euro, koska ”euroseteleissä on minun allekirjoitukseni”.

Suomen seteleiden allekirjoituskäytännöt ja niiden erityispiirteet

Myös Suomen ensimmäiset ruplamääräiset setelit olivat talletustodistuksia. Niissä oli teksti, jonka mukaan pankkiin oli talletettu seteliin merkitty määrä, joka setelin haltijalla oli oikeus saada takaisin.³¹ Sen takia oli luonnollista, että setelit varustettiin allekirjoituksilla, ruplasetit kahdella allekirjoituksella. Kahden allekirjoituksen käytäntö säilyi koko Suomen rupla- ja markkamääräisten seteleiden lähes

◆ Vuodesta 1870 lähtien Englannin pankin seteleihin painettiin ylikassanhoitajan nimikirjoitus sekä hänen virka-asemaansa osoittava titteli (Chief Cashier). Ulkoasultaan 5 punnan seteli pysyi lähes muuttumattomana vuosina 1793–1956.³⁰

190-vuotisen historian ajan. Ensi vaiheessa nämä seteleiden allekirjoittajat olivat pankin johtokunnan jäseniä (ensimmäisenä allekirjoittajana) ja kirjanpitäjiä tai kassanhoitajia (toisena allekirjoittajana). Aikana, jolloin setelit allekirjoitettiin käsin, oli tähän tehtävään nimetty myös henkilöitä, jotka toimivat seteleiden ylimääräisinä allekirjoittajina tehtävään muiden virkatehtäviensä ohella allekirjoittaa käsin seteleitä.

Kun seteleiden suosio kasvoi ja niitä alettiin tarvita normaaleissakin olosuhteissa suuria määriä, allekirjoittamisessa siirryttiin painetuihin nimikirjoituksiin. Tämä tapahtui yleisesti 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvun alkupuolella.³² Suomessa jo aivan ensimmäisissä rupla- ja kopeekkamääräisissä seteleissä johtajan nimi lyötiin alkuvaiheen jälkeen leimasimella³³, mutta painetuihin nimikirjoituksiin siirryttiin kahdessa vaiheessa: pieniarvoisissa seteleissä vuonna 1882 ja 50 markan ja arvoltaan sitä suuremmissa seteleissä vuonna 1901.³⁴ Vuonna 1901 annettiin julistus, jonka mukaan kaikki nimikirjoitukset oli tehtävä koneellisesti pankin huoneistossa.³⁵

Suomen Pankin liikkeeseen laskemien seteleiden allekirjoitukset olivat alusta alkaen allekkain yhtä poikkeusta lukuun ottamatta, joka oli vuoden 1975 tyyppin 500 markan seteli. Siinä allekirjoitukset olivat rinnakkain.³⁶ 1880-luvulta lähtien allekirjoitukset olivat yleensä setelin alaosan keskellä niin, että kummastakin nimestä osa sijaitsi keskiviivan vasemmalla ja toinen osa sen oikealla puolella. Joissakin tapauksissa tila ei riittänyt tällaiseen ratkaisuun, ja allekirjoitukset sijaitsivat allekkain setelin keskiviivan oikealla puolella.

Sen jälkeen kun seteleissä alettiin käyttää painettuja allekirjoituksia, seteleitä allekirjoittamaan oikeutetut henkilöt antoivat nimikirjoitusnäytteet, joiden perusteella setelipaino painoi nimikirjoitukset seteleihin. Myöhemmin setelipaino pyysi allekirjoittajilta yleensä kuusi nimikirjoitusnäytettä, jotka piti kirjoittaa tarkoitukseen varatulla kynällä erityiselle lomakkeelle. Lisäksi allekirjoittajan piti esittää näkemyksensä nimikirjoituksesta, jota hän halusi ensisijaisesti käytettävän.

◆ Seteleiden allekirjoittajien kuultopaperille kirjoittamat nimet vuodelta 1945. ◆

Seteleiden ensimmäisinä allekirjoittajina toimineiden pankin johtokunnan jäsenten lukumäärä oli vuoden 1921 ohjesääntömuutoksen jälkeen viisi ja toisina allekirjoittajina toimineiden kassanhoitajien lukumäärä neljä. Kun jokaisen ensimmäisen allekirjoittajan nimikirjoitus saattoi esiintyä setelissä yhdessä kunkin toisen allekirjoittajan nimikirjoituksen kanssa, oli käytettävissä samanaikaisesti yhteensä 20 eri allekirjoitusparia (5 x 4). Johtokunnan jäsenten määrä kasvoi 1960-luvulla kuuteen ja hieman myöhemmin toisina allekirjoittajina toimineiden henkilöiden määrä kahdeksaan, jolloin samanaikaisesti oli käytössä 48 (6 x 8) eri allekirjoitusparia. Kun joitakin setelityyppejä painettiin yli kymmenen vuoden ajan, kasvoi käytettyjen allekirjoitusparien määrä uusien nimitysten seurauksena vielä huomattavasti suuremmaksi. Huippuna oli vuoden 1963 Litt. A -tyypin 10 markan seteli, jonka aikana käytettiin yhteensä 125:tä eri allekirjoitusparia.

Vaikka historiallisesti lukuisat samanaikaisesti käytössä olleet allekirjoitukset olivat yleisiä useiden maiden seteleissä varsinkin aikana, jolloin setelit allekirjoitettiin käsin³⁷, virtaviivaistuivat nimikirjoituskäytännöt 1900-luvun jälkipuoliskon aikana useimmissa maissa. Yleisimmäksi ratkaisuksi muodostui, että seteleissä oli vain keskuspankin pääjohtajan nimikirjoitus, tai jos nimikirjoituksia oli kaksi, pääjohtajan lisäksi toinen allekirjoittajista oli keskuspankin toimihenkilö tai, etenkin Euroopan ulkopuolella, valtiovarainministeri. Siten Suomen markkaseteleiden allekirjoituskäytäntö oli 1900-luvun jälkipuoliskolla eräänlainen kansainvälinen kummajainen. Tämä allekirjoitusparien moninaisuus lisäsi keräilijöiden kiinnostusta Suomen

seteleihin, ja seteleiden allekirjoitukset ovat saaneet erityistä huomiota Suomen seteleistä kiinnostuneiden keräilijöiden piirissä.³⁸

Allekirjoittajien suuren määrän ohella toinen mielenkiintoinen erityispiirre Suomen seteleiden allekirjoituksissa oli useiden allekirjoittajien merkittävyys maan poliittisessa ja taloushistoriassa. Suomen yhdeksästä ensimmäisestä tasavallan presidentistä neljä toimi ennen presidentin virkaan astumistaan Suomen Pankin pääjohtajana (Risto Ryti ja Mauno Koivisto) tai johtokunnan jäsenenä (Kyösti Kallio ja Urho Kekkonen) ja oli siinä ominaisuudessa seteleiden ensimmäisenä allekirjoittajana. Vastaavasti useat Suomen Pankin johtokunnan jäsenet (Otto Stenroth, Ernst Gråsten, August Ramsay, Johannes Lundson, J. W. Rangell, K. T. Jutila, Sakari Tuomioja, Rainer von Fieandt, Aarre Simonen, Ahti Karjalainen, Reino Rossi, Päiviö Hetemäki, Harri Holkeri, Ele Alenius, Seppo Lindblom, Esko Ollila, Kalevi Sorsa ja Matti Louekoski) toimivat pääministerinä, valtiovarainministerinä tai muuna valtioneuvoston jäsenenä ennen nimitystään Suomen Pankin johtokuntaan ja monet myös sen jälkeen saatuaan virkavapauden pankin johtokunnan jäsenen tehtävistä. Seteleiden ensimmäisten allekirjoittajien luettelo (liite A) kuvastaa siten mielenkiintoisesti myös Suomen poliittisen ja taloushistorian keskeisiä vaikuttajia.

Allekirjoitusten painaminen osana Suomen seteleiden painoprosessia

Tarkasteltavan ajanjakson aikana allekirjoitukset painettiin Suomen seteleihin vaihtelevasti joko koho-, offset- tai kaiverruspainatuksella. Kaiverruspainettuihin allekirjoituksiin siirryt-

tiin vuoden 1980 malliin kuuluvan 10 markan Litt. A -setelityypin myötä, samalla kun otettiin käyttöön optisesti luettavat sarjanumerot.

Seteliarkille samanaikaisesti painettavien allekirjoitusparien yhdistelmää nimitettiin setelipainossa nimisarjaksi. Siten esimerkiksi 24 setelin arkin nimisarja sisälsi 24 allekirjoitusparia. Saman setelityypin tuotannon aikana oli yleensä käytössä useita nimisarjoja, joita käytettiin vuorotellen vaihtamalla nimisarjaa esimerkiksi silloin, kun aloitettiin uuden kirjainsarjan painaminen. Kun samanaikaisesti oli käytettävissä enimmillään 48 eri allekirjoitusparia, mikä oli lähes kaksinkertainen suurimpaan arkin kokoon verrattuna, voitiin nimisarjoja säännöllisesti vaihtamalla käyttää mahdollisimman monia allekirjoituspareja tietyn setelityypin painamisen aikana. Toisaalta nimisarjojen vaihtelua voitiin käyttää eräänlaisena turvatekijänäkin.

Nimisarjoihin jouduttiin kuitenkin tekemään säännöllisesti pieniä muutoksia, koska tehtävistä eroamisen tai uuden nimityksen johdosta jonkin nimikirjoituksen käyttö lopetettiin ja uusi nimikirjoitus otettiin käyttöön. Samassa yhteydessä saatettiin tehdä muitakin pieniä muutoksia nimisarjoihin. Yleensä nämä muutokset pyrittiin tekemään uuden kirjainsarjan painamisen yhteydessä. Ajan kuluessa, kun useampi seteleiden allekirjoittaja oli vaihtunut, otettiin käyttöön täysin uudelleen kokoonpannut nimisarjat.

Johtokunnan jäsenten virkavapauksien aikana pankin toimihenkilöitä nimitettiin usein vt. johtokunnan jäseniksi, mutta vt. jäsenten nimikirjoituksia ei missään vaiheessa painettu seteleihin. Toisaalta setelipaino ei johtokun-

nan jäsenten ministerikausien takia välttämättä poistanut heidän nimikirjoituksiaan seteleistä, jos niitä oli jo ehditty käyttää kyseisen setelityypin painamisen aikana. Jos johtokunnan jäsen kuitenkin oli ministerin tehtävien vuoksi vapaana johtokunnan jäsenen virastaan, kun uutta setelimallia ryhdyttiin painamaan, ei hänen nimikirjoitustaan yleensä painettu uuteen malliin.

Ajoittain kävi myös niin, että seteleiden allekirjoittajalta pyydettiin uusi nimikirjoitusnäyte, jota sen jälkeen ryhdyttiin käyttämään seteleissä. Joskus ero aikaisempaan oli tuskin havaittava, joskus selvempi. Esimerkiksi Reino Rossin ja Mauno Koiviston nimikirjoitukset esiintyvät seteleissä kahtena toisistaan selvästi erottuvana versiona.

Mittavammin nimikirjoitusnäytteet uusittiin ryhdyttäessä painamaan vuoden 1986 Litt. A -tyypin seteleitä vuonna 1991. Tuolloin kailta silloisilta seteleiden allekirjoittajilta – pääministerinä toiminutta Harri Holkeria lukuun ottamatta – otettiin uusi nimikirjoitusnäyte, jota käytettiin siitä lähtien. Näitä uusia nimikirjoituksia käytettiin myös vuoden 1986 mallin 10 markan setelin arkkikoneella vuonna 1991 painettuun loppuosaan.

Kunkin setelimallin yhteydessä sovellettuja allekirjoituskäytäntöjä käsitellään tuonnempana asianomaista setelimallia käsittelevässä alaluvussa. Lisäksi seteleiden allekirjoituksista on yksityiskohtaista tietoa setelityyppikohtaisessa luvussa 8 ja liitteissä A ja B. B-liitteessä on havainnollinen esimerkki nimisarjojen käytöstä yhdessä setelityypissä sekä luettelo, joka sisältää kaikki nimisarjat, joihin on viitattu luvussa 8.

◆ Korvaavista seteleistä variantteja

Seteleiden käytön lähtökohtana on siis niiden luotettavuus. Tätä luotettavuutta edistetään seteleiden aitouden tarkistamista helpottavien tekijöiden ja luotettavuutta korostavan designin avulla. Seteleiden tulee olla myös virheettömiä ja laadultaan yhtenäisiä. Lisäksi niiden määrän tulee vastata setelinipun siteeseen merkittyä arvoa ja olla helposti tarkistettavissa.

Setelipaino, joka keskuspankin toimeksiantonasta painaa setelit, pyrkii täyttämään keskuspankin virheettömyydelle ja luotettavuudelle asettamat vaatimukset. Tämä edellyttää toimivan laaduntarkkailujärjestelmän luomista ja tuotantoprosessin aikana syntyneiden virheellisten seteleiden poistamista ja tuhoamista ennen setelierän toimittamista keskuspankkiin. Koska setelinipun tarkistaminen käsin on yksinkertaista setelit yksilöivien sarjanumeroiden avulla, setelipainot perinteisesti korvasivat laaduntarkastuksessa löytyneen viallisen setelin uudella. Uuteen seteliin painettiin sama sarjanumero kuin viallisessa setelissä ja uusi seteli asetettiin viallisen setelin tilalle setelinippuun. Korvaavat setelit olivat siten aluksi erikseen numeroituja seteleitä, joissa oli sama sarjanumero kuin viallisina poistetuissa seteleissä. Tällaiset korvaavat setelit on ymmärrettävästi mahdollista erottaa jälkepäin muista saman tyyppin seteleistä vain siinä tapauksessa, että sarjanumeroiden kirjainlajit eroavat toisistaan.

Käytännöllä, jossa viallinen seteli korvattiin uudella samannumeroisella setelillä, pystyttiin säilyttämään sarjanumeroiden juokseva järjestys ja taattiin, että sadan setelin nipussa olevien seteleiden sarjanumeron kolme viimeistä

numeroa olivat välillä 001–100, 101–200 tai 201–300 jne. Tämä helpotti setelinipun käyttöä ja tarkistamista käsin sekä mahdollisten nipun koostumusta koskevien huomautusten tekemistä.

Kun seteleiden numeroimisesta käsin yleisesti luovuttiin 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvun alussa, alettiin setelit numeroida erityisellä numerointikoneella tai painokoneen päähän liitettyllä numerointiyksiköllä. Jo numeroidun, viallisen setelin korvaaminen edellytti siten numerointokoneen erillistä käyttöä tai jotain muuta ratkaisua.

Laaduntarkastuksessa hylätyn setelin korvaaminen samannumeroisella setelillä hidastutti huomattavasti tuotantoprosessia. Sen takia setelipainot pyrkiessään tehostamaan tuotantoaan kiinnittivät huomiota myös tähän viallisten seteleiden korvaamiskäytäntöön. Todennäköisesti ensimmäisenä uuden ratkaisun kehitti Yhdysvaltain valtiollinen setelipaino Bureau of Engraving and Printing (USBEP).

USBEP-setelipaino on vuodesta 1877 lähtien painanut kaikki Yhdysvaltain valtion liikkeeseen laskemat setelit.³⁹ Vuodesta 1910 lähtien Yhdysvaltain seteleissä siirryttiin käytäntöön, jossa laaduntarkastuksessa vialliseksi havaittu seteli korvattiin erikseen numeroidulla setelillä, jonka sarjanumeron edessä oli *-merkki. Näin korvaavien seteleiden valmistus voitiin erottaa seteleiden normaalista tuotantoprosessista numeroimalla erikseen tähdellä varustettuja seteleitä, joilla oli oma numerojärjestyksensä, ja käyttämällä niitä viallisten seteleiden korvaamiseen setelinipussa. Tällä

Laaduntarkastuksessa hylätyt setelit tai seteliarkit korvattiin erikseen painetuista "tähtiseteliarkeista" otetuilla seteleillä. Kuvassa on Suomen ensimmäisen, vuonna 1955 painetun tähtiseteliarkin vasemman yläkulman seteli, jonka sarjanumeroksi tuli A0000001*.

tavoin voitiin säilyttää seteleiden peräkkäinen numerojärjestys muilta osin, ja nippu oli edelleen helppo tarkistaa käsin.

Myös monien muiden maiden setelipainot, jotka seuraavien vuosikymmenten aikana ottivat korvaavat setelit käyttöön, käyttivät aluksi *-tunnusta erottaakseen setelinipussa korvaavan setelin muista, juoksevaa numerointia noudattavista seteleistä. Tämän takia korvaavia seteleitä ryhdyttiinkin yleisesti kutsumaan tähtiseteleiksi, vaikka jo 1940-luvulta lähtien myös muunlaisia ratkaisuja tuli yhä enemmän käyttöön. Tähtiseteli (star note) on pysynyt näihin päiviin asti yleisnimityksenä korvaaville seteleille, vaikka tähti on säilynyt vain muuta-

man maan korvaavissa seteleissä ja pääosa maista käyttää kirjaimia tai numeroita korvaavan setelin tunnuksena.

Useissa maissa tähtitunnus otettiin aluksi käyttöön vain arvoltaan pienissä seteleissä. Näin toimittiin esimerkiksi Norjassa, jossa korvaavat setelit otettiin käyttöön vuoden 1945 mallissa, mutta käytäntö koski aluksi vain seteliarvoja 100 kruunuun asti. Vasta vuonna 1971 korvaava menettely ulotettiin koskemaan 500 ja 1000 kruunun seteleitä. Myös Kanadassa, jossa tähtisetelit otettiin käyttöön vuoden 1954 mallissa, käytäntö koski aluksi vain 1–20 dollarin seteleitä. Vuosien 1969–1975 malleissa käytäntö ulotettiin myös arvoltaan suurempiin setelei-

hin. Tuotantoprosessin tehostamistarpeet olivat ymmärrettävästi suurimmat arvoltaan pienten, mutta painosmääriltään mittavien seteleiden tuotannossa. Kokemusten myötä käytäntö usein laajennettiin koko setelisarjaan.⁴⁰

Myös Suomen Pankin setelipaino ryhtyi vuoden 1955 setelimallin myötä korvaamaan laaduntarkastuksessa hylätyt setelit erikseen painetuista tähtiseteliarkeista otetuilla seteleillä, joiden sarjanumeron jäljessä tai edessä oli tähti. Ensi vaiheessa tähtitunnusta käytettiin 100, 500 ja 1000 markan seteleissä eli myös Suomessa tähtitunnusta käytettiin aluksi vain arvoltaan pienissä seteleissä.

Moninaisten vaiheiden jälkeen Suomen Pankin setelipaino luopui korvaavien setelisarjojen käytöstä kokonaan vuoden 1986 setelimallin painamisen aikana. Tuotantoprosessin tehostamiseksi setelipaino halusi vähentää seteleiden manuaalisia käsittelyvaiheita, jollainen viallisten seteleiden korvaaminen oli ollut. Näin tämä keräilijöiden keskuudessa suurta kiinnostusta herättänyt käytäntö päättyi.

Runsaan kolmen vuosikymmenen aikana setelipainon setelinippuihin asettamat korvaavat setelit tuottivat runsaasti tähden tai erityisen kirjain- tai numerosarjan perusteella muista seteleistä poikkeavia muunnelmia eli variantteja setelikeräilijöille. Tuonnempana tässä julkaisussa näitä korvaavien seteleiden käytäntöjä käsitellään kunkin setelimallin yhteydessä erillisessä alajaksossa ja setelityyppikohtaisessa luvussa 8 jokaisen setelityypin osalta erikseen. Lisäksi liitteen B nimisarjojen luettelo sisältää kaikki korvaavien seteleiden nimisarjat, joihin setelityyppikohtaisessa luvussa 8 viitataan.

Muut setelivariantit

Korvaavien seteleiden ohella keräilijöiden kiinnostuksen kohteena ovat myös muut setelivariantit, jotka ovat syntyneet tuotantoprosessin aikaisen erikoisjärjestelyn tai virheen seurauksena. Setelipaino on luonnollisesti laaduntarkkailujärjestelmänsä avulla pyrkinyt aikojen kuluessa vähentämään inhimillisen tekijän vaikutusta tuotantoprosessiin ja siten ehkäisemään "painovirheiden" päätyminen Suomen Pankille toimitettavien seteleiden joukkoon. Varsinkin siirtyminen seteleiden käsintarkastuksesta lajitteelukoneella hoidettavaan tarkastukseen edesauttoi tämän tavoitteen saavuttamisessa.

Setelipainon ponnisteluista huolimatta pieni määrä virheellisiä seteleitä pääsi vuosien aikana Suomen Pankille toimitettujen seteleiden joukkoon ja sitä kautta edelleen liikkeeseen. Koska keskuspankki pyrki laskemaan liikkeeseen vain virheettömiä seteleitä, pankilla ei ole tietoa vahingossa liikkeeseen lasketuista painovirheellisistä seteleistä tai niiden lukumääristä. Periaatteessa setelipaino on pystynyt jälkeensä selvittämään vain, miten tietynlainen painovirhe on voinut syntyä, ja parhaassakin tapauksessa rajaamaan virheellisen erän enimmäiskoon tuotantoraporttien ja virheen luonteen perusteella. Kaikkien virhepainamien tapauksessa tämä ei ole kuitenkaan mahdollista varsinkin, kun seteleiden tekniset määrittelyt sallivat tietyn virhemarginaalin esimerkiksi setelin kohdistuksessa. Sen takia tässä teoksessa ei käsitellä järjestelmällisesti muita setelivariantteja kuin korvaavia seteleitä.

◆ Seteleiden muuttuva asema maksuvälinekentässä

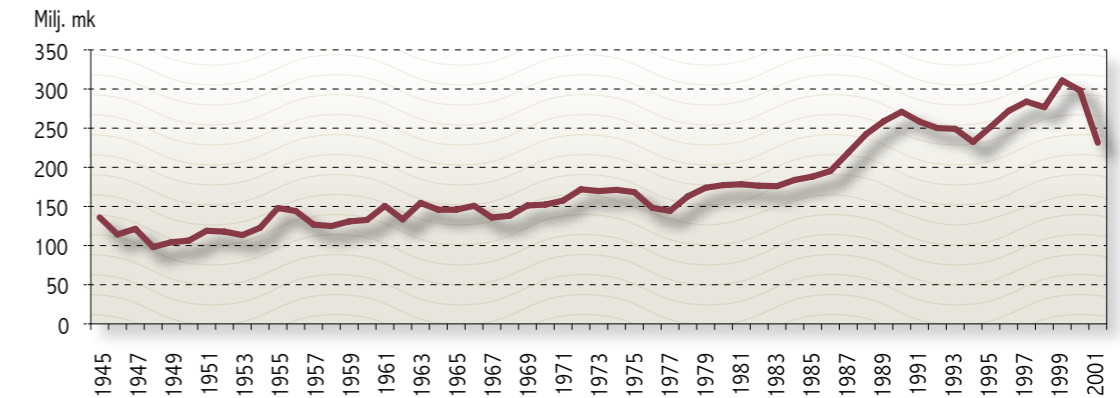
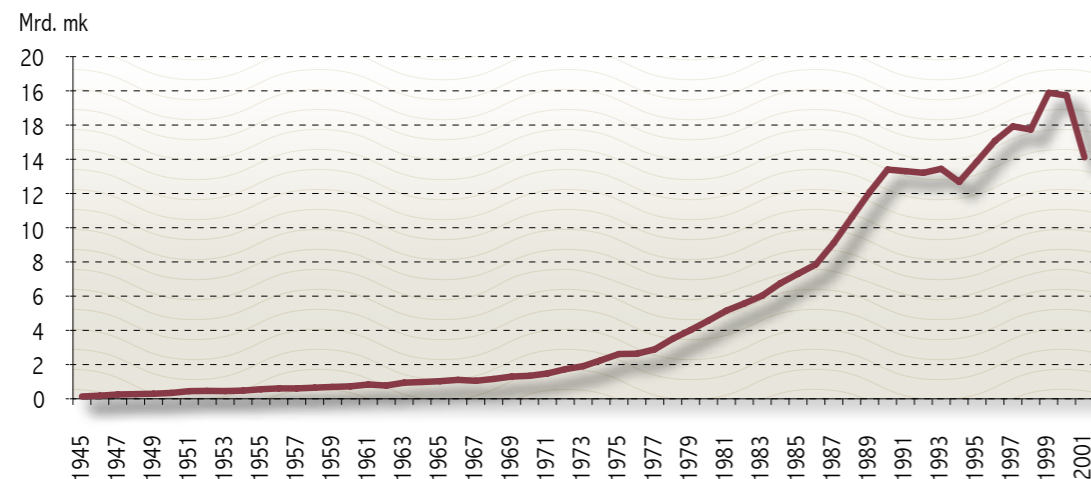
Seteleiden asema maksuvälinekentässä muuttui Suomessa huomattavasti tarkasteltavana ajanjaksona, sillä yleisön käyttöön tuli useita uusia maksuvälineitä. Ajanjakson alkuvaiheessa käteisen kanssa vaihtoehtoisia maksuvälineitä olivat postisiirto, pankkisiirto, šekit ja ostaminen kaupan vastakirjalla tai osamaksulla. Postisiirto oli ensimmäinen moderni maksuliikejärjestelmä. Se oli otettu käyttöön talvisodan aikana vuoden 1940 alussa. Pankkisiirrot otettiin käyttöön vuonna 1942, ja vuonna 1948 pankit ja Postisäästöpankki tekivät yhteistoimintasopimuksen, joka mahdollisti varojen siirrot pankki- ja postisiirtotilien välillä. Yleisen maksuliikenteen helpottumisen ohella tehostui näin myös valtakunnan rahahuolto, kun pank-

kien konttorit saattoivat hankkia ja palauttaa käteisvaransa postisiirron välityksellä.⁴¹

Käyttötilišeikkien suosio alkoi kasvaa 1960-luvulta lähtien, ja niiden käyttö oli vilkkaimmillaan vuonna 1984, jolloin niitä asetettiin 70 miljoonaa kappaletta.⁴² Ensimmäiset pankkikortit tulivat markkinoille vuonna 1981, ja käyttöšekkien hinnoittelun muututtua 1980-luvun jälkipuoliskolla šekit korvautuivat nopeasti pankki- ja luottokorteilla. Muutaman vuoden kuluessa käyttöšekit lähes hävisivät yksityishenkilöiden maksuvälineinä. Markkaseteleiden käytön loppuaikana 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa erilaiset sähköisen maksamisen muodot lisäsivät vähitellen osuuttaan vähittäismaksutapahtumista.

Kuvio 1. Liikkeessä olevan setelistön arvo vuosina 1945–2001.

Lähde: Suomen Pankki

Kuvio 2. Liikkeessä olevan setelistön reaaliarvo vuosina 1945–2001.

Lähde: Suomen Pankki

Muiden maksuvälineiden nopeasta kehityksestä huolimatta setelit säilyttivät suosionsa Suomessa koko tarkastelujakson ajan. Liikkeessä olevan setelistön arvo kasvoi nimellisesti noin satakertaiseksi (kuvio 1), ja myös reaalisesti setelistön arvo alkoi kasvaa sotien jälkeisen nopean inflaation kauden jälkeen (kuvio 2).⁴³ Osin setelistön kasvu johtui siitä, että muut maksuvälineet korvasivat myös toisiaan eivätkä vain käteistä.

Liikkeessä olevan setelistön kehitystä voidaan tarkastella myös suhteuttamalla sen arvo bruttokansantuotteeseen. Vuoden 1944 sotaajan olosuhteissa, joissa ihmiset yleensä lisäävät käteisvarojen osuutta, setelistön BKT-osuus oli yli 16 prosenttia. Tämä seteleiden suuri määrä oli yhtenä syynä setelinleikkaukseen. Vuosina 1945–1946 BKT-osuus supistui 8–9 prosenttiin. Siitä se pieneni asteittain 1990-luvulle

tultaessa 2–3 prosenttiin, jolla tasolla se säilyi markka-ajan loppuun asti.

Vielä 1970-luvun alussa setelipainon tulevaa tuotantoa koskevissa ennusteissa seteleiden pitkän aikavälin vuotuinen kasvu arvioitiin 8,8 prosentiksi. Tältä pohjalta vuoden 1995 tuotannon määräksi arvioitiin 600 miljoonaa seteliä.⁴⁴ Todellisuudessa vuonna 1995 valmistettiin 70 miljoonaa seteliä. Arvioitua pienempiin valmistusmääriin vaikuttivat muiden maksuvälineiden kehityksen ohella arvoltaan suurien 500 ja 1000 markan seteleiden käyttöönotto ja arvoltaan pienten 1–10 markan seteleiden korvaaminen metallirahoilla.

Pankkiautomaateilla oli olennainen merkitys siinä, että setelistön arvo kasvoi reaalisesti tarkasteluajanjakson aikana. Automaattien käyttöönotto lisäsi seteleiden saatavuutta sekä ajallisesti että paikallisesti, ja sitä kautta suosi

seteleiden käyttöä. Ensimmäiset seteliautomaatit tulivat käyttöön Suomessa vuoden 1971 lopulla, kun Rahalaitosten neuvottelukunta⁴⁵ teki päätöksen kahdeksan Bankomat-automaatin hankkimisesta pankkien yhteiseen käyttöön. Nämä seteliautomaatit eivät olleet vielä yhteydessä pankkien tietojärjestelmiin. Varsinaisesti nykyisenkaltaiset käteisautomaatit yleistyivät Suomessa 1980-luvun kuluessa, ja niiden käyttöä edisti pankkien sopima yhteiskäyttö suomalaisten pankkien asiakkaille vuonna 1990.⁴⁶

Suomen pankkiautomaattiverkko oli 1990-luvun alussa Euroopan tihein asukasluvuun suhteutettuna ja Kansainvälisen järjestelypankin (BIS) tekemän selvityksen mukaan maailman tasolla toiseksi tihein Japanin jälkeen. Suomen Pankin vuonna 1992 tekemän otantatutkimuksen mukaan arviolta 80 pro-

senttia vähittäismaksuista hoidettiin tuohon aikaan käteisellä.⁴⁷

1990-luvun alun pankkikriisin myötä pankit ryhtyivät vähentämään pankkiautomaattiverkkoa vuodesta 1993 lähtien, jolloin käteisautomaattien määrä oli suurimmillaan lähes 3 000. Tehostaminen sai lisävauhtia, kun Automatia Pankkiautomaatit osti vuonna 1994 pääosan käteisautomaateista. Samaan aikaan kun muualla pankkiautomaattien määrä vielä kasvoi, niiden määrä väheni Suomessa markkakauden loppuun mennessä runsaaseen 2 100 automaattiin. Käteisautomaattitapahtumien määrä ja keskinoston arvo kuitenkin kasvoivat eurojen käyttöönottoon asti. Myöskään käteismaksujen suhteellinen osuus ei markka-aikana merkittävästi pienentynyt, vaan käteinen oli vuonna 2001 tehdyn otantatutkimuksen mu-

kaan maksutapana 65 prosentissa päivittäistavaroiden maksuista.⁴⁸

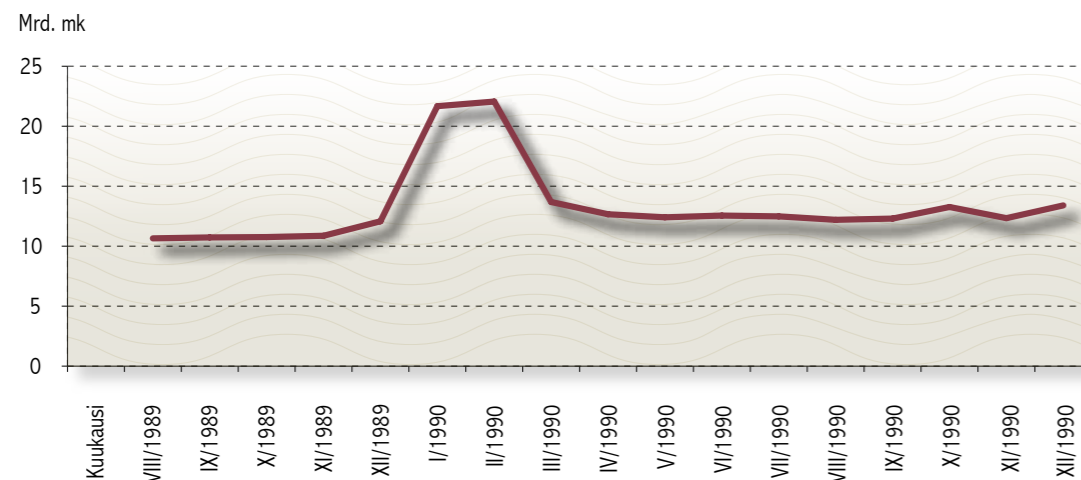
Seteleiden merkittävyyttä kuvaavana kuriositeettina voidaan mainita vuoden 1990 pankkialan työselkkauksen vaikutus seteleiden kysyntään. Pankkialan työnantajaliiton määräämä työsulku alkoi 1. helmikuuta, Pankkitoimihenkilöliiton julistama pankkilakko saman kuun puolivälissä, ja molemmat päättyivät 4. maaliskuuta.⁴⁹ Työselkkauksen ennakoitiin kestävän viikkoja, ja se kesti yli kuukauden. Liikkeessä olevan setelistön arvo lähes kaksinkertaistui ennen

työsulun alkua, kun yleisö pyrki kasvattamaan käteiskassojaan työselkkauksen varalta (kuvio 3). Setelistön lisäyksen merkittävyyttä korostaa, että Postipankki oli työselkkauksen ulkopuolella, eikä selkkaus siten koskenut koko pankkisektoria.

Kaiken kaikkiaan setelit ja niillä maksaminen olivat tarkastelujakson aikana keskeinen osa kansalaisten jokapäiväistä elämää. Se osaltaan selittää seteleiden ulkoasun muutoksiin kohdistuneen yleisen mielenkiinnon sekä ajoittain voimakkaat ja tunnepitoiset reaktiot seteliuudistuksiin.

Kuvio 3. Liikkeessä olevan setelistön kehitys ennen pankkien vuoden 1990 työselkkausta ja sen jälkeen.

Lähde: Suomen Pankki

2.
*Vuoden 1945
setelimallit*

◆ Useita syitä seteleiden uudistamiseen

Suomen Pankissa ja sen setelipainossa ryhdyttiin 1940-luvun alussa suunnittelemaan uutta setelimallia. Pankin johtokunta esitteli uudistus suunnitelmia ensimmäisen kerran eduskunnan pankkivaltuustolle 22. kesäkuuta 1943 pidetyssä kokouksessa. Seteliasioista vastannut pankin johtokunnan jäsen Paavo Raittinen totesi asiaa pankkivaltuustolle esitellessään, että uudistukseen oli olemassa useita painavia syitä. Ensinnäkin edellisestä seteliuudistuksesta oli päätetty vuonna 1922, ja sen jälkeen graafinen teollisuus oli kehittynyt suuresti, minkä myötä myös väärentämisen vaara oli lisääntynyt. Tämä koski varsinkin 100 markan ja sitä pienempiä seteleitä, jotka painettiin tavallista kohopainomenetelmää käyttäen rotaatiokoneella. Toinen tärkeä peruste uudistukselle oli puute setelipaperista ja sen raaka-aineista, mikä puolsi seteleiden koon pienentämistä. Kokoa pienentämällä oli mahdollista vähentää myös seteleiden valmistuskustannuksia, koska yhdelle arkille mahtuisi useampia seteleitä. Raittisen mukaan Suomen setelit olivatkin arvoonsa

nähdessä paljon suurempaa kokoa kuin vastaavat setelit muissa maissa.

Johtokunnan alustavien ajatusten mukaan senaikaisista seteleistä suurimman, 5000 markan, koko tulisi säilyttää ennallaan, ja samankokoiseksi oli suunniteltu myös uusi, arvoltaan suurempi, 10000 markan seteli. 500 ja 1000 markan setelit, jotka silloisessa sarjassa olivat samankokoiset kuin 5000 markan seteli, oli alustavasti suunniteltu pienennettäväksi puoleen silloisesta koostaan. Sen sijaan 50 ja 100 markan seteleiden koon suhteen nähtiin kaksi vaihtoehtoa. Yhtäältä seteleiden koko saattoi johtokunnan mielestä olla neljäsosa suurimpien seteleiden koosta tai vaihtoehtoisesti 100 markan seteli voisi olla samansuuruinen kuin 500 ja 1000 markan setelit.

Pienimpien käytössä olleiden 5, 10 ja 20 markan seteleiden uudistamistarvetta johtokunta ei kokenut kiireelliseksi, koska näiden seteleiden painaminen oli luonteeltaan tilapäistä sota-ajan metalliraaka-aineen puutteen takia. Niistä katsottiin voitavan luopua, kun alumii-

Setelipainon taiteilijan Aarne Karjalaisen luonnoksen pohjalta tehty vedos vuodelta 1937 vuoden 1940 tyyppin 5000 markan seteliksi.

nipronssisia metallirahoja olisi taas mahdollista lyödä.

Seteleiden koon lisäksi johtokunta oli alustavasti pohtinut myös seteleiden ulkoasun suunnittelun järjestämistä. Suomen Pankki oli aikanaan vuonna 1907 julistanut seteleiden suunnittelukilpailun, ja vaikka siihen osallistui joukko sen ajan tunnettuja taitelijoita, ei palkintolautakunta pitänyt yhtään ehdotusta toteutettavaksi kelpaavana. Niinpä palkintolautakunta katsoi parhaaksi kääntyä suoraan sopivana pidettyjen taitelijoiden puoleen, ja sitä kautta Eliel Saarinen valittiin vuoden 1909

setelisarjan ja myöhemmin vuosien 1922 ja 1939 setelimallien suunnittelijaksi.

Koska luonnosten hankkiminen kilpailun kautta ei ollut tuottanut haluttua tulosta vuosisadan alussa, johtokunta esitti, ettei kilpailua tässä yhteydessä järjestettäisi, varsinkin kun pankin setelipainolla oli erinomaisia taitelijoita omasta takaa. Setelipainon taiteilija Aarne Karjalainen oli suunnitellut vuoden 1940 tyyppin 5000 markan setelin, ja lisäksi setelipainossa työskenteli taiteilijana Signe Hammarsten Jansson, joka oli suunnitellut useita postimerkkejä.

Setelipainon taiteilija Aarne Karjalainen oli sommitellut ja piirtänyt vuonna 1943 luonnoksen uudeksi 10000 markan seteliksi. Elias Lönnrotin muotokuvan kaiverruspiirroksen oli piirtänyt setelipainon taiteilija Signe Hammarsten Jansson. Myöhemmin samaa ulkoasua käytettiin 20000 markan setelin luonnoksessa, ks. s. 89.

Setelipainon taiteilijat olivat jo luonnostelleet Raittisen mainitseman uuden seteliarvon, 10000 markan setelin.¹ Raittisen mukaan niin kauniita seteleitä kuin Karjalaisen vuoden 1940 tyyppin 5000 markan seteli ja lähes valmis 10000 markan setelin luonnos ei ollut paljon olemassa.

Se, että 10000 markan seteliin oli suunniteltu tunnetun henkilön kuva, johtui ilmeisesti pankkivaltuuston toukokuussa 1937 tekemästä linjavalmista. Tuolloin johtokunta oli esitel-

lyt pankkivaltuustolle eri vaihtoehtoja 5000 markan seteliksi ja halusi ennen kustannuksia aiheuttavien valmistustöiden jatkamista kuulla pankkivaltuuston mielipiteen asiasta. Pankkivaltuusto päätti, että 5000 markan setelin valmistelua jatketaan sen vaihtoehdon pohjalta, jossa oli J. V. Snellmanin muotokuva.

Snellman oli ensimmäinen tunnettu henkilö, jonka muotokuva esiintyi Suomen seteleissä, ja nyt Snellmanin seuraksi suunniteltiin Elias Lönnrotin muotokuvaa. Siten suunnitteilla oli

Setelipaino valmisteli 1930-luvulla erilaisia vaihtoehtoja uudeksi 5000 markan seteliksi. Valitsemalla jatkotyöskentelyn pohjaksi vaihtoehdon, jossa oli J. V. Snellmanin muotokuva, pankkivaltuusto loi linjan muotokuvien käytölle Suomen seteleissä.

eräänlainen suurmiessarja eikä valtiomiessarja, johon aikanaan 1950-luvulla päädyttiin.

Pankin johtokunnan alustavat ajatukset setelimallien uusimisesta eivät kuitenkaan joutaneet välittömiin jatkotoimiin. Pankkivaltuuston puheenjohtaja Väinö Tanner ei ollut valmis tekemään lopullisia päätöksiä, koska katsoi, ettei ajankohta, kesäkuu 1943, ollut vielä sopiva uudis-

tukselle. Ensin oli Tannerin mukaan odotettava, että sota-aika menee ohi ja ajat vakiintuvat. Sen jälkeen olisi pohdittava, vieläkö käytössä oleva rahayksikkö oli sopiva. Tannerin mukaan seteliuudistuksen suunnittelua voitiin kuitenkin varovaisesti jatkaa, suunniteltavien seteleiden paperikokoa vähentää ja käyttää suunnitteluun setelipainon omia taitelijoita.²

◆ Setelinleikkaus sekoitti uudistussuunnitelmat

Sovitun mukaisesti verkalleen edenneen seteleiden uudistusprosessin aikataulu muuttui äkkiarvaamatta loppukesästä 1945. Muutoksen aiheutti se, että valtiovarainministeri Ralf Törngren antoi heinäkuussa 1945 Tanskassa suoritettun setelinvaihdon jälkeen kansantaloudellisen neuvottelukunnan finanssitoimikunnan tehtäväksi ryhtyä valmistelemaan vastaavanlaista toimenpidetä myös Suomessa. Finanssitoimikunnan piti

valmistella lakiesitys, jonka perusteella kaikki käytössä olevat setelit voitaisiin poistaa ja vaihtaa uusiin setelityyppeihin niin pian kuin se käytännössä olisi mahdollista.

Setelipaino sai tiedon uudesta suuresta setelitulauksesta elokuussa 1945. Vaikka uudistusprosessin mukainen setelimallien ja niiden alkuperäislaattojen suunnittelu oli jo vireillä, oli ilmeistä, ettei uutta setelilausta voitu valmistaa näiden jo aloitettujen suunnitelmien pohjalta. Sen takia pankin johtokunta esitti pankkivaltuustolle, että uuden tiukan aikataulun vuoksi olisi käytettävä entisiä setelimalleja miltei sellaisinaan ja jätettävä kaikkein edistyneimpiä vaatimuksia vastaavien setelimallien valmistaminen tulevaisuuteen.

Uuden aikataulun puitteissa oli kuitenkin mahdollista uusia 50 ja 100 markan setelit. Signe

Sotien jälkeisen setelinvaihdon edellyttämässä tiukassa aikataulussa pystyttiin kokonaan uusimaan vain 50 ja 100 markan setelit. Kuvan vedos on 50 markan setelin takasivusta.

Suomen Pankin johtokunnan 3.9.1945 hyväksymä uuden 100 markan setelin vedos.

Hammarsten Janssonin luonnosten pohjalta oli jo talvisodan aikana valmistettu uudentyyppinen ns. hätälaatta 100 markan setelistä ja nyt myös 50 markan setelistä päätettiin valmistaa samantyyppinen ja kokoinen laatta. Pankin johtokunta hyväksyi uuden 100 markan setelin 3.9.1945.

Signe Hammarsten Jansson oli 50 ja 100 markan seteleiden ohella piirtänyt vuonna 1940 luonnokset myös 500 ja 1000 markan seteleiksi. Myös näistä molemmista oli tehty vedoksia setelipainossa. Ilmeisesti uuden setelisarjan valmistelu setelipainossa perustui paljolti näihin Signe Hammarsten Janssonin ja Aarne Karjalaisen arvoltaan suurempien seteleiden luonnoksiin. Muiden kuin 50 ja 100 markan seteleiden uudistuksessa päätettiin kuitenkin silmäänpistävimmin muuttaa vain värejä ja käyttää erilaisia vesileimoja kuin aikaisemmin.

Uusien 50 ja 100 markan seteleiden kooksi määriteltiin puolet 500, 1000 ja 5000 markan seteleiden koosta aiemman 2/3 sijasta. Tällä ratkaisulla pystyttiin säästämään setelipaperia ja värejä, joiden hankinnassa oli vaikeuksia. Vastaavasti syntyi kustannussäästöä seteleiden painamisessa, kun seteliarkille voitiin painaa neljän setelin sijasta kymmenen.

Painamiseen liittyvien hyötynäkökohtien lisäksi johtokunta perusteli kokomuutosta

myös sillä, että setelien säilyttäminen lompakossa yhdessä suurempien setelien kanssa tulisi mukavammaksi, koska uudet 50 ja 100 markan setelit olivat tasan puolet suurempien seteleiden koosta.

Tiukan aikataulun vuoksi ja suuremman painatusnopeuden saavuttamiseksi 500 ja 1000 markan setelit painettiin setelinvaihtoa varten samalla tavoin kuin pienemmät setelit eli tavalista kohopainomenetelmää käyttäen rotaatiokoneessa.³ Alkuperäislaatoista jouduttiin tästä

◆ Signe Hammarsten Janssonin vuonna 1940 piirtämiä luonnoksia 500 ja 1000 markan seteleiksi. ◆

◆ ————— ◆
 Setelipainon työntekijä tarkastamassa vasta painettua 50 markan setelin arkkia. Vuoden 1945 mallin myötä setelipaino siirtyi painamaan 50 markan seteliä kymmenen setelin arkille.

◆ ————— ◆
 Signe Hammarsten Janssonin luonnosten pohjalta setelipainossa tehtyjä vedoksia.

Yksi Suomen setelihistorian mieliinpainuvimpia tapahtumia oli setelinleikkaus vuosien 1945 ja 1946 vaihteessa. Uudenvuodenyönä 1946 suuret 500, 1000 ja 5000 markan setelit leikattiin kahtia, ja ne menettivät puolet arvostaan maksuvälineenä. Setelin oikea puoli muodosti pakkolainan valtiolle.

syystä valmistamaan kohopainomenetelmään sopivat painolaatat. Ne poikkesivat jonkin verran alkuperäislaatoista, jotka oli aikanaan tehty kaiverruspainoa (tuohon aikaan kuparipainoa) varten. 5000 markan seteli painettiin edelleen kuparipainossa.

Valmistelujen tiukkaa aikataulua kuvaa, että seteleiden numeroiden sijaintia ja vaakunaa koskevat päätökset vahvistettiin puhelimitse (kuvat sivulla 57).

Näin ilman täsmällisesti määriteltyä aikataulua alkanut setelimallien uudistamisprosessi johti muuttuneissa olosuhteissa vain vähäiseltä

osin uudistettuun setelisarjaan. Uuden setelimallin käyttöönotto liittyi eduskunnan 21. joulukuuta hyväksymään valtuuslakiesitykseen ja valtioneuvoston 31. joulukuuta 1945 antamaan rahaolojen järjestelyä koskevaan päätökseen. Päätöksen mukaan uudenvuodenyönä 1946 suuret 500, 1000 ja 5000 markan setelit leikattiin kahtia, ja setelit menettivät puolet arvostaan maksuvälineenä, ja niiden toinen eli oikea puoli muodosti pakkolainan valtiolle. Samalla kaikki seteliarvot, myös 100 markkaa ja sitä arvoltaan pienemmät setelit, vaihdettiin uusiin vuoden 1946 alkukuukausina.

Sekä 500 että 1000 markan seteleiden painamista varten tarvittiin uudet painolaatat. Osa muutoksen aiheuttamista yksityiskohdista täytyi vaativan aikataulun vuoksi hyväksyä puhelimitse. Kuvan 1000 markan setelin vedoksen reunaan on kirjattu pankin johtokunnan jäsen K. Kivialhon puhelimitse antama vahvistus setelin sarjanumeroiden sijainnista ja siitä, että etusivun vaakunakilpi jätetään aikaisemmasta setelimallista poiketen tyhjäksi. Nämä johtokunnan päätökset toteutettiin uusissa vedoksissa.⁴

◊ Setelinleikkauksen tavoitteet toteutuivat vain osin

Setelinleikkauksen päätavoitteet olivat raha- ja finanssipoliittisia. Sotien aikana liikkeessä olevan setelistön arvo oli lisääntynyt voimakkaasti, ja rahan kvantiteettiteorian mukaisesti tämän katsottiin olevan syynä sota-ajan nopeaan inflaatioon. Liikkeessä olevan setelistön arvoa supistamalla uskottiin voitavan hillitä hintojen nousua. Ottamalla valtiolle samalla pakkolaina matalalla 2 prosentin korolla valtion lainakustannuksia voitiin vähentää verrattuna siihen, että laina olisi otettu vapailta markkinoilta. Lisäksi valtion tuloja katsottiin syntyvän lisää, kun verotuksessa salattua omaisuutta tulisi ilmi setelinvaihdon yhteydessä. Setelinleikkauksen ohella valtioneuvoston päätökseen sisältyi talletuksiin, obligaatioihin ja osakkeisiin liittyviä

toimenpiteitä, joilla pyrittiin vastaavanlaisiin finanssipoliittisiin tavoitteisiin.

Raha- ja finanssipoliittisten tavoitteiden lisäksi operaatiolla oli myös rahahuollollisia tavoitteita, kuten tiedonsaanti huhutuista vihollisen toimeenpanemista seteleiden väärennöksistä ja maasta pois viedyn setelistön suuruudesta.

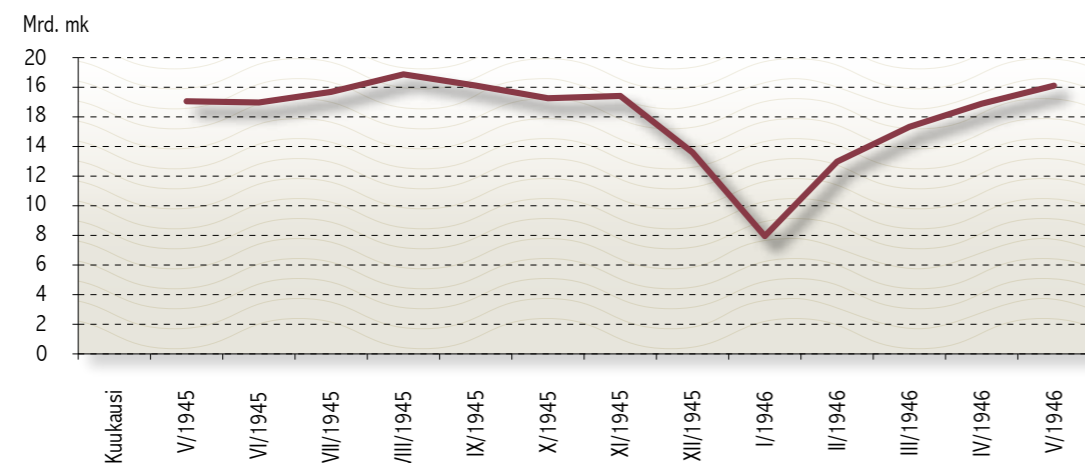
Tuure Junnilan pian setelinvaihdon jälkeen vuoden 1946 loppupuolella tekemän mielenkiintoisen selvityksen mukaan operaatiolla oli ilmeisesti jonkinasteisia finanssipoliittisia vaikutuksia, mutta sen rahapoliittiset vaikutukset jäivät epäselviksi.⁵ Huhut operaatiosta vähensivät sen vaikutuksia, sillä suuret ihmisjoukot pyrkivät tallettamaan setelinsä pankkeihin vuo-

Leikattu 25 drakman seteli. Kreikan toteuttama ensimmäisen maailmansodan jälkeinen operaatio oli esikuvana Suomen setelinleikkaukselle. Joustavaksi ajateltu malli jätti kuitenkin Suomessa pysyvän synkän jäljen kansalaisten mieleen.

◊ Kuvio 4. Liikkeessä olevan setelistön arvo ennen vuodenvaihteen 1945–1946 setelinleikkausta ja sen jälkeen. ◊

Lähde: Suomen Pankki

den viimeisinä päivinä. Lisäksi valtioneuvoston päätöksen tultua julkiseksi valtiovarainministerin vuoden viimeisen päivän illalla pitämän radiopuheen välityksellä kansalaiset pyrkivät pääsemään eroon suurista seteleistään vielä vuoden viimeisinä tunteina. Liikkeessä olevan setelistön arvo vähenikin elokuun lopun lähes 19 miljardista runsaaseen 13,5 miljardiin vuoden 1945 viimeiseen päivään mennessä. Huolimatta suurien seteleiden puolittamisesta liikkeessä olevan setelistön arvo palasi varsin pian entiselleen (kuvio 4).

Suomi otti esimerkkiä setelinleikkauksessa Kreikasta, jossa ensimmäisen maailmansodan jälkeen tehtiin samanlaisessa inflaatio-tilanteessa vastaava operaatio. Tämä Junnilan ”balkanilaiseksi” kutsuma menettely poikkesi monessa muussa Euroopan maassa, kuten Alankomaissa, Belgiassa, Norjassa, Ranskassa, Tanskassa ja Unkarissa, toisen maailmansodan

jälkeen sovelletuista vähemmän radikaaleista setelinvaihdon malleista. Asiaa valmistelleen finanssitoimikunnan mielestä kreikkalainen malli oli joustavampi, koska vaihtoehtoisissa ratkaisuissa seteleiden vaihto olisi pitänyt panna toimeen hyvin lyhyessä ajassa, jottei kansantalouden toiminta kohtuuttomasti häiriytyisi.⁶

Vaikka setelinleikkauksen raha- ja finanssipoliittiset vaikutukset jäivät tulkinnanvaraisiksi, voidaan varmuudella todeta, että sen rahahuollolliset vaikutukset olivat pitkäaikaiset. Arvoltaan suurten seteleiden leikkaaminen kahtia oli traumaattinen kokemus sotien kovasti koettellelle kansalle, ja sen muisto säilyi pitkään kansan muistissa. Setelinleikkauksen kokemukset vaikuttivat myös seuraavien markkaseteliuudistusten toimeenpanoon. Suomen Pankin uusia setelimalleja koskevan tiedotuksen keskeisenä sanomana oli seuraavien vuosikymmenten

aikana, että setelit vaihdetaan vähitellen ja että vanhanmalliset setelit säilyvät käyppinä ja vaihdetaan uusiin sitä mukaa kuin ne palautuvat Suomen Pankkiin.

Tiedottamisesta huolimatta suuren yleisön epäluuloja oli vaikea hälventää. Huhuja setelinleikkauksesta kiersi vuosien mittaan useaan otteeseen ennen vuodenvaihdetta, jolloin suuria seteleitä vaihdettiin pienempiin.⁷ Lisäksi aina 1980-luvulla toteutettuun markkaseteleiden

ulkoasun viimeiseen uudistamiseen asti Suomen Pankkiin tuli uudistusten alla tiedusteluja, oliko mahdollisesti jälleen suunnitteilla setelinleikkaus. Voidaankin todeta, että vaikka leikkaus ei tuonut erityistä tietoa operaation rahahuollollisten tavoitteiden kannalta, sillä oli ennakoimattomat vaikutukset tulevien seteliuudistusten toimeenpanoon. Setelinleikkaus myös osoitti maksuvälineeseen kohdistuvan luottamuksen ja sen ylläpitämisen tärkeyden.

◆ Uusien seteleiden valmistuksesta liikkeeseenlaskuun

Vuoden 1946 alkukuukausina käyttöön otettu uusi setelisarja nimitettiin päätöksentekovuoden mukaisesti vuoden 1945 Litt. A -setelityypiksi. Litt.-merkintä, joka oli ollut runsaasti käytössä edellisten vuosien 1922 ja 1939 mallien seteleis-

sä, ennakoi, että uuteen setelimalliin tultaisiin tekemään muutoksia.

Litt. A -tyypin seteleiden painaminen aloitettiin vuoden 1945 viimeisen neljänneksen aikana lukuun ottamatta 1000 markan ja 5000 markan seteleitä. Edellisen tuotanto alkoi jo syyskuussa 1945 ja jälkimmäisen vasta tammikuussa 1946. Setelipaino luovutti ensimmäiset vuoden 1945 Litt. A -tyypin setelit Suomen Pankille syyskuussa 1945. Seteleitä valmistettiin ennen vuodenvaihteessa käynnistynyttä seteleiden vaihtoa yhteensä 43,4 miljoonaa kappaletta, mikä oli valtava määrä setelipainon silloiseen kapasiteettiin nähden.⁸ Vuoden 1946 lopussa uudenmallisia seteleitä oli liikkeessä 85,4 miljoonaa kappaletta.

◆ Vuoden 1945 mallin Litt. B -painoksessa molemmat sarjanumerot painettiin setelin alareunaan. Näin palattiin vuosien 1922 ja 1939 mallien käytäntöön.

Vaikka 5000 markan setelin Litt. A -tyypin painamista jatkettiin, setelipaino valmisti siitä vuonna 1948 kohopainolaatan ja teki vedoksia paperille, jossa oli värillisiä kuituja. Värillisten kuitujen käyttö näkyy selvästi kohopainetussa setelivedoksessa.⁹

Runsaat kaksi vuotta setelinvaihdon jälkeen, helmikuussa 1948, pankin johtokunta päätti tehdä seteleihin pieniä teknisiä muutoksia. Päätöksen mukaan muiden paitsi 5000 markan setelin valmistamisessa siirryttiin käyttämään neliövesileimapaperin sijasta värillisillä kuiduilla varustettua vesileimatonta paperia. Samalla johtokunta päätti, että tällaiselle paperille painetut setelit merkitään Litt(eralla) B.

Johtokunnan pöytäkirjoissa ei erityisemmin perusteltu päätöstä, mutta ilmeisesti syynä olivat

kustannussäästöt. Saman vuoden loppupuolella setelipaino kuitenkin ehdotti vesileimapaperin käyttöä parhaillaan valmisteltavan uuden sarjan kaikkiin seteleihin (ks. s. 71). Paperin laadun lisäksi Litt. B painos erosi Litt. A painoksesta siten, että molemmat sarjanumerot olivat nyt setelin alareunassa, kun aikaisemmin toinen sarjanumero oli painettu setelin vasempaan yläreunaan.

Vaikka 5000 markan seteliä ei tuossa vaiheessa uudistettu, setelipaino valmisti myös siitä

varmuuden vuoksi vuonna 1948 kohopainolaatan ja teki vedoksia paperille, jossa oli värillisiä kuituja vesileiman sijasta.

Kun Litt. A -tyyppiä varten hankitut paperivarastot oli käytetty loppuun, setelipaino lopetti sen painamisen vuoden 1948 ensimmäisellä puoliskolla lukuun ottamatta 5000 markan seteliä, jonka tuotantoa jatkettiin muuttumattomana aina vuoteen 1955 asti. Muissa seteliarvoissa siirryttiin painamaan vuoden 1945 Litt. B -tyypin seteleitä, arvosta riippuen joko heti Litt. A -tyypin painamisen jälkeen tai myöhemmin vuonna 1948.

Litt. B -tyypin painaminen päättyi seteliarvosta riippuen asteittain. Viiden markan setelin tapauksessa painaminen lopetettiin jo samassa kuussa kuin se aloitettiin, ja siirryttiin pelkäämään viiden markan metallirahan valmistamiseen, koska setelin tuotanto ei rahanarvon kehityksen takia ollut enää tarkoituksenmukaista.¹⁰ Pisimmillään Litt. B -tyypin painaminen jatkui vuoteen 1955 asti, jolloin uusi, vuoden 1955 setelimalli otettiin käyttöön.

Vuoden 1945 setelityyppien painamisessa käytettiin neljää eri arkkikokoa. Arvoltaan suurimpien seteleiden arkki sisälsi neljä seteliä, 100 ja 50 markan seteleiden arkki kymmenen seteliä sekä 20 ja 10 markan seteleiden arkki aluksi 16

◆ Vuoden 1945 setelityyppien arvoltaan suurimpien arkki sisälsi neljä seteliä. Kuvan arkin sarjanumeroista ilmenee, että 500 markan setelin painoserä oli 10 000 seteliä, koska arkissa olevat setelit numeroitiin 10 000 numeron välein.

seteliä, mistä siirryttiin myöhemmin 24 setelin arkkiin. Viiden markan setelin arkkikoko oli koko ajan 16 seteliä.

Seteleiden sarjanumeroinnissa käytettiin kirjainsarjoja aakkosjärjestyksessä seuraavin poikkeuksin: Q- ja Å-kirjaimia ei käytetty lainkaan kirjainsarjan tunnuksena. Syynä oli ilmeisesti se, että Q-kirjain on lähellä O-kirjainta ja Å-kirjain lähellä Ä-kirjainta, ja näiden kahden kirjainsarjan pois jättämisellä haluttiin välttää sekaannuksia. Lisäksi Litt. B -tyypin 1000 markan setelissä ei käytetty I-kirjainta. Litt. A

-tyypin 5000 markan setelin painamisessa käytettiin muista koko tarkasteltavan ajanjakson seteleistä poiketen myös W-kirjainsarjaa. Tämä näennäinen epäjohtonmukaisuus kirjainsarjojen käytössä johtui siitä, että eri seteliarvojen numeroinnissa käytetyissä koneissa oli erilaiset kirjainjärjestelmät.

Kirjainsarjoissa oli 10 miljoonaa seteliä lukuun ottamatta 5000 markan seteliä, jonka kirjainsarjoissa oli miljoona seteliä. Vuoden 1945 setelityyppinä valmistettiin yhteensä 1408,95 miljoonaa kappaletta.

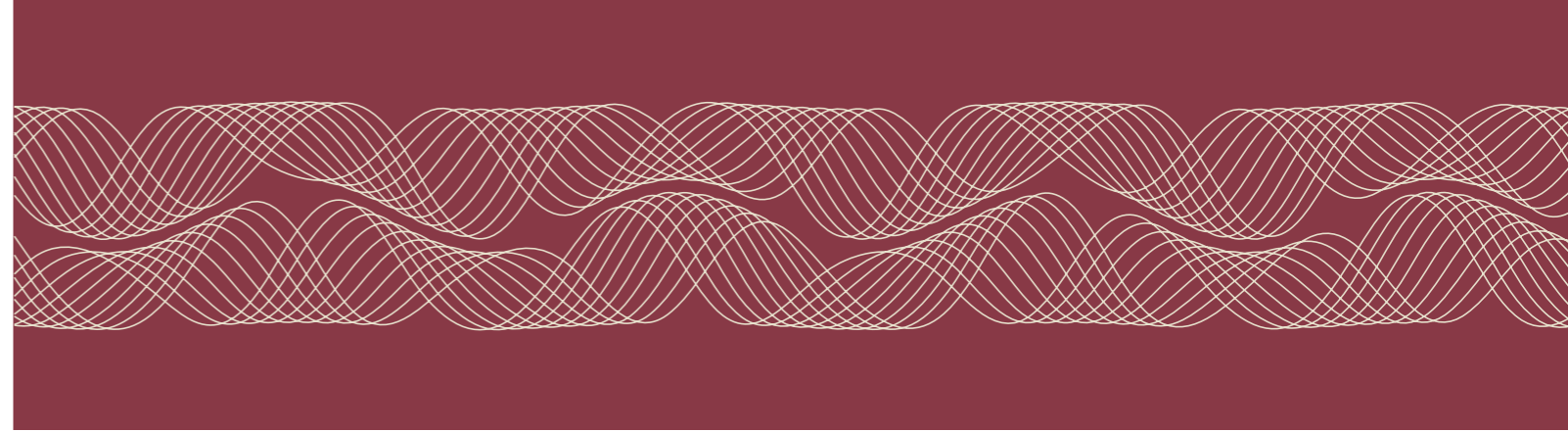
◆ Vuoden 1945 setelimallien allekirjoitukset: Tuomioja, Raittinen, Kekkonen...

Kun vuoden 1945 setelimallia ryhdyttiin valmistamaan, seteleiden ensimmäisinä allekirjoittajina toimivia Suomen Pankin johtokunnan jäseniä oli ohjesäännön mukaan viisi, mutta virassa heitä oli tuolloin vain kolme. Sakari Tuomioja oli vastikään heinäkuussa 1945 nimitetty Risto Rytin seuraajaksi Suomen Pankin johtokunnan puheenjohtajaksi, ja J. W. Rangellille, joka erosi pankin johtokunnasta samanaikaisesti Rytin kanssa, ei ollut vielä nimetty seuraajaa. Johtokunnan jäseninä olivat Tuomiojan lisäksi virassa edellä mainitut K. Kivialho ja Paavo Raittinen. Sen sijaan johtokunnan jäsen K. T. Jutila oli virastaan vapaana ja toimi Suomen lähettiläänä Washingtonissa.

Seteleiden toisina allekirjoittajina toimivat pankin ylikassanhoitaja Robert Wahlman ja hänen lähimmät alaisensa, kassanhoitajat Arthur Aspelund, Harald Alsiala ja Froste Carpelan. Käytössä oli painamisen alkuvaiheessa

siten kaikkiaan 12 eri allekirjoitusparia (3 x 4). Huhtikuussa 1955 johtokunta rajasi ylikassanhoitajan lähimpien apulaisten allekirjoitusosikeuden yhteen kassanhoitajaan, ja tämän sekä ylikassanhoitajan ohella setelien toisiksi allekirjoittajiksi nimitettiin pankin pääsihteeri ja ylikamreeri. Toisten allekirjoittajien kokonaismäärä säilyi kuitenkin edelleen neljänä koko setelityypin painamisen ajan.

Johtokunnan täydennyttyä ohjesäännön mukaiseen viiteen jäsenen ensin Urho Kekkonen nimityksen ja sitten Jutilan virkatehtäviin palaamisen myötä käytössä olevien allekirjoitusparien määrä suureni kahteenkymmeneen. Sitä suuremmaksi se ei enää kasvanut vuoden 1945 setelityyppien painamisen aikana. Koska seteliarkin koko vaihteli 4 setelistä 24 seteliin, kaikki käytettävissä olleet allekirjoitusparit eivät aina mahtuneet samalle seteliarkille.

3.
*Vuosien 1955–1957
setelimallit*

◆ Vanhat ongelmat edelleen ajankohtaisia

Johtokunnan kesällä 1943 pankkivaltuustossa esittämä seteliuudistus oli jäänyt toteutumatta setelinleikkauksen edellyttämän tiukan aikataulun vuoksi. Niinpä kun pöly oli laskeutunut setelinleikkauksen aiheuttamien ylimääräisten ponnistusten ja seteleiden vaihdon jäljiltä, johtokunta otti asian uudelleen pankkivaltuuston käsittelyyn toukokuussa 1946.

Aikaisemmin esitetyt syyt seteliuudistukseen eivät olleet väliaikana muuttuneet. Päinvastoin kiireellä valmistetut uudet 500 ja 1000 markan setelit olivat väärentämisen ehkäisemisen kannalta jopa heikommat kuin alkuperäiset vuoden 1922 mallin setelit, koska niiden valmistuksessa käytettiin nopeaan rotaatiopainatukseen sopivia koholaattoja. Lisäksi setelipaperin raaka-aineesta ja myös väreistä oli heti sotien jälkeen vielä entistäkin suurempi puute. Useissa Euroopan maissa, kuten Alankomaissa, Belgiassa, Italiassa ja Ranskassa, joissa Suomen tavoin arvoltaan suuret setelit olivat sotien välisenä aikana yli 200 millimetriä pitkiä ja 100 millimetriä leveitä, oli-kin siirretty kooltaan selvästi aikaisempaa pie-

nempien seteleiden käyttöön. Vallitseva raaka-ainetilanne tuki uudistusta myös Suomessa.¹

Johtokunnan mielestä uudistuksen teki entistä ajankohtaisemmaksi myös kesällä 1943 pankkivaltuuston kokouksessa lausuttu ajatus, että niin pian kuin rahan arvo oli saatu vakaaksi, oli harkittava uuden rahayksikön määrittämistä. Markan arvo oli sota-ajan ja sen jälkeen jatkuneen voimakkaan inflaatiokehityksen takia enää murto-osa alkuperäisestä, mikä puolsi pikaista uuden rahayksikön säätämistä. Johtokunta katsoikin, että setelipainon taiteilijoiden ja muun henkilökunnan, jotka olivat joutuneet sotien jälkeen panostamaan muihin tuotteisiin (mm. postimerkkeihin ja valtionobligaatioihin), tuli nyt keskittyä voimakkaammin seteleiden uudistamiseen.

Ensimmäisenä ratkaistava kysymys oli jälleen uusien seteleiden koko. Sitä pohtiessaan johtokunta oli kiinnittänyt huomiota seuraavaan kolmeen näkökohtaan:

1. Pienimmän mahdollisen setelikoon määrittelyssä tuli ottaa huomioon kassanhoitajien

mielipide siitä, miten pieniä seteleitä voitiin käsitellä ja laskea vielä kätevästi.

2. Seteleiden tulisi olla kooltaan sellaisia, että niiden painaminen setelipainon koneilla olisi mahdollisimman taloudellista.
3. Uudessa setelisarjassa tulisi olla kahdeksan sijasta vain viisi arvoa.

Johtokunta oli valmistellut pankkivaltuustolle kolme vaihtoehdoista ehdotusta seteleiden kooksi:

- A. Kaikki setelit ovat eri kokoa. Pienimmän setelin koko oli 120 x 63 mm, joka oli 5 mm kapeampi kuin silloin käytössä olleiden pikkuseteleiden, 5, 10 ja 20 markan koko (120 x 68 mm).² Arvoltaan suurimman setelin koko tässä vaihtoehdossa oli 185 x 80 mm.³ Tämän ehdotuksen etuina johtokunnan mielestä olivat seteleiden helppo erottuvuus jopa näkövammaisille ja tietty sirous verrattuna käytössä oleviin seteleihin.
- B. Setelit ovat kolmea eri kokoa, mutta hieman pienempikokoisia kuin silloin käytössä olleet setelit siten, että niiden koot olisivat 120 x 64 mm, 120 x 96 mm ja 192 x 120 mm. Tässä vaihtoehdossa keskimäinen koko oli puolet ja pienin kolmanneksen suurimman koosta. Tämän vaihtoehdon eduiksi johtokunta näki helppokäyttöisyyden lompakossa, kun suurikokoisin seteli käännettiin kaksin kerroin. Lisäksi ehdotuksen mukaiset setelit voitiin sijoittaa tiloja tuhlamatta kassakaappeihin, holveihin ja kuljetuslaatikoihin. Haittatekijänä johtokunta piti suurimman koon ehkä tarpeetonta suuruutta, vaikka se olikin 8 mm lyhyempi kuin silloin käytössä ollut kooltaan suurin seteli.

C. Kaikki setelit ovat samaa kokoa 155 x 67 mm. Tämä vaihtoehto oli hyvin lähellä Yhdysvaltain dollariseteleiden kokoa, joka oli (ja on) 156 x 66 mm.⁴ Sen etuina johtokunta piti seteleiden siroutta ja kustannustehokkuutta. Toisaalta setelin koon perusteella ei voinut päätellä sen arvoa.

Näistä kolmesta vaihtoehdosta johtokunta itse piti parhaimpana vaihtoehtoa C. Myös pankkivaltuuston alustavassa keskustelussa vaihtoehto C sai kannatusta, joskin sitä myös vastustettiin sillä perusteella, että se voisi aiheuttaa seteleiden käyttäjille hankaluutta ja erehdyksiäkin. Sen takia ainakin arvoltaan suurimmat setelit tuli pankkivaltuuston mielestä suunnitella kooltaan suuremmiksi.

Pankkivaltuusto palasi aiheeseen jo seuraavassa kokouksessaan kesäkuussa 1946. Sillä välin myös johtokunta oli pohtinut asiaa uudelleen. Uudessa ehdotuksessaan johtokunta piti edelleen parhaimpana vaihtoehtoa, jossa setelit ovat samankokoisia, mutta hyväksyi ajatuksen, että arvoltaan suurin seteli määriteltäisiin kooltaan muita suuremmaksi. Johtokunta kuitenkin esitti, että suurimman setelin kokoon voitaisiin palata myöhemmin, koska kaikkia uusia setelimalleja ei kuitenkaan voitaisi suunnitella samanaikaisesti resurssien niukkuuden vuoksi.

Tarkistetussa ehdotuksessaan johtokunta esitti myös, että seteliä tulisi jonkin verran lyhentää, jotta sen käyttäminen lompakossa ei edellyttäisi taittamista kaksin kerroin, mikä johtaisi setelin nopeaan kulumiseen. Sen takia johtokunnan uudessa ehdotuksessa seteli oli kokoa 142 x 67 mm. Pankkivaltuusto hyväksyi uuden esityksen ja päätti jättää myöhempään suurimman seteliarvon koon lopullisen ratkaisemisen.

◆ Avoimen luonnoskilpailun kautta uusiin setelimalleihin

Pankkivaltuuston kesäkuussa 1946 tekemät päätökset mahdollistivat seteliuudistuksen viemisen eteenpäin. Niinpä johtokunta päätti kokouksessaan 21. marraskuuta 1946 julistaa uusia setelimalleja koskevan kilpailun taitelijoille, jotka ovat Suomen kansalaisia. Johtokunta oli siten muuttanut käsitystään seteleiden suunnittelun järjestämisestä kesällä 1943 pankkivaltuustossa esitetyistä ajatuksista. Syynä ajattelun muutokseen olivat Suomen Pankin johtokunnan ja taiteilijapiirien edustajien välillä marraskuun 1946 alkupuolella käydyt neuvottelut luonnoskilpailun järjestämisestä.⁵

Pankin johtokunnan edustaja Paavo Raitinen oli neuvotteluissa alun perin suljetun kilpailun kannalla. Taitelijapiirien edustajat pitivät kuitenkin ongelmallisena, että suljetussa kilpailussa joukko halukkaita taitelijoita jäisi kilpailun ulkopuolelle. Sen takia johtokunta otti avoimen kilpailun mahdollisuuden uudelleen harkittavaksi ja päätyikin sen järjestämiseen. Avoimen kilpailun ohella johtokunta päätti kokouksessaan marraskuussa 1946 kutsua kilpailuun osallistumaan erityisesti Signe Hammarsten Janssonin, Aarne Karjalaisen, Germund Paaerin, Erkki Tantun ja Matti Visannin. Karjalainen ja Visanti osallistuivatkin kilpailuun.

Avoimien kilpailu käsitti luonnoksen suunnittelun viittä eri seteliä varten, ja kilpailuohjelman mukaan jokaisen setelin kummastakin puolesta oli tehtävä luonnos, josta ilmeni selvä yleisvaikutelma, minkä lisäksi yhdestä setelistä oli tehtävä tarkempi luonnos. Kilpailuohjelman lisäksi johtokunta antoi yksityiskohtaisia

tietoja seteleiden koosta ja painatusteknisistä seikoista erillisessä ohjelmalehtisessä, joka oli saatavissa nimettyjen taiteilijaliittojen toimitoista.

Ohjelmalehtisen johdanto on mielenkiintoinen. Se alkaa seuraavasti:

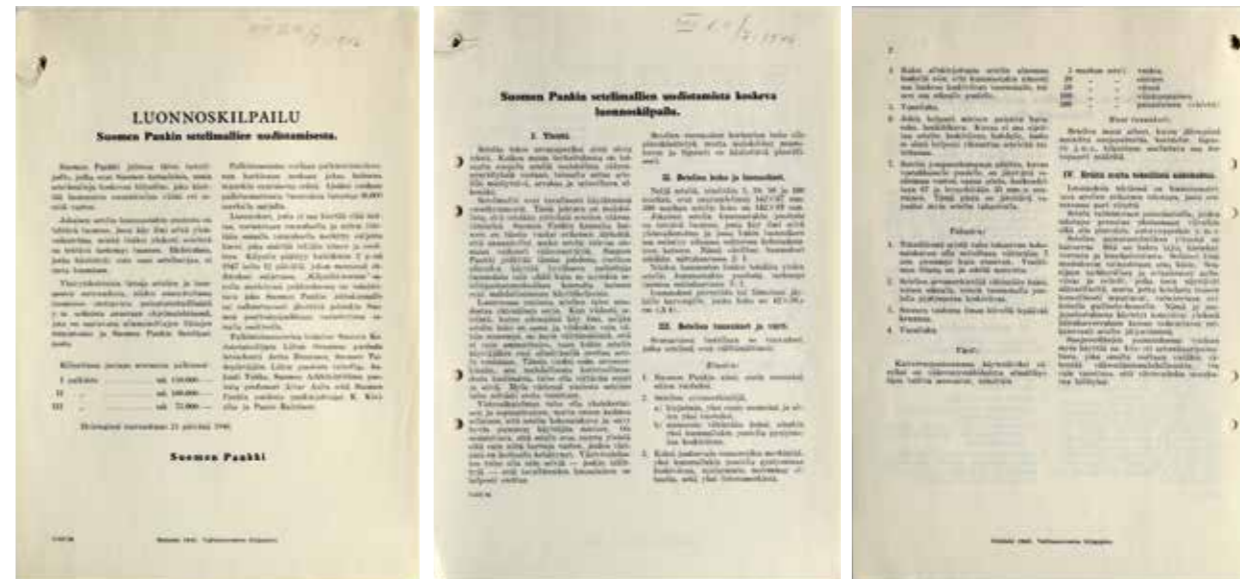
Setelin tekee arvopaperiksi siinä oleva teksti. Kaiken muun tarkoituksena on toisaalta suojella seteliä mahdollisia väärennysyrityksiä vastaan, toisaalta antaa setelille miellyttävä, arvokas ja taiteellinen ulkonäkö.

Setelimallit ovat tavallisesti käytännössä vuosikymmeniä...

Johdanto noudattaa mottoa ”Setelin täytyy olla turvallinen, mutta se saa olla myös kaunis”.⁶ Johtokunta oli siinä mielessä kaukonäköinen, että tämä vuoden 1946 luonnoskilpailun perusteella valittu seteleiden ulkoasu tuli olemaan käytössä vuosikymmeniä, joskin vuoden 1963 rahanuudistuksen myötä ja monin 1970- ja 1980-luvuilla toteutetuina pieninä muutoksina.

Neljän setelin kooksi oli luonnoskilpailun ohjelman mukaan määritelty pankkivaltuuston kesäkuussa 1946 hyväksymä yhtenäinen 142 x 67 mm. Suurimman setelin koon pankkivaltuusto oli jättänyt avoimeksi, ja johtokunta oli luonnoskilpailua varten määritellyt kooksi 142 x 83 mm. Arvoltaan suurin seteli oli siis ajateltu samanpituiseksi kuin muut neljä seteliä mutta 16 mm leveämmäksi.

Seteleiden arvot, 5, 10, 50, 100 ja 500 markkaa, heijastivat vireillä olevaa rahanuudistusta (lähemmin sivulla 83), kuitenkin siten, että

◆ Suomen Pankki julisti marraskuussa 1946 setelimallien uudistamisesta avoimen kilpailun. Kilpailuohjelman ohella johtokunta antoi yksityiskohtaisia tietoja seteleiden koosta ja painatusteknisistä seikoista. ◆

käytössä olevasta rahayksiköstä olisi otettu vain yksi nolla pois. Kilpailuohjelman mukaisesti seteleiden arvojen lähtökohtana oli lisäksi, että arvoltaan pienet 5, 10 ja 20 markan setelit korvataan metallirahoilla. Tätähän johtokunta oli jo kesäkuussa 1943 pankkivaltuustossa ennakoinut.

Seteleiden väreistä ohjelmassa todettiin seuraavasti:

Kaiverruspainannassa käytettäväksi väreiksi on väärennysnäkökohtia silmällä pitäen valittu seuraavat:
5 markan seteli ruskea
10 markan seteli sininen
50 markan seteli vihreä

100 markan seteli viinipunainen
500 markan seteli punasininen (violetti).

Värit noudattivat siten paljolti samaa hierarkiaa kuin myöhemmissä markkaseteleissä samoin kuin euroseteleissä.

Luonnoskilpailun palkintotuomareiksi johtokunta kutsui Suomen Koristetaiteilijoiden Liiton Ornamon puolesta intendentti Arttu Brummerin, Suomen Taidepiirtäjien Liiton puolesta taitelija Aukusti Tuhkan ja Suomen Arkkitehtiiton puolesta professori Alvar Aallon. Koska Alvar Aalto oli tuohon aikaan ulkomailla, arkkitehtiiton hallitus nimesi hänen varamiehikseen arkkitehti Hilding Ekelundin,

joka toimikin Aallon puolesta kaikissa palkintolautakunnan kokouksissa. Samat taiteilijapiirien edustajat olivat ottaneet osaa myös alustaviin neuvotteluihin pankin kanssa marraskuussa 1946 ja antaneet oman panoksensa luonnoskilpailun ohjelman laatimiseen. Pankin johtokuntaa palkintolautakunnassa edustivat pankinjohtajat K. Kivialho ja Paavo Raittinen.

Palkintolautakunnalle saapui määräajan kuluessa yhteensä 18 ehdotusta, ja lautakunta teki päätöksensä kilpailun tuloksesta neljännessä kokouksessaan huhtikuun 30. päivänä 1947. Päätöskokousta varten lautakunnan taiteilijajäsenet Brummer, Ekelund ja Tuhka olivat laatineet yksityiskohtaisen arvostelun niistä kuudesta anonyymista ehdotuksesta, jotka palkintolautakunta oli toisessa kokouksessaan arvioinut parempaan luokkaan.

Taiteilijajäsenet olivat tutustuneet myös teknisten asiantuntijoiden lausuntoihin, eikä heillä ollut niiden pohjalta tarvetta muuttaa käsitystään. Teknisiksi asiantuntijoiksi lautakunta oli nimittänyt setelipainon johtajan Väinö Lindroosin ja teknisen johtajan Uolevi Lihudon. Taiteilijajäseniä ilahdutti, että johtaja Lindroos oli lausunnossaan päätenyt lähes samaan tulokseen, koska hän oli taiteellisessa mielessä pitänyt parhaimpana samaa kolmikkoa kuin hekin. Tosin Lindroos oli teknisessä mielessä asettanut kolmikon edelle tunnuksella ”Iktinos & Kallikrates” laaditun ehdotuksen, jonka perusteella setelimallien valmistus olisi Lindroosin lausunnon mukaan ollut ”erittäin selvä”. Taiteilijajäsenten mukaan kyseinen luonnossarja – vaikka se olikin yhtenäinen – oli luonteeltaan ”veretön” ja jätti taiteellisessa mielessä paljon toivomisen varaa.⁷

Pankinjohtaja Raittinen ilmoitti palkintolautakunnan päätöskokouksessa käsityksensä, että palkintoja jaettaessa taiteellinen puoli oli asetettava määrääväksi, koska asiantuntijoiden lausuntojen perusteella taiteellisesti parhaat ehdotukset olivat myös teknisesti toteutettavissa. Myös pankinjohtaja Kivialho oli tutustuttuaan asiantuntijoiden lausuntoihin tullut samanlaiseen johtopäätökseen: ne kilpailuehdotukset, joita taiteilijat pitivät parhaimpana, olivat myös teknisesti ansiokkaita. Näin palkintolautakunta saattoikin yksimielisesti päättää, että ensimmäinen palkinto (150 000 markkaa) annetaan ehdotukselle ”Sampo”, toinen palkinto (100 000 markkaa) ehdotukselle ”Työ miehen kunnia” ja kolmas palkinto (75 000 markkaa) ehdotukselle ”Suomen Leijona”.

Kun palkittuja ehdotuksia seuranneet suljetut kirjekuoret avattiin, ilmeni, että kaksi ensimmäistä palkintoa saaneet ehdotukset oli suunnitellut kuvanveistäjä Tapio Wirkkala ja kolmantena palkitun ehdotuksen arkkitehti Matti Visanti.

Tunnuksella ”Iktinos & Kallikrates” kilpailuun jätetyn ehdotuksen tekijän ilmaisevaa suljettua kirjekuorta ei palkintolautakunnan kokouksessa avattu, koska ehdotusta ei palkittu. Tätä teosta varten kirjekuori kuitenkin avattiin, ja ehdotuksen tekijäksi ilmeni setelipainon taiteilija Aarne Karjalainen.

Jo samana päivänä kuin palkintolautakunta teki päätöksensä, merkitsi johtokunta sen kokouksessaan tiedoksi. Tie oli nyt avoin uuden setelisarjan ulkoasun määrittelyn käynnistämiseksi. Kilpailun tuloksen pohjalta johtokunta antoi Tapio Wirkkalan tehtäväksi yhdessä setelipainon ammattilaisten kanssa ryhtyä laatimaan

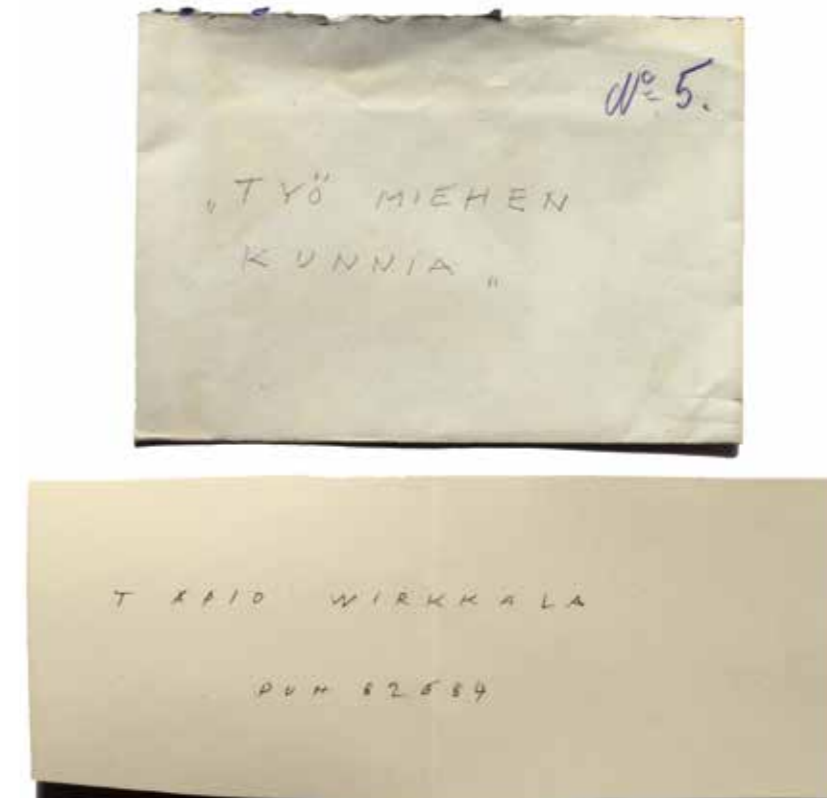
kahta setelimallia, joista toisessa olisi henkilökuva (setelin etusivu) ja toisessa yksinomaan muita kuvioita ja koristeita (setelin takasivu).

Seteleiden tuotannon suunnittelu eteni samanaikaisesti. Marraskuussa 1948 setelipaino esitti painon toimintaa valvovalle pankin johtokunnan jäsenelle, Paavo Raittiselle, että kaikki setelit valmistettaisiin vesileimapaperille. Valmistusaikataulu lähti siitä, että ensimmäisenä aloitettaisiin 10 markan setelin tuotanto

1. elokuuta 1950 ja viimeisenä 500 markan setelin tuotanto 15. joulukuuta 1951. Suunnitelman mukaan uudet setelit voitaisiin laskea liikkeeseen 1. tammikuuta 1952.

Tammikuussa 1949 setelimallien suunnittelu oli edennyt niin pitkälle, että johtokunta saattoi esitellä pankkivaltuuston hyväksyttäväksi mallit setelin etu- ja takasivuksi. Pankkivaltuusto hyväksyi mallit ja päätti, että niiden perusteella tehdään lopulliset setelilaatat.

Tapio Wirkkalan ”Työ miehen kunnia”-ehdotusta seuranneen suljetun kirjekuoren sisällä oli kuvan nimilappu.

◆ Palkintolautakunnan teknisenä asiantuntijana toiminut setelipainon johtaja Väinö Lindroos katsoi teknisessä mielessä parhaaksi tunnusta "Iktinos & Kallikrates" käyttäneen ehdotuksen. Tässä setelipainon taiteilijan Aarne Karjalaisen piirtämässä ehdotuksessa esitettiin seteleiden etusivujen aiheiksi vaihteoisesti Suomen suuria teollisuusaloja, maa- ja metsätaloutta, kaivostoimintaa ja teollisuutta, tai suurmiehiä tai näiden aiheiden yhdistelmää.

◆ Kuvanveistäjä Tapio Wirkkalan parhaana palkitussa "Sampo"-ehdotuksessa olivat Mikael Agricolan (500 markkaa), Akseli Gallen-Kallelan (100 markkaa) ja Uno Cygnaeuksen (50 markkaa) muutokuvat.

◊ ————— ◊
 Toiseksi parhaana palkitussa "Työ miehen kunnia" -ehdotuksessa etusivun pääaiheina olivat Suomen keskeiset elinkeinot ja niiden harjoittajat. Samanlaisia aiheita kuvasi myös kolmannen palkinnon saaneen ehdotuksen tekijä Matti Visanti (ks. seuraava aukeama).

◆ Myös arkkitehti Matti Visanti kuvasi suurmiehiä ja elinkeinoja kilpailuehdotuksissaan. ◆

◆ Pankkivaltuusto päätti tammikuussa 1949, että arvoltaan kolmanneksi suurimpaan seteliin tulisi tasavallan presidentin J. K. Paasikiven kuva. Kolmanneksi suurin seteli oli tuossa vaiheessa 50 markkaa, kuten se oli ollut myös seteleiden suunnittelukilpailussa. ◆

◊ Seteleiden koko yhtenäiseksi ja valtiomiehet kuva-aiheiksi

Tammikuun 1949 kokouksessaan pankkivaltuusto palasi myös kysymykseen seteleiden koosta. Arvoltaan suurimman setelin koko oli jäänyt aikaisemmassa käsittelyssä avoimeksi. Pankkivaltuusto hyväksyi nyt johtokunnan perustelut, joiden mukaan useista paino- ja pankkiteknisistä syistä arvoltaan suurimman setelin koko oli edullista pitää samana kuin neljän muun.

Johtokunta ei muistiossaan yksityiskohtaisemmin erittele näitä paino- ja pankkitekniisiä syitä, mutta painoteknisenä perusteluna voidaan pitää saman setelikoon mahdollistamaa yhtenäistä seteliarkin kokoa ja painokoneiden samoja asetuksia. Lisäksi seteleiden yhtenäinen koko mahdollisti saman vesileimapaperin käytön kahdessa arvoltaan suurimmassa setelissä (tarkemmin sivulla 96).

Pankkiteknisillä syillä johtokunta ilmeisesti viittasi jo aikaisemmin esittämiinsä logistisiin näkökohtiin. Kun kaikki setelit olivat samankokoisia, ne voitiin sijoittaa tiloja tuhlaamatta kassakaappeihin, holveihin ja kuljetuslaatikoihin samoin kuin lompakkoihin ilman seteleitä kuluttavaa taittamista. Lisäksi täysin yhtenäinen koko helpotti ja tehosti seteleiden käsittelyä koko rahankäsittelyketjussa.

Pankkivaltuuston päätös oli tuohon aikaan eurooppalaisessa ympäristössä poikkeuksellinen. Useat maat olivat kyllä pienentäneet seteleidensä kokoa toisen maailmansodan jälkeen, mutta Euroopan maista vain Unkarissa oli vuoden 1946 rahanuudistuksen jälkeen otettu käyttöön täysin yhtenäinen setelikoko. Sen sijaan Euroopan ulkopuolella, erityisesti

Pohjois- ja Etelä-Amerikassa, se oli vallitseva käytäntö.

Seteleiden kokokysymys oli näin ratkaistu eikä siihen myöhempien markkaseteleitä koskevien uudistusten aikana enää palattu. Itse asiassa myöhempien vuosikymmenten aikana seteleiden käyttö erilaisissa automaateissa ja niiden koneellinen käsittely antoivat kuljetus- ja varastointinäkökohtien ohella entistä suuremman merkityksen seteleiden yhtenäiselle koolle. Ne siten tukivat pankkivaltuuston tammikuussa 1949 tekemää päätöstä. Suomi oli kuitenkin eurosetelit vuonna 2002 käyttöön ottaneista maista ainoa, jolla oli sitä ennen yhtenäinen setelikoko.⁸

Pankkivaltuusto päätti samaisessa tammikuun 1949 kokouksessaan myös seteleihin tulevista kuva-aiheista. Johtokunnan esityksen mukaisesti arvoltaan suurimpaan seteliin valittiin

◊ Tapio Wirkkalan luonnos K. J. Ståhlbergin muotokuvasta taustoiheen ja setelin etusivusta sekä hänen luonnoksensa arvoltaan suurimman, Snellman-aiheisen setelin, etu- ja takasivuksi. Seteleiden arvot kuvastavat rahanuudistuksesta käydyin keskustelun kulloistakin tilannetta. ◊

J. V. Snellmanin, toiseksi suurimpaan tasavallan ensimmäisen presidentin K. J. Ståhlbergin ja kolmanneksi suurimpaan istuvan presidentin J. K. Paasikiven muotokuva. Tämä päätettiin sillä edellytyksellä, että kaksi viime mainittua siihen omalta osaltaan suostuisivat. Molempien suostumuksesta löytyykin merkintä jo helmikuun alussa pidetyn johtokunnan kokouksen pöytäkirjasta.⁹ Wirkkala oli valmistellut johtokunnan esityksen pohjalta seteleiden luonnoksia, ja Paasikiven kuvaa käytettiin jo malliluonnoksissa, jotka pankkivaltuusto hyväksyi samassa kokouksessaan (ks. kuva sivu 79).

Pankkivaltuuston päätös merkitsi, että uuden setelisarjan kuva-aiheina käytettiin merkittävien suomalaisten valtiomiesten muotokuvia. J. V. Snellmanin muotokuvan oli jo ollut vuoden 1940 setelimallin käyttöönoton jälkeen arvoltaan suurimmassa setelissä, ja pankkivaltuusto päätti tässä suhteessa jatkaa aikaisempaa käytäntöä. Snellman oli Suomen historian johtavia valtiomiehiä ja kansallisen heräämisen keskeinen ideologi. Lisäksi häntä pidettiin Suomen rahan isänä ja rahajärjestelmän perustajana.¹⁰ Omalla rahayksiköllä oli suuri merkitys Suomen talouden ja poliittisen ajattelun kehittymisen kannalta, mikä puolsi Snellmanin muotokuvan käyttöä setelissä. Snellmanin ohella pankkivaltuusto päätti nyt valita kahteen seuraavaksi suurimpaan seteliin muotokuvat kahdesta merkittävästä tasavallan presidentistä.

Valtiomiesten ja valtioiden itsenäistymisprosessiin vaikuttaneiden henkilöiden muotokuvat olivat tuohon aikaan suosittuja myös muualla maailmassa. Varsinkin Pohjois- ja Etelä-Amerikassa useat maat olivat käyttäneet näi-

tä aiheita seteleissään jo 1800-luvun puolivälissä lähtien. Lisäksi Yhdysvallat ei ollut vuoden 1929 jälkeen muuttanut seteleihin valitsemien valtiomiesten, useiden presidenttien, kahden valtiovarainministerin ja itsenäisyysjulistuksen allekirjoittajan, muotokuvia.

Siihen nähden on yllättävää, että Euroopassa, jos kuningaskunnat jätetään laskusta pois, vain muutamat valtiot käyttivät seteleissään tunnettujen henkilöiden muotokuvia 1800-luvulla tai vielä 1900-luvun alkupuolella. Euroopassa paljon suositumpia kuva-aiheita olivat työn ja eri elinkeinojen sekä tieteiden ja taiteiden vertauskuvat tai maalauksien ja veistosten pohjalta suunnitellut tuntemattomien henkilöiden muotokuvat. Näin oli asianlaita pitkälle 1900-luvulle esimerkiksi Itävallan, Ranskan, Saksan ja Sveitsin sekä myös Suomen seteleissä.¹¹

Niihin aikoihin kun pankkivaltuusto päätti seteleihin tulevista muotokuvista, tilanne Euroopassa oli kuitenkin muotokuvien käytön suhteen muuttumassa. Valtiomiesten tai muiden maan itsenäisyysprosessiin merkittävästi vaikuttaneiden henkilöiden ja kansalliskareiden muotokuvia käyttivät, osin muiden muotokuvien ohella, muun muassa Albania, Bulgaria, Islanti, Neuvostoliitto, Portugali, Romania ja Unkari. Kuninkaallisten muotokuvia käyttivät muun muassa Belgia, Luxemburg, Ruotsi ja brittiläiseen imperiumiin kuuluvat maat.

Joukko Euroopan maita alkoi kuitenkin samoihin aikoihin esitellä seteleissään kulttuuriperintöään ja siihen vaikuttaneita henkilöitä. Näin tekivät muun muassa Alankomaat (Hugo de Groot ja Erasmus, 1953)¹², Belgia (Orlande de Lassus ja Philippe de Monte, 1950), Espanja

(jo 1870-luvulta lähtien kulttuurihenkilöiden muotokuvia ja 1940-luvun lopulla mm. Francisco de Goya, Francisco de Vitoria ja Juan Luis Vives, 1946), Itävalta (Josef Haydn, 1950), Kreikka (Dionysios Solomos, 1950), Norja (Niels Abel, 1948, Henrik Wergeland, 1949,

Bjöstjerne Björnson, 1950), Ranska (Descartes, 1942, Chateaubriand, 1945, Viktor Hugo 1954), Sveitsi (Gottfried Keller ja Guillaume-Henri Dufour, 1954), Tanska (Bertel Thorvaldsen, H. C. Andersen ja Ole Römer, 1950) ja Unkari (Sandor Petöfi, 1947).

◆ Riksikö nimeksi uudelle rahayksikölle?

Kun seteleiden koosta ja kuva-aiheista oli nyt päätös, seteleiden uudistamisprojekti sai uutta vauhtia. Yksi asia oli kuitenkin edelleen auki, nimittäin rahayksikkö, jonka muuttamisesta pankissa oli keskusteltu jo kesästä 1943 lähtien.

Sodan aikana ja sen jälkeen nopeana jatkuneen inflaation takia uuden rahayksikön tarve oli ilmeinen. Aiheesta käytiin sanomalehdistössä ja muilla tahoilla runsaasti keskustelua. Asiaa käsitteli myös Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) kielivaliokunta kokouksessaan joulukuussa 1947. Kielivaliokunnan keskustelun yksimielinen johtopäätös oli, ettei uutta nimeä pidetty suotavana, koska markan ja pennin katsottiin olevan erittäin luonteisia nimityksiä. Periaatteessa jos uusi nimitys olisi löydettävä, sen tulisi jollain tavoin liittyä muissa maissa käytettyihin turvallisiin rahayksiköiden nimiin tai johonkin historialliseen perinteeseen, mutta kummankin tien SKS:n kielivaliokunta katsoi olevan ummessa. Vaikka esimerkiksi Suomella oli maantieteellinen yhteys vakaaseen pohjoismaiseen kruunuun, tekivät kielivaliokunnan mielestä sanan alkukerakkeet sen käytön mahdolltomaksi Suomessa.¹³

Edetäkseen asiassa johtokunta päätti syyskuun alussa 1949 pitämässään kokouksessa

asettaa toimikunnan ”valmistamaan ehdotusta toimenpiteistä, joita tarvittaisiin siirryttäessä inflaatiokauden jälkeen vallitsevaa suurempaan rahayksikköön”. Toimikunnan puheenjohtajaksi oli suostunut silloinen Säästöpankkien keskusosakepankin johtokunnan jäsen ja myöhempi pääjohtaja Kaarlo J. Kalliala. Jäseninä toimivat pääkamreeri G. Jerman, professorit Paavo Korpisaari ja A. E. Tudeer sekä Suomen Pankin johtokunnan jo edellä mainitut jäsenet K. Kivialho ja Paavo Raittinen. Toimikunta käsittelee suurempaan rahayksikköön siirtymiseen liittyvien toimenpiteiden lisäksi myös kysymystä uuden rahayksikön nimestä.

Toimikunnan rahayksikön nimestä käymissä keskusteluissa esitettiin monta uutta versiota, kuten auri, fenno, pirkka, raho, sampo, sata, silva, soli, suomo, suure ja valtti. Mikään näistä ei toimikunnan enemmistön mielestä ollut onnistunut. Parhaana pidettiin sellaista nimeä, joka liittäisi uuden rahan sopivalla tavalla johonkin maassa ennen käytettyyn rahayksikköön. Tässä mielessä oli harkittu nimiä suurmarkka, uusmarkka, taaleri ja riksi. Kaksi ensin mainittua, jotka olisivat liittäneet nimen käytössä olevaan rahayksikköön, olivat liian pitkiä. Lisäksi suurmarkka oli liian vaativa ja uusmarkka ajan mit-

taan sopimaton. Taaleri puolestaan muistutti dollaria (joka itse asiassa on taalerin englanninkielinen nimitys). Sitä vastoin riksi saavutti toimikunnan enemmistön kannatuksen.

Riksiin liittyi Suomen historiassa arvokkaita perinteitä. Kustaa Vaasa alkoi vuonna 1534 lyöttää taalereita ja vuonna 1536 markkoja. Taaleri vastasi 3½–4:ää markkaa, mutta kun markan arvo vaihteli, otettiin vuonna 1604 käyttöön järjestelmä, jonka mukaan vakaa-arvoista taalerin rahaa alettiin kutsua riikintaaleriksi (riksdaler), ja taalerista tuli nimitys 4 markan rahasummalle.¹⁴ Tämä riikintaaleri, jota Suomessa kutsuttiin riksiksi, oli pysynyt jatkuvasti arvokkaana rahana. Riksi tunnettiin myös kansan keskuudessa, ja se esiintyi esimerkiksi Aleksis Kiven teksteissä monta kertaa. Tunnettu sitaatti on *Seitsemän veljeksien* Simeonin lause: ”En tuhannen riksin edestä rikkomaan korkeata juhlaa”, kun Juhani kehotti häntä painimaan jouluaattona.¹⁵

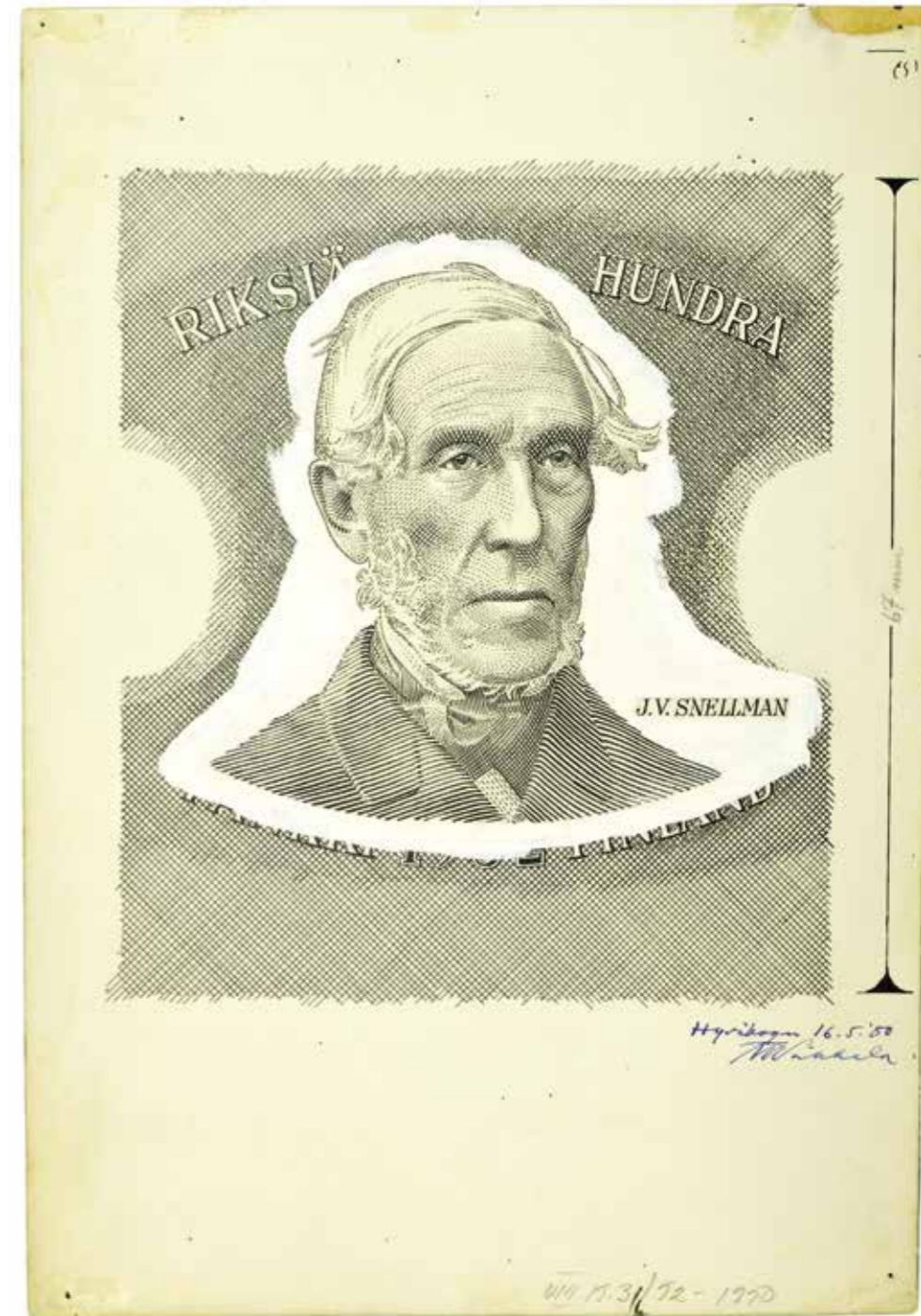
Pankin johtokunta yhtyi toimikunnan enemmistön mielipiteeseen. Johtokunta siten kannatti ajatusta, että uuden rahayksikön nimen tulisi olla riksi ja että riksi jakautui sataan markkaan. Markka-nimen vahvistamista yksikön sadasosalle puolsivat käytännölliset näkökohdat, sillä mitä läheisemmin uusi rahayksikkö liittyisi entiseen rahaan, sitä luontevampaa ja helpompaa sen käyttöön siirtyminen olisi kansalaisille. Lisäksi tuolloin 100:aa markkaa pienemmät setelit kelpaisivat uuden rahayksikön voimaantultua sellaisinaan maksuvälineinä ja voitaisiin vetää pois liikkeestä sitä mukaa kuin ne palaisivat Suomen Pankkiin ja korvattaisiin uudenmallisilla seteleillä ja metallirahoilla. Sama tilanne olisi metallisten vaihtorahojen ja alle 100 markan määräisten posti-, leima- ja veromerkkien kuin

myös kaikenlaisten markkamääräisten sitoumusten ja arvopapereiden kanssa.¹⁶

Tältä pohjalta johtokunta teki helmikuussa 1951 esityksen pankkivaltuustolle. Syynä siihen, että johtokunnan esitys ajoittui juuri tuohon hetkeen, oli ennen muuta se, että uudet setelimallit oli saatu jo sille asteelle, että niiden kehittäminen edelleen edellytti uuden rahayksikön nimikysymyksen ratkaisemista. Setelipaino oli valmistellut luonnoksia uusiksi setelimalleiksi käyttämällä markan ohella myös riksiä rahayksikön nimenä, jotta tekstien sijoittelusta seteliin saataisiin oikea kuva. Koska uusi rahayksikkö perustui ajatukseen, että yksi riksi jakautui sataan markkaan, arvoltaan suurimmaksi suunniteltiin 100 riksin seteliä.¹⁷

Pankin johtokunta pyysi lisäksi lainvalmistelukunnan lausuntoa siitä, olisiko mahdollista antaa eduskunnalle esitystä rahayksikön nimestä erillisenä, ennen muita eduskunnan käsiteltäviksi mahdollisesti tulevia rahanuudistuksen toimeenpanoa koskevia ehdotuksia. Lainvalmistelukunnan mukaan se oli mahdollista. Edellytyksenä oli, että eduskunta hyväksyisi lain, jolla ”valtioneuvosto tai valtiovarainministeriö oikeutetaan ryhtymään valmistaviin toimenpiteisiin mahdollisen suurempaan rahayksikköön siirtymisen varalta siltä pohjalta, että rahayksikön nimi on riksi ja sen sadasosa markka”.

Johtokunnan voimakkaan myönteisestä suhtautumisesta huolimatta pankkivaltuusto ei ollut valmis hyväksymään riksiä uuden rahayksikön nimeksi, vaan pani asian pöydälle kokouksessaan maaliskuussa 1951. Vaikka nimikysymys ei edennyt, setelipainossa jatkettiin uuden setelimalliston suunnittelua sekä riksi- että markkanimen pohjalta.

Vuonna 1950 setelipaino valmisteli luonnoksia käyttämällä markan ohella riksiä uuden rahayksikön nimenä. Kuvassa on Tapio Wirkkalan luonnoksen pohjalta kaiverruspiirretty Snellmanin muotokuva 100 riksin seteliin. Wirkkala hyväksyi kaiverruspiirroksen toukokuussa 1950.

Vasen kuva: Setelipaino jatkoi 1950-luvun alkuvuosina uuden setelimalliston suunnittelua sekä riksi- että marka-nimen pohjalta. Aarne Karjalaisen kaiverruspiirtämä 10 yksikön seteli perustui Tapio Wirkkalan luonnokseen. Oikea kuva: Aarne Karjalainen suunnitteli vuonna 1952 välityönä myös esiluonnoksia varasetelisarjaa varten. Karjalaisen ehdotuksessa 50 rixsin seteliksi on Aleksis Kiven muotokuva.

Nimikysymyksen ratkaisua odotellessa Aarne Karjalaiselta valmistui vuonna 1952 välityönä myös esiluonnos riksimääräistä varasetelisarjaa varten. Tästä hän oli tehnyt esityksen setelipainon johdolle elokuussa 1950.¹⁸ Monessa maassa keskuspankit ja setelipainot ylläpitivät jatkuvasti luonnoksia varasarjoiksi mahdollisen merkittävän väärennöstopauksen tai muun ongelman varalta. Itse asiassa vuoden 1939 väliaikainen 5000 markan seteli, joka oli jonkin aikaa liikkeessä ennen varsinaista vuoden 1940 mallin 5000 markan seteliä, oli alun perin tällainen varaseteli. Seteli oli valmistettu vuonna 1932 varaseteliksi 500 markan mahdollisten väärennösten varalta. Seteli oli liikkeessä vuodesta 1939 lähtien, ja siinä käytettiin 5000 markan

päällepainatusta siihen asti, kun varsinainen seteli voitiin laskea liikkeeseen toukokuussa 1940. Karjalainen ehdotti varasarjan setelien aiheiksi Aleksis Kiven, Uno Cygnaeuksen, Mikael Agricolan, Paasikiven ja Ståhlbergin muotokuvia.¹⁹

Nimikysymys pysyi pankkivaltuuston pöydällä aina syyskuuhun 1952 asti, jolloin johtokunta teki uuden esityksen aiheesta. Aikaisemmasta keskustelusta kuluneen puolentoista vuoden aikana pankkivaltuuston kanta riksiin uuden rahayksikön nimenä oli tullut entistä kielteisemmäksi. Useat pankkivaltuuston jäsenet pitivät parempana, että nimenä säilyy marka myös vastaisuudessa, ja viittasivat joidenkin muiden maiden vastaaviin käytäntöihin. Lisäksi

Esimerkki varasetelistä, joka otettiin käyttöön: vuonna 1932 valmistettu 500 markan seteli, joka otettiin käyttöön vuonna 1939 käyttäen 5000 markan päällepainatusta etusivulla.

pankkivaltuuston jäsen J. O. Söderhjelm piti riksiä epäonnistuneena, koska nimi johtui riksdalerista, jonka alkuosa ei tarkoittanut mitään rahaa.²⁰

Toisaalta myös johtokunnan käsityksen mukaan tilanne oli muuttunut ja rahayksikön

muutoksen toteuttaminen vallinneissa inflaatio-olosuhteissa²¹ oli kyseenalaista. Johtokunta esittikin pankkivaltuustolle, että kysymys uudesta rahayksiköstä koko laajuudessaan palautettaisiin johtokunnan edelleen harkittavaksi, minkä mukaisesti pankkivaltuusto myös päätti.

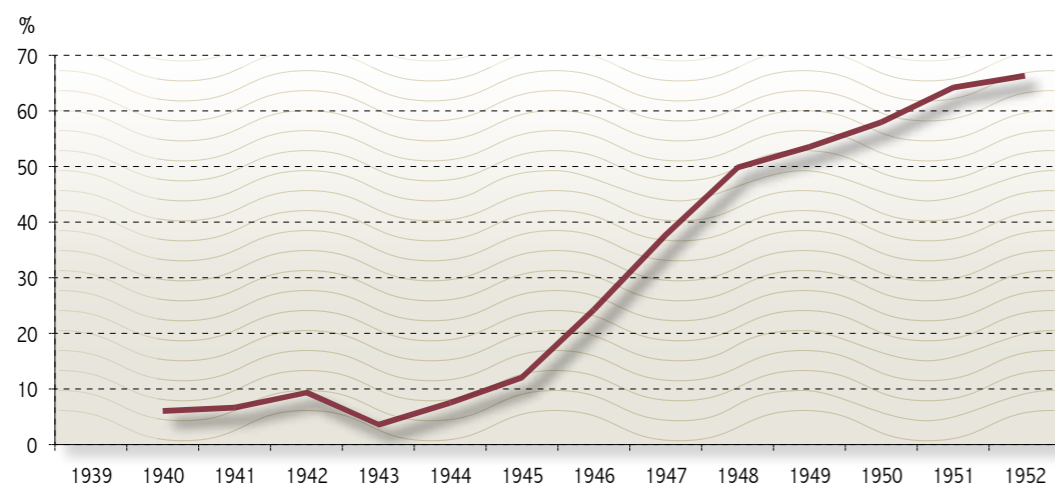
◊ Rahayksikköä ei muutettu, mutta setelit oli kuitenkin uusittava

Olosuhteiden muuttuminen rahayksikön uudistamiselle kielteiseksi jätti monet olemassa olevaan setelisarjaan liittyneet ongelmat ratkaisematta. Näitä olivat esimerkiksi kooltaan suurien seteleiden vaatima raaka-ainemäärä ja inflaation myötä moninkertaiseksi kasvanut liik-

keessä olevan setelistön arvo. Seteleistä suurin oli vuodesta 1939 lähtien ollut 5000 markan seteli, jonka liikkeessä oleva määrä oli vuoden 1940 lopusta kasvanut lähes 90-kertaiseksi. Sen osuus liikkeessä olevan setelistön arvosta oli vuoden 1952 lopussa yli 66 prosenttia (kuvio 5).

Kuvio 5. 5000 markan setelin osuus liikkeessä olevan setelistön arvosta.

Lähde: Suomen Pankki

Pankkivaltuuston kokouksessa syyskuussa 1952 keskusteltiin paitsi 10000 markan myös 20000 markan setelin liikkeeseenlaskusta. Pankkivaltuuston jäsen Juho Niukkanen ehdotti jopa yhden nollan lisäämistä 5000 markan seteliin, jossa oli tilaa tällaiselle ratkaisulle ja joka olisi siten ollut teknisesti toteutettavissa. Näin pitkälle meneviä luonnosteluja ei setelipainossa ollut vielä tehty, joskin 20000 markan setelistä oli jo valmisteltu luonnos. Siinä oli

paljon yhteistä yhdeksän vuotta aikaisemmin tehdyn 10000 markan luonnoksen kanssa.

Kooltaan suurien seteleiden painamisessa tarvittavien raaka-ainemäärien ohella setelipainon tuotannon kannalta kysymys oli myös kaiverruspainokapasiteetista. Se alkoi olla rajoillaan 5000 markan setelin silloisen vuositarpeen painatuksen takia. Vallitsevan tilanteen jatkuminen saattoi setelipainon teknisen johtajan Uolevi Liuhton mukaan aiheuttaa sen, että

Kun uuden rahayksikön käyttöönotto venyi, valmisteltiin setelipainossa pankin johtokunnan aloitteesta 20000 markan setelin luonnoksia eri väri vaihtoehtoja käyttäen Arne Karjalaisen, Signe Hammarsten Janssonin ja kaivertaja Alex Laurenin yhteistyönä. Seteli oli suunniteltu yhdeksän vuotta aikaisemmin tehdyn 10000 markan luonnoksen pohjalta (ks. kuva s. 50), ja sen aiheena oli Elias Lönnrotin muotokuva.

◆ Pankkivaltuuston päätettyä setelisarjan koostumuksesta Tapio Wirkkala valmisti luonnoksen 100 markan setelin etu- ja takasivuksi.

5000 markan setelin painaminen olisi siirrettävä kohopainokoneisiin.²²

Kun vertaa Suomen seteleiden silloisia arvoja esimerkiksi muiden Pohjoismaiden vastaaviin, havaitsee, että suurin seteli Suomessa oli todella arvoltaan merkittävästi pienempi kuin Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa. Ruotsissa oli vuonna 1939 otettu käyttöön jopa 10000 kruunun seteli, joka vuoden 1952 valuuttakurssin mukaan vastasi yli 440 000:ta markkaa. Vastaavasti Norjan 1000 kruunun seteli vastasi yli 32 000:ta markkaa ja Tanskan 500 kruunun setelikin yli 16 000:ta markkaa.²³ Siten pankkivaltuuston keskustelulle arvoltaan suuremmasta setelistä oli pohjoismaistakin taustaa vasten varsin vankat perusteet.

Pankkivaltuustolta syyskuussa 1952 saamiensa evästysten myötä johtokunta katsoi, että

ennen kuin rahanuudistus koko laajuudessaan toteutetaan, olisi tehtävä seteleitä koskevia väliaikaisia ratkaisuja. Oli siis tehtävä päätös vanhan rahayksikön määräisestä mutta kooltaan ja ulkoasultaan uudenlaisen setelisarjan koostumuksesta. Tältä pohjalta johtokunta esitti pankkivaltuustolle marraskuussa 1952, että suunnitellussa uudessa setelisarjassa otetaan käyttöön 10000 markan seteli. Pankkivaltuusto hyväksyi ehdotuksen ja sen, että seteliin tulisi J. V. Snellmanin kuva pankkivaltuuston aikaisemman päätöksen mukaisesti.

Uuden sarjan arvoltaan pienimmäksi seteliksi päätettiin 100 markkaa. Inflaation takia arvoltaan tätä pienempiä seteleitä ei ollut enää mielekästä sisällyttää uuteen sarjaan, vaan ne oli tarkoituksenmukaista korvata metallirahoilla. Näin oli menetelty jo vuonna 1948 viiden

markan valmistuksessa. Kun 10, 20 ja 50 markan kolikoita oli ryhdytty valmistamaan osana uutta vuoden 1952 metallirahasarjaa, voitiin samanarvoisten seteleiden valmistus ja toimitukset Suomen Pankkiin asteittain lopettaa. Siten setelipaino toimitti vuoden 1945 Litt. B tyyppin 10 markan seteliä viimeisen kerran Suomen Pankkiin lokakuussa 1952, 50 markan seteliä tammikuussa 1953 ja 20 markan seteliä tammikuussa 1954.

Uuden setelimallin kolmen arvoltaan suurimman setelin kuva-aiheista oli jo päätetty, mutta myös seteleihin painettavat tekstit kaipaivat tarkistuksia. Pankkivaltuusto hyväksyi johtokunnan esityksen, että aikaisemmasta kielikäytännöstä poiketen suomenkielinen teksti sijoitetaan setelien etusivulle ja ruotsinkielinen takasivulle. Johtokunta perusteli tätä muutosta sillä, että teksti varsinkin arvoltaan suurimmissa seteleissä oli vaikea sijoittaa kaksikielisenä aikaisempaan tapaan setelien kummallekin puolelle. Setelipainossa oli tätä kokeiltu, ja ratkaisu vaikutti keinotekoiselta. Lisäperusteena johtokunta totesi vastaavan käytännön olevan muun muassa Belgiassa, jossa ranskankielinen teksti oli setelin etusivulla ja flaaminkielinen takasivulla.

Pankkivaltuuston pöytäkirjan mukaan tämä suomen- ja ruotsinkielisen tekstin asettelua koskeva päätös ei aiheuttanut mitään keskustelua.²⁴ Seteleiden liikkeeseenlaskun jälkeen päätös johti kuitenkin erittäin voimakkaisiin reaktioihin, mistä syystä sitä jouduttiin myöhemmin muuttamaan (ks. lähemmin sivut 98–103).

Näin oli vihdoin olemassa kaikki tarvittavat päätökset uuden setelisarjan suunnittelun viemiseksi loppuun, ja Tapio Wirkkala saattoi nyt yhdessä setelipainon ammattilasten kanssa

viimeistellä sarjan, jonka suunnittelu oli käynnistynyt jo vuonna 1943. Setelipaino valmisti Wirkkalan luonnosten pohjalta kaiverruspiirrokset seteleiden muotokuvista samoin kuin muun tarvittavan laattatyön (ks. kuva s. 92).

Wirkkalan ja setelipainon ammattilaisten yhteistyön laajuutta kuvaa mielenkiintoisella tavalla 5000 markan setelivedoksen yläreunan teksti, jossa on lueteltu kaikki eri työvaiheisiin osallistuneet henkilöt (ks. kuva s. 93).

Sen lisäksi, että teksti luonnehtii kiintoisesti tuonaikaista seteleiden ulkoasun kehittelyä, se osoittaa, että ”Wirkkalan seteleinä” tunnettu sarja perustui monen setelipainon ammattimiehen osaamiseen. Ennen kuin kaivertaja Alex Lauren pääsi kaivertamaan presidentti Ståhlbergin muotokuvaa kaiverruspainolaattoihin, Aarne Karjalainen piirsi muotokuvan Wirkkalan luonnoksen pohjalta. Vastaava prosessi käytiin läpi takasivun vaakunan tapauksessa ja niin edelleen.

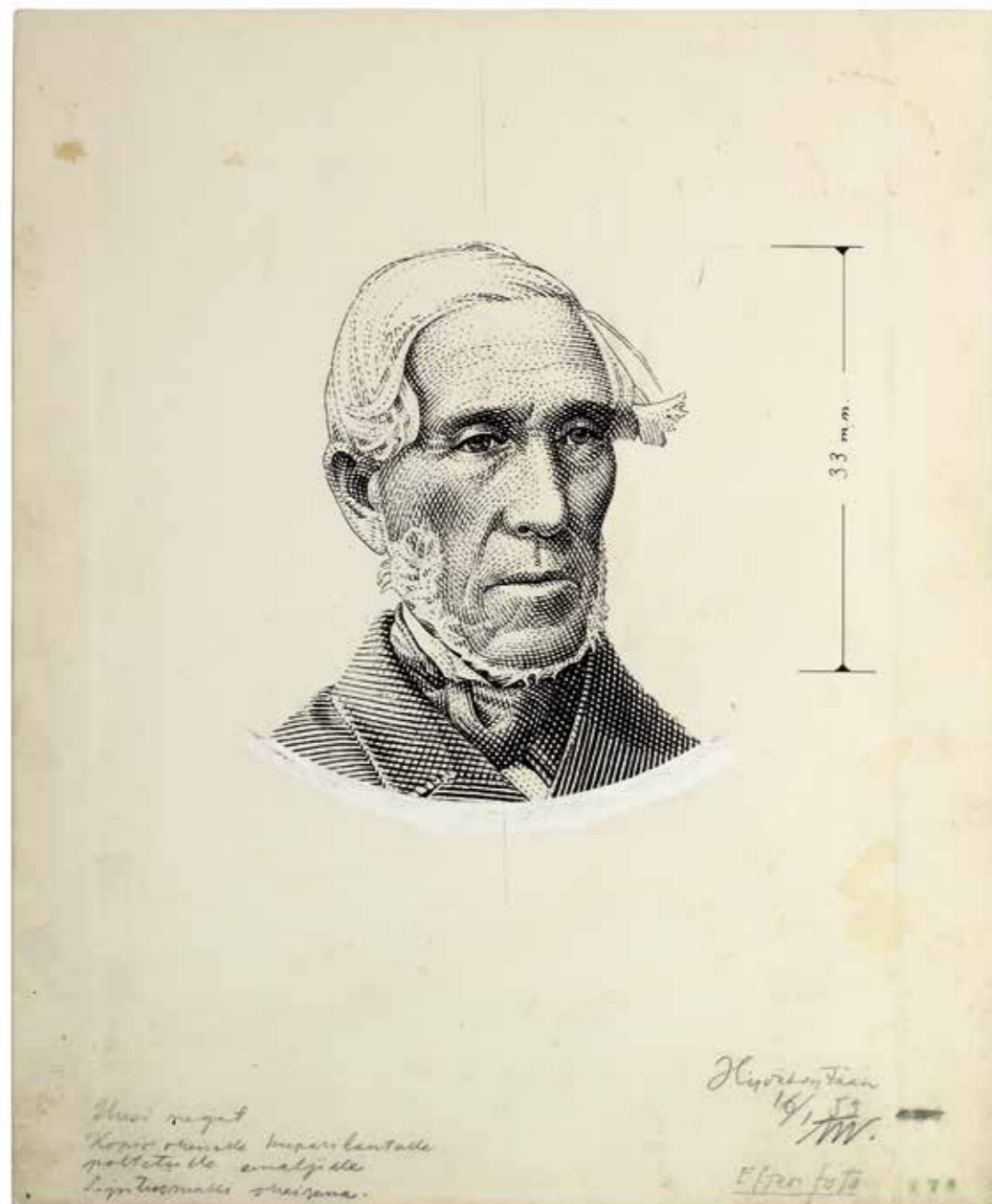
◆ Setelipainossa oli kokeiltu kaksikielisen tekstin sijoittamista aikaisempaan tapaan setelien kummallekin puolelle. Luonnoksesta käy ilmi, että tekstiä oli vaikea sijoittaa arvoltaan suuriin seteleihin. Seteleiden liikkeeseenlaskun jälkeen uusi kielikäytäntö aiheutti kuitenkin voimakkaan yleisöreaktion ja johti muutoksiin.

Vasemman sivun kuvat: Setelipaino valmisti Tapio Wirkkalan luonnosten pohjalta kaiverruspiirroksia seteleiden muotokuvista ja muista tarvittavista materiaaleista. Kuvassa ovat vedokset 5000 markan setelin muotokuvakaiverruksesta ja muusta laattatyöstä sekä 10000 markan setelin takasivun pohjapainatuksesta. Kuva ylhäällä: Tapio Wirkkalan nimellä kulkeva setelisarja edellytti monen setelipainon ammattimiehen panosta.

◊ Kuva ylhäällä: Kaivertaja kopioi taitelijan piirtämät viivat ja pisteet kaivertamalla ne kuparilaatalle siihen tehdyn tarkan valokuvajäljennöksen perusteella.
Oikean sivun kuvat: Pankkivaltuusto hyväksyi lopulliset vuoden 1955 setelimallit helmikuussa 1955. Kuvassa ovat 100, 500, 5000 ja 10000 markan seteleiden hyväksytyt etu- ja takasivut.

Se, että setelivedoksen yhteyteen sisällyttiin näin yksityiskohtaista tietoa eri henkilöiden työpanoksesta, johtui ilmeisesti eräitä seteleitä ja postimerkkejä koskevasta uutisoinnista. Setelipainossa tuotteiden suunnitteluun ja viimeistelyyn osallistuneet taiteilijat ja muut työntekijät olivat pahoittaneet mielensä siitä, ettei julkisuudessa ymmärretty esimerkiksi painolaattoihin kaivertamisessa tarvittavan kahta ammattilaista. Ensin taiteilija piirsi luonnoksen pohjalta kaivertamista varten piirroksen, jossa hän esitti kaikki kuvaamiseen vaikuttavat seikat kaiverrusteknisesti oikeilla viivoilla ja pisteillä. Tästä piirroksesta otettiin tarkka valokuvajäljennös kuparilaatalle, ja sen jälkeen kaivertaja kopioi nämä taitelijan piirtämät viivat ja pisteet kaivertamalla laattaan.²⁵

Valitettavasti myöhemmistä setelimalleista ei löydy vastaavanlaista tarkkaa kuvausta eri henkilöiden osuudesta lopulliseen setelimalliin, ja sen takia tällaista tietoa ei ole voitu sisällyttää luvun 8 setelityyppikohtaisiin tietoihin.

Pankkivaltuusto sai hyväksyttäväkseen lopulliset setelimallit helmikuussa 1955 (ks. kuva s. 95). Niissä setelien arvoa osoittavien numeroiden koon vuoksi oli välttämätöntä lisätä setelien leveyttä vielä 2 millimetrillä, ja näin setelien lopullinen koko tuli olemaan 142 x 69 mm.

Seteleille alun perin suunnitellut mitat, 155 x 67 mm, olivat varsin lähellä Yhdysvaltain dollarisetelien mittoja (156 x 66 mm), mutta erilaisten muutosten seurauksena markka- ja dollarisetelien mitat poikkesivat kuitenkin toisistaan lopulta melko selvästi. Siten ”dollarimallisten” seteleiden nimitys kuvaa ehkä paremmin seteleiden koon yhtenäisyyttä ja aikaisemmasta poikkeavaa tyyppiä kuin dollareiden kanssa samaa kokoa.²⁶

Sekä 5000 että 10000 markan setelit painettiin käsintehdylle paperille, jossa vesileimana oli sama J. V. Snellmanin muotokuva. Näin setelipaperin valmistuksessa voitiin hyödyntää suurtuotannon etuja painettaessa kahta arvoltaan suurinta seteliä, joiden painosmäärät olivat pieniä. Taloudellisten tekijöiden painoarvo oli siten tuohon aikaan suurempi kuin vesilei-

◆ ————— ◆
Myös arvoltaan pienemmistä seteleistä valmistettiin luonnoksia, joissa oli tilaa vesileimalle. Kuvassa on luonnos vuodelta 1947 viiden markan seteliksi, joka suunnitteluvaiheessa oli arvoltaan pienin seteli.

massa olevan muotokuvan käyttö seteleiden aitouden tunnistamisessa. Vesileima sinänsä oli tärkeä tekijä, mutta sen kuva-aiheen yhteys seteliihanteeseen ei näyttänyt olevan tärkeä samalla tavoin. Tämä ajattelu näkyi myös siinä, että vuoden 1963 rahanuudistuksen myötä seteleiden henkilökuvavesileimoista luovuttiin kokonaan. Vasta 1970-luvun puolivälistä lähtien seteleiden vesileimassa ryhdyttiin järjestelmällisesti käyttämään saman henkilön kuvaa kuin itse setelissä.

1000 markan setelin vesileimana oli aaltoomainen kuvio, jonka valmistusmenetelmää kut-

suttiin eguteur-menetelmäksi. Nimitys johtui siitä, että vesileimakuvio kiinnitettiin verkko-päällysteiseen lieriöön (egutööriin), joka oli paperikoneen viiraosan perässä.²⁷ 100 ja 500 markan seteleissä vesileimaa ei käytetty lainkaan. Myös näistä arvoltaan pienimmistä seteleistä tehtiin aikanaan luonnokset, joissa varattiin tila vesileimalle (ks. kuva s. 96).

Pankkivaltuusto hyväksyi helmikuun 1955 kokouksessaan myös seteleiden selitelmät ja pyysi valtioneuvostoa julkaisemaan ne asetus-kokoelmassa; selitelmät julkaistiin 12. maaliskuuta 1955.

◆ Pitkään valmistetuille seteleille tyyli vastaanotto

Vuoden 1955 mallin seteleiden painaminen aloitettiin saman vuoden kolmannen neljänneksen aikana, ja setelipaino luovutti ensimmäiset setelit Suomen Pankille elokuussa 1955. Vielä helmikuussa 1955, kun johtokunta esitteli lopulliset setelimallit pankkivaltuustolle, sen suunnitelmana oli laskea kaikki uuden sarjan eriarvoiset setelit liikkeeseen samanaikaisesti. 500 ja 1000 markan seteleiden käyttöönotto lykkääntyi kuitenkin valmistusteknisistä syistä.

500 ja 1000 markan seteleiden painamiseen käytettiin setelipainon uusia offsetkoneita, joilla painettiin ensin seteleiden kumpikin puoli, minkä jälkeen etusivu painettiin kaiverruspainokoneella. Setelipainolla oli käytössä offset-painatus nyt ensimmäistä kertaa, ja painatuksessa käytetty kostutusvesi aiheutti paperissa koon ja mittojen vaihteluita. Sen takia tarvittiin ennen varsinaisen massatuotannon aloittamista joukko koepainatuksia, jotka veivät

ennakoitua enemmän aikaa. Lisäksi offsetkoneilla painettujen seteliarkkien kuivuminen kesti kuukauden, eikä seteleissä voitu käyttää kaiverruspainatusta ennen sitä.²⁸

Painoaikataulun venymisen vuoksi setelisarja jouduttiin ottamaan käyttöön siten, että uudet 100, 5000 ja 10000 markan setelit laskettiin liikkeeseen syyskuussa 1955 ja viivästysten johdosta 500 markan seteli joulukuussa 1955 ja 1000 markan seteli vasta toukokuussa 1956.

Ensimmäiset uudenmalliset setelit alkoivat siis tulla yleisön nähtäville ja käyttöön vähitellen syyskuussa 1955. Tuolloin saatiin hyvä muistutus siitä, kuinka voimakkaasti ihmiset reagoivat jokapäiväisen elämänsä rutiinien muutoksiin, olivatpa niiden takana viranomaiset tai muut tahot. Käteisellä maksamiselle ei vuonna 1955 ollut vielä monia vaihtoehtoja, ja seteleiden käyttö maksamisessa oli siten keskeinen osa näitä ihmisten jokapäiväisiä rutiineja.

Muutos vanhaan oli todella merkittävä: seteleiden koko muuttui radikaalisti, väritys ei ollut kaikilta osin onnistunut ja seteleiden uusi kielikäytäntö herätti runsaasti tunteita. Värityksen merkitys korostui aikaisemmasta, koska kaikki setelit olivat nyt samaa kokoa, jolloin väritys on keskeinen keino erottaa setelit toisistaan niihin painetun arvon ohella.

Näiden tekijöiden yhteisvaikutuksesta vuoden 1955 setelisarjan liikkeeseenlasku sai aikaan mielipiteiden vyöryn. Setelipainon historian kirjoittanut Kai Hoffman totesikin: ”Mikäli sanomalehtien kirjoittelusta voidaan mitään päätellä, oli setelipainon imago vuosina 1955–1956 matalammalla kuin koskaan.”²⁹

Setelipainon ohella myös Suomen Pankki sai osansa palautteesta. Pankin arkistosta löytyy pääjohtaja Rainer von Fieandtin 25. lokakuuta 1955 päiväämä lausunto, jossa todetaan Suomen tietotoimiston pyytäneen häntä ilmaisemaan henkilökohtaisen mielipiteensä uusista seteleistä. Von Fieandt oli Sakari Tuomiojan jälkeen nimitetty pankin pääjohtajaksi runsaat puoli vuotta aikaisemmin ja, koska seteleiden mallit oli vahvistettu ennen hänen tuloaan Suomen Pankkiin, hän saattoi ilmaista mielipiteensä puolueettomasti. Lausunnonsaan von Fieandt myöntää, että seteleiden uusi koko tuntuu aluksi oudolta, mutta koska ul-

komailla on yleisesti siirrytty pienempiin, usein yhtä kokoa oleviin setelityyppeihin, totuttaneen meilläkin pian tähän käytännöllisempään kokoon.

Seteleiden värityksen von Fieandt toteaa olevan mielipidekysymys, mutta hän pitää tärkeämpänä sitä, että seteli on painettu entistä paremmalle paperille ja menetelmällä, joka eliminoi väärennösmahdollisuudet melkein olemattomiin. Hän myöntää myös itse kiinnittäneensä huomiota seteleiden teksteihin heti siirryttyään Suomen Pankkiin, mutta valmistusprosessi oli edennyt jo niin pitkälle, ettei epäkohtien korjaaminen ollut enää mahdollista. Hän piti kuitenkin selvänä, että tulevaisuudessa sarjoissa suomen- ja ruotsinkielisen tekstin keskinäisessä sijoittelussa sovelletaan käytöstä poistettavassa sarjassa noudatettua periaatetta.

Syksyllä 1955 käynnistyi Suomessa todennäköisesti ensimmäisen kerran myös keskustelu siitä, mikä on seteleiden etu- ja mikä takasivu. Joidenkin kansalaisten käsityksen mukaan etusivu oli se, jossa oli Suomen leijona(vaakuna), ja he olivat tuhtuneita siitä, että tällä sivulla oli vain ruotsinkielistä tekstiä. Von Fieandt puuttui lausunnossaan myös tähän keskusteluun todeten, että setelin etusivuksi on valtioneuvoston päätöksellä vahvistettu se puoli, jossa ovat nimikirjoitukset ja seteleiden sarjanumerot.

◆ Ankaran palautteen vuoksi osa seteleistä uusiksi

Koska uudet setelit saivat osakseen ankaraa arvostelua, joka osin myönnettiin oikeutetuksi, johtokunta katsoi aiheelliseksi ryhtyä pikaisesti suunnittelemaan seteleiden vaihtamista

uusiin. Siten jo huhtikuussa 1956, vain neljä kuukautta uuden 500 markan setelin liikkeeseenlaskun jälkeen, johtokunta esitteli pankkivaltuustolle ensimmäisen luonnoksen tarkiste-

tusta 500 markan setelistä. 500 markan seteli haluttiin uusiksi ensimmäisenä sen takia, että se oli heikoimminkin onnistunut. Itse asiassa setelin suunnitteluvaiheessa vuosina 1953–1954 oli jo valmisteltu luonnoksia, jotka väritykseltään olivat lähellä uusittua seteliä (ks. kuva s. 100). Syy siihen, miksi tällaista väritystä ei alun perin käytetty, vaan siirryttiin tummempisiin väreihin, ei ilmene asiakirjoista.

Johtokunnan mielestä setelien koko tuli arvostelusta huolimatta säilyttää ennallaan. Sen sijasta muutokset oli kohdistettava väriin, kuvioihin ja arvomerkitöihin. Arvomerkinnot tuli sijoittaa setelien kulmiin, jolloin ne kaikissa seteleissä samassa kohdassa sijaitsevat oli helppo havaita. Vuoden 1955 mallin 500 markan setelissä arvomerkinnot erottuivatkin todella heikosti taustasta³⁰, ja tässä mielessä johtokunnan esittämä muutos oli perusteltu.

Pankkivaltuusto oli samaa mieltä johtokunnan kanssa siitä, ettei seteleiden kokoon ollut tarpeen tehdä muutoksia, mutta jätti asian toistaiseksi pöydälle. Johtokunta esitteli pankkivaltuuston seuraavassa kokouksessa toukokuussa 1956 uuden luonnoksen, jonka pankkivaltuusto hyväksyi setelin lopullisen mallin pohjaksi. Lopullisen mallin pankkivaltuusto hyväksyi lokakuussa 1956, ja setelin selitelmä julkaistiin asetuskokoelmassa marraskuussa 1956.

Näiden muutosten lisäksi johtokunta puuttui myös paljon keskustelua herättäneeseen suomen- ja ruotsinkielisen tekstin keskinäiseen sijoitteluun. Kielikysymys ratkaistiin tarkistetussa 500 markan setelityypissä siten, että takasivulla teksti oli molemmilla kielillä mutta etusivulla vain suomeksi. Siten ei palattu vuoden 1945 setelimallin käytäntöön, jossa kielten käyttö oli

ollut tasavertainen. Sen sijaan muutettiin ristiriittoa aiheuttanutta käytäntöä, jossa takasivulla oli vain ruotsinkielinen teksti. Tämä kielikäytäntö jatkui myös kaikissa myöhemmissä suomalaisten markkamääräisten seteleiden uudistuksissa ja sai kansalaisten hyväksynnän ilman suurempia mielipiteen ilmauksia.

Uudistettu vuoden 1956 mallin 500 markan seteli laskettiin liikkeeseen tammikuun 1957 alussa. Seuraavana oli vuorossa 100 markan setelin tarkistaminen. Parannettu versio 100 markan setelistä esiteltiin pankkivaltuustossa ensimmäisen kerran tammikuussa 1957, jolloin pankkivaltuusto esitti toivomuksen, että setelin väri muutettaisiin kirkkaammaksi yleisävyn pysyessä luonnoksen mukaisena. Tältä pohjalta johtokunta esitteli pankkivaltuustolle helmikuussa 1957 uuden luonnoksen, jossa setelin värisävy oli aiempaa voimakkaammin oranssinruskea. Sen pankkivaltuusto hyväksyi pohjaksi lopulliselle mallille, jonka pankkivaltuusto hyväksyi toukokuussa 1957. Näin 100 markan vuoden 1957 setelityyppi voitiin laskea liikkeeseen lokakuussa 1957.

Suuremmat seteliarvot, joiden johtokunta katsoi olevan parempilaatuisia, saivat toistaiseksi jäädä ennalleen. Tässä vaiheessa ei haluttu ryhtyä suunnittelemaan kaikkien seteleiden uusimista, koska valmistusprosessi oli sangen hidaskäyttö ja vei aikaa. Setelipainon arkistosta löytyneen lyhyen muistion mukaan pankin johtokunta kuitenkin antoi helmikuussa 1958³¹ ohjeet, joiden mukaan setelipainon tuli valmistella ehdotus setelimuutokseksi siten, että 1000, 5000 ja 10000 markan seteleiden kuviot ja muut piirustukset säilytetään ennallaan, mutta seteleiden takasivun teksti vaihdetaan kaksikieliseksi. Samalla takasivun

◆ Jo uuden setelisarjan suunnitteluvaiheessa vuosina 1953–1954 oli valmisteltu luonnoksia, jotka väretykseltään olivat lähellä 500 markan vuonna 1956 uudistettua seteliä. Kuvassa on tammikuussa 1954 päivätty vedos.

◆ Kun 100 markan parannettu versio esiteltiin pankkivaltuustolle tammikuussa 1957, valtuusto esitti toivomuksen, että setelin väri muutettaisiin kirkaammaksi. Pankkivaltuusto hyväksyi lopullisen mallin pohjaksi saman vuoden helmikuussa uuden luonnoksen, jossa setelin värisävy oli aiempaa voimakkaammin oranssinruskea.

Setelipaino valmisteli 1958 luonnokset uusiksi 1000 (ylh.), 5000 (oik.) ja 10000 markan seteleiksi, joissa seteleiden takasivun teksti oli vaihdettu kaksikieliseksi. Nämä pankinjohtaja Aarre Simosen hyväksymät muutokset toteutettiin kuitenkin vasta vuoden 1963 rahanuudistuksen yhteydessä.

relieffikuviot oli tuotava värimuutoksin paremmin esiin ja kirkastettava seteleiden yleisväritystä. Setelipainossa valmisteltiin 1000, 5000 ja 10000 markan seteleistä uudet vedokset, joissa tekstitys oli johtokunnan toiveiden mukainen. Näiden muutosten toteuttaminen jäi kuitenkin vuoden 1963 rahanuudistuksen yhteyteen.

Vaikkei käytössä olevaan sarjaan haluttu sillä erää tehdä muita muutoksia, ideointi uusista aiheista jatkui setelipainossa myös 1950-luvun loppupuolella. Taiteilija Aarne Karjalainen teki vuonna 1958 ehdotuksen³², että valtiomiessarjasta siirryttäisiin suurmiessarjaan, jossa arvoltaan suurimmassa setelissä olisi edelleen Snellman ja muissa seteleissä olisivat Sibelius, Lönnrot ja Aleksis Kivi. Sen sijaan 100 markan seteliin Karjalainen ei ehdottanut muutokuvaa.

Kesti kuitenkin vielä lähes 30 vuotta, ennen kuin Sibelius ja Lönnrot, jota setelipainon

taiteilijat olivat jo usean otteeseen käyttäneet luonnostensa aiheena, päätyivät seteleiden kuva-aiheiksi. Silloinkaan kyseessä ei ollut suurmiessarja, vaan Lönnrot ja Sibelius olivat seteleissä aikakautensa, autonomian ajan, edustajina.

Mielenkiintoisena yksityiskohtana Karjalaisen ehdotuksessa oli luopuminen kokonaan vesileiman käytöstä sillä perusteella, että uusia painomenetelmiä käyttäen valmistetut setelit olivat Karjalaisen mielestä muutenkin hyvin suojattuja esimerkiksi värien 100 prosentin kohdistuksen takia. Lisäksi setelit oli helpompi painaa vesileimattomalle paperille.

Vesileimat kuitenkin säilyivät Suomen seteleissä, mutta Karjalaisen ajatukset näkyivät vuoden 1963 setelimalleissa siltä osin, että henkilökuvavesileimoista luovuttiin.

Vuosien 1955–1957 mallien seteleissä käytettiin neljää eri arkkikokoa. 10000 ja 5000 markan seteleiden arkkikoko oli 10 seteliä ja 1000

markan sekä osan aikaa 500 markan seteleiden 20 seteliä. Loppuosa 500 markan ja osa 100 markan seteleistä painettiin 15 setelin arkille, minkä lisäksi 100 markan seteliä painettiin myös 16 setelin arkille.

Seteleiden sarjanumeroinnissa käytettiin kirjainsarjoja aakkosjärjestyksessä lukuun otta-

matta sitä, että vuoden 1957 tyyppin 100 markan setelissä ei käytetty kirjainsarjaa Q, kuten ei vuoden 1945 tyyppissäkään. Sen sijaan kirjainsarjaa Å käytettiin. Kirjainsarjoissa oli 10 miljoonaa seteliä, ja vuosien 1955–1957 setelimalleja painettiin yhteensä 851,21 miljoonaa kappaletta.

◆ Vuosien 1955–1957 setelimallien allekirjoitukset: von Fieandt, Waris, Simonen...

Vuosien 1955–1957 setelimallien painamisen ajan seteleiden ensimmäisinä allekirjoittajina toimivia Suomen Pankin johtokunnan jäseniä oli pankin ohjesäännön mukaan edelleen viisi, mutta kun seteleiden painaminen aloitettiin, heitä oli virassa vain kolme. Urho Kekkonen oli vapaana virastaan toimiakseen pääministerinä, ja pian sen jälkeen hänet valittiin tasavallan presidentiksi, eikä hänen nimikirjoituksensa esiinny vuoden 1955 mallin seteleissä.

Maaliskuussa 1956 Kekkonen vapaaksi jättämälle johtokunnan jäsenen paikalle valittiin pankin pääsihteeri Esko K. Leinonen, joka siihen asti oli toiminut yhtenä neljästä seteleiden toisesta allekirjoittajasta. Jo häntä aikaisemmin Klaus Waris oli nimitetty johtokuntaan K. Kivialhon jäätyä eläkkeelle. Näin virassa olevien johtokunnan jäsenten määrä kasvoi neljään. Toiseen avoimena olevaan johtokunnan jäsenen virkaan alun perin valittu ja virastaan vapaana ollut Penna Tervo kuoli helmikuussa 1956 eikä siten ennättänyt koskaan ottaa virkaansa vastaan, joten hänen nimikirjoituksensa ei esiinny seteleissä lainkaan. Uudelleen avoimeksi tulleen viran täyttämisen jälkeen ja Aarre Simosen siirryttyä

valtioneuvostosta pankin johtokuntaan virassa olevien johtokunnan jäsenten määrä suureni ohjesäännön mukaiseen viiteen.

Seteleiden toisina allekirjoittajina toimivat aluksi pankin ylikassanhoitaja Arthur Aspelund, kassanhoitaja Eigil Sacklén, pankin pääsihteeri Esko K. Leinonen ja ylikamreeri Gunnar Engberg. Leinosen siirryttyä johtokunnan jäseneksi hänen tilalleen ei nimitetty uutta henkilöä seteleiden toiseksi allekirjoittajaksi, ja Leinonen jäi näin pankin ainoaksi pääsihteeriksi, joka toimi setelien allekirjoittajana.

Käytössä olleiden allekirjoitusparien määrä oli aluksi 12 (3 x 4), mikä Leinosen johtokunnan jäsenyyden myötä pysyi ennallaan (4 x 3 = 12) siihen asti, kunnes virassa olevien johtokunnan jäsenten määrä kasvoi viiteen, jolloin käytössä oli 15 eri allekirjoitusparia (5 x 3). Vuonna 1962 setelityypin painamisen loppuvaiheessa kassanhoitaja Sacklén jäi eläkkeelle, ja sen jälkeen oli jonkin aikaa käytössä vain 10 (5 x 2) allekirjoitusparia.

Koska seteliarkin koko vaihteli setelityypin painamisen aikana 10 ja 20 setelin välillä, mah-

tuivat kaikki käytössä olleet allekirjoitusparit useimmiten seteliarkille. Aina ei näin kuitenkaan toimittu, vaan joissakin tapauksissa yksi

tai useampi allekirjoituspari esiintyi kahdesti seteliarkilla, ja joitain allekirjoituspareja ei käytetty lainkaan.

◆ Korvaavat setelit käyttöön

Suomen Pankin setelipaino ryhtyi vuoden 1955 setelimallin myötä korvaamaan laaduntarkastuksessa havaitut vialliset 100, 500 ja 1000 markan setelit erikseen painetuista ”tähtiseteliarkeista” otetuilla seteleillä, joissa seteleiden sarjanumeron jäljessä tai edessä oli *-merkki. Kaikki tähtisetelit olivat kirjainsarjaa A. Kun uutta tähtiseteliarkkia alettiin painaa, käytettiin tehokkuussyistä samaa nimisarjaa kuin kyseisen setelityypin senhetkisessä tuo-

tannossa. Koska tähtiseteleiden yksittäiset painoserät olivat suhteellisen pieniä, painettiin uusi tähtisetelienä usein käyttäen uutta nimisarjaa, koska nimisarjoja vaihdettiin säännöllisesti. Siten useimmat allekirjoitusparit esiintyvät yleensä myös ”tähdellisessä” tuotannossa. Setelityyppikohtaisissa, allekirjoituspareja käsittelevissä taulukoissa luvussa 8 tähtiseteleiden olemassaolo on merkitty merkinnällä /A*.

4.
*Vuoden 1963
setelimallit*

◆ Aika kypsyy uuteen rahayksikköön

Johtokunta lähestyi pankkivaltuustoa rahanuudistuskysymyksessä jälleen huhtikuussa 1961 eli noin vuosikymmen sen jälkeen, kun asiaa oli käsitelty edellisen kerran pankkivaltuuston kokouksissa maaliskuussa 1951 ja marraskuussa 1952. Jälkimmäisessä kokouksessa pankkivaltuusto oli johtokunnan esityksestä päättänyt palauttaa kysymyksen uudesta rahayksiköstä koko laajuudessaan johtokunnan harkittavaksi.

Johtokunta ei ollut pitänyt tarkoituksenmukaisena kiirehtiä rahanuudistuksen toteuttamista. Yhtäältä niitä hankaluuksia, joita senhetkisen rahayksikön käytöstä oli talouselämälle, oli voitu vähentää seteleiden koon pienentämisellä ja 10000 markan setelin käyttöönotolla. Toisaalta johtokunnan mielestä uudistus oli toteutettava ajankohtana, jolloin Suomen rahan sekä koti- että ulkomainen arvo oli suhteellisen vakaa.

Tällä välin rahanuudistukset olivat tulleet ajankohtaiseksi useissa maissa. Muiden muassa Ranska siirtyi suurempaan rahayksikköön vuoden 1960 alussa samoin kuin Neuvostoliitto.

Euroopan maista Suomen ohella vain Italiassa ja Jugoslaviassa oli niin pieni rahayksikkö, ettei sitä pienempää vaihtorahaa, kuten Suomen tapauksessa penniä, tarvittu. Suomessa pennimääräisiä metallirahoja ei ollut valmistettu enää vuoden 1948 jälkeen. Näiden syiden perusteella johtokunta oli päättänyt ehdotukseen, että rahanuudistus tulisi toteuttaa vuoden 1963 alusta.

Rahayksikön nimen suhteen johtokunta oli ottanut huomioon pankkivaltuuston aikanaan esittämät mielipiteet ja puolsi nyt markkanimityksen säilyttämistä riikin sijasta. Muuttamalla yksikköä siten, että yksi uusi markka vastaisi sataa vanhaa, uusi rahayksikkö tulisi olemaan suurempi kuin muiden Pohjoismaiden ja jopa Saksan rahayksikkö, mutta johtokunta ei pitänyt tätä haitallisena. Uusi markka tulisi silti olemaan ostoarvoltaan vähäisempi kuin vuoden 1860 markka, sillä runsaan sadan vuoden aikana markan kotimainen ostoarvo oli enää vain noin kahdessadasviideskymmenesosa alkuperäisestä, vuoden 1860 arvostaan.

Koska myös uuden rahayksikön nimi tuli olemaan markka, katsottiin laissa rahalain voimaansaattamisesta tarkoituksenmukaiseksi määrittellä yksinkertainen nimitys, jolla varsinkin ylimenokauden aikana voitiin tarvittaessa erottaa uuden ja vanhan rahayksikön määräinen raha.

Vanhasta rahayksiköstä tuli käyttää nimeä ”vanha markka” ja uudesta rahayksiköstä ”nykyarkka”.¹ Huolimatta laskennallisesti yksinkertaisesta rahayksikön muutoksesta säilyivät nämä nimitykset, varsinkin hintojen ilmaiseminen ”vanhoissa markoissa”, pitkään kansan kielenkäytössä.

◆ Setelit uuden rahayksikön mukaisiksi

Johtokunta laaditti rahanuudistusta silmällä pitäen pankkivaltuustolle luonnokset uusiksi 1, 5, 10, 50 ja 100 markan seteleiksi, joiden muunnostyö oli suoritettu setelipainossa Tapio Wirkkalan laatimien alkuperäisten setelimallien pohjalta (ks. kuva s. 110).

Johtokunta katsoi, ettei rahanuudistuksen yhteydessä tarvittaisi nimellisarvoltaan sataa markkaa suurempaa seteliä, vaan käytössä oleva setelisarja muutettaisiin vain uuden

rahayksikön mukaiseksi. Itse rahanvaihdoista johtokunta suunnitteli hyvin yksinkertaista siten, että vanhan markan määräisiä seteleitä ei mitenkään leimattaisi, vaan ne jäisivät edelleen liikkeeseen arvoltaan sadasosana ja poistettaisiin liikkeestä, sitä mukaa kuin ne palaisivat Suomen Pankkiin.

Pankkivaltuusto kannatti rahanuudistuksen toimeenpanoa johtokunnan esityksen mukaisesti. Pankkivaltuusto hyväksyi myös, että rahanuudistuksen yhteydessä liikkeeseen laskettavien seteleiden tulisi olla esitettyjen luonnosten mukaisia, joskin se katsoi, että 50 ja 100 markan seteleiden luonnosten yksityiskohtia tulisi vielä tutkia. Lisäksi pankkivaltuuston mielestä yhden markan setelistä olisi aikanaan luovuttava ja korvattava se hopeisella markan rahalla. Koska sekä seteleiden ulkoasu että niiden arvot perustuivat silloin käytössä olevaan setelisarjaan, pankkivaltuusto esitti, että johto-

◆ Setelipainon kaivertaja Paakkari viimeistelemässä 1 markan setelin takasivun laattaa. ◆

◆ Johtokunta laaditti rahanuudistusta silmällä pitäen luonnokset uusiksi 1, 5, 10, 50 ja 100 markan seteleiksi. Kuvassa 50, 5 ja 1 markan luonnokset.

kunnan olisi harkittava setelimallien täydellistä uusimista samoin kuin arvoltaan suurempien seteleiden käyttöönottoa.

Näin pankkivaltuusto uuden rahayksikön mukaisten setelimallien hyväksymisen ohella antoi huhtikuussa 1961 eväät myös johtokunnan tulevalle uudistustyölle. Tämä työ tuotti seuraavan kahden vuosikymmenen aikana useita turvatekijöiltään paranneltuja 5, 10, 50 ja 100 markan setelityyppejä sekä uuden arvoltaan suuremman 500 markan setelin. Asenteitaisten muutosten seurauksena setelisarjan yhtenäisyys vähitellen hävisi, ja ”Wirkkalan setelisarja” alkoi olla entistä etäämpänä Wirkkalan alkuperäisistä luonnoksista.² Pankkivaltuuston esittämä setelimallien täydellinen uusiminen aihepiiriä myöten sai kuitenkin odottaa vielä lähes 25 vuotta.

Toukokuun 1961 lopulla johtokunta esitelti pankkivaltuustolle uudet seteliluonnokset, jotka pankkivaltuusto hyväksyi, ja siten vuoden 1963 setelityypin valmistaminen voitiin aloittaa setelipainossa. Henkilökuvavesileimoista luovuttiin kokonaan myös arvoltaan suurimmissa seteleissä ja tilalle suunniteltiin tähkäkuvioiset vesileimat.

Pankkivaltuusto hyväksyi seteleiden selitelmat huhtikuussa 1962. Tarkastellessaan siinä

◆ 100 markan setelin vedos kaiverruspainon jälkeen. Pankkivaltuusto piti setelin värisävyä hieman liian kirkkaana, ja sitä päätettiin muuttaa tummemmaksi.

yhteydessä esiteltyjä mallikappaleita uusista seteleistä pankkivaltuusto piti 100 markan setelin värisävyä hieman liian kirkkaana, ja sitä päätettiin muuttaa tummemmaksi tämän kuitenkaan aiheuttamatta muutosta setelin selitelämään.

◆ Setelinvaihdon valmistelut varhain liikkeelle

Suomen Pankki pyrki valmistamaan uudenmallisia seteleitä etukäteen niin suuren määrän, ettei vanhanmallisia seteleitä olisi tarpeen laskea liikkeeseen enää vuodenvaihteen 1962–1963 jälkeen. Tämän takia uudenmallisten setelei-

den valmistus aloitettiin jo vuoden 1961 lopulla, jolloin setelipaino luovutti ensimmäiset yhden markan setelit Suomen Pankille.

Vaikka setelipaino oli varsin työllistetty tuottaessaan uudenmallisia seteleitä varastoon,

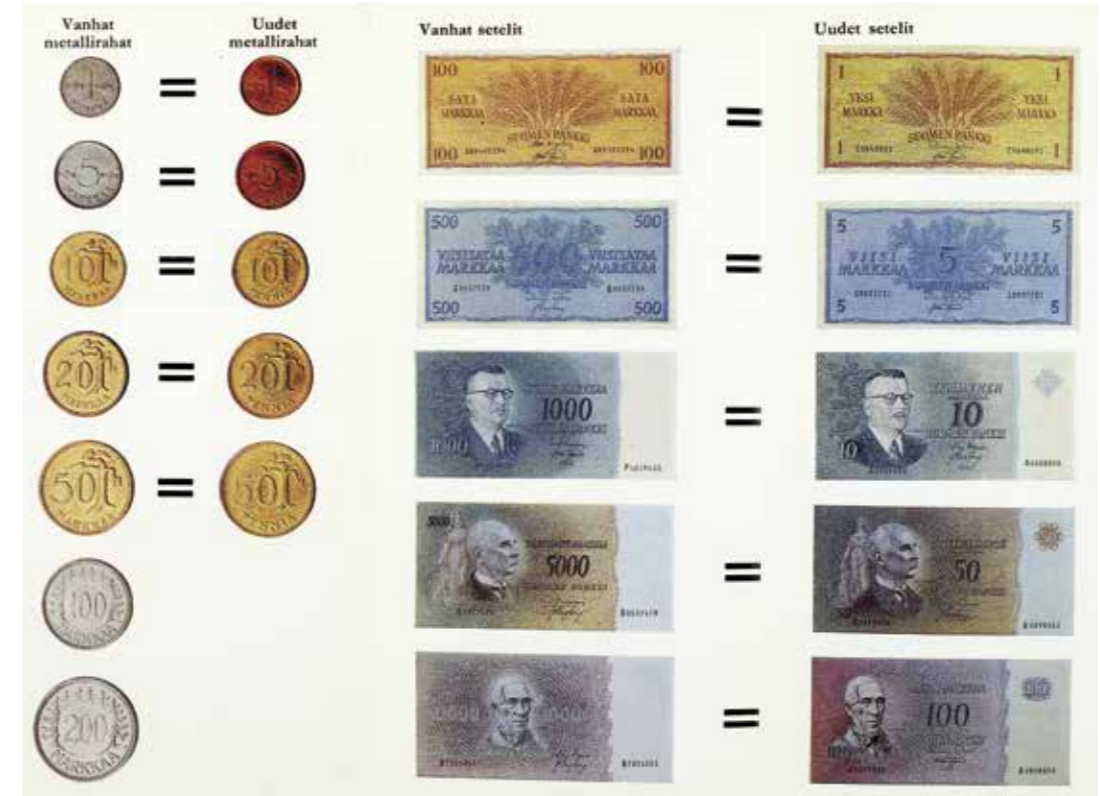
valmistettiin vuoden 1962 aikana myös vielä käytössä olevaa setelisarjaa. Marraskuussa 1962 rahanuudistuksen ollessa jo ovella Suomen Pankki tiedotti viimeisen vanhan rahayksikön määräisen setelin valmistamisesta setelipainossa ja sen luovutuksesta pankin holviin liikkeenlaskua varten. Suomen Pankin tiedotteessa kerrottiin, että viimeinen setelipainosta toimitettu 20 000 kappaleen paketti 100 markan seteleitä sisälsi myös setelin n:o AO3000000, joka jäi vuosien 1955–1957 setelityyppien viimeiseksi seteliksi.

Arvoltaan suurempien seteleiden valmistus oli lopetettu jo kuukausia aikaisemmin. Sata-markkasten tarve oli kuitenkin pysynyt suurena, koska rahalaitoksista ja postista Suomen Pankkiin palaavia 100 markan seteleitä ei yleensä kannattanut lajitella hyväkuntoisiin seteleihin, jotka voitiin laittaa uudelleen kiertoon, ja huonokuntoisiin seteleihin, jotka tuhottiin. Lajittelun sijasta sekä vielä kelvolliset että kuluneet setelit poltettiin tarkastuslaskennan jälkeen.

Siten 100 markan setelit olivat Suomen Pankin kautta kulkevan rahankierron kannalta kertakäyttöseteleitä, jotka tosin ennen tuhoamista olivat yleensä vaihtaneet omistajaa moneen kertaan keskuspankin ulkopuolella.

Uuden rahayksikön mukaiset setelit oli suunniteltu kuva-aiheiltaan, pääväritykseltään ja muilta ulkonaisilta ominaisuuksiltaan hyvin

◆ Pankeista palautuneet setelit lajiteltiin Suomen Pankissa hyväkuntoisiin seteleihin, jotka voitiin laittaa edelleen kiertoon, ja huonokuntoisiin seteleihin, jotka rei'itettiin ja tuhottiin polttamalla.

◆ Suomen Pankin yleisoesitteessä havainnollistettiin, miten uudemmalliset setelit vastasivat jo aiemmin käytössä olleita seteleitä.

samankaltaisiksi kuin vanhan rahan määräiset setelit, joilla oli vastaava ostoarvo. Yleisö pyrittiin näin totuttamaan nopeasti uusien seteleiden käyttöön, jotta vanhan rahan määräinen 100–10000 markan seteleiden kanta saataisiin vaihdettua mahdollisimman nopeasti uusiin 1–100 markan seteleihin.

Kansalaisille pyrittiin tiedottamaan rahanuudistuksesta kattavasti lehti-ilmoituskampanjoin ja radion, television sekä elokuvateattereissa esitettyjen uutisfilmien välityksellä. Lisäksi Suo-

men Pankki ja valtiovarainministeriö julkaisivat erilaisia lehtisiä, joissa esitettiin havainnollisesti, miten uudemmalliset setelit vastasivat jo aiemmin käytössä olleita. Pankkien ja vakuutusyhtiöiden esitteessä puolestaan korostettiin, ettei kyse ollut setelinleikkauksesta tai muusta vastaavasta ja että maksuksi kelpasi yhtä hyvin sellainen Snellman-kuvainen seteli, johon oli painettu 10000 markkaa kuin 100 markkaa.

Uusia seteleitä jaettiin joulukuun 1962 aikana rahalaitoksille eri puolilla maata, ja raho-

◆ Pankkien ja vakuutusyhtiöiden yleisöesite rahanuudistuksesta.³ ◆

jen vaihto käynnistyi vuodenvaihteessa. Siten Suomessa sovellettiin vuonna 1962 samanlaista ennakkojakelua kuin koko euroalueella ennen euroseteleiden ja kolikoiden liikkeeseenlaskua vuoden 2002 alussa. Yleensä uudet setelit laskettiin liikkeeseen vähitellen ilman varsinaista ennakkojakelua. Eurorahanvaihdossa nähdyn kaltaista edelleenjakelua vähittäiskaupan sektoriin ei kuitenkaan toteutettu vuonna 1962, vaan rahat pysyivät visusti pankkien holveissa vuodenvaiheeseen asti.

Suomen Pankki myönsi pankeille ennakkoon jaettujen rahojen määräisen korottoman luoton, joka niiden tuli maksaa takaisin kahdessa erässä, puolet tammikuun 7. päivänä ja toinen puoli tammikuun 15. päivänä vuon-

na 1963.⁴ Myös tämä järjestely tuli uudelleen ajankohtaiseksi eurorahojen ennakkojakelun toteutuksessa, jossa sovellettiin samantyyppistä lineaarista veloitusmallia. Eurorahat veloitettiin pankeilta kuitenkin kolmessa yhtä suuressa erässä 2.1., 23.1. ja 30.1.2002.

Uudenmallisia seteleitä valmistettiin ennen rahanuudistuksen käynnistymistä 72,3 miljoonaa kappaletta. Vanhan markan määräisiä seteleitä vaihdettiin uudenmallisiin erittäin vilkkaasti, ja tammikuun 1963 loppuun mennessä vanhan markan osuus liikkeessä olevasta setelistöstä oli supistunut jo neljännekseen. Vuoden 1963 lopussa vanhan markan määräisten seteleiden osuus oli enää 3 prosenttia.

◆ Uusia luonnoksia ja teknisiä muutoksia

Kun rahanuudistuksen valmistelut oli setelipainossa hoidettu, siellä jatkettiin seteleiden uudistamisen perusfilosofian ja myös pankkivaltuuston evästysten mukaisesti uusien setelimallien luonnostelua. Tässä tarkoituksessa setelipainon taiteilija Pentti Rahikainen teki vuonna 1965 idealuonnoksen uudesta sarjasta, johon 5, 10, 50 ja 100 markan setelin ohella sisältyi myös 500 markan seteli. Siinä etusivun aiheena oli Henrik Gabriel Porthanin muotokuva ja takasivulla Turun akatemiatalo. Luonnosten 10, 50 ja 100 markan seteleissä säilyivät samojen henkilöiden muotokuvat kuin käytössä olevassa sarjassa, mutta viiden markan seteliin haettiin uutta aiheita Oskari Jauhaisen veistoksen pohjalta.

Pari vuotta myöhemmin, vuonna 1968, taiteilija Olavi Vepsäläinen valmisteli muotokuvan Sibeliuksen aiheeseen seteliin.

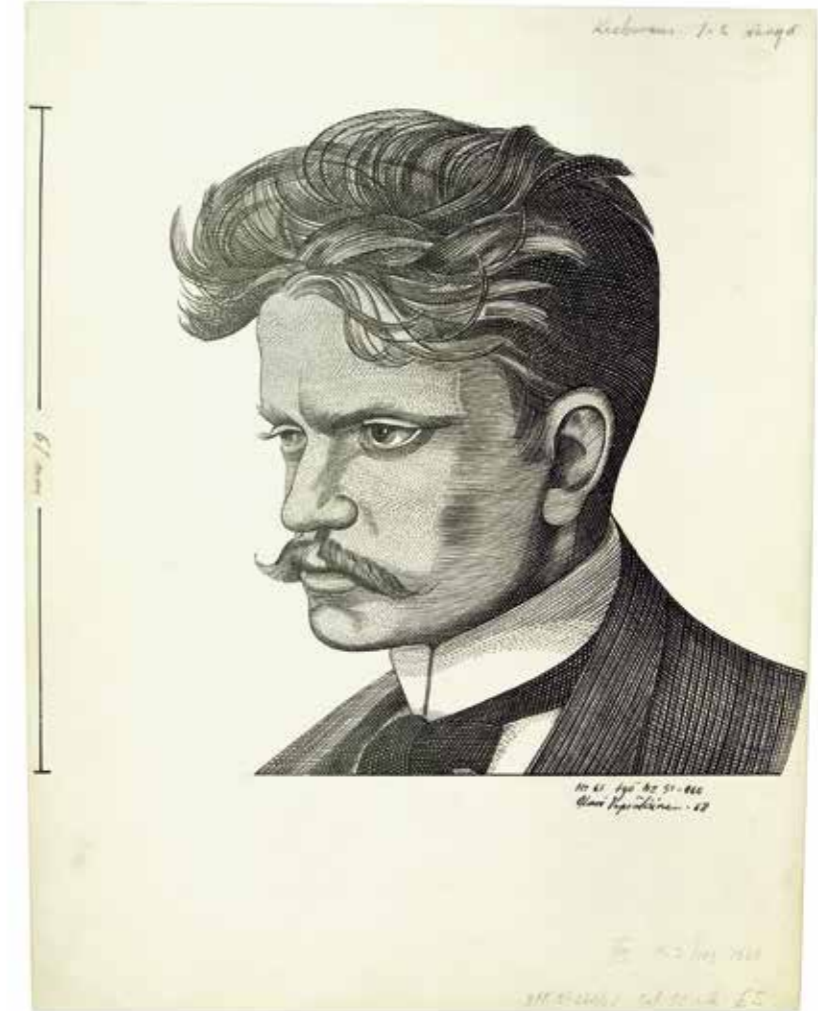
Tässä tapauksessa oli ilmeisesti kysymys 50 markan setelistä, sillä setelipainon johtajan Toivo Rissasen tammikuussa 1970 päiväämässä muistiossa esitettiin, että 50 markan setelistä tehdään sekä käyttö- että varaseteliä varten koevedos. Myös 100 markan setelistä löytyy vuodelta 1970 mielenkiintoinen vedos, jossa on Snellman-aiheen lisäksi käytetty Suomen Pankin päärakennusta takasivun aiheena. Keskuspankkien rakennukset ovat erittäin suosittu seteliaihe, ja sitä ovat käyttäneet lukuisat liikkeeseenlaskijat seteleissään.⁵

◆ ————— ◆

Setelit ylhäällä: Setelipainon taiteilija Pentti Rahikainen teki vuonna 1965 idealuonnoksen uudesta setelisarjasta, johon sisältyi myös 500 markan seteli. Siinä etusivun aiheena oli Henrik Gabriel Porthanin muotokuva ja takasivulla Turun akatemiatalo. 5 markan setelin etusivun esikuvana oli Oskari Jauhaisen veistos.

Setelit vasemmalla: Vuodelta 1970 peräisin oleva setelipainon arkistosta löytynyt vedos, jossa Suomen Pankin päärakennus on setelin takasivun kuva-aiheena. Vaikka pankin päärakennus on ollut hyvin suosittu postikorttiaihe yli sadan vuoden ajan, se ei koskaan päätenyt setelii-aiheeksi muutamasta siihen tähänneestä ehdotuksesta huolimatta.

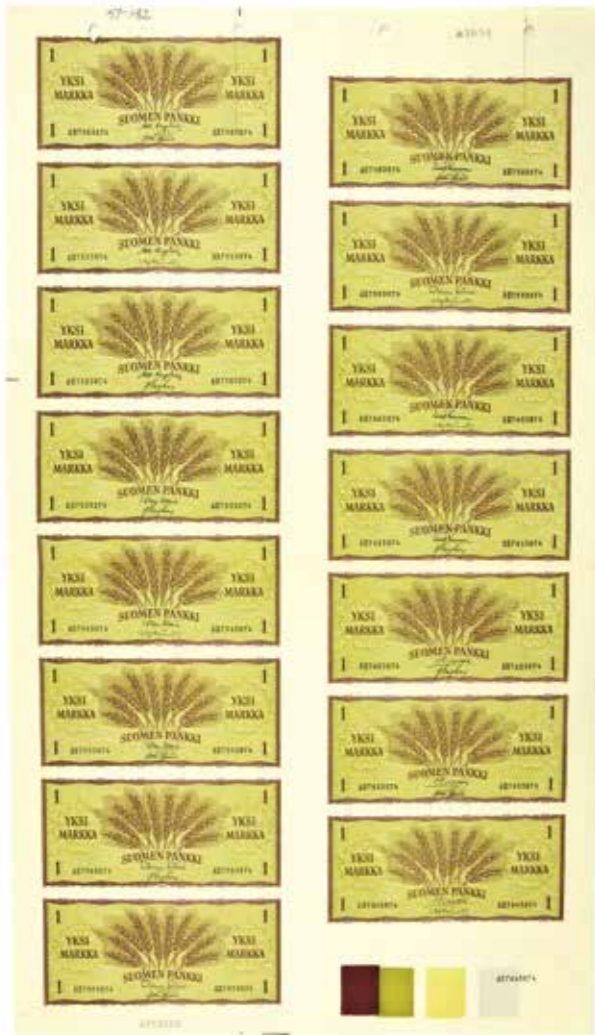
Setelipainon taiteilijan Olavi Vepsäläisen muotokuva Sibeliusaikaisesta setelistä varten 1960-luvulta.

◆ ————— ◆

Samoihin aikoihin setelipainossa ryhdyttiin valmistelemaan pieniä teknisiä muutoksia käytössä oleviin seteleihin. Nämä muutokset koskivat vesileiman muotoa ja paperin valmistustapaa. Koska muutokset olivat vähäisiä, erotettiin painokset toisistaan vain Litt.-merkinnällä, eikä setelissä olevaa vuosilukua muutettu eikä uusia selitelmiä julkaistu. Muutoksilla ei

myöskään vaivattu pankin johtokuntaa, vaan niistä sovittiin setelipainoa valvovan johtokunnanjäsenen kanssa. Vuodesta 1957 lähtien lähes parin vuosikymmenen ajan tämä jäsen oli pankinjohtaja Aarre Simonen.

Ensimmäisenä uusittiin vuoden 1963 mallin 10 markan seteli, jonka toinen painos (Litt. A) laskettiin liikkeeseen vuonna 1968. Seuraa-

15 setelin arkki ei muodostunut, kuten saattaisi ajatella, kolmesta sarakkeesta ja viidestä rivistä, vaan kahdesta sarakkeesta, joista toisessa oli kahdeksan ja toisessa seitsemän seteliä. Kuvassa on vuoden 1963 mallin yhden markan AD-kirjainsarjan seteliarkki, josta ilmenevät myös kohopainossa käytetyt värit.

vana vuonna olivat vuorossa 50 ja 100 markan seteleiden toiset painokset (Litt. A), minkä lisäksi 50 markan setelistä laskettiin liikkeeseen samana vuonna vielä kolmas painos (Litt. B). Syynä 50 markan setelin ensimmäiseen muutokseen oli paperin valmistustavan muutos. Se, että setelistä pian sen jälkeen haluttiin tehdä vielä uusi painos, johtui todennäköisesti siitä, että setelin vesileiman muotoa haluttiin muuttaa, kuten oli jo tehty 100 markan setelissä. ”Littera”-käytäntö koettiin setelipainossa ilmeisen kevyeksi tavaksi tehdä näitä pieniä muutoksia seteleihin.

Viiden markan seteli puolestaan uusittiin ensimmäisen kerran vuonna 1976 (Litt. A) ja toisen kerran vuonna 1980 (Litt. B). Sitä ryhdyttiin painamaan vuonna 1976 arkkikoneen sijasta rotaatiokoneella Tervakosken ja setelipainon yhdessä kehittämälle ”kertakäyttöpaperille”. Ideana oli, että kukin seteli laskettiin keskuspankista liikkeeseen vain yhden kerran. Kun kierrossa ollut seteli toisin sanoen palasi liikkeestä Suomen Pankkiin, se tuhottiin kunnosta riippumatta. Tämän katsottiin olevan taloudellisin tapa käsitellä pieniarvoisia seteleitä. Tuohon aikaan liikkeestä palautuvat setelit lajiteltiin Suomen Pankissa vielä käsin, ja tämä oli hyvin työvaltaista.

Viiden markan kertakäyttöseteliä laskettiin liikkeeseen huhtikuun 1984 loppuun asti. Sen jälkeen viiden markan rahan kysyntä tyydytettiin täysin metallirahalla, joka oli ollut käytössä jo vuodesta 1972 lähtien. Metallirahan meneki oli kuitenkin jäänyt vähäiseksi, sillä ihmiset yleensä suosivat seteliä sen helppokäyttöisyyden vuoksi, jos heillä on mahdollisuus valita samanarvoisen setelin ja kolikon välillä.

Näihin Litt.-merkittyihin seteleihin siirryttiin aina vähitellen siten, että aikaisemman tyyppin setelivarastot pyrittiin käyttämään loppuun uusien rinnalla. Uudenmalliset setelit otettiin käyttöön ilman suurempaa tiedottamista, ja tuskin suuri yleisö näihin Litt.-seteleihin juuri kiinnitti erityishuomiota.

Viiden markan setelin ohella tehtiin myös muihin seteliarvoihin muutoksia 1970-luvun puolivälissä. Muiden kuin viiden markan setelin muutokset katsottiin kuitenkin sen verran merkittäviksi, että niitä tehtäessä myös setelissä oleva vuosiluku muutettiin, johtokunta hyväksytti setelit pankkivaltuustossa ja seteleistä julkaistiin uudet selitelmat. Tästä syystä näitä muutoksia käsitellään myös tässä teoksessa omassa luvussaan 5. Koska tarkasteltavien seteleiden allekirjoittamista ja korvaavia seteleitä koskevat käytännöt osuvat ajallisesti limittäin tässä luvussa käsiteltyjen seteleiden kanssa, on näiden aiheiden tarkastelu keskitetty myös lukuun 5 (ks. s. 133–139).

Vuoden 1963 mallin seteleissä käytettiin viittä eri arkkikokoa. Yhden markan seteleiden arkkikoko oli koko ajan 15 seteliä (ks. kuva s. 118). Viiden markan valmistuksessa käytettiin kolmea eri arkkikokoa siten, että arkissa oli joko 15, 20 tai 24 seteliä. Käytäntö oli vastaava 10 markan setelissä, jonka arkkikoot olivat 20, 24 ja 28 seteliä. 50 markan setelin arkkikoko vaihteli 20 ja 24 setelin välillä ja 100 markan setelin arkkikoko 16, 20 ja 24 setelin välillä. Seteliarkin koon kasvattaminen liittyi setelipainon tuotannon tehostamispyrkimyksiin, kun suurempaa arkkikokoa käytettäessä saatiin prosessoitua suurempi määrä seteleitä samassa ajassa.

Seteleiden sarjanumeroinnin kirjainsarjojen käytössä kiinnittyi huomio tiettyyn epäohdonmukaisuuteen, joka ilmeisesti liittyi numerointikoneiden erilaisiin kiekkoihin. Yhden markan setelistä löytyy ensimmäisen kerran koko suomalainen aakkosto eli 28 kirjainsarjaa, joihin sisältyvät kirjaimet Q ja Å muttei W-kirjainta. Sen sijaan viiden markan setelistä (sekä ilman Litt.- että Litt. B-painoksesta) puuttuu kirjainsarja Å. Myös 10 mk Litt. A -tyypin setelistä puuttuu kirjainsarja Å, mutta kirjainsarja AA sen sijaan oli käytössä. Kirjainsarjat olivat yleensä 10 miljoonan kappaletta suuruisia.

Eri seteleiden painosmäärissä oli huomattavia eroja. Määrältään pienin oli 50 markkaa vuoden 1963 Litt.A -tyypin runsaan kolmen miljoonan setelin painos ja suurin edellä mainittu 10 markkaa vuoden 1963 Litt.A -tyypin lähes 600 miljoonan setelin toimituserä Suomen Pankkiin. Vuoden 1963 mallia painettiin yhteensä 2079,371 miljoonaa seteliä.

Setelipaino toimitti vuoden 1963 Litt. A -tyypin 10 markan seteliä Suomen Pankkiin ennätysmäärän, lähes 600 miljoonaa kappaletta aina kirjainsarjaan BF asti.

5.
*Vuosien 1975–1980
setelimallit*

Setelisarjojen iät ovat 1970-luvulta lähtien lyhentyneet eri maissa merkittävästi. Oltuaan aikaisemmin 15–20 vuotta keskimääräinen ikä lyheni ensin runsaaseen 10 vuoteen¹, ja viime vuosikymmenen aikana joidenkin maiden rahaviranomaiset ovat asettaneet tavoitteekseen seteleiden uusimisen 7–10 vuoden välein.²

Tämä muutos keskuspankkien ajattelussa on ennen muuta tulosta kopiointitekniikan nopeasta kehityksestä, jonka seurauksena seteleiden väärentäminen on tullut yhä enemmän jokamiehen ulottuville. Muutos on edellyttänyt jatkuvaa kehitystyötä keskuspankeilta, setelipainoilta ja alan teollisuudelta, ja tämän työn tuloksena on syntynyt runsaasti uusia ja entistä vaikeammin jäljen-

nettäviä aitoustehtäviä. Innovaatioiden virta on puolestaan mahdollistanut setelimallien uusimisen aikaisempaa nopeammassa tahdissa. Tekninen edistys on johtanut myös setelinvalmistuksen menetelmien huomattavaan kehitykseen, mikä on osaltaan nopeuttanut uudistuksia.

Sama kehitys oli nähtävissä myös Suomessa vuoden 1963 mallin liikkeeseenlaskua seuranneiden vuosikymmenten aikana. Sen vuoksi koko setelisarja yhden markan seteliä lukuun ottamatta uusittiin seteliarvo kerrallaan vuodesta 1975 lähtien, ja sama toistui 1980- ja 1990-luvuilla. 1970-luvun puolivälissä seteleiden uudistaminen käynnistyi uudesta seteliarvosta eli 500 markan setelistä.

◆ Tasavallan presidentti Urho Kekkosen muotokuva 500 markan seteliin

Vuoden 1963 rahanuudistuksen jälkeen arvokkaimman eli 100 markan seteli oli menetännyt jatkuvasti ostovoimaansa rahan arvon heikkenemisen myötä ja samanaikaisesti sen

liikkeessä oleva määrä oli merkittävästi kasvanut. Kymmenvuotiskautena vuoden 1964 lopusta liikkeessä oleva määrä yli kolminkertaistui 5,4 miljoonasta 100 markan setelistä 16,2

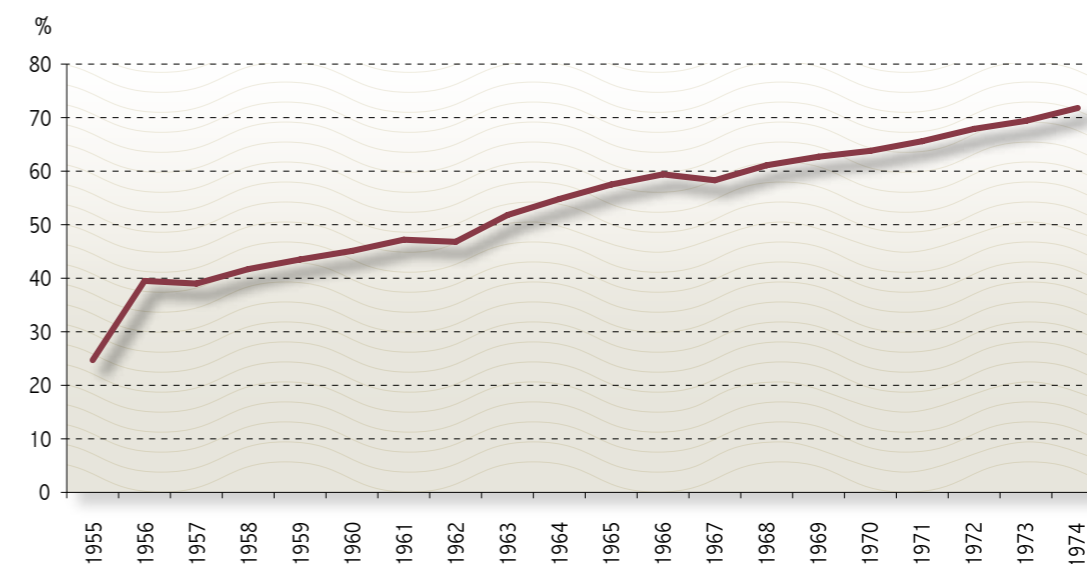
miljoonaan seteliin. Samanaikaisesti liikkeessä olevan setelistön kokonaismäärä oli kasvanut 55 miljoonasta 65 miljoonaan kappaleeseen eli muiden seteliarvojen yhteismäärä oli pysynyt ennallaan. Tämän kehityksen myötä 100 markan setelin osuus liikkeessä olevan setelistön arvosta oli kasvanut lähes 72 prosenttiin (kuvio 6).

Pankkivaltuusto oli jo huhtikuussa 1961 todennut, että johtokunnan olisi harkittava arvokkaimman seteleiden käyttöön-ottoa. Nyt arvokkaimman setelin liikkeeseenlaskuun oli selvä tilaus, ei pelkästään tilastojen perusteella, vaan sitä tukivat myös sidosryhmiltä, erityisesti suurilla käteiskassoja

pitävien raha- ja liikelaitosten kassanhoitajilta tulleet pyynnöt.

Tältä pohjalta Suomen Pankki ryhtyi suunnittelemaan uutta, arvokkaimman seteliä. Kun presidenttejä (Ståhlberg ja Paasikivi) oli jo käytetty liikkeessä olevassa setelisarjassa kuva-aiheena, pankin johtokunta katsoi, että tasavallan presidentti Urho Kekkonen olisi sopiva kuva-aihe.³ Pankkivaltuuston puheenjohtaja Harri Holkeri oli epävirallisesti tiedustellut tasavallan presidentiltä hänen suhtautumistaan, jos suunnitteilla olevaan 500 markan seteliin painettaisiin hänen kuvansa. Presidentti Kekkonen oli kiittänyt ja välittänyt pankkivaltuustolle tervehdyksensä, ettei hän kuvia palvo, mutta jos

Kuvio 6. 100 markan setelin (10000 markan seteli ennen vuotta 1963) osuus liikkeessä olevan setelistön arvosta. Lähde: Suomen Pankki

suunnitelmalla on laajempaa kantavuutta, hän suostuu pyyntöön ja katsoo sen henkilökohtaiseksi huomionosoitukseksi.

Pankkivaltuusto hyväksyi johtokunnan esityksen, mutta pankkivaltuuston jäsen Veikko Vennamo halusi pitää perusteet sille, että setelille oli todellinen tarve, varsinkin kun 500 markan setelin liikkeeseenlaskun ajankohdaksi suunniteltiin presidentti Kekkonen 75-vuotispäivää 3. syyskuuta 1975.

Pankkivaltuuston hyväksymisen jälkeen pankin johto sai tiedusteluunsa tasavallan presidentiltä virallisen vahvistuksen hänen kuvansa käytöstä setelissä. Sen pohjalta pankkivaltuusto hyväksyi setelimallin kokouksessaan elokuussa 1975, jolloin myös valtioneuvoston päätös setelin selitelmästä julkaistiin asetuskokoelmassa.

Pankin järjestämässä tiedotustilaisuudessa elokuun 1975 lopulla johtokunnan jäsen Aarre Simonen kertoi, että uuden setelin ensimmäiset kappaleet, numerot 1 ja 2, tullaan luovuttamaan tasavallan presidentille hänen syntymäpäivänään erityiseen juhla-adressiin liitettynä. Kun presidentti Kekkonen omaiset hänen kuolemansa jälkeen luovuttivat Kansallismuseoon presidentin lahjaksi saamia esineitä, niiden joukossa olivat myös nämä pieninumeroiset setelit. Setelit olivat kirjekuoressa, jonka päälle presidentti Kekkonen oli kirjoittanut ”juhla-seteli”.⁵ Mielenkiintoi-

sena yksityiskohtana näissä 500 markan setelin ensimmäisissä kappaleissa oli se, että niihin oli painettu Kekkonen seuraajan Mauno Koiviston nimikirjoitus. Koivisto oli tuohon aikaan Suomen Pankin pääjohtaja.

Setelin liikkeeseenlaskun juhluudesta huolimatta kyseessä oli normaali käyttösarjan seteli eikä mikään juhla-seteli (commemorative note), joita jotkin keskuspankit laskevat liikkeeseen metallisten juhlarahojen tapaan.⁶ Joissakin kansainvälisissä seteliluetteloissa, joissa on erikseen kirjattu juhla-setelit, vuoden 1975 tyyppin 500 markan seteli on kuitenkin sisällytetty juhla-seteleiden joukkoon.⁷

Ståhlbergin ja Paasikiven kuvat oli aikanaan valittu 5000 ja 1000 markan seteleihin heidän elinaikanaan, ja alun perin 1000 markan seteli oli tarkoitus laskea liikkeeseen Paasikiven ollessa presidentin virassa. Siinä vaiheessa, kun seteli tuotantoviiveiden vuoksi laskettiin liikkeeseen toukokuussa 1956, Paasikivi ei kuitenkaan ollut enää tasavallan presidentti. Kekkonen sen sijaan oli virassa oleva presidentti setelin liikkeeseenlaskuvaiheessa.

Elossa olevan henkilön muotokuvan käytössä setelin kuva-aiheena on eri maissa noudatettu erilaisia käytäntöjä. Yhdysvaltain sisällissodan aikana presidentti Abraham Lincolnin ja valtiovarainministeri Salmon P. Chasen muotokuvat olivat seteleissä heidän elinaikanaan. Kun maan valtiovarainministeriön kansallisen rahajaoksen pääkirjanpitäjä Spencer M. Clark pani omavaltaisesti kuvansa viiden sentin pikkuseteliin, Yhdysvaltain kongressi katsoi kuitenkin tarkoituksenmukaiseksi hyväksyä lain, joka kielsi elävän henkilön kuvan käytön seteleissä.⁸

◆ Pankkivaltuuston elokuussa 1975 hyväksymä uusi 500 markan setelimalli. Tasavallan presidentti Urho Kekkonen muotokuva perustui Studio KuvaSiskot -valokuvausliikkeen ottamaan valokuvaan.⁴

Sen sijaan lähes kaikki 1950–1970-luvuilla itsenäistyneet Afrikan valtiot kunnioittivat ensimmäisissä omissa setelisarjoissaan virassa olevaa presidenttiään. Myös monet kuninkaalliset ovat olleet hallituskaudellaan maidensa seteleissä. Elävän henkilön valinta setelin kuva-aiheeksi ei kuitenkaan ole länsimaisen, tasavaltaisen perinteen mukaista.⁹

500 markan setelin suunnitteli Paavo Huovinen, ja sen lopullisesta piirroksesta vastasi Pentti Rahikaisen johtama setelipainon taiteilijaryhmä, johon Huovisen ohella kuuluivat Eeva Oivo ja Pirkko Vahtero. Setelin valmisteluaineistosta ei ilmene, miksi allekirjoitukset ovat setelissä vierekkäin eivätkä allekkain niin kuin muissa Suomen seteleissä. Syynä on ehkä

◆ Setelipainon taiteilija Paavo Huovinen luonnosteli erilaisia maisemia setelin etusivun taustaksi. Pankin johto valitsi eri vaihtoehtoista maiseman Vuokatilta.

se, että setelin etusivulla käytettävissä oleva tila olisi käynyt ahtaaksi, jos allekirjoitukset olisivat olleet allekkain.

Presidentti Kekkonen taustalla oleva maisema, josta seteliselitelmässä mainitaan, että se on talvinen, vaaran laelta aukeava järvimaisema, on taiteilija Paavo Huovisen mukaan Vuokatilta Nuasjärvelle päin. Eläkkeellä antamassaan haastattelussa Huovinen toteaa presidentti Kekkonen toivoneen, että jos seteliin tulee hänen kuvansa ja jotain muuta, niin sen muun olisi liityttävä Kainuuseen. Tämä presidentin toive mielessään Kainuusta kotoisin oleva Huovinen oli kierrellyt kuvaamassa ja piirtämässä kotimaakunnassaan. Lukuisista vaihtoehtoista

pankin päätöksentekijät olivat pitäneet parhaana maisemaa Vuokatilta.¹⁰

Uusi 500 markan seteli avasi uria Suomen seteleiden aitoustekijöille kahdessa suhteessa. Ensimmäkin sen myötä vesileimassa siirryttiin käyttämään järjestelmällisesti saman henkilön kuvaa kuin itse setelissä. Toiseksi suomalaisessa setelissä esiintyi nyt ensimmäisen kerran varmuuslanka setelipaperin sisällä. Lisäksi 500 markan setelissä samoin kuin seuraavina vuosina liikkeeseen lasketuissa uusissa 100, 50 ja 10 markan setelimalleissa käytettiin runsaampaa väritystä kuin aikaisemmin. Markkinoille tulleet mustavalkovalokopiokoneet muodostivat uuden uhan, johon pyrittiin vastaamaan näillä ratkaisuilla.

◆ Myös ”Snellman”, ”Ståhlberg” ja ”Paasikivi” uusittiin

Uuden 500 markan setelin jälkeen uusittiin muut setelit niiden arvon mukaan alenevassa järjestyksessä. Siten seuraavaksi oli uudistusvuorossa 100 markan seteli, josta aloitettiin vuoden 1963 setelimallin nykyaikaistaminen.

Johtokunta perusteli 500 markan seteliä sillä, että 100 markan seteli oli käynyt liian pieneksi suurimpana seteliarvona. Sen sijaan 100 markan setelin uudistus lähti pankinjohtaja Simosen mukaan väärentämisen ehkäisemiseen liittyvistä turvallisuussyistä, joskin jossain määrin myös esteettisistä näkökohdista.¹¹ 100 markan setelistä oli 1960- ja 1970-luvun vaihteessa löytynyt joitakin väärennöksiä, joista pankki oli katsonut tarkoituksenmukaiseksi varoittaa kansalaisia tiedotusvälineiden välityksellä (ks. lähemmin luku 7).

Pankin johtokunta hyväksyi 100 markan setelin vedoksen maaliskuussa 1975 tuotantokonevedoksen valmistamiseksi, ja pankkivaltuusto hyväksyi uuden setelimallin tammikuussa 1976. Samassa kuussa julkaistiin seteliselitelämä.

Väriykseltään kirkkaampi versio 100 markan setelistä laskettiin liikkeeseen 12. toukokuuta 1976 eli J. V. Snellmanin päivänä. Tuona päivänä oli kulunut 170 vuotta Snellmanin syntymästä, joten tämäkin seteli täyttää juhlasetelin vaatimukset siinä missä vuoden 1975 tyyppin 500 markan seteli.

100 markan seteliä seurasivat uuden 50 markan setelimallin hyväksyminen pankkivaltuustossa kesäkuussa 1977 sekä uuden 10 markan hyväksyminen tammikuussa 1979. Kummassakin tapauksessa yleisperustelut olivat hyvin samanlaiset, eikä uusiminen herättänyt

◆ Suomen Pankin johtokunta hyväksyi 100 markan setelin vedoksen maaliskuussa 1975 tuotantokonevedoksen valmistamiseksi. Lopullinen pankkivaltuuston hyväksymä seteli poikkesi monessa yksityiskohdassa tästä koevedoksesta.

laajempaa keskustelua pankkivaltuustossa. 10 markan setelin uusimisen käsittelyn yhteydessä pankinjohtaja Ele Alenius viittasi kopiokoneväärentämisen mahdollisuuksien ehkäisemiseen. Hän totesi, ettei setelin väärentäminen senhetkisin kopiointimenetelmin onnistuisi, vaan jokin setelissä käytetyistä väreistä putoaisi kopioitaessa pois. 1980-luvun jälkipuoliskolla tämä ei enää pitänyt paikkaansa. Niin nopeaa oli kopiointitekniikan kehitys tuossa vaiheessa.

50 markan setelin selitelmä julkaistiin asekustakoelmassa joulukuussa 1977 ja 10 markan setelin selitelmä maaliskuussa 1980. Ensin mai-

nitun julkaiseminen perustui vanhaan tapaan valtioneuvoston päätökseen, mutta jälkimmäinen valtiovarainministeriön päätökseen. 50 markan seteli laskettiin liikkeeseen 7. maaliskuuta 1978 ja 10 markan seteli vastaavasti 25. toukokuuta 1981.

Koska seteleiden turvallisuutta oli nyt lisätty, katsoi pankki ensimmäistä kertaa tarkoituksenmukaiseksi antaa yksityiskohtaista tietoa seteleiden teknisistä määrittelyistä rahaa ammattimaisesti käsitteleville pankkien kassanhoitajille. Tässä tarkoituksessa Suomen Pankki julkaisi esitteen (ks. kuva s. 130–131).

Aikaisemmin näin yksityiskohtaista tietoa ei ollut annettu pankin ulkopuolelle, koska oli ajateltu, että tiedon joutuminen väärin käsiin olisi saattanut lisätä seteleiden väärennösriskiä. Nyt kuitenkin erilaisten kopiomenetelmien tultua jokamiehen ulottuville, katsottiin tärkeäksi, että väärennösten ehkäisemisen etulinjassa olevilla kassanhoitajilla oli edellytykset erottaa väärä seteli aidosta. Myöhemmin tiedotusta ja koulutusta alettiin kohdistaa laajemmin myös kauppojen ja muiden rahaa käsittelevien yritysten henkilökunnalle.

Vuoden 1980 tyyppin 10 markan setelissä käytettiin ensimmäisen kerran pystysuorassa rivissä toistuvaa jatkuvaa vesileimaa. Jatkuvan vesileiman valmistus oli tehokkaampaa Tervakosken paperitehtaassa, koska leimaa ei tarvinnut enää kohdistaa täsmällisesti, jotta se osuisi aina samalle kohtaa seteliä.

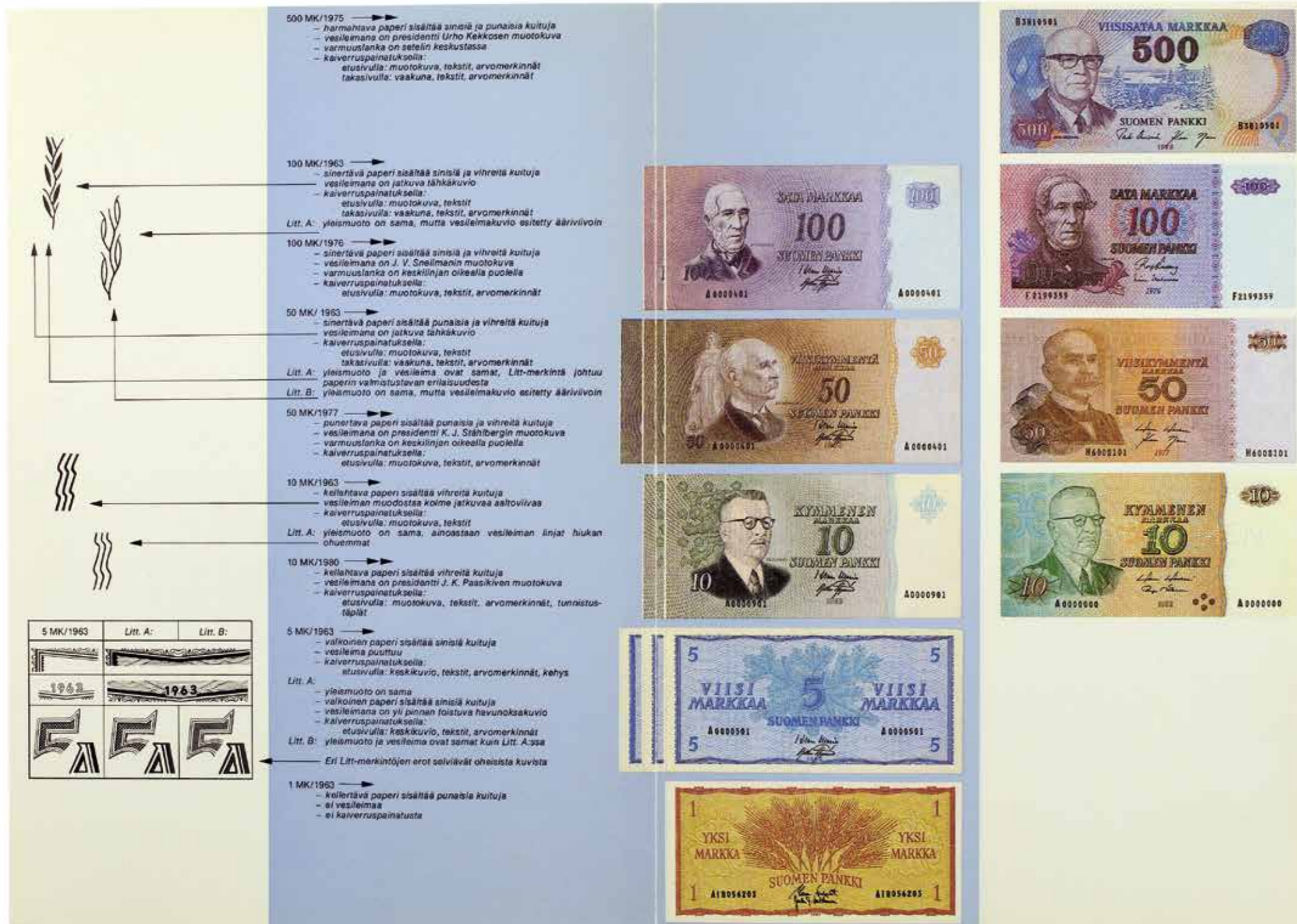
Seteleiden väritys, jossa kopioinnin vaikeuttamiseksi oli paljon enemmän sävyjä kuin aikaisemmin, herätti paljon keskustelua. Esimerkiksi 10 markan setelin katsottiin räikeän keltavihreänä muistuttavan karamellipaperia. Myös Kari Suomalainen *Helsingin Sanomien* pilapiirroksessaan kiinnitti setelin väriytyksen huomiota.

◆ – Setelipainon pitäisi hankkia kuvempi varasto. Nämä uudet kympit ovat ihan homeen värisiä. Kari Suomalaisen piirros *Helsingin Sanomissa* heijasti kansalaisten käsitystä uusien seteleiden väriytyksestä. Useiden lähekkäisten värisävyjen avulla pyrittiin vaikeuttamaan seteleiden kopioimista, mikä teki seteleistä kirjavia.¹²

Kun monissa maissa oli siirrytty yhtenäisempään setelikokoon, eivät näkövammaiset enää voineet käyttää kannaltaan parasta tapaa erottaa setelit toisistaan eli niiden koon perusteella. Sen takia monet maat ryhtyivät 1970-luvulla kehittämään erilaisia tunnistusmerkkejä näkövammaisille. Tällaiset merkit painettiin 1970-luvulla esimerkiksi Belgian ja Sveitsin seteleihin, ja tältä pohjalta myös Suomen Pankin setelipaino pyrki etsimään ratkaisua.

Setelipainon kehitystyön tuloksena syntyi neljän ”pallon” kohokuvio helpottamaan näkövammaisia 10 markan seteleiden tunnistamisessa. Ajatuksena oli, että tulevaisuudessa pallojen lukumäärää vaihtelemalla ilmaistaisiin

näkövammaisille, mikä seteli on kyseessä. Koska palloja oli vaikeampi poistaa kuin lisätä, oli niitä pienempiarvoisissa setelissä enemmän kuin arvoltaan suuremmissa setelissä.

Samoihin aikoihin kun 10 markan seteli uudistettiin, oli myös kokonaan uuden setelimalliston valmistelu alkanut (ks. luku 6). Siitä huolimatta haluttiin vielä kerran muuttaa olemassa olevaa sarjaa, ja niin pankin johtokunta toi pankkivaltuuston hyväksyttäväksi pienin muutoksin uudistetun 10 markan setelin tammiukuussa 1984. Syy muutokseen oli jälleen tekninen, sillä setelipainon piti uusia seteleiden numerointilaitteensa, ja paino halusi samassa yhteydessä siirtyä seteleiden sarjanumeroiden optiseen luettavuuteen. Optisesti luettavan sarjanumeron katsottiin parantavan ja tehostavan tuotannon ja materiaalin valvontaa sekä valmiiden seteleiden varastovalvontaa setelipainossa. Tällainen numero olisi mahdollistanut jopa liikkeessä olevan setelistön valvonnan, kuten Hollannin keskuspankki teki guldeni-arvoisten seteleiden käytön aikana, mutta näin pitkälle ei Suomessa haluttu edetä.

Optinen luettavuus edellytti numerotyyppin ja sarjanumeron sijaintipaikan muuttamista. Sarjanumerot sijoitettiin uudessa, vuoden 1980 Litt. A -tyyppiksi nimetyssä 10 markan setelissä pystysuoraan etusivun vasempaan reunaan ja

Vuonna 1980 Suomen Pankki julkaisi ensimmäisen keran yksityiskohtaista tietoa seteleiden teknisistä määrittelyistä. Seteleiden autoustekijöistä tuli matkan varrella keskeinen osa uusien setelimallien liikkeeseenlaskua koskevaa tiedottamista.

◊ Kun monissa maissa seteleiden kokoeroja pienennettiin tai siirryttiin täysin yhtenäiseen setelikokoon, pyrkivät setelipainot löytämään ratkaisuja seteleiden käytön helpottamiseksi näkövammaisten kannalta. Vuoden 1980 ja 1980 Litt. A -tyyppien seteleissä setelipano kokeili tähän tarkoitukseen kahta erilaista ratkaisua, kohopalloja ja renkaita.

vaakasuoraan oikeaan alareunaan. Aikaisemmin sarjanumerot olivat olleet vaakasuorassa setelin etusivun alareunassa vasemmalla ja oikealla. Sarjanumeroiden uuden sijainnin ansiosta seteli voitiin lukea optisesti sekä vaak- että pystysuoraan.

Sarjanumerouudistuksen yhteydessä haluttiin myös käyttää hyväksi näkövammaisilta uuden setelimalliston suunnittelun yhteydessä saatua palautetta, ja kohopallojen sijasta setelin alareunaan keskelle sijoitettiin viisi rengasta.

Vuoden 1980 Litt. A -tyypin 10 markan setelin tekniset ratkaisut, kuten seteleiden numerointi ja näkövammaisille tarkoitetut renkaat, ennakoivat jo uutta setelisarjaa. Renkaita kehiteltiin yhteistyössä Näkövammaisten Keskusliiton kanssa, joskin ongelmana oli saada aikaan sellaiset kohomerkinnot, jotka säilyisivät hyvinä myös kuluneissa seteleissä.

Pankkivaltuusto hyväksyi Litt. A -tyypin 10 markan setelin tammikuussa 1984, ja setelin selitelmä julkaistiin Suomen Pankin päätöksellä samassa kuussa. Myös myöhempien uusien setelimallien julkistaminen perustui Suomen Pankin päätökseen, koska katsottiin, ettei päätösten julkaiseminen asetuskokoelmassa edellyttänyt valtioneuvoston tai valtiovarainminis-

teriön päätöstä.¹³ Seteli laskettiin liikkeeseen marraskuussa 1984, ja sen valmistus lopetettiin toukokuussa 1986. Seteli jäi siten eliniältään lyhyeksi, mutta sen avulla voitiin testata joi-takin vuoden 1986 setelimalliin suunniteltuja tekijöitä.

Vuosien 1975–1980 setelimalleissa käytettiin vain kahta arkkikokoa. Arkkikoon yhtenäistäminen oli osa setelipainon tuotannon tehostamista, koska painokoneiden asetuksia ei tarvinnut samalla tavoin muuttaa siirryttäessä seteliarvon painamisesta toiseen. 10 ja 100 markan seteleiden arkkikoko vaihteli 24 ja 28 setelin välillä. Sen sijaan 50 ja 500 markan seteleiden arkkikoko oli koko ajan 24 seteliä.

Seteleiden sarjanumeroinnissa käytetyt kirjainsarjat olivat 10 miljoonan kappaleen suuruisia, ja kun vuoden 1980 Litt. A -tyypin 10 markan setelin myötä siirryttiin optisesti luet-taviin numerosarjoihin, numerosarjan koko oli yleensä 960 000 seteliä. Kirjainsarjoja käytettiin yleensä aakkojärjestyksessä. Ainoa poikkeus oli, ettei vuoden 1980 tyyppin 10 markan setelin painamisessa käytetty Å-kirjainsarjaa. Vuosien 1975–1980 setelityyppejä painettiin yhteensä 675,482 miljoonaa kappaletta.

◊ Vuosien 1963–1980 setelimallien allekirjoitukset: Koivisto, Alenius, Karjalainen, Holkeri...

Sen jälkeen kun kassanhoitaja Sacklén jäi eläkkeelle pian yhden markan setelin valmistamisen aloittamisen jälkeen, oli muiden vuoden 1963 mallin seteliarvojen painamisen alkuvaiheessa käytettävissä yhteensä 10 allekirjoitusparia

(5 x 2). Sacklénin seuraajan nimityksen jälkeen määrä kasvoi viiteentoista.

Pankin ylikamreeri Gunnar Engberg jäi eläkkeelle vuonna 1967, eikä tähän tehtävään nimitetty uutta henkilöä. Engberg jäi siten

ainoaksi ylikamreeriksi, joka tässä tehtävässä toimi seteleiden toisena allekirjoittajana. Vuonna 1966 pankin johtokunnan sihteeri, jotka huolehtivat johtokunnan pöytäkirjan laadimisesta ja muista erityistehtävistä, nimitettiin johtajiksi. Johtokunnan päätöksellä lokakuussa 1967 seteleiden toisena allekirjoittajana ryhdyttiin käyttämään ylikassanhoitajan ja hänen lähimmän apulaisensa, keskuskassanhoitajan ohella myös johtajia vuoden 1968 alusta lukien. Allekirjoitusoikeus oli ensi vaiheessa kahdella johtajalla, Heikki Valvanteella ja Jouko J. Voutilaisella.

Seuraavien kahdeksan vuoden aikana johtajien määrä lisääntyi johtokunnan jäsenten tavoin kuuteen. Tämä näkyi vastaavasti tois-

ten allekirjoittajien määrän kasvuna. Johtajien määrän kasvun seurauksena ylikassanhoitajasta tuli vuodesta 1979 lähtien ainoa rahahuollosta vastaavan kassaosaston virkailijoista, joka toimi seteleiden toisena allekirjoittajana.

Myös ensimmäisten allekirjoittajien määrä kasvoi. Kesäkuussa 1968 pankkiin perustettiin ohjesäännön muutoksen jälkeen uusi johtokunnan jäsenen virka, ja siihen nimitettiin elokuun 1. päivästä lukien Heikki Valvanne. Valvanteesta tuli siten johtokunnan jäsen runsaan puolen vuoden kuluttua siitä, kun hänen nimikirjoituksensa oli alkanut esiintyä setelien toisena allekirjoituksena. Sen takia Valvanteen nimikirjoitus painettiin suhteellisen pieneen määrään seteleitä toisena allekirjoituksena.

Vuonna 1968 painetussa vuoden 1963 Litt. B tyyppin D-kirjainsarjan 50 markan seteleissä Heikki Valvanne esiintyi sekä ensimmäisenä (johtokunnan jäsenenä) että toisena (johtajana) allekirjoittajana (kuva).

Kun johtokunnan jäsenten määrä oli kasvanut kuuteen ja toisina allekirjoittajina toimivien henkilöiden kahdeksaan, oli samanaikaisesti käytettävissä 48 (6 x 8) allekirjoitusparia. Tällainen tilanne syntyi vuoden 1975 alkupuolella ja jatkui vuoden 1979 loppupuolelle asti.

Mauno Koivisto oli nimitetty pankin pääjohtajaksi Klaus Wariksen jälkeen vuonna 1968, ja Ele Alenius seurasi Aarre Simosta setelipainoa valvovana ja rahahuollosta vastaavana johtokunnan jäsenenä vuonna 1977. Seteleiden toisten allekirjoittajien määrän kasvun seurauksena heidän samoin kuin Ahti Karjalaisen ja Harri Holkerin nimikirjoitukset esiintyivät usean toisen allekirjoittajan nimikirjoituksen kanssa tuon ajan seteleissä. Ahti Karjalaisen nimikirjoitus esiintyi seteleissä jopa 19 toisen allekirjoittajan nimikirjoituksen kanssa.

Syksyn 1983 jälkeen Suomen Pankki alkoi vähentää johtajien määrää luonnollisen poistuman kautta, ja sitä mukaa supistui myös toisten allekirjoittajien joukko. Vuosien 1963–1980 setelimallien painamisen loppuvaiheessa käytettävissä oli yhteensä 36 allekirjoitusparia (6 x 6). Kun seteleitä allekirjoittamaan oikeutetut henkilöt vaihtuivat useaan otteeseen noin vuosina, käytettiin suurta määrää eri allekirjoituspareja ja

edellä mainitun vuoden 1963 Litt. A -tyypin 10 markan setelin ohella (125 eri allekirjoitusparia) myös vuoden 1963 tyyppin 5 markan (92 allekirjoitusparia), vuoden 1977 tyyppin 50 markan (84 allekirjoitusparia), vuoden 1963 Litt. A -tyypin 100 markan (81 allekirjoitusparia) ja vuoden 1963 Litt. B -tyypin 50 markan seteleissä (80 allekirjoitusparia).

Alkuvaiheessa johtokunnan viiden jäsenen ja kolmen toisen allekirjoittajan nimet jakautuivat periaatteessa tasaisesti 15 setelin arkille, joka oli pienin käytössä ollut arkkikoko vuoden 1963 setelimallin aikana. Arvoltaan pieniä seteleitä (1–10 markkaa) painettiin vuosittain kymmeniä miljoonia kappaleita, kun taas suurempia seteleitä (50–100 markkaa) painettiin aluksi vain muutamia miljoonia kappaleita vuodessa. Sen seurauksena arvoltaan pienten seteleiden kirjainsarjoissa käytettiin yleensä samoja nimisarjoja koko sarjan ajan, kun taas arvoltaan suurissa seteleissä yhden kirjainsarjan 10 miljoonan setelin painaminen saattoi jakautua monelle vuodelle, ja nimisarjoja muutettiin useaan kertaan kirjainsarjan painamisen aikana. Nimisarjojen käyttöä tarkastellaan yksityiskohtaisesti luvussa 8 varsinkin niissä tapauksissa, joissa eri nimisarjoja vuoroteltiin järjestelmällisesti kirjainsarjojen välillä.

◆ Korvaavien seteleiden muuttuvat käytännöt

Vuoden 1963 setelimallin painamisen alkuvaiheessa jatkettiin muuten samaa korvaavien seteleiden käytäntöä kuin vuoden 1955 mallin aikana, mutta nyt kaikissa seteliarvoissa käytettiin tähtiseteleitä. Setelimallin painamisen

aikana tähtiseteleiden numerointia kuitenkin muutettiin siten, että uuden tähtisetelipainos-erän sarjakirjain alettiin valita sillä hetkellä painettavana olevan kirjainsarjan mukaan. Lisäksi korvaavien seteleiden numerointi jatkui

Vuoden 1963 setelimallin painamisen aikana tähtisetelien numerointia muutettiin siten, että uuden tähtisetelipainoserän sarjakirjain valittiin sillä hetkellä painettavana olevan kirjainsarjan mukaan. Viiden markan setelin X-kirjainsarjan viallinen seteli (X4000113) korvattiin sen takia kuvan X*-kirjainsarjan setelillä, jonka sarjanumero on X0238819*.

juoksevasti siitä, mihin edellisessä korvaavassa kirjainsarjassa oli päädytty. Siten kun esimerkiksi vuoden 1963 mallin viiden markan korvaavia seteleitä oli painettu 222 000 kappaletta tähtikirjainsarjoilla A*, J* ja S* ja tarvittiin lisää korvaavia seteleitä, niiden tunnuksena käytettiin kirjainsarjaa X* koska juuri sillä hetkellä 5 markan setelistä painettiin kirjainsarjaa X. Vastaavasti koska tähtiseteleitä oli jo

painettu 222 000 kappaletta, X-tähtikirjainsarjan numerointi aloitettiin sarjanumerosta X0222001*.

Vuonna 1973 setelipaino hankki uuden numerointikoneen, jossa aikaisemmasta poiketen ei ollut enää erikoismerkkejä, kuten *-tunnus. Koska *-tunnuksella varustettujen korvaavien seteleiden käytöstä ei haluttu luopua, painettiin korvaaviksi tarkoitettuihin seteliarkkeihin *-merkki

Korvaavien setelien tunnuksena ryhdyttiin 1970-luvulla käyttämään uuden numerointikoneen kirjainkierrojen viimeisiä kirjaimia. Kuvassa vuoden 1963 Litt. A -tyypin 10 markan korvaava seteli, jonka tunnuksena on kirjainsarja AÖ, ja vuoden 1980 mallin 10 markan korvaava seteli, jonka tunnuksena on I-kirjain.

aluksi offsetkoneella. 1970-luvun loppupuolella otettiin kuitenkin käyttöön uudenlainen ratkaisu korvaavien seteleiden painamisessa.

Uudessa, vuonna 1973 hankitussa numerointikoneessa oli kolme kiekkoa sarjanumeron painettavia kirjaimia varten. Ensimmäisessä kiekossa olivat kirjaimet A–I. Näistä kirjaimista valittiin I-kirjainsarja korvaavaksi sarjaksi, sillä näin korvaavia seteleitä pystyt-

tiin painamaan samanaikaisesti kuin aakkosten alkupään setelisarjoja ilman, että numerointikoneen kirjainkierroa vaihdettiin. Vastaavasti kun kolmannen kiekon viimeisenä kirjaimena oli Ö, pystyttiin aakkosten loppupään kirjainsarjoja painamaan samanaikaisesti kuin korvaavaa kirjainsarjaa AÖ. Lisäksi vuoden 1963 Litt. A -tyypin 5 markan seteleiden korvaavina seteleinä käytettiin tähtisetelien lisäksi

myös kirjainsarjan T seteleitä, koska setelityypin painaminen loppui kirjainsarjaan R, eikä T-kirjainsarjaa enää tarvittu normaaliin tuotantoon.

Myös seuraava muutos korvaavien seteleiden käytössä liittyi numerointikoneeseen. Kuten edellä jo kävi ilmi, 10 mk 1980 Litt. A -tyypin myötä seteleiden sarjanumeroinnissa siirryttiin optisesti luettaviin kymmennumeroisiin numerosarjoihin ja luovuttiin kokonaan kirjainsarjojen käytöstä. Uudentyyppisen sarjanumeron ensimmäinen numero oli setelin arvon tunnus, joka 10 markan setelissä oli numero 1. Kolme seuraavaa numeroa ilmai-

sivat sen sarjan ja kuusi viimeistä numeroa sen numeron sarjassaan.

Koska seteleiden sarjanumeroinnissa luovuttiin kirjainsarjojen käytöstä, oli myös korvaaville seteleille löydettävä uusi tunnus. Monet maat, joiden seteleiden sarjanumerot ovat puhtaita numerosarjoja ilman kirjaintunnusta, käyttävät korvaavien seteleiden tunnuksena sarjoja 9, 99, 9/99 tai 99/99 riippuen sarjanumeron rakenteesta ja suunnitelluista painosmääristä. Saman logiikan mukaan setelipaino ryhtyi käyttämään vuoden 1980 Litt. A -tyypin korvaavina 10 markan seteleiden sarjoina numerosarjoja 991 ja 992.

Vuosien 1963–1980 setelimallien korvaavien seteleiden käytännöt näin ollen muuttuivat useilla tavoilla. Sen takia tämän teoksen luvun 8 setelityypikohtaisessa osiossa on paljon yksityiskohtaista tietoa korvaavista seteleistä ja niiden painamisessa käytetyistä nimisarjoista. Nimisarjat, joihin setelityypikohtaisissa tiedoissa viitataan, on aineiston tiivistämiseksi esitetty yhtenäisenä luettelona liitteessä B. Nimisarjojen järjestysnumerot olen kehittänyt tämän kirjan tarkoituksia varten, eivätkä nimisarjat esiinny näillä tunnuksilla setelipainon tuotantoasiakirjoissa. Allekirjoituspareja käsittelevissä taulukoissa korvaavien seteleiden sarjat on erotettu

merkinnällä / muista käytössä olleista kirjain- tai numerosarjoista.

Korvaavien seteleiden määriä ei esitetä setelityypien valmistusta kuvaavien taulukoiden yhteismäärissä, koska määritelmän mukaan niitä käytettiin normaalituotannon aikana syntyneiden viallisten seteleiden korvaamiseen. Setelipaino saattoi kuitenkin liittää viimeisen korvaavien seteleiden erän kyseisen setelityypin viimeiseen toimitukseen Suomen Pankille, koska kaikki tekniset määrittelyt täyttävät setelit haluttiin käyttää tehokkaasti ja toimittaa liikkeeseenlaskua varten Suomen Pankkiin.

Vuoden 1980 Litt. A -tyypin 10 markan korvaavien seteleiden tunnuksena ryhdyttiin käyttämään 99-alkuisia numerosarjoja, jotka sarjanumerossa seurasivat 10 markan tunnusta 1.

6.
*Vuosien 1986–1993
setelimallit*

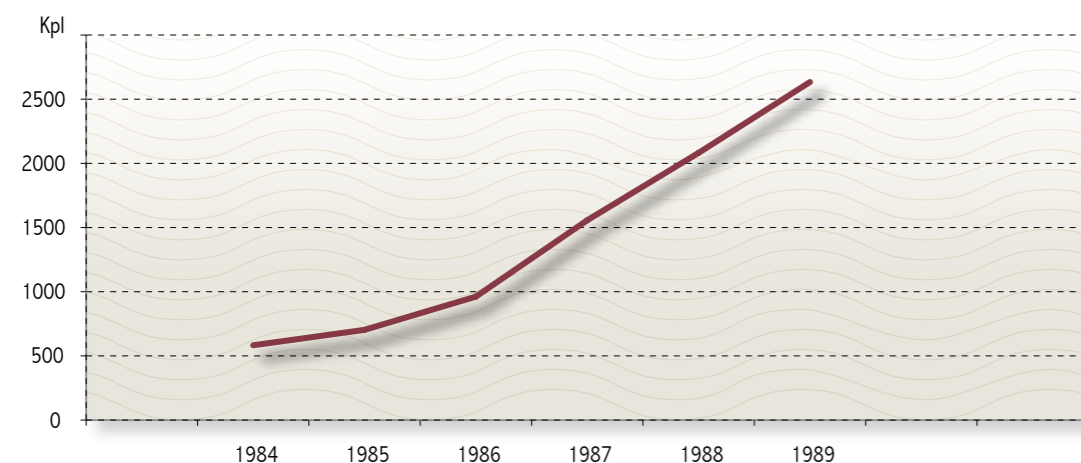
◊ Asteittaisten uudistusten aika ohi

Lähestyttäessä 1980-lukua oltiin tilanteessa, jossa käytössä olevan setelistön ulkoasu perustui Tapio Wirkkalan vuoden 1947 luonnoskilpailun voittaneiden ehdotusten pohjalta vuonna 1955 liikkeeseen laskettuun setelisarjaan.

Sarjaan oli tehty ahkerasti muutoksia vuoden 1963 rahanuudistuksesta lähtien ja erityisesti 1970-luvun puolivälissä ja sen jälkeen seteleiden turvallisuuden parantamiseksi. Sitä paitsi sarjaan oli lisätty setelipainon taiteilijaryhmän

Kuvio 7. Käteisautomaattien lukumäärän kehitys 1980-luvulla Suomessa.

Lähde: Maksujärjestelmät ja pankkien jakeluverkot, Suomen Pankkiyhdistys 1989 ja 1990

suunnittelema 500 markan seteli. Tuossa vaiheessa alkoi olla ilmeistä, että tämä asteittaisten uudistusten tie oli kuljettu loppuun. Käytössä oleva setelisarja ei ollut enää yhtenäinen ja edusti aihepiiriltään ja graafiselta ilmeeltään vuosikymmenten takaista ajattelua.

Setelimallin uudistamiselle oli perusteena kopiointitekniikan nopean kehityksen ohella myös seteleiden koneellisen käsittelyn ja hyväksymisen lisääntyminen. Ensimmäiset nykyisen kaltaiset käteisautomaatit oli otettu käyttöön Euroopassa 1970-luvulla, ja niiden kasvuvauhdin ennakoitiin olevan nopea myös Suomessa.¹

Vastaavasti seteleiden koneellinen käsittely keskuspankeissa edellytti uusien, koneella

luettavien turvatekijöiden sisällyttämistä seteleiden teknisiin määrittelyihin. Perinteisesti setelit oli keskuspankeissa lajiteltu laadultaan ja aitoudeltaan käsin, mutta 1980-luvun alussa myös Suomen Pankissa oli käynnistetty koneelliseen lajitteluun tähtäävä projekti, joka edellytti koneella luettavien turvatekijöiden sisällyttämistä seteleihin. Lajittelukoneilla voitiin varmistaa tehokkaasti seteleiden aitous.

Uudenmallisten seteleiden liikkeeseenlaskun ajankohdaksi johtokunta suunnitteli vuotta 1986, jolloin Suomen Pankin perustamisesta tulisi kuluneeksi 175 vuotta ja samalla sata vuotta siitä, kun Suomen Pankin setelipainossa oli valmistettu ensimmäinen seteli.

◊ Historialliset aikakaudet uusien setelimallien aihepiiriksi

Setelimalliston suunnittelua varten johtokunta perusti kesäkuussa 1981 aihepiiritoimikunnan, joka seteleiden aihepiiriin valinnan jälkeen jatkoi designtoimikuntana.² Toimikunta pysyi koossa ja avusti johtokuntaa sekä 1980-luvulla että 1990-luvulla aina siihen asti, kun setelisarjaan vuonna 1993 lisätyn 20 markan setelin ulkoasuun tehtävistä muutoksista oli päätetty vuonna 1997.

Pankin johtokunnan esityksestä aihepiiritoimikuntaan kutsuttiin ensi vaiheessa Suomen ja Skandinavian historian professori Yrjö Blomstedt, taidehistorian dosentti Aimo Reitala ja Kansallismuseon rahakammion intendentti Pekka Sarvas sekä myöhemmin samana vuonna kaksi taiteilijajäsentä, graafikko Erik Bruun ja taidegraafikko Pentti Kaskipuro.

Erik Bruunin siirryttyä vuonna 1982 työskentelemään setelipainon taiteilijaryhmän kanssa uudeksi jäseneksi kutsuttiin taiteilijaprofessori Lauri Ahlgren. Setelipainoa edustivat toimitusjohtaja Tor-Leif Huggare ja designtoimikunnassa lisäksi tuotantojohtaja Heikki Taipale. Pankinjohtaja Ele Alenius toimi sekä aihepiiri- että designtoimikunnan puheenjohtajana ja Antti Heinonen molempien toimikuntien sihteerinä.

Uuden setelimalliston suunnittelu vaiheistettiin siten, että ensin valittiin seteleiden aihepiiri. Seuraavana olivat vuorossa setelistön perusilmeen luominen valitun aihepiirin pohjalta, luonnoskilpailun järjestäminen seteleiden uudistamiseksi ja seteleiden painatusteknisten vaatimusten määrittely.

Uuden setelistön aihepiiriä harkittiin perinpohjaisesti. Tunnettujen henkilöiden käyttö seteleiden kuva-aiheena oli saavuttanut kasvavaa suosiota Euroopassa 1960–1970-luvuilla, ja yhä useammat Euroopan maat halusivat seteleidensä osoittavan laajaa kulttuuriperintöään. Siten suosituiksi aiheiksi olivat nousseet kansalliset kulttuurihenkilöt, kuten taiteilijat, tiedemiehet ja muut oppineet (ks. myös s. 82–83). Samanaikaisesti Euroopan ulkopuolella valtiomiesaiheen ohella tyypillisiä kuva-aiheita olivat kansantalouden kehitystä kuvaavat saavutukset ja monumentit.

Toimikunta käsitteli seteleiden aihepiirin valintaa yhteensä yhdeksässä kokouksessa kesän ja syksyn 1981 aikana. Kansainvälisten trendien mukaisesti uuden setelimalliston aihepiirin vaihtoehdoiksi valikoituivat toimikunnan keskusteluissa seuraavat teemat: kulttuurihenkilöt, valtiomiehet, kaupunkikulttuuri, elinkeinot ja niiden harjoittajat sekä vanhat nähtävyydet.

Sarjat, joissa ei ollut henkilökuvaa, nähtiin ongelmallisiksi seteleiden tunnistettavuuden kannalta ja lisäksi kaupunkikulttuuria, elinkeinoja ja vanhoja nähtävyyksiä kuvaavien sarjojen ei katsottu rakentuvan luontevasti koko sarjaa ajatellen. Kulttuurihenkilöiden muotokuvien käytön suhteen pohdittiin useita eri vaihtoehtoja, muun muassa taitelijasarjaa, kuvataidesarjaa, kirjailijaa ja hänen maisemaansa sekä 1800-luvun kansallista heräämistä.

Suurimpana ongelmana kulttuurihenkilösarjoissa pidettiin tyylin samankaltaisuutta, koska useat merkkihenkilöt kuuluivat samaan henkilögalleriaan, jolloin visuaalisesti vaihtelevia kuva-aiheita ei ollut helposti tarjolla.

1800-luvun kulttuurihenkilöiden käyttöön liittyi myös liiallisen kansallisromantiikan vaara. Koska toisaalta henkilöiden kuvaaminen seteleissä oli omiaan luomaan suurmieskulttia, elossa olevien henkilöiden kuvia ei katsottu voitavan käyttää.

Kaiken tämän pohdinnan tuloksena toimikunta päätyi ehdottamaan pankin johtokunnalle historiallisia aikakausia seteleiden aiheeksi. Kunkin setelin aihepiirin lähtökohtana oli tietty aikakausi Suomen historiassa, ja setelin etusivulla oli kulttuurihenkilö edustamassa tuota aikakautta. Henkilöiden valinnassa pidettiin silmällä heidän työnsä luonteenomaisuutta, edustavuutta ja tunnettavuutta aikakauden kannalta.

Aikakausien valinnassa korostui Suomen historian kolmijako: Ruotsin vallan aika, autonomian aika ja itsenäisyyden aika. Kultakin aikakaudelta esitettiin otettavaksi aihe kahteen seteliin. Aihepiiritoimikunnan johtokunnalle tekemään esitykseen sisältyi myös setelikohtainen suunnitelma sekä eri aikakausia edustamaan valituista henkilöistä että takasivun kuva-aiheista. Myös takasivun rakennuksella tai maisemalla pyrittiin ilmentämään aikakaudelle ominaista ajanhenkeä.

Pankin johtokunta hyväksyi aihepiiritoimikunnan ehdotuksen marraskuussa 1981. Tämän viimeiseksi jääneen markkasetelisarjan aihepiirin valinta ennakoiti eräällä tavalla myös Suomen seuraavaa setelisarjaa eli euroseteleitä. Euroseteleiden aiheena ovat tunnetusti Euroopan historian aikakaudet ja tyyli, joskin kuvattuna ilman aikakauden kulttuurihenkilöitä ja siten, että ne sisältävät useampia ja eri kriteerein valittuja aikakausia kuin Suomen markkaseteleissä.

◆ Seteli-ideoita luonnoskilpailujen avulla

Johtokunnan päätöksen jälkeen toimikunta jatkoi designtoimikuntana, ja vuorossa oli seteleiden ulkoasun yksityiskohtien suunnittelu. Tässä yhteydessä, kuten myös aikaisemmin vastaavissa tilanteissa, oli periaatteessa käytettävissä kaksi vaihtoehtoa luonnosten kehittämiseksi: julkisen kilpailun järjestäminen tai seteligrafiikan ammattilaisten käyttö. Seteligrafiikan erikoisvaatimusten lisääntyminen ja eräät äskettäiset kansainväliset kokemukset vastaavista projekteista osoittivat, että julkisen kilpailun tuloksen työstäminen valmiiksi seteleiksi vei hyvin pitkän ajan. Tällä perusteella luonnoskilpailu päätettiin pitää suljettuna ja siihen kutsuttiin designtoimikunnan esityksestä setelipainon taiteilijaryhmän jäsenet Torsten Ekström, Paavo Huovinen, Eeva Oivo, Pentti Rahikainen ja Pirkko Vahtero sekä aihepiiritoimikunnan jäsen, graafikko Erik Bruun.

Näin seteleiden suunnitteluun voitiin tuoda mukaan sekä seteligrafiikan pitkäaikaisia asiantuntijoita että myös ulkopuolisia grafiikan tuulia, joita edusti Erik Bruun. Hän, tunnustusta saanut graafikko, oli aihepiiritoimikunnan jäsenenä saanut tuntumaa myös seteleiden suunnittelun erityisvaatimuksiin.

Luonnoskilpailun ensimmäinen eli ideointivaihe käsitti luonnoksen tekemisen sarjasta, joka sisälsi kaikki seteliarvot määriteltyine pää-

aiheineen. Kukin kutsun saanut taiteilija saattoi jättää kilpailuun yhden tai useamman erilaisen luonnoksen.

Luonnoskilpailuun anonyymeina jätetyistä kahdeksasta ehdotuksesta designtoimikunta piti parhaana sarjaluonnosta, jonka tekijäksi kuorien avaamisen jälkeen osoittautui Torsten Ekström. Hänen sarjaluonnoksensa katsottiin olevan käyttökelpoisin jatkotyöskentelyn kannalta. Vastaavasti designtoimikunta piti tyylikkäänä taiteellisenä suorituksena Pentti Rahikaisen ehdotusta ja aikakausiajattelua hyvin havainnollistavana toteutuksena Eeva Oivon ehdotusta.

Kilpailuluonnosten pohjalta designtoimikunta esitti uusien seteleiden jatkotyöskentelyssä noudatettavaksi seuraavia, Suomen seteleissä osin uusia ratkaisuja:

- ◆ Valkeasta marginaalista seteleiden etusivun oikeassa reunassa luovutaan ja käytetään sen sijasta vaaleaa kohtaa, josta vesileiman voi erottaa.

◆ Setelipainon taiteilijaryhmä 1970-luvun loppupuolella. Vasemmalta Paavo Huovinen, Pentti Rahikainen, Eeva Oivo, Torsten Ekström ja Pirkko Vahtero.

◆ ————— ◆
 Vasemmalla: Designtoimikunta piti parhaana Torsten Ekströmin sarjaluonnosta muun muassa yleisluotoinsa, muoto-
 kuvan koon, suuren numeron ja vesileiman paikan vuoksi.
 Alhaalla: Ekström oli kuvannut seteleiden takasivuille luontoaiheita ja perusteli valintaansa kilpailuluonnosten mukana
 lähettämässään lappusessa.
 Ylhäällä: Pentti Rahikaisen ehdotus 10, 50 ja 100 markan seteleiksi.

TAKASIVULLE LUONNONAIHEITA

Ei ollut tarkoitus härsyttää toimikuntaa
 tekemällä ohjeista poikkeavia takasivuehdotuksia,
 mutta mielestäni meidän melko ainutlaatuinen
 neitsytmäinen luontomme olisi saatava esite-
 tyksi maailmalle.

Ylhäällä: Eeva Oivon ehdotus 10, 50 ja 100 markan seteleiksi.
Oikealla: Torsten Ekströmin ehdotus arvioitiin parhaaksi myös luonnoskilpailun toisessa vaiheessa.

- ◆ Henkilökuvaa pidetään edelleen etusivun vasemmalla puolella ja samalla kohtaa seteliä siten, että henkilökuvaa ja vesileima ”katsovat toisiaan”.
- ◆ Henkilökuvaa suurennetaan käytössä oleviin seteleihin verrattuna siten, että yläosa säilyy kuitenkin ehjänä.
- ◆ Etusivulle asetetaan yksi iso numero. Takasivulla numerot ovat pienempiä mutta aina samalla kohtaa.
- ◆ Vaakuna suunnitellaan setelin takasivulle samalle kohtaa kaikissa seteliarvoissa, mikäli se sommitellusti on mahdollista, kuitenkin siten, ettei se ole niin hallitseva kuin käytössä olevissa seteleissä.
- ◆ Henkilökuvan viereen tulevat henkilön nimi ja vuosiluvut.

Jatkotyöskentelyn kannalta designtoimikunta korosti, että historiallisten kuva-aiheiden tulisi olla nykyaikaisessa, tämän päivän ihmisen tunnistettavassa muodossa. Parissa luonnoskilpailuun jätetyssä ehdotuksessa käytettyä pystysivuratkaisua pidettiin kuitenkin liian suurena muutoksena totuttuun käytäntöön verrattuna. Näiden kaikkia seteleitä koskevien ratkaisujen lisäksi designtoimikunta esitti taiteilijoille joukon seteliarvokohtaisia näkökohtia.

Designtoimikunnan esittämien näkökohtien pohjalta alkoi luonnoskilpailun toinen eli kehittäelyvaihe, jossa kukin taiteilija viimeisteli designtoimikunnan parhaana pitämän luonnoksen pohjalta oman sarjaehdotuksensa. Tähän luonnoskilpailun toiseen vaiheeseen jätettiin määrääjässä viisi anonymia ehdotusta, joista designtoimikunnan parhaaksi arvioima ehdotus osoittautui kuorien avaamisen jälkeen jälleen Torsten Ekströmin tekemäksi.

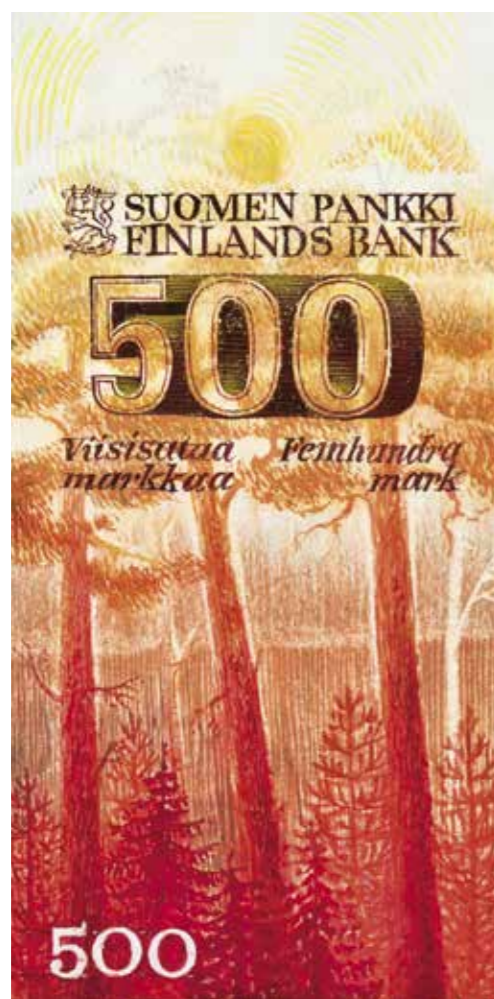

Designtoimikunta esitti myös luonnoskilpailun toisen vaiheen jälkeen joukon näkökohtia taiteilijaryhmän jatkotyöskentelyn pohjaksi. Taiteilijoiden mukaan ryhmätyön edellytyksenä oli, että Torsten Ekströmin sarjaluonnos ymmärretään yksityiskohtaisen suunnittelun taustaksi, jonka henki säilytetään mutta jota työstetään eteenpäin. Samalla jatkoideoinnille tuli olla liikkumavaraa, ja designtoimikunnan

ohjeiden ei tulisi olla liian sitovia. Keskustelujen pohjalta designtoimikunta, joka oli prosessin aikana kokoontunut jälleen yhdeksän kertaa, teki pankin johtokunnalle esityksen, jonka johtokunta hyväksyi kokouksessaan marraskuussa 1982.

Tämän jälkeen alkoi seteleiden yksityiskohtainen suunnittelu, jota designtoimikunta ohjasi ja valvoi antaen suosituksia. Muun muassa

Jo Erik Bruunin kilpailuluonnoksissa esiintyi ajatus takasivun kuva-aiheen peilaantumisesta vedenpinnasta. Tämä idea toteutettiin koko sarjassa, ja se antoi ilmeen seteleiden takasivuille. Kuvassa on Bruunin ensi vaiheen kilpailuluonnos 100 markan setelin takasivuksi. Luonnoksissa kirjoitusvirheet (”hunra”, ks. myös s. 146 ”tuhatta”) voidaan sallia, mutta seteleissä ne pyritään välttämään.

◆ Erik Bruunin luonnoksia 100 ja 500 markan seteleiden takasivuille.

maaliskuussa 1983 toimikunta keskusteli Erik Bruunin toteutuksista seteleiden takasivuille, joissa kuva-aihe peilaantui vedenpinnasta. Toimikunta pohti, ollaanko liian kaukana sarjan alkuperäisestä historiallisten aikakausien ajatuksesta luonnonmaiseman suuntaan ja dominoiko vesi liikaa. Kuva-aiheiden katsottiin kuitenkin luovan historiallista ajattelua ja aikakausisymboliikkaa, ja pyrkimys moderniin seteliin tuki Bruunin takasivuidean toteuttamista. Tämä Bruunin idea antoikin sitten ilmeen seteleiden takasivuille.

Lopullinen setelisarja syntyi yhteistyönä siten, että seteleiden taiteellisesta ja painoteknisestä suunnittelusta vastasi työryhmä, jota johti Kai Wuorio setelipainosta ja jäseninä olivat Erik Bruun, Torsten Ekström ja Pentti Rahikainen. Ekström suunnitteli yleensä seteleiden etusivut ja Bruun takasivut.

Setelipainon ateljee Pentti Rahikaisen johdolla vastasi muista seteleiden turvallisuuteen liittyvistä taiteellisista yksityiskohdista. Eeva Oivo maalasi pääosan muotokuvista, ja Paavo

Huovinen muovasi kaikki vesileimojen peruskuvat sekä maalasi Sibeliuksen muotokuvan. Kai Wuorio vastasi painoteknisestä asiantunteuksesta.

◆ Aikakaudet ja niiden edustajat seteleissä

Setelisarja suunniteltiin siten, että arvoltaan suuret setelit edustivat vanhinta aikaa ja nyky-aikaa kohti edettäessä arvot pienenevät. Tämän ajattelun pohjalta 5000 markan setelin aiheena olivat Ruotsin vallan aika ja kansankielisen kulttuurin syntymisen kausi. Mikael Agricolan muotokuva etusivulla ja Turun tuomiokirkko takasivulla symboloivat aikakautta.

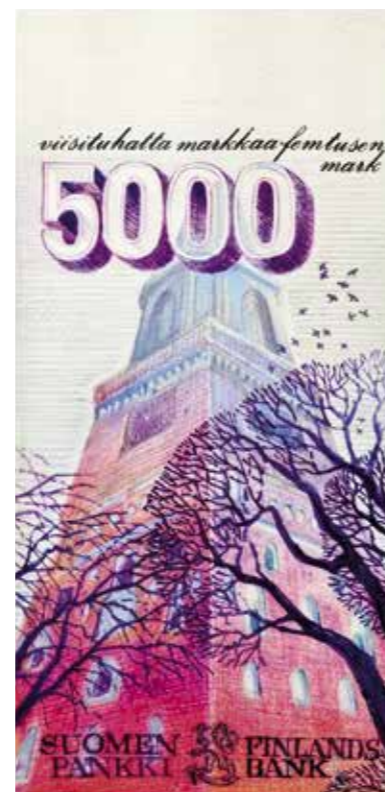
5000 markan setelin suunnittelu ulottui pitkälle tulevaisuuteen, sillä koko sarjaa suunniteltiin seuraaviksi vuosikymmeniksi. Ajatus Euroopan yhteisestä rahasta oli tuossa vaiheessa vielä idea-asteella puhumattakaan siitä, että Suomen voitiin olettaa parin vuosikymmenen kuluttua olevan osa yhteistä eurooppalaista rahaa käyttävää aluetta. Siten designtoimikunta piti sarjan suunnitteluvaiheessa tärkeänä, että jos 5000 markan setelin käyttöönottoon jonakin päivänä olisi tarvetta, sen aihe oli suunniteltu osana sarjan kokonaisuutta. Mikäli tarvittaisiin arvoltaan sitäkin suurempi seteli, designtoimikunnan suositus oli, että siinä käytettäisiin keskiaikaista aihetta. Tällaisesta setelistä ei kuitenkaan missään vaiheessa tehty luonnoksia.

1000 markkaa suunniteltiin arvoltaan suurimmaksi seteliksi siinä vaiheessa, kun uusi sarja otetaan käyttöön. Kuten 5000 markan setelissäkin, sen aiheena oli Ruotsin vallan aika, eri-

tyisesti kaupan vapautumisen ja taloudellisen vilkastumisen aika. Näitä teemoja symboloivat etusivulla Anders Chydeniuksen kuva, joka perustui Pehr Fjellströmin maalaukseen, sekä 1700-luvun purjelaiva. Takasivulle suunniteltiin Suomenlinnan Kuninkaanportti.

Erik Bruun, jolla oli keskeinen osa setelien takasivujen piirtämisessä, on kirjassaan³ kuvannut värikkäästi suunnittelijan pulmia. Bruun oli piirtämässä 1000 markan setelin takasivulle asuinpaikkansa Suomenlinnan Kuninkaanporttia, ja hänen sitä luonnostellessaan ilmaantui paikalle saaren intendentti Olof af Hällström.

Intendentti oli luonnollisesti kiinnostunut, mihin tarkoitukseen Bruunin piirros oli tarkoitettu. Bruun joutui vastaamaan vain jotain epä-määräistä, koska ryhtyessään työskentelemään yhdessä setelipainon taiteilijaryhmän kanssa hän oli joutunut allekirjoittamaan salassapitosopimuksen. Seteliuudistusta ei ollut vielä tuossa vaiheessa julkistettu, ja seteleiden kuvat pyrittiin pitämään mahdollisimman pitkään salassa. Tämä varovaisuus johtui siitä, ettei seteleiden väärentäjille haluttu antaa aikaa suunnitella väärennöksiä. Väärennöksiä olisi voinut olla helppo levittää seteleiden liikkeeseenlaskun yhteydessä, kun yleisö ei ollut vielä tottunut uusiin setelimalleihin.

Kuvat ylhäällä: Uuteen setelisarjaan mahdollisia tulevia tarpeita varten ajatellun 5000 markan setelin aiheena olivat Ruotsin vallan aika ja kansankielisen kulttuurin syntymisen kausi. Mikael Agricolan muotokuva etusivulla ja Turun tuomiokirkko takasivulla symboloivat aikakautta. Kuvassa on Torsten Ekströmin ehdotus 5000 markan setelin etu- ja takasivuksi sekä Erik Bruunin luonnos setelin takasivuksi.

Kuva alla: Erik Bruunin luonnos 1000 markan setelin takasivuksi.

500 ja 100 markan seteleissä kuva-aiheet olivat autonomian ajalta. Kansallista heräämistä edustivat 500 markan setelin etusivulla Elias Lönnrot ja takasivulla siihen aikaan taiteessa voimakkaasti esillä ollut suomalaismaisema, Punkaharju. Alun perin designtoimikunta suosittelee vanhan Lönnrotin muotokuvan käyttöä, mutta lopuksi päädyttiin Bruunin ehdotuksesta Lönnrotin nuoruudenkuvaan, jonka oli maalannut Johan Knutson vuonna 1841⁴.

Myös takasivua koskeva ajattelu muuttui matkan varrella, sillä luonnoskilpailuvaiheessa 500 markan setelin takasivulle ei suunniteltu suomalaismaisemaa.

100 markan setelissä kuvastui vuosisadanvaihteen suomalaisen kulttuurin voimakas nousu. Etusivulla sitä edusti Jean Sibeliuksen nuoruudenkuva, joka perustui Daniel Nyblinin ateljeen valokuvaan noin vuodelta 1900, ja takasivulla Sibeliuksen musiikkia ilmentävä maisema salojärveltä.

50 ja 10 markan seteleissä aihepiirinä oli itenäisyyden aika. Sitä symboloivat yhtäältä Alvar Aalto ja Finlandia-talo sekä toisaalta Paavo Nurmi ja olympiastadion. Alvar Aallon kuvan mallina etusivulla oli valokuvaaja Trond Hedströmin ottama valokuva, ja Paavo Nurmen muotokuva perustui 1920-luvun valokuvaan.

50 ja 10 markan seteleiden arvojärjestyksessä oli pieni looginen virhe, sillä Paavo Nurmen merkittävimmät saavutukset ajoittuivat ennen Alvar Aallon vastaavia saavutuksia, joten Paavo

Nurmen muotokuvan olisi pitänyt olla arvokkaamman suuremman setelissä. Designtoimikunta kuitenkin katsoi, että urheilija-aihe sopi paremmin 10 markan seteliin.

Sinänsä eri aikakaudet hyvin kattaneessa henkilögalleriassa yleisön huomiota kiinnitti se, ettei aihepiirittoimikunta ollut löytänyt sarjaan yhtään aikakauttaan edustanutta naishenkilöä. Tämä ei kuitenkaan johtunut siitä, etteikö toimikunnan keskusteluissa olisi esiintynyt myös useita naispuolisten kulttuurihenkilöiden nimiä. Itse asiassa luonnoskilpailun molempien vaiheiden aikana 500 markan setelin takasivulla oli Larin Parasken kuva. Taiteilijat kokivat kuitenkin Larin Parasken esittämisen ongelmalliseksi luonnoskilpailun ehdotuksissaan, ja sen takia designtoimikunta ryhtyi pohtimaan setelille uutta takasivun aiheita, joksi valikoitui järvi-maisema kansallisen heräämisen vertauskuvana.

Torsten Ekströmin luonnosten pohjalta tehdyt vedokset sekä vanhasta että nuoresta Elias Lönnrotista.

Uuden setelimalliston 500 markan setelin takasivun aiheeksi valittiin alun perin Larin Paraske. Kuvassa on Eeva Oivon (alla) ja Torsten Ekströmin (kaksi ylintä) Larin Paraske -aiheisia ehdotuksia 500 markan seteliksi.

Ratkaisua, jolla 500 markan takasivun aihe vaihdettiin ja seteleiden kuva-aiheista poistettiin ainoa naispuolinen henkilö, helpotti jossain määrin se, että samaan aikaan design-toimikunta keskusteli myös ns. varasarjasta, ja siihen yhtenä vaihtoehtona oli naishenkilöiden muotokuvien käyttö kautta linjan.

Varasarjan (ks. myös s. 86–87) seteleissä ajatus oli, että varaseteli otetaan käyttöön tilanteessa, jossa jostakin seteliarvosta havaitaan liikkeessä korkeatasoisia väärennöksiä tai ilmenee jokin tekninen syy, joka ehkäisee varsinaiseen setelisarjaan kuuluvan setelin käytön. Varasetelin tarve koettiin suurimmaksi 2–3 yleisim-

min käytetyn setelin tapauksessa, koska yleensä näitä seteleitä myös väärennetään eniten. Koska varaseteli tarkoitettiin pysyvään käyttöön varsinaiseen sarjaan kuuluvan setelin tilalle, oli varasarjan seteleiden sovittava aihepiiriltään ja toteutukseltaan varsinaiseen sarjaan. Varaseteleiden aiheiksi esitettiin designtoimikunnassa seuraavia vaihtoehtoja:

- ◆ 50 mk: Eliel Saarinen, Miina Sillanpää
  - ◆ 100 mk: Ida Aalberg ja Kansallisteatteri / Aino Ackte
  - ◆ 500 mk: Runeberg ja Porvoo, Minna Canth.
- Varasarja-ajatus, jota kehiteltiin monta vuotta rinnan seteleiden uudistamisen kanssa, poistui kuitenkin työjärjestyksestä, kun koko sarjan turvallisuuden parantaminen tuli ajankohtaiseksi suhteellisen pian uuden setelisarjan liikkeeseenlaskun jälkeen (ks. s. 160). Seteleiden 1990-luvun alussa toteutetun uudistamisen jälkeen ei varasarjakysymykseen enää palattu.

Kuva-aiheiden lisäksi designtoimikunta keskusteli myös seteleiden värityksestä. Väreisä katsottiin tarkoituksenmukaiseksi käyttää yleisesti taiteellisissa yhteyksissä noudatettua arvoasteikkoa. Asteikkoa oli käytetty jo aikaisemmissa markkasetelisarjoissa (ks. s. 69), ja se esiintyy myös euroseteleissä. Tämän yleisesti käytetyn arvoasteikon mukaisesti esimerkiksi vuoden 1986 mallin 10 markan setelin sininen väri on sama kuin 20 euron setelissä, 50 markan setelin ruskea väri on sama kuin 50 euron setelissä, 100 markan vihreä väri on sama kuin 100 euron setelissä ja vuoden 1986 sarjaan suunnitellun 5000 markan setelin väri lila on sama kuin 500 euron setelissä.

Väreillä pyrittiin lisäämään myös seteleiden turvallisuutta käyttämällä iirispainatuk-

sen avulla aikaansaatuja asteittain muuttuvia värejä ja voimakkaita kontrasteja. Seteleiden turvallisuuden lisäämiseksi otettiin käyttöön myös uusia aitoustekijöitä, kuten kaiverruspainon mahdollistama piilokuva ja offset-painolla aikaansaatua etu- ja takasivun täydelliseen kohdakkain asettamiseen perustuva läpikohdistus.

Suunnitteluvaiheessa ajatuksena oli myös seteleiden kulmien hyvin pieni pyöristäminen, niin että setelit olisivat automaateissa helpommin käytettävissä, mutta tästä luovuttiin aikataulu- ja kustannussyistä myöhemmässä vaiheessa.

Suomen Pankin johtokunta esitteli seteleiden uusimisprojektin ensimmäisen kerran pankkivaltuuston kokouksessa helmikuussa 1984. Tässä vaiheessa suunnitellusta sarjasta oli valmistettu 50 markan setelistä taiteellisesti ja teknisesti niin pitkälle viety vedos, että se muodosti koko sarjaa edustavan perussetelin, jonka mukaisesti muut seteliarvot voitiin suunnitella. Pankkivaltuusto kiinnitti alustavassa keskustelussaan huomiota henkilökuvien hallitsevuuteen ja värien asteittaiseen haalenemiseen sekä prosessiin, jolla uudet setelit oli ajateltu laskea liikkeeseen samalla kun vanhanmalliset setelit poistettiin.

Pankkivaltuusto käsitteli kysymystä uudesta setelimallistosta jälleen toukokuussa 1984. Tähän kokoukseen setelipaino oli valmistellut 50 markan setelistä uuden luonnoksen, jossa setelin väritystä oli hieman vahvennettu. Tämän luonnoksen pohjalta pankkivaltuusto hyväksyi uusien 50, 100 ja 1000 markan seteleiden vedokset, ja niiden selitelmät julkaistiin Suomen Pankin päätöksellä lokakuussa 1986.

Yksi uuden setelisarjan valmisteluvaiheen kokeiluista, joka ei lopullisessa sarjassa toteutunut, oli seteleiden kulmien pyöristäminen. Esimerkkinä tästä on alimpana lokakuulle 1984 päivätty 100 markan seteli, jonka kolme kulmaa on pyöristetty.

Setelisarja uusittiin siten, että setelipainon kapasiteettiin liittyvistä syistä ensi vaiheessa laskettiin liikkeeseen 50, 100 ja 1000 markan setelit ja noin vuotta myöhemmin 10 ja 500 markan setelit. Pankkivaltuusto hyväksyi 10 markan setelin vedokset joulukuussa 1985 ja 500 markan setelin vedokset maaliskuussa 1987. Näiden kahden setelin selitelmat julkaisiin syyskuussa 1987.

Setelimalliston uudistamisesta oli alun perin tarkoitus tiedottaa toukokuussa 1985 setelipainon 100-vuotisjuhlan yhteydessä, mutta keskustelu uudistuksesta käynnistyi jo huhtikuussa, kun *Helsingin Sanomat* 22.4.1985 julkaisi aiheesta etusivun uutisen. Uutinen sai aikaan laajan keskustelun, johon kaikki tiedotusvälineet, niin pääkirjoitusten kirjoittajat, pakinoitsijat kuin pilapiirtäjätkin kilvan osallistuivat.

Uutisen setelimalliston uudistamisesta vuodettua julkisuuteen aiheen käsittely sai laajan huomion. Myös pilapiirtäjä Kari Suomalainen otti kantaa seteleiden aiheista käytyyn keskusteluun.⁵

Seteleiden liikkeeseenlaskua edelsi tiedotuskampanja, jonka osana jokaiseen kotitalouteen jaettiin A4-kokoinen esite. Kun 10 ja 500 markan setelit marraskuussa 1987 laskettiin liikkeeseen, Suomen Pankki julkaisi esitteen, joka oli kansalaisten saatavissa pankeissa ja posteissa.

Lehdet järjestivät jopa kyselyjä siitä, keiden kuvat uusissa seteleissä tulisi olla. Monet lehdet otsikoivat juttunsa ”Presidenttien kuvat pois”, ja tätä ratkaisua tunnuttiin pidettävän kielteisenä.

◊ Värikopioneista uusi uhka

Perusteellisesta valmistelusta huolimatta vuoden 1986 setelimallin seteleiden turvallisuus tuli uudelleen ajankohtaiseksi suhteellisen pian uusien seteleiden liikkeeseenlaskun jälkeen. Turvatekijöiden lisäykset eivät olleet riittäviä kopiointitekniikan nopean kehityksen takia ennen muuta sen jälkeen, kun ensimmäiset korkeatasoiset laservärikopioneet tulivat markkinoille 1980-luvun jälkipuoliskolla.

Luonnollisesti lehtien palstoilla esitettiin mielipiteitä joka suuntaan, mutta lehtien kyseilyiden perusteella enemmistö kansalaisista piti uudistusta turhana ja olisi halunnut säilyttää käytössä olevat valtiomiesaiheiset setelit.

Kevään 1985 keskusteluun nähden oli yllättävää, kuinka myönteisesti uusi setelisarja otettiin vastaan, kun 50, 100 ja 1000 markan setelit laskettiin liikkeeseen joulukuun 1. päivänä 1986. Liikkeeseenlaskua edelsi laaja tiedotuskampanja, jossa uusina kanavina käytettiin jokaiseen kotitalouteen jaettua A4-kokoista esitettä sekä televisiossa esitettyä tietoiskua. Huolimatta värikkästä ennakkokeskustelusta uusi setelisarja otettiin myönteisesti vastaan. Keskustelua herättivät seteleiden värit ja paperilaatu varsinkin 10 markan setelissä.

10 ja 500 markan setelit laskettiin liikkeeseen marraskuun 9. päivänä 1987. Koska uuden setelimallin kolmen ensimmäisen seteliarvon liikkeeseenlasku joulukuussa 1986 oli sujunut joustavasti, johtokunta ei pitänyt esitteen jakelua jokaiseen kotitalouteen enää tarpeellisena, ja esite oli kansalaisten saatavissa pankeissa ja posteissa.

Keskuspankit ja setelipainot tarvitsivat tuossa vaiheessa samanlaista turvallisuusfilosofian paradigman muutosta kuin aikanaan lähes 150 vuotta aikaisemmin, kun valokuvausta ryhdyttiin käyttämään setelien väärentämisen apuvälineenä. 1800-luvulla ratkaisuna oli värien ja erikoisvärien käyttö painamisessa sekä värillisten kuitujen käyttö setelipaperin valmistuksessa. Värikopioneiden tuomaan uhkaan vastat-

tiin kehittämällä optisesti muuttuvia värejä ja muita optisia turvatekijöitä sekä ottamalla paperin ohella muoviraaka-aine käyttöön setelin materiaalina. Tuossa vaiheessa keskuspankit aloittivat myös kansainvälisen yhteistyön kopiolaitteiden valmistajien kanssa.⁶

Koska 1980-luvun lopulla kokemukset muovin käytöstä setelimateriaalina olivat vielä varsin vähäiset, ei muovin käyttöönottoa Suomessa harkittu, mutta muihin vastikään kehitettyihin turvatekijöihin suhtauduttiin Suomen Pankissa ja sen setelipainossa ennakkoluulottomasti. Tässä hengessä alettiin suunnitella optisten turvatekijöiden, kinegrammin ja hologrammilangan, lisäämistä vuoden 1986 mallin seteleihin. Lisäksi seteleissä päätettiin käyttää vain suurennuslasilla luettavissa olevaa mikrotekstiä ja parantaa seteleiden vesileimaa ja piilokuvaa.

Suomi oli setelikinegrammin käytön edelläkävijämaita, sillä aikaisemmin kinegrammi oli esiintynyt turvatekijänä vain Itävallan arvoltaan suurena 5000 šillingin (= 363 euroa) setelissä. Kinegrammien käyttöönotossa haluttiin edetä varovaisesti, koska pelättiin, että kinegrammit rikkoontuvat seteleiden kovan käsittelyn myötä, mikä tekisi muuten vielä hyväkuntoiset setelit käyttökelvottomiksi. Suomen kokemukset kinegrammista arvoltaan alle 100 euron setelissä (500 markkaa = 84 euroa)

Myös 50 ja 100 markan seteleissä kokeiltiin kinegrammien käyttöä, mutta lopulta niissä päätettiin käyttää hologrammilankaa ja ottaa kinegrammi käyttöön vain arvoltaan suurimmissa eli 500 ja 1000 markan seteleissä.

olivat myös muiden keskuspankkien näkökulmasta mielenkiintoisia. Kinegrammista samoin kuin myöhemmin arvoltaan pienen 20 markan setelin hologrammista saadut myönteiset kokemukset lisäsivät luottamusta näihin turvatekijöihin, ja niitä voitiin suosittelua myös eurosetelisarjaan.

Kaikkiin seteleihin suunniteltiin lisäksi nollalukitus. Vuoden 1986 mallin 10, 50 ja 100 markan seteleiden etusivun arvomerkinään voitiin helposti lisätä yksi nolla (ks. myös luku 7). Löytyi jopa yksittäisesimerkkejä siitä, että 10 markan setelin etusivulle oli lisätty kaksi nollaa ja saatu näin aikaan ”1000 markan” seteli. Tällainen väärennetty 1000 markan seteli oli vielä samanvärisen kuin aito, koska molemmat olivat sinisiä – joskin eri sinisen sävyjä. Tällaisilla ”nollalisäyksillä” oli huijattu yksittäistapauksissa erityisesti ulkomailla, missä ihmiset ei-

vät välttämättä osanneet lukea setelin kirjaimin ilmoitettua arvoa.

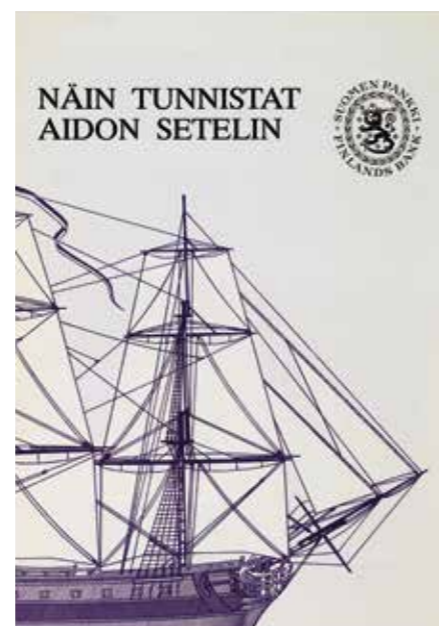
Nollalukitusta varten kehiteltiin erilaisia ratkaisuja mutta lopullisesti asia ratkaistiin siten, että setelin numeroina ilmaistun arvomerkin perään painettiin pystysuoraan setelin arvo ruotsin kielellä. Näin ruotsinkielinen teksti päättyi seteleiden etusivulle ensimmäisen kerran sitten vuoden 1955 mallin aiheuttaman kohun jälkeen.

Pankkivaltuusto hyväksyi setelimalliston parannukset kesäkuussa 1991. Tässä yhteydessä pankinjohtaja Alenius perusteli uudistusta juuri

väärennysmahdollisuuksien vallankumouksellisella muutoksella, minkä vuoksi setelisarjaan oli lisätty sekä ns. jokamiehen tunnustustekijöitä että uusia tekijöitä seteleiden koneellista tunnustusta varten. Seteleiden selitelmat julkaistiin asetuskokoelmassa kesäkuussa 1991.

Uudet setelimallit, jotka erotettiin aikaisemmista jälleen Litt. A -merkinnällä, eli vuoden 1986 Litt. A -tyypin 50, 100, 500 ja 1000 markan setelit, laskettiin liikkeeseen marraskuun 20. päivänä 1991. Myös tässä yhteydessä Suomen Pankki laati uusista seteleistä A4-kokoisen esitteen, joka oli saatavissa pankeissa ja postissa.

◆ Kuvat vasemmalla: Jotta seteleiden etusivun arvomerkinään ei voitaisi lisätä ylimääräisiä nollia, vuoden 1986 Litt. A -malliin kehiteltiin nollalukitus. Yhtenä vaihtoehtona oli kuvan setelin arvomerkinnoista muodostunut nauha. Kuva oikealla: Kun uudet, vuoden 1986 Litt. A -tyypin setelit laskettiin liikkeeseen, yleisesite kohdisti huomion aidon setelin tunnistamiseen.

◆ 20 markan seteli 10 markan setelin tilalle

Arvoltaan aikaisempaa suuremman metallirahan käyttöönotto tuli ajankohtaiseksi 1990-luvun alussa, kun maksaminen automaattilla kasvatti suosiotaan. Tämän takia valtiovarainministeriö päätti, että vuonna 1993 lasketaan liikkeeseen 10 markan kolikko. 1970- ja 1980-luvulla oli nähty, että viiden markan metallirahan ja setelin rinnakkaiskäyttö johti päällekkäisiin rahankäsittely- ja varastointikustannuksiin ja yleensä setelin suosimiseen. Sen vuoksi Suomen Pankin johtokunta päätti lopettaa 10 markan setelin aktiivisen liikkeeseenlaskun siinä vaiheessa, kun kolikko otetaan käyttöön.

Toisaalta 10 markan kolikon ja 50 markan setelin välistä eroa pidettiin suurena, ja sen takia pankin johtokunta päätti toukokuussa 1992 käynnistää 20 markan setelin suunnittelun. Historiallisesti 20 markan seteli oli ollut Suomessa yleinen, ja se oli itse asiassa ollut käytössä kaikissa setelisarjoissa vuosien 1863 ja 1955 välisenä aikana.

Johtokunnan päätöksen vuoksi oli syytä kutsua design-/aihepiiritoimikunta jälleen koolle keväällä 1992 pohtimaan uuden 20 markan setelin aiheetta. Setelisarjan aikakausi-ajattelun perusteella 20 markan setelin aiheen tuli olla itsenäisyyden ajalta ja sarjan logiikan mukaan mielellään sotien jälkeisiltä vuosikymmeniltä. Vaikka toimikunnassa yleisesti ajateltiin, että sarjan kokonaisuuden kannalta olisi eduksi löytää seteliin naispuolinen henkilö, todettiin vastikään kuolleen Väinö Linnan olevan ehdoton ehdokas setelin kuva-aiheeksi. Linnan katsottiin vaikuttaneen syvästi aika-kauteensa ja suomalaisten käsityksiin itsestään ja uudemmassa historiastaan – eri tavalla kuin

toimikunnan keskustelussa esiin tulleet naistaitelijat Helene Schjerfbeck tai Edith Södergran.

Keskustelussa – ja tuolloin myös julkisuudessa – voimakkaasti esillä ollut Helene Schjerfbeck olisi toimikunnan mukaan rikkonut myös sarjan logiikkaa, sillä hän oli syntynyt vuonna 1862 eli aikaisemmin kuin Sibelius, jonka muotokuva oli autonomian aikaa kuvaavassa setelissä. Perusteellisen keskustelun jälkeen aihepiiritoimikunta päätyi ehdottamaan Väinö Linnan muotokuva setelin etusivun kuva-aiheeksi. Takasivun aiheeksi esitettiin teollistuvaa maata kuvaavaa teemaa.

Setelin suunnittelusta järjestettiin jälleen suljettu suunnittelukilpailu samalta pohjalta kuin aikaisemmin. Anonyymeina jätetyistä ehdotuksista toimikunta piti parhaana ehdotusta, joka kuorien avaamisen jälkeen osoittautui Erik Bruunin tekemäksi. Sen ansioiksi nähtiin erinomainen muotokuva, taustalla oleva pohjantähti sekä takasivun Tammerkosken teollisuusmaiseman syvyys ja jännite. Piilokuvioksi päätettiin esittää avattua kirjaa. Setelin muiksi aitoustekijöiksi pankin johtokunnalle esitettiin samoja ominaisuuksia kuin vastikään uudistetuissa 50 ja 100 markan seteleissä.

Erik Bruun sai tehtäväkseen setelin suunnittelun luonnoksensa pohjalta. Setelin etusivulla esiintyvä Väinö Linnan muotokuva perustui Studio KuvaSiskot -valokuvausliikkeen ottamaan valokuvaan, jonka pohjalta setelipainon taiteilija Paavo Huovinen piirsi muotokuvan. Takasivulle Bruun suunnitteli Tammerkosken yläjuoksun ja Finlaysonin kutomon rakennukset, joissa olivat kirjailijan entiset työsalit.⁷

Johtokunta esitteli 20 markan setelin etusivun aihepiiriin pankkivaltuuston hyväksyttäväksi syyskuussa 1992. Pankkivaltuusto hyväksyi setelin ulkoasun toukokuussa 1993 ja seteliä koskevan selitelmän elokuussa 1993.

Seteli laskettiin liikkeeseen marraskuussa 1993 ja sen käyttöönotosta tiedotettiin samanaikaisesti uusien 1, 5 ja 10 markan metallirahojen kanssa.

◆ ————— ◆
Pankeissa ja postissa oli 20 markan setelin liikkeeseenlaskun yhteydessä saatavissa esite, jossa uuden setelityypin lisäksi tiedotettiin myös samaan aikaan käyttöön otetuista uusista metallirahoista.

◆ Viimeinen muutos markkaseteleihin

Suomi liittyi Euroopan unioniin vuoden 1995 alusta, ja Suomen Pankki alkoi heti osallistua Euroopan yhteisen rahan valmisteluun eri työryhmien jäsenenä.⁸ Markkasetelisarjaan jouduttiin kuitenkin vielä kerran tekemään muutos. Kun setelit niiden kopioinnin ehkäisemiseksi sisälsivät laajan väriskaalan, oli vaikea löytää värejä, jotka erottivat setelit toisistaan. Niinpä olikin osoittautunut, että vastikään liikkeeseen laskettu 20 markan seteli oli väriykseltään liian lähellä 100 markan seteliä. Aiheesta oli tullut pankkiin kuluttajapalautetta, ja sekaannus oli nähtävissä myös pankkien Suomen Pankkiin palauttamissa setelinipuissa, joissa esiintyi 20 markan ja 100 markan setelin sekoittumista samoihin nippuihin. Tämän ta-

kia johtokunta katsoi tarkoituksenmukaiseksi muuttaa 20 markan setelin väritystä kokouksessaan helmikuussa 1996.

Värien muuttamisen ohella 20 markan seteliin ehdotettiin lisättäväksi hologrammi, jolla voitaisiin parantaa sen erottuvuutta 100 markan setelistä. Hologrammi oli tuotantokustannuksiltaan halvempi kuin 500 ja 1000 markan seteleissä oleva kinegrammi. Lisäksi setelipaino pystyi itse valmistamaan hologrammit, kun sen sijaan kinegrammit olivat tuontitavaraa. Hologrammi edusti ranskalaisen Hologram Industries -yhtiön Movigram-teknologiaa, ja 20 markkaa 1993 Litt. A -tyypin seteli oli ensimmäinen laatuaan, jossa oli tällä tekniikalla valmistettu hologrammi.

◆ ————— ◆
Viimeisestä markkaseteleihin tehdystä muutoksesta tiedotettiin samanaikaisesti kuin vanhanmallisten metallirahojen lakkauttamisesta vuoden 1998 alusta lähtien.

Pankkivaltuusto hyväksyi muutoksen kokouksessaan lokakuussa 1996 ja seteliselitelmän kokouksessaan huhtikuussa 1997. Näin oli hyväksytty viimeinen muutos markkaseteleihin. 20 markan vuoden 1993 Litt. A -tyypin seteli laskettiin liikkeeseen toukokuussa 1997 ja sen käyttöönotosta tiedotettiin samanaikaisesti vanhojen metallirahojen lakkauttamisen kanssa.

Uudistettu 20 markan seteli laskettiin liikkeeseen runsaat neljä ja puoli vuotta ennen euroseteleiden liikkeeseenlaskua. Näin myöhään tehdyt muutokset tulevien euromaiden kansallisiin seteleihin eivät olleet mitenkään poikkeuksellisia, sillä kopio- ja kuvankäsittely-

tekniikan kehittyminen oli haaste myös muille keskuspankeille. Siten Alankomaat laski liikkeeseen uuden 10 guldenin setelin syyskuussa 1997, Ranska joulukuussa 1997 uuden 100 frangin, Saksa helmikuussa 1998 uuden 50 markan ja Belgia huhtikuussa 1998 uuden 500 frangin setelin.

Vuosien 1986–1993 mallien seteleissä käytettiin, 10 markan seteliä lukuun ottamatta, vain yhtä arkkikokoa. Pääosa 10 markan setelistä painettiin rotaatiokoneella 24 setelin arkille, mutta setelin painamisen loppuvaiheessa vuonna 1991 siirryttiin käyttämään arkkikonetta ja 28 setelin arkkia.

Muiden seteleiden arkkikoko oli koko ajan 28 seteliä. Yhtenäistä arkkikokoa käyttämällä setelipaino optimoi seteleiden tuotantoprosessin, eikä painokoneiden arkkiasetuksia tarvinnut muuttaa, kun siirryttiin yhden seteliarvon painamisesta toiseen.

Seteleiden sarjanumeroinnissa käytetyn numerosarjan koko oli vuoden 1986 mallissa yleensä 840 000, paitsi pääosassa 10 markan seteliä, jossa se oli 960 000. Sen sijaan vuoden 1986 Litt. A -tyypissä samoin kuin molemmissa 20 markan setelityypeissä numerosarjan koko oli 8,4 miljoonaa seteliä

Seteleiden sarjanumerot olivat edelleen optisesti luettavia kymmennumeroisia lukusarjoja, kuten vuoden 1980 Litt. A -tyypin 10 markkaa setelissä. Lukusarjassa ensimmäinen numero ilmaisi setelin tunnuksen, joka oli eri seteliarvoissa seuraava: 10 mk = 1, 20 mk = 2, 50 mk = 3, 100 mk = 5, 500 mk = 7, 1000 mk = 8.

Muiden numeroiden merkitys erosi siten, että vuoden 1986 mallissa tunnusta seuraavat kolme numeroa ilmaisivat setelin sarjan ja kuu-

◆ Pääosa vuoden 1986 mallin 10 markan seteleistä valmistettiin rotaatiokoneella, jossa oli sekä offset- että kaiveruspainoyksikkö. Loppupainos numerosarjasta 373 lähtien painettiin arkkikoneella eli siirryttiin käyttämään samaa painoprosessia kuin kaikkien muiden mallin 1986 seteleiden painamisessa. Kuvassa on sekä rotaatio- että arkkipainettu 10 markan seteli.

si viimeistä sen numeron sarjassaan. Sen sijaan 1986 Litt. A -tyypin seteleissä kaksi tunnusta seuraavaa numeroa ilmaisivat setelin sarjan ja

seitsemän viimeistä setelin numeron sarjassaan.⁹ Vuosien 1986–1993 setelimalleja painettiin yhteensä 1256, 531 miljoonaa kappaletta.

◆ Vuosien 1986–1993 setelimallien allekirjoitukset: Kullberg, Sorsa, Hämäläinen, Vanhala...

Vuoden 1986 setelimallin painamisen käynnistyessä oli sekä seteleiden ensimmäisiä että toisia allekirjoittajia kuusi, eli yhteensä oli käytössä 36 allekirjoitusparia (6 x 6). Mauno Koiviston siirryttyä tasavallan presidentiksi nimitettiin pankin pääjohtajaksi Ahti Karjalainen ja hänen lyhyeksi jääneen pääjohtajakautensa jälkeen Rolf Kullberg. Kalevi Sorsa nimitettiin johtokunnan jäseneksi vuonna 1987, mutta hän oli ulkoministerin tehtävien vuoksi vapaina Suomen Pankin virastaan, ja hänen nimikirjoituksensa tuli käyttöön seteleissä vasta, kun hän ryhtyi hoitamaan johtokunnan jäsenen virkaansa tammikuussa 1991.

Kullbergiä seurasivat pankin pääjohtajina markka-aikana vielä Sirkka Hämäläinen ja

Matti Vanhala, jotka kumpikin siirtyivät aikaan ensin johtajan tehtävistä johtokuntaan. Siten heidän nimikirjoituksensa esiintyivät sekä ensimmäisenä että toisena allekirjoituksena. Kun uusia johtajia ei enää nimitetty niiden tilalle, jotka nimitettiin pankin johtokuntaan tai jotka erosivat pankin palveluksesta, toisten allekirjoittajien määrä väheni asteittain. Setelimallien painamisen loppuvaiheessa myös pankin johtokunnan jäsenten määrä supistui, ja siten markkaseteleiden viimeisten painoserien aikana oli käytössä periaatteessa vain 8 eri allekirjoitusparia (4 x 2).

Samanaikaisesti kun seteleiden sarjanumeroinnissa siirryttiin optisesti luettaviin numeroihin, ryhdyttiin seteleiden allekirjoitukset

painamaan kaiveruspainatuksella. Kaiveruspainokoneessa käytettiin samanaikaisesti neljää painolaattaa. Kun uusi allekirjoituspari otettiin käyttöön, uusittiin normaalitapauksessa kaikki neljä painolaattaa. Tehokkuus- ja kustannussyistä setelipaino saattoi kuitenkin käyttää uuden allekirjoitusparin sisältäneiden painolaattojen kanssa myös vanhoja painolaattoja niin kauan kuin niiden painojälki täytti laatuvaatimukset. Siten jos yksi neljästä painolaatasta oli eri-ikäinen ja sisälsi tietyissä kohdissa laattaa eri allekirjoitusparit kuin uusitut laatat, tuli joka neljänteen seteliarkkiin kyseisiin kohtiin eri al-

lekirjoituspari. Kun seteliarkit myöhemmässä vaiheessa leikattiin ja samalla kohtaa arkkia olevat setelit pakattiin automaattisesti 100 setelin nippuihin, tuli setelinipun joka neljänteen seteliin systemaattisesti eri allekirjoituspari. Tästä ilmiöstä on havaintoja ainakin vuoden 1986 Litt. A -tyypin 50 markan ja vuoden 1993 Litt. A -tyypin 20 markan seteleissä.

Kyseessä ei ole siis painovirhe tai korvaavien seteleiden käyttö, vaan ilmiön syynä on edellä kuvattu laattojen tehokas käyttö. Painolaattakäytännöstä seurasi myös, että jotkin nimikirjoitukset säilyivät seteleissä markkaseteleiden

◆ Koska kaiveruspainokoneessa käytettiin ajoittain eri-ikäisiä painolaattoja, erosivat seteleiden allekirjoitukset samalla kohtaa arkkia toisistaan. Kuvassa on vuoden 1993 Litt. A -tyypin peräkkäisiä 20 markan seteleitä, joista yksi on painettu eri-ikäisellä kaiveruspainolaatalla.

painamisen loppuun asti, vaikka allekirjoittajat eivät enää olleet Suomen Pankin palveluksessa.

Kun vielä 1970-luvulla ja 1980-luvun alkupuolella setelipaino käytti allekirjoitusparien painamiseen tyyppillisesti neljää nimisarjaa vuorotellen, siirryttiin vuoden 1980 Litt. A -tyypin 10 markan myötä vain yhden tai korkeintaan kahden nimisarjan vuoroittaiseen käyttöön.

◆ Korvaavista seteleistä luopuminen

Vuoden 1986 setelimallin korvaavien seteleiden sarjanumeroinnissa jatkettiin vuoden 1980 Litt. A -tyypin 10 markan seteleissä omaksutua käytäntöä, jonka mukaan korvaavan setelin tunnuksena käytettiin 99-alkuisia numerosarjoja. 10 markan setelissä korvaavia setelisarjoja oli kaikkiaan seitsemän eli numerosarjat 991, 992, 993, 994, 995, 996 ja 997.

Muissa vuoden 1986 mallin seteleissä setelipaino luopui korvaavien setelisarjojen käytöstä kokonaan vuoden 1986 aikana. Tuotantoprosessin tehostamiseksi ja seteleiden manuaalisten käsittelyvaiheiden vähentämiseksi setelipaino oli vastikään ottanut käyttöön uudet lajittelukoneet, jotka pystyivät tunnistamaan viallisen setelin siihen tehdyn merkinnän avulla ja tuhoamaan sen. Korvaavien seteleiden käyttö olisi edellyttänyt monimutkaista prosessia automaattisesti tuhottujen seteleiden korvaamiseksi, joten setelipaino lopetti tämän runsaat kolme vuosikymmentä kestäneen ja erilaisia vaiheita sisältäneen käytännön.

Siirtyminen uuteen käytäntöön merkitsi, että setelipainon valmistamissa setelinipuissa olevien seteleiden numerojärjestyksessä oli vial-

Osassa vuoden 1986 ja 1986 Litt. A -tyypin seteleitä, kuten 500 ja 1000 markan seteleissä, käytettiin vain yhtä nimisarjaa. Osassa käytettiin kahta nimisarjaa, joihin pankista eroamisen ja uusien nimityksen johdosta tehtiin tarvittavat muutokset. Nimisarjakäytännön yksinkertaistamisen vuoksi kaikkia vuosien 1986–1993 setelimallien nimisarjoja käsitellään luvussa 8.

lisina poistettujen seteleiden johdosta ”aukkoja”, joita ei enää paikattu korvaavilla seteleillä. Tämä muutos toteutettiin 50, 100 ja 1000 markan seteleissä siinä vaiheessa, kun Suomen Pankin vuoden 1986 setelitilaus oli viimeistelty. Vuoden 1986 mallin 500 markan setelin tuotannossa, joka alkoi vasta vuonna 1987, ei siten käytetty lainkaan korvaavia seteleitä. Sen sijaan vuoden 1986 mallin 10 markan seteleiden painamisessa korvaavia seteleitä käytettiin loppuun eli vuoteen 1991 asti, koska 10 markan seteleitä ei käsitelty lajittelukoneella.¹⁰

Tuotantotehokkuuden vuoksi setelipainon tavoitteena oli toimittaa kaikki painamansa virheettömät setelit Suomen Pankille. Kun setelipaino toimitti viimeisen erän jotakin setelimallia Suomen Pankille, se pyrki tästä syystä käyttämään täysimääräisesti myös kaikki korvaaviin tarkoituksiin painamansa setelit. Siten numerosarjojen 991, 992 jne. seteleitä toimitettiin keskuspankille myös yhtenä eränä ilman, että kyseessä olisi ollut näiden seteleiden alkuperäinen käyttötarkoitus eli virheellisten setelien korvaaminen. Tilanne oli vastaava myös muissa korvaavina käytetyissä setelisarjoissa.

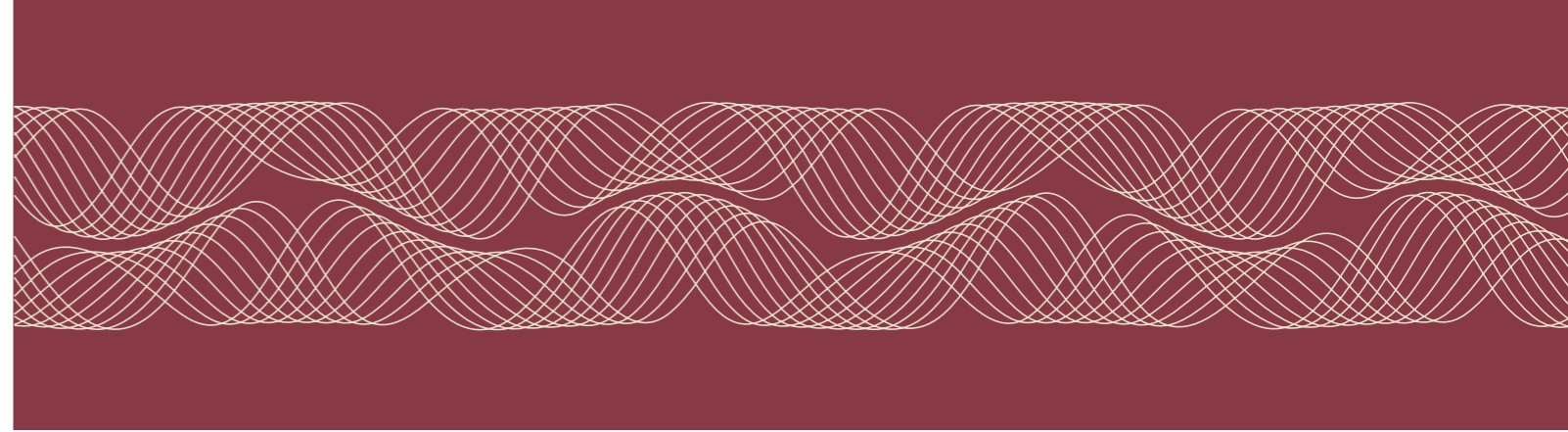
Vuoden 1986 mallin 10 markan setelin viimeisen korvaavan numerosarjan tunnus on 997.

Tämän teoksen setelityyppikohtaisessa luvussa esitetään muun yksityiskohtaisen tiedon ohella myös tietoja eri setelityypeistä valmistetuista korvaavista seteleistä. Luvut kuvaavat setelipainon tuotantoasiakirjojen mukaisia painosmääriä. Todellisuudessa Suomen Pankkiin toimitetut määrät ovat voineet olla pienempiä, koska osa korvaavista seteleistä on saattanut olla viallisia, jolloin ne on tuhottu. Joissakin tapauksissa, kun suurempi määrä korvaavia seteleitä on tuhottu, siitä on maininta tuotantokirjoissa, mutta ei välttämättä aina. Kun lisäksi korvaavia seteleitä on käytetty eri vaiheissa seteleiden jälkikäsitelyä ja pakkaamista, niitä koskevista käytännöistä ja seteleiden määristä on vaikea saada täysin yksiselitteistä kuvaa setelipainon tuotantokirjojen perusteella. Tuotantoasiakirjojen tietoa on toki pyritty täydentämään keräilijöiltä saaduilla tiedoilla, mutta siitä huolimatta luvun 8 taulukoihin on saattanut jäädä epätarkkuuksia.¹¹

Vuoden 1986 setelimallin aikana, kun setelipaino siirtyi tuotantoprosessin sähköiseen tiedonhallintaan, myös Suomen Pankille luovutettujen seteleiden toimitusasiakirjojen

manuaalisesta ylläpidosta luovuttiin. Koska samalla myös korvaavien seteleiden käytöstä luovuttiin, numerojärjestyksestä puuttuvia seteleitä koskevalla tiedolla ei ollut enää samalaista informaatioarvoa. Tieto oli luonnollisesti saatavissa sähköisistä tietojärjestelmistä, jos sitä tarvittiin. Kun lisäksi seteleiden allekirjoitusten painamisessa siirryttiin kaiverruspainatukseen, jolloin samaan setelinippuun saattoi tulla eri allekirjoitusparilla painettuja seteleitä kaiverruspainolaattojen eri-ikäisyyden vuoksi, eivät vuosien 1986–1993 setelimallien allekirjoituspareja koskevat yksityiskohdat ole yhtä luotettavia kuin muita setelimalleja koskevat tiedot. Myös näiltä osin tuotantoasiakirjojen tietoa on pyritty täydentämään keräilijöiltä saaduilla tiedoilla.

Korvaavien seteleiden käytön aikana seteleiden kirjain- ja numerosarjat sisälsivät yleensä ”täyden” määrän seteleitä, oli se sitten esimerkiksi 10 miljoonaa tai 960 000. Sen jälkeen kun korvaavista seteleistä luovuttiin, numerosarjojen sisältämien seteleiden määrä vaihteli, koska myös tiettyyn painoserään sisältyvien viallisten seteleiden määrä vaihteli. Esimerkkinä määrien vaihtelusta voi mainita muutamia vuosina 1998 ja 1999 Suomen Pankkiin toimitettuja vuoden 1993 Litt. A -tyypin 20 markan seteleiden numerosarjoja. ”Täysi” numerosarja olisi sisältänyt 8,4 miljoonaa seteliä, mutta setelityypin numerosarjat 18, 19, 20, 21 ja 22 sisälsivät vastaavasti 8,1, 8,2, 8,1, 8,0 ja 7,9 miljoonaa seteliä. Siten noin 2–5 prosenttia oli lajittelukoneen hylkäämiä viallisia seteleitä, mikä oli selvästi enemmän kuin aikaisemmin käsinsajittelussa hylättyjen ja korvattujen seteleiden määrä.

7.

*Seteliväärennosten
ehkäisemisessä onnistuttiin*

Seteliuudistusten keskeisenä vaikuttimena oli huoli seteleiden väärentämisestä. Miten tässä väärennösten ehkäisemisessä sitten onnistuttiin tarkasteltavana ajanjaksona? Huolimatta peloista, jotka liittyivät siihen, että vuoden 1945 seteli malli jouduttiin kiireen takia painamaan kohopainomenetelmällä, ja ajanjakson aikana säännöllisesti näköpiiriin ilmestyneistä uusista uhkakuvista Suomen Pankki ja sen setelipaino onnistuivat väärennösten ehkäisemisessä hyvin.

Koko ajanjakson aikana ei ilmennyt yhtään merkittävää väärennöstapausta, joka olisi joutanut merkintöihin pankkivaltuuston pöytäkirjoissa. Aina 1970-luvulle asti hyvälaatuisten seteliväärennösten valmistaminen edellytti painoalan asiantuntemusta ja kalliita investointeja laitteistoon. Sen takia väärennöstapaukset olivat Suomessa harvinaisia. Vasta kopiointiteknikan tulo jokamiehen ulottuville muutti tilanteen. Kuitenkin sinä aikana, kun väärennökset on vuosittain tilastoitu, niiden määrä pysytteli enimmilläänkin vain muutamissa sadoissa kappaleissa vuositasolla. Vuosina 1996–2001 eli aikana, jolloin väärennösten määrät on esitetty

Suomen Pankin vuosikirjassa, oli enimmillään 323 ja vähäisimmillään 76 väärennettyä seteliä vuodessa. Väärennökset olivat pääasiassa yksittäisiä, eikä markkaseteleiden väärentäminen ollut järjestäytyneen rikollisuuden kohteena.

Vähäisistä määristä huolimatta eräät väärennöstapaukset saivat julkisuutta. 1960- ja 1970-luvun taitteessa 100 markan setelistä löytyi alun toistakymmentä väärennöstä, joiden tunnusmerkkinä oli vesileiman jäljitteleminen painamalla se seteliin. Vuonna 1969 Suomen Pankki julkaisi tiedotteen, jossa kerrottiin keskeiset tavat erottaa kyseinen väärä seteli aidosta. Samasta väärennöstyypistä löytyi vuonna 1980 useita kymmeniä väärennöksiä Keski-Euroopasta. Ne voitiin liittää kymmenen vuotta aikaisemmin havaittuihin väärennöksiin niiden sarjanumeroiden perusteella.

Vuosina 1988 ja 1989 löytyi runsaasti väärennettyjä 10 markan seteleitä, joita oli käytetty erityisesti bensiini- ja rahanvaihtautomaateissa. Vuonna 1988 näitä seteleitä oli vajaat sata kappaletta¹ ja vuonna 1989 yli sata². Vuonna 1990 ilmeni väärennöstapaus, jossa vuokratulla värikopiokoneella oli valmis-

100 markan setelistä löytyi väärennöksiä sekä 1960- ja 1970-luvun taitteessa että vuonna 1980. Jälkimmäiset voitiin tunnistaa samaksi väärennöstyypiksi sarjanumeron perusteella.

tettu useita tuhansia markkaseteleiden väärennöksiä, mutta väärennösten valmistajat ja levittäjät jäivät kiinni jo aikaisessa vaiheessa, ja väärennettyjä seteleitä oli ehditty käyttää vain kymmenkunta kertaa. Tässä tapauksessa väärennösten tekijä tuomittiin viideksi vuodeksi vankeuteen ja lisäksi neljä henkilöä sai väärän rahan levittämisestä kahden kolmen vuoden vankeusrangaistukset.³ Vuonna 1993, kun turvarakenteeltaan kehittyneempi Litt. A -tyyppi oli jo laskettu liikkeeseen, löytyi joitakin kymmeniä vanhemman, vuoden 1986 mallin 100 ja 500 markan seteleiden väärennöksiä, joiden alkuperä oli ilmeisesti Suomen rajojen ulkopuo-

lella. Sen takia Suomen Pankki ja muut pankit tehostivat vuoden 1986 mallin seteleiden poistamista liikkeestä.

Useimpien maiden lehdistössä tällaiset väärennöstapaukset olisivat tuskin ylittäneet uutiskynnystä tai jääneet yhden palstan uutiseksi. Enimmilläänkin muutaman sadan kappaleen vuosittainen väärennösten määrä, kun samanaikaisesti liikkeessä oli noin 100 miljoonaa aitoa seteliä, merkitsi, että vääriä seteleitä löytyi vuosittain 1–3 kappaletta miljoonan aidon setelin joukosta. Tämä on kansainvälisesti erittäin pieni luku. Eurosetelit lähes kaikkialla maailmalla hyväksyttävänä valuuttana ovat tässä

Vuoden 1986 mallin aitoihin 10 ja 50 markan seteleihin lisättiin nollia, millä pyrittiin harhauttamaan ihmisiä lähinnä ulkomailla.

tapauksessa luonnollisesti väärä vertailukohde Suomen markkaseteleille, joita saattoi käyttää Suomen lisäksi vain joidenkin rajanaapureiden alueella. Kuitenkin euroseteleiden tapauksessa vastaava suhdeluku on vuosittain ollut 50–70 välillä, mikä sekin on kansainvälisesti vain keskitasoa. Monien maiden seteleistä on löytynyt vuositasolla ajoittain jopa satoja väärennöksiä miljoonaa aitoa seteliä kohden.⁴

Varsinaisten seteliväärennösten lisäksi on paikallaan mainita kaksi muuta vastaavanlaisia tapausta. Toinen ajoittui vuoteen 1995, kun *7 päivää* -lehti julkaisi osana mainoskampanjaansa aidonkokoisen ja näköisen 100 markan setelin. Näitä tavalliselle aikakauslehtipaperille painettuja jäljitelmiä hyväksyttiin maksuina useita kymmeniä kappaleita. Toinen, hankalampi tapaus oli nollien lisäys vuoden 1986

mallin aitoihin 10 ja 50 markan seteleihin, mihin viitattiin edellä sivulla 161. Näitä väärennöksiä käytettiin lähinnä ulkomailla.⁵ Näiden väärennösten takia Litt. A -tyypin seteleihin painettiin ns. nollalukitus, mikä ei enää mahdollistanut nollien lisäyksiä.

Kun väärennöstilanne oli kaiken kaikkiaan näin hyvin hallinnassa, on kysyttävä, oliko seteleiden jatkuva uudistaminen ylimitoitettua.

Uudistaminen oli eräänlainen keskuspankin perusfilosofian mukainen vakuutus: ”On pyrittävä olemaan vähintään askeleen edellä väärentäjiä.” Jos ehkäisemistoimiin olisi tartuttu vasta siinä vaiheessa, kun vakava väärennös oli jo liikkeessä, olisi oltu auttamattomasti myöhässä. Silloin seteleiden keskeinen ominaisuus, niiden luotettavuus, olisi ollut uhattuna ja kansantalouden maksujärjestelmän häiriötön toiminta vaakalaudalla.

8.
Setelityypit

Tässä luvussa esitetään kustakin setelityypistä seuraavat tiedot:

- Lyhyt kuvaus ja valokuva setelin etu- ja takasivusta.
- Toimitusaikataulu Suomen Pankkiin sekä muita setelin tuotantoon ja liikkeeseenlaskuun liittyviä tietoja.
- Taulukko Suomen Pankin setelipainolta vuosittain vastaanottamista setelimääristä kirjain-(setelityypit 1945–1980) ja numerosarjoittain (setelityypit 1980 Litt. A – 1993 Litt. A) sekä sarjanumeroitain.
- Taulukko eri allekirjoitusparien esiintymisestä kirjain- ja numerosarjoittain (allekirjoitusparitaulukoissa on vasemmalla pystysuorassa I allekirjoittajien ja ylhäällä vaakasuorassa II allekirjoittajien nimet ja taulukon riveillä ne kirjain-/numerosarjat, joissa tietty allekirjoituspari esiintyy).
- Korvaavien seteleiden painosmäärät ja nimisarjat.
- Suomen Pankkiin palautumattomien seteleiden määrä 29.2.2012, silloin kun setelityypikohtainen tieto on olemassa. Setelityypikohtaisissa taulukoissa esite-

tään siis kaikki ne kirjain-/numerosarjat, joissa tietty I ja II allekirjoittajan yhdistelmä esiintyy. Yleensä nämä kirjain-/numerosarjat on mainittu kukin erikseen esim. C,D,G,H,I,K tai 1,2,3,4. Joissakin tapauksissa, kun peräkkäisiä kirjain-/numerosarjoja, joissa tietty allekirjoituspari esiintyy, on suuri määrä, on näistä peräkkäisistä sarjoista mainittu vain ensimmäinen ja viimeinen sarja, jossa kyseinen allekirjoituspari esiintyy. Siten merkintä A–V tarkoittaa, että allekirjoituspari esiintyy A:n ja V:n välillä kaikissa kirjainsarjoissa, joita käytettiin kyseistä seteliä painettaessa. Myös nämä käytetyt kirjainsarjat on mainittu taulukoiden yhteydessä. Vastaavasti siinä vaiheessa (10 mk 1980 Litt. A lähtien), kun kirjainsarjoista siirryttiin optisesti luettaviin numerosarjoihin, merkintä 1–38 tarkoittaa, että kyseinen allekirjoituspari esiintyi kaikissa numerosarjoissa 1 ja 38 välillä, ellei toisin ilmoiteta.

Korvaavissa seteleissä käytetyt allekirjoitusparit mainitaan erikseen erottamalla ne allekirjoitusparitaulukoissa / -merkillä.

Perusaineistona yksityiskohtaisissa tiedoissa on käytetty setelipainon tuotanto- ja toimitusasiakirjoja. Edellä on viitattu, että varsinkin

korvaavia seteleitä koskevia tuotantotietoja on täydennetty keräilijöiden havaintojen perusteella. Koska korvaavat setelit on numeroitu eri vaiheessa kuin setelit on painettu, ja koska

painoserän kokoa koskevat suunnitelmat ovat voineet matkan varrella muuttua, on mahdollista, että jonkin painoserän numerointi on poikennut seuraavassa esitetystä.

◆ Vuoden 1945 setelimallit (seteleiden kokosuhteet, ks. kuvat sivuilla 182–183)

5 markkaa, tyyppi 1945 Litt. A

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Tammikuun 1. päivä 1946

Koko: 120 mm x 68 mm

Paperi: Valkoista konepaperia

Vesileima: Koko paperin täyttävä, suuremmista ja pienemmistä neliöistä muodostettu sommitelma.

Värityys: Punakeltainen

Etusivu:

- ◆ Tyylitellyistä oksista ja ruusukkeista muodostettu kehys ja vaalea numero 5 jokaisessa neljässä kulmassa.
- ◆ Kehyksen sisäpuolella verkkokuvilla muodostettu suorakulmio ja ylhäällä keskellä paljas soikio, jonka sisällä kuusi.
- ◆ Vasemmalla ja oikealla puolella numeroiden 5 alla pankin nimi ja arvomerkinä suomeksi ja vastaavasti ruotsiksi.
- ◆ Kehyksen alaosan keskellä setelimallin vuosiluku 1945.

Takasivu:

- ◆ Koristekehys, jonka sisäpuolella verkkokuvilla muodostettu suorakulmio.
  - ◆ Keskellä kuusenoksien ympäröimä Suomen vaakunakilpi nauhakoristein.
- Painomenetelmä:** Kohopaino
Valmistusmäärä: 47 328 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Lokakuu 1945 – huhtikuu 1948

Painoserä: 10 000 arkkia

Painoarkin koko: 16 seteliä

Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjoittain: Kahden ensimmäisen kirjainsarjan (A ja B) aikana oli käytettävissä 12 allekirjoitusparia.

5 mk 1945 Litt. A	Wahlman	A. Aspelund	Alsiala	Carpelan
Kivialho	A,B,C,D,E	A,B,C,D,E	A,B,C,D,E	A,B,C,D,E
Raittinen	A,B,C,D,E	A,B,C,D,E	A,B,C,D,E	A,B,C,D,E
Tuomioja	A,B,C,D,E	A,B,C,D,E	A,B,C,D,E	A,B,C,D,E
Kekkonen	C,D,E	C,D,E	C,D,E	C,D,E

Kun Urho Kekkosen nimikirjoitus ryhdyttiin painamaan seteleihin kirjainsarjasta C lähtien, oli käytettävissä yhteensä 16 allekirjoitusparia. Kunkin kirjainsarjan painamisen aikana käytettiin vain yhtä nimisarjaa, ja kukin nimisarja sisälsi kaikki käytettävissä olleet allekirjoitusparit.

Korvaavat setelit: Ei käytetty erityistä korvaavaa sarjaa.

Kirjainsarjat: A,B,C,D,E.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012: Ks. 5 mk 1945 Litt. B.

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain:

Vuosi	5 mk 1945 Litt. A
1945	A0000001–A4800000
1946	A4800001–A10000000 B0000001–B10000000 C0000001–C10000000
1947	D0000001–D10000000 E0000001–E3040000
1948	E3040001–E7360000 ¹
Yhteensä	47 328 000 kappaletta

5 markkaa, tyyppi 1945 Litt. B

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Heinäkuun 3. päivä 1948

Koko: 120 mm x 68 mm

Paperi: Värillisillä kuiduilla sekoitettua paperia

Vesileima: Ei vesileimaa

Väritys: Punakeltainen

Etusivu:

◆ Tyyliteltyistä oksista ja ruusukkeista muodostettu kehys ja vaalea numero 5 jokaisessa neljässä kulmassa.

◆ Kehyksen sisäpuolella verkkokuviolla muodostettu suorakulmio ja ylhäällä keskellä paljas soikio, jonka sisällä kuusi.

◆ Vasemmalla ja oikealla puolella numeroiden 5 alla pankin nimi ja arvomerkitä suomeksi ja vastaavasti ruotsiksi.

◆ Kehyksen alaosan keskellä setelimallin vuosiluku 1945.

Takasivu:

◆ Koristekehys, joka sisäpuolella verkkokuviolla muodostettu suorakulmio.

◆ Keskellä kuusenoksien ympäröimä Suomen vaakunakilpi nauhakoristein.

Painomenetelmä: Kohopaino.

Valmistusmäärä: 5 760 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Toukokuu

1948, jonka aikana setelipaino toimitti koko painoserän. Syynä siihen, että setelityypin valmistaminen jäi näin lyhytkestoiseksi, oli nopeasti edennyt inflaatio. Elinkustannusindeksi nousi vuonna 1947 lähes 54 prosenttia, ja inflaation takia viiden markan seteli menetti siinä määrin ostoarvoaan, ettei rahaa ollut enää mielekäästä painaa paperista. Sen takia siirryttiin kustannustehokkaampaan ratkaisuun ja ryhdyttiin valmistamaan pelkästään viiden markan metallirahaa, jota oli alettu jälleen lyödä setelin rinnalla vuodesta 1946². Valmistuksen lopettamisen jälkeen viiden markan setelin liikkeessä oleva määrä väheni nopeasti siten, että kun sitä vuoden 1947 lopussa oli liikkeessä vajaat 80 miljoonaa kappaletta, sen määrä oli vuoden 1951 lopussa enää alle 20 miljoonaa

kappaletta. Viiden markan metalliraha korvasi siten vähitellen viiden markan setelin maksuvälineenä.

Painoserä: 10 000 arkkia

Painoarkin koko: 16 seteliä

Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjoittain:

Käytettävissä oli yhteensä 16 allekirjoitusparia. Kun seteliarkin koko oli 16 seteliä, mahtuivat kaikki käytettävissä olleet allekirjoitusparit seteliarkille. Painamisen aikana käytettiin vain yhtä nimisarjaa.

Korvaavat setelit: Ei käytetty erityistä korvaavaa sarjaa.

Kirjainsarja: A.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012 (5 mk 1945 yhteensä): 3 462 705 kappaletta.

5 mk 1945 Litt. B	Wahlman	A. Aspelund	Alsiala	Carpelan
Kivialho	A	A	A	A
Raittinen	A	A	A	A
Tuomioja	A	A	A	A
Kekkonen	A	A	A	A

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain:

Vuosi	5 markkaa 1945 Litt. B
1948	A0000001–A5760000
Yhteensä	5 760 000 kappaletta

Toisin kuin myöhemmissä markkaseteileissä, vuoden 1945 rahoissa oli huomattavat kokoerot. Tällä aukeamalla seteleiden koot on esitetty suhteessa toisiinsa.

10 markkaa, tyyppi 1945 Litt. A

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Tammikuun 1. päivä 1946.

Koko: 120 mm x 68 mm

Paperi: Valkoista konepaperia

Vesileima: Koko paperin täyttävä, suuremmista ja pienemmistä neliöistä muodostettu sommitelma.

Väritys: Punainen

Etusivu:

- ◆ Tyyllitellyistä oksista ja ruusukkeista muodostettu kehys ja vaalea numero 10 jokaisessa neljässä kulmassa.
- ◆ Kehyksen sisäpuolella verkkokuviolla muodostettu suorakulmio ja ylhäällä keskellä paljas soikio, jonka sisällä mänty.
- ◆ Vasemmalla ja oikealla puolella numeroiden 10 alla pankin nimi ja arvomerkitä suomeksi

ja vastaavasti ruotsiksi.

- ◆ Kehyksen alaosan keskellä setelimallin vuosiluku 1945.

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain:

Vuosi	10 mk 1945 Litt. A
1945	A0000001–A5600000
1946	A5600001–A10000000 B0000001–B10000000 C0000001–C4800000
1947	C4800001–C10000000 D0000001–D10000000 E0000001–E10000000
1948	F0000001–F4000000
Yhteensä	54 000 000 kappaletta

10 mk 1945 Litt. A	Wahlman	A. Aspeland	Alsiala	Carpelan
Kivialho	A,B,C,D,E,F	A,B,C,D,E,F	A,B,C,D,E,F	A,B,C,D,E,F
Raittinen	A,B,C,D,E,F	A,B,C,D,E,F	A,B,C,D,E,F	A,B,C,D,E,F
Tuomioja	A,B,C,D,E,F	A,B,C,D,E,F	A,B,C,D,E,F	A,B,C,D,E,F
Kekkonen	B,C,D,E,F	B,C,D,E,F	B,C,D,E,F	B,C,D,E,F

Takasivu:

- ◆ Koristekehys, jonka sisäpuolella verkkokuviolla muodostettu suorakulmio.
- ◆ Keskellä männynoksien ympäröimä Suomen vaakunakilpi nauhakoristein.

Painomenetelmä: Kohopaino

Valmistusmäärä: 54 000 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Marraskuu 1945 – maaliskuu 1948

Painoserä: 10 000 arkkiä

Painoarkin koko: 16 seteliä

Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjoittain:

Kun käytettävissä oli enimmillään 16 allekirjoitusparia, mahtuivat kaikki allekirjoitusparit koko ajan seteliarkille. Kaikki sarjan painamisen aikana käytetyt nimisarjat sisälsivät kaikki käytettävissä olleet allekirjoitusparit.

Korvaavat setelit: Ei käytetty erityistä korvaavaa sarjaa.

Kirjainsarjat: A,B,C,D,E,F.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012: Ks. 10 mk 1945 Litt. B.

10 markkaa, tyyppi 1945 Litt. B

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Laskettiin liikkeeseen sen jälkeen, kun setelipaino oli elokuun 20. päivänä vuonna 1948 toimittanut ensimmäisen erän Suomen Pankkiin.

Koko: 120 mm x 68 mm

Paperi: Värillisillä kuiduilla sekoitettua paperia

Vesileima: Ei vesileimaa

Väritys: Punainen

Etusivu:

- ◆ Tyyllitellyistä oksista ja ruusukkeista muodostettu kehys ja vaalea numero 10 jokaisessa neljässä kulmassa.

◆ Kehyksen sisäpuolella verkkokuviolla muodostettu suorakulmio ja ylhäällä keskellä paljas soikio, jonka sisällä mänty.

◆ Vasemmalla ja oikealla puolella numeroiden 10 alla pankin nimi ja arvomerkitä suomeksi ja vastaavasti ruotsiksi. Kehyksen alaosan keskellä setelimallin vuosiluku 1945.

Takasivu:

- ◆ Koristekehys, jonka sisäpuolella verkkokuviolla muodostettu suorakulmio.
- ◆ Keskellä männynoksien ympäröimä Suomen vaakunakilpi nauhakoristein.

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain:

Vuosi	10 mk 1945 Litt. B
1948	A0000001–A10000000 B0000001–B6080000
1949	B6080001–B10000000 C0000001–C10000000 D0000001–D10000000 E0000001–E6680000
1950	E6680001–E10000000 F0000001–F10000000 G0000001–G10000000 H0000001–H10000000 I0000001–I5040000
1951	I5040001–I10000000 J0000001–J10000000 K0000001–K10000000 L0000001–L3600000
1952	L3600001–L10000000 M0000001–M10000000 N0000001–N10000000 O0000001–O10000000
Yhteensä	150 000 000 kappaletta

Painomenetelmä: Kohopaino

Valmistusmäärä: 150 000 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Elokuu 1948 – lokakuu 1952. Nopeana jatkuneen inflaation takia 10 markan seteli korvattiin viiden markan

setelin tavoin metallirahalla. 10 markan seteliä ja alumiinipronssista metallirahaa oli valmistettu rinnakkain ennen sotia vuosina 1928–1939 (lukuun ottamatta vuotta 1933). Vuonna 1952 metallirahan valmistus käynnistettiin uudelleen ja materiaalina ryhdyttiin käyttämään rautaa. Kun 10 markan setelin valmistaminen oli lopetettu, väheni sen liikkeessä oleva määrä nopeasti vuoden 1952 lopun 198 miljoonasta kappaleesta 40 miljoonaan kappaleeseen vuoden 1954 lopussa.

Painoserä: 10 000 arkkia

Painoarkin koko: Aluksi 16 seteliä, mistä siirryttiin vuoden 1949 lopulla kirjainsarjan E aikana 24 setelin painoarkkiin. Arkkikoon suurentamisella lisättiin tuotantotehokkuutta, kun suurempi määrä seteleitä meni painoprosessin läpi samassa ajassa.

Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjoittain: Painamisen aikana käytettiin neljää nimisarjaisiten, että ensimmäinen nimisarja painettiin sarjoihin **A,E,F,G,J** ja **K**, toinen sarjoihin **B,D,I** ja **J**, kolmas sarjoihin **C,E,H** ja **I** ja neljäs sarjoihin **F,G,L,M,N** ja **O**. Kirjainsarjojen E, F, G, I ja J sisällä vaihdettiin nimisarjoja kerran, mistä syystä ne esiintyvät edellä kahdesti. Lisäksi Jutilan palaaminen virkatehtäviin ja Wahlmanin vaihtuminen Kilpiseen toisena allekirjoittaja-

na aiheuttivat pieniä muutoksia nimisarjojen sisällä. Nimisarjat eivät aina sisältäneet kaikkia käytettävissä olleita allekirjoituspareja.

Korvaavat setelit: Ei käytetty erityistä korvaavaa sarjaa.

20 markkaa, tyyppi 1945 Litt. A

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Tammikuun 1. päivä 1946

Koko: 120 mm x 68 mm

Paperi: Valkoista konepaperia

Vesileima: Koko paperin täyttävä, suuremmista ja pienemmistä neliöistä muodostettu sommitelma.

Väritys: Tummansininen

Etusivu:

- ◆ Tyyllitellyistä oksista ja ruusukkeista muodostettu kehys ja vaalea numero 20 jokaisessa neljässä kulmassa.
- ◆ Kehyksen sisäpuolella verkkokuviolla muodostettu suorakulmio ja ylhäällä keskellä koristekehysten ympäröimä soikio, jonka sisällä mänty.

Kirjainsarjat: A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012 (10 mk 1945 yhteensä): 3 136 168 kappaletta.

◆ Vasemmalla ja oikealla puolella numeroiden 20 alla pankin nimi ja arvomerkitä suomeksi ja vastaavasti ruotsiksi.

Kehyksen alaosan keskellä setelimallin vuosiluku 1945.

Takasivu:

◆ Koristekuvion muodostama kehys, jonka sisäpuolella verkkokuviolla muodostettu suorakulmio.

Keskellä koristekehyksessä olevien männynokien ympäröimä Suomen vaakunakilpi nauha-koristein.

Painomenetelmä: Kohopaino

Valmistusmäärä: 54 320 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Joulukuu 1945 – huhtikuu 1948

10 mk 1945 Litt. B	Wahlman	A. Aspelund	Alsiala	Carpelan	Kilpinen
Kivialho	A,B,C,D,E,F,G,H,I	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,N	I,J,K,L,M,N,O
Jutila		J,K,L,M,O	N	J,K,L,M,N,O	J,K,L,M,N,O
Raittinen	A,B,C,D,E,F,G,H,I	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,L,M,N,O	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O	I,J,K,L,M,O
Tuomioja	A,B,C,D,E,F,G,H,I	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O	I,J,K,L,M,N,O
Kekkonen	A,B,C,D,E,F,G,H,I	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O	I,J,K,L,M,N,O

20 mk 1945 Litt. A	Wahlman	A. Aspelund	Alsiala	Carpelan
Kivialho	A,B,C,D,E,F	A,B,C,D,E,F	A,B,C,D,E,F	A,B,C,D,E,F
Raittinen	A,B,C,D,E,F	A,B,C,D,E,F	A,B,C,D,E,F	A,B,C,D,E,F
Tuomioja	A,B,C,D,E,F	A,B,C,D,E,F	A,B,C,D,E,F	A,B,C,D,E,F
Kekkonen	B,C,D,E,F	B,C,D,E,F	B,C,D,E,F	B,C,D,E,F

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain:

Vuosi	20 mk 1945 Litt. A
1945	A0000001-A8000000
1946	A8000001-A10000000 C0000001-C10000000 ³
1947	B0000001-B4960000 D0000001-D7040000 B4960001-B10000000 D7040001-D10000000 E0000001-E4640000
1948	E4640001-E10000000 F0000001-F4320000
Yhteensä	54 320 000 kappaletta

20 markkaa, tyyppi 1945 Litt. B

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Laskettiin liikkeeseen sen jälkeen, kun setelipaino oli syyskuun 1. päivänä vuonna 1948 toimittanut ensimmäisen erän Suomen Pankkiin.

Koko: 120 mm x 68 mm

Paperi: Värillisillä kuiduilla sekoitettua paperia

Vesileima: Ei vesileimaa

Väritys: Tummansininen

Etusivu:

◆ Tyyliteltyistä oksista ja ruusukkeista muodostettu kehys ja vaalea numero 20 jokaisessa neljässä kulmassa.

Painoserä: 10 000 arkkiä

Painoarkin koko: 16 seteliä

Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjoittain:

Kun käytettävissä oli enimmillään 16 allekirjoitusparia, mahtuivat kaikki allekirjoitusparit koko ajan arkille. Kaikki sarjan painamisen aikana käytetyt nimisarjat sisälsivät kaikki käytettävissä olleet allekirjoitusparit.

Korvaavat setelit: Ei käytetty erityistä korvaavaa sarjaa.

Kirjainsarjat: A,B,C,D,E,F.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012: Ks. 20 mk 1945 Litt. B.

◆ Kehyksen sisäpuolella verkkokuviolla muodostettu suorakulmio ja ylhäällä keskellä koristekehysten ympäröimä soikio, jonka sisällä mänty.

◆ Vasemmalla ja oikealla puolella numeroiden 20 alla pankin nimi ja arvomerkitä suomeksi ja vastaavasti ruotsiksi.

◆ Kehyksen alaosan keskellä setelimallin vuosiluku 1945.

Takasivu:

◆ Koristekuvion muodostama kehys, jonka sisäpuolella verkkokuviolla muodostettu suorakulmio.

◆ Keskellä koristekehyksessä olevien määnynokkien ympäröimä Suomen vaakunakilpi nauhakoristein.

Painomenetelmä: Kohopaino

Valmistusmäärä: 208 856 000

Toimitusaika Suomen Pankkiin: 1. Syyskuuta 1948 – tammikuu 1954

Painoserä: 10 000 arkkiä

Painoarkin koko: 16 seteliä, mistä kirjainsarjan D aikana syyskuussa 1949 siirryttiin 24 setelin arkkiin.

Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjoittain:

Painamisen aikana käytettiin neljää nimisarjaa siten, että ensimmäinen painettiin kirjainsarjoihin A,G,H,I,L,M,N,O,U ja V, toinen sarjoihin B ja D, kolmas sarjoihin C,E ja F ja neljäs sarjoihin C,D,E,J,K,P,R,S,T ja U. Sarjojen C, D, E ja U aikana nimisarjat vaihdettiin kerran, minkä takia ne esiintyvät edellä kahdesti. Nimisarjat eivät aina sisältäneet kaikkia käytettävissä olleita allekirjoituspareja. Lisäksi nimisarjojen sisällä oli pieniä muutoksia allekirjoittajien vaihtuessa.

Korvaavat setelit: Ei käytetty erityistä korvaavaa sarjaa.

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain:

Vuosi	20 mk 1945 Litt. B
1948	A0000001-A10000000 B0000001-B4640000
1949	B4640001-B10000000 C0000001-C10000000 D0000001-D10000000 E0000001-E10000000 F0000001-F10000000
1950	G0000001-G10000000 H0000001-H10000000 I0000001-I10000000
1951	J0000001-J10000000 K0000001-K10000000 L0000001-L10000000 M0000001-M5040000
1952	M5040001-M10000000 N0000001-N10000000 O0000001-O10000000 P0000001-P10000000 R0000001-R10000000 S0000001-S4800000
1953	S4800001-S10000000 T0000001-T10000000 U0000001-U10000000 V0000001-V7920000
1954	V7920001-V9040000
Yhteensä	208 856 000 kappaletta⁴

20 mk 1945 Litt. B	Wahlman	A. Aspelund	Alsiala	Carpelan	Kilpinen
Kivialho	A,B,C,D,E,F,G,H,I	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L, M,N,O,P,R,S,T,U,V	A,B,D,E,F,G,H,I,J,K,L, M,N,O,P,R,S,T,U,V	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L, M,N,O,T,U,V	J,K,L,M,N,O,P,R,S, T,U,V
Jutila		L,M,N,O,P,R,S,U,V	T,U,V	L,M,N,O,P,R,S,T,U,V	L,M,N,O,P,R,S,T,U,V
Raittinen	A,B,C,D,E,F,G,H,I	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,P, R,S,T,U	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L, M,N,O,P,R,S,T,U	A,B,D,E,F,G,H,I,J,K,L, M,N,O,P,R,S,T,U	J,K,L,M,N,O, P,R,S
Tuomioja	A,B,C,D,E,F,G,H,I	A,B,D,E,F,G,H,I,J,K,L, M,N,O,P,R,S,T,U,V	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L, M,N,O,P,R,S,T,U,V	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L, M,N,O,P,R,S,T,U,V	J,K,L,M,N,O, P,R,S,T,U,V
Kekkonen	A,B,D,E,F,G,H,I	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L, M,N,O,P,R,S,T,U,V	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L, M,N,O,P,R,S,T,U,V	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L, M,N,O,P,R,S,T,U,V	J,K,L,M,N,O, P,R,S,T,U,V

Kirjainsarjat: A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,
N,O,P,R,S,T,U,V.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä
29.2.2012 (20 mk 1945 yhteensä): 2 142 367
kappaletta.

50 markkaa, tyyppi 1945 Litt. A

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Tammikuun
1. päivä 1946

Koko: 120 mm x 102 mm

Paperi: Valkoista konepaperia

Vesileima: Koko paperin täyttävä, suuremmista ja pienemmistä neliöistä muodostettu sommitelma.

Väritys: Tummanruskea, pohjapainanta keltainen

Etusivu:

◆ Painetun alan vasemmalla puolella pystysuora silmukkaviivaryhmä, jonka keskellä Suomen vaakuna sekä vaakunan ylä- ja alapuolella arvomerkinä 50.

◆ Painetun alan oikealla puolella ruusuke, jonka keskellä kookas arvomerkinä 50.

◆ Setelin yläosassa pankin nimi ja alaosassa ar-

vomerkinä suomeksi ja ruotsiksi.

◆ Painetun alan vapaana olevan osan peittona silmukkaviivaverkko.

Takasivu:

◆ Painetun alan keskellä kuva Walter Runebergin Labor-veistoksesta ja sen yläpuolella pankin nimi suomeksi ja alapuolella, setelimallin vuosiluvun 1945 alla, ruotsiksi.

◆ Setelin arvomerkinä vasemmalla puolella olevassa silmukkaviivaryhmässä suomeksi ja oikealla puolella vastaavasti ruotsiksi.

◆ Painetun alan kulmissa olevissa pienissä ruusukkeissa arvomerkinä 50.

Painomenetelmä: Kohopaino

Valmistusmäärä: 29 990 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Marraskuu 1945 – marraskuu 1947

50 mk 1945 Litt. A	Wahlman	A. Aspelund	Alsiala	Carpelan
Kivialho	A,B,C	A,C	A,B	A,B
Raittinen	A,C	A,B	A,B,C	A,B,C
Tuomioja	A,B,C	A,B	A,B,C	A,B,C
Kekkonen	B	B,C	B	C

Painoserä: 10 000 arkkia

Painoarkin koko: 10 seteliä

Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjoittain:

Arkin koko oli pienempi kuin käytettävissä olleiden allekirjoitusparien määrä, ja vaikka nimisarjoja vaihdettiin useasti tietyn kirjainsarjan painamisen aikana, kaikki allekirjoitusparit eivät esiinny jokaisessa kirjainsarjassa.

Korvaavat setelit: Ei käytetty erityistä korvaavaa sarjaa.

Kirjainsarjat: A,B,C.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä
29.2.2012: Ks. 50 mk 1945 Litt. B.

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain:

Vuosi	50 mk 1945 Litt. A
1945	A0000001–A5000000
1946	A5000001–A10000000 B0000001–B5000000
1947	B5000001–B10000000 C0000001–C10000000 ⁵
Yhteensä	29 990 000 kappaletta

50 markkaa, tyyppi 1945 Litt. B

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Heinäkuun 29. päivä 1948

Koko: 120 mm x 102 mm

Paperi: Värillisillä kuiduilla sekoitettua paperia

Vesileima: Ei vesileimaa

Väritys: Tummanruskea, pohjapainanta keltainen

Etusivu:

- ◆ Painetun alan vasemmalla puolella pystysuora silmukkaviivaryhmä, jonka keskellä Suomen vaakuna sekä vaakunan ylä- ja alapuolella arvomerkinä 50.
- ◆ Painetun alan oikealla puolella silmukkaviivaryhmä, jonka keskellä kookas arvomerkinä 50.
- ◆ Setelin yläosassa pankin nimi ja alaosassa arvomerkinä suomeksi ja ruotsiksi.
- ◆ Painetun alan vapaana olevan osan peittona silmukkaviivaverkko.

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain:

Vuosi	50 mk 1945 Litt. B
1948	A0000001–A10000000 B0000001–B2700000
1949	B2700001–B10000000 C0000001–C10000000
1950	D0000001–D10000000 E0000001–E10000000 F0000001–F1900000
1951	F1900001–F10000000 G0000001–G10000000 H0000001–H5000000
1952	H5000001–H10000000 I0000001–I10000000 J0000001–J10000000
1953	K0000001–K5000000
Yhteensä	105 000 000 kappaletta

50 mk 1945 Litt. B	Wahlman	A. Aspelund	Alsiala	Carpelan	Kilpinen
Kivialho	B,C,D,F	A,B,C,D,E,G,H,J	A,B,D,E,F,G,H,I,K	A,B,C,E,F,G,H,J	G,H,I,K
Jutila		G,H,I,K	H,J	G,H,I,K	H,J
Raitinen	B,C,F	C,D,G,H,I,K	A,B,D,E,G,H,I,J,K	A,B,E,F,J	G,H
Tuomioja	A,B,C,D,E	A,B,D,E,F,G,H,I,J,K	A,B,C,E,F,G,J	B,C,D,F,G,H	G,H,I,K
Kekkonen	A,B,E,F	B,C,F,G,H	C,D,G,H,I,K	A,B,D,E,G,H,I,J,K	J

Takasivu:

- ◆ Painetun alan keskellä kuva Walter Runebergin Labor-veistoksesta ja sen yläpuolella pankin nimi suomeksi ja alapuolella, setelimallin vuosiluvun 1945 alla, ruotsiksi.
- ◆ Setelin arvomerkinä vasemmalla puolella olevassa silmukkaviivaryhmässä suomeksi ja oikealla puolella vastaavasti ruotsiksi.
- ◆ Painetun alan kulmissa olevissa pienissä ruusukkeissa arvomerkinä 50.

Painomenetelmä: Kohopaino

Valmistusmäärä: 105 000 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Heinäkuu 1948 – tammikuu 1953

Painoserä: 10 000 arkkia

Painoarkin koko: 10 seteliä

Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjoit-

tain: Painamisen aikana käytettiin neljää nimisarjaa siten, että ensimmäinen painettiin kirjainsarjoihin A,B,E ja J, toinen sarjoihin B ja F, kolmas sarjoihin C,G ja H, ja neljäs sarjoihin D,G,H,I ja K. Kirjainsarjojen B, G ja H aikana nimisarjoja vaihdettiin kerran, minkä takia ne esiintyvät edellä kahdesti. Arkin koko oli koko ajan pienempi kuin käytettävissä olleiden allekirjoitusparien määrä, ja siten vain osa allekirjoituspareista esiintyy tietyssä kirjainsarjassa.

Korvaavat setelit: Ei käytetty erityistä korvaavaa sarjaa.

Kirjainsarjat: A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012 (50 mk 1945 yhteensä): 665 106 kappaletta.

100 markkaa, tyyppi 1945 Litt. A

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Tammikuun 1. päivä 1946

Koko: 120 mm x 102 mm

Paperi: Valkoista konepaperia

Vesileima: Koko paperin täyttävä, suuremmista ja pienemmistä neliöistä muodostettu sommitelma.

Väritys: Sinivihreä

Etusivu:

- ◆ Painetun alan vasemmalla puolella pystysuora silmukkaviivaryhmä, jonka keskellä Suomen vaakuna sekä vaakunan ylä- ja alapuolella arvomerkinä 100.

- ◆ Painetun alan oikealla puolella silmukkaviivaruusuke, jonka keskellä kookas arvomerkinä 100.
  - ◆ Setelin yläosassa pankin nimi ja alaosassa arvomerkinä suomeksi ja ruotsiksi.
  - ◆ Painetun alan vapaana olevan osan peittona silmukkaviivaverkko.
- Takasivu:**
- ◆ Painetun alan keskellä kuva Walter Runebergin Lex-veistoksesta, jonka alla setelimallin vuosiluku 1945 ja ympärillä pankin nimi suomeksi ja ruotsiksi.
  - ◆ Setelin arvomerkinä vasemmalla puolella

- olevassa silmukkaviivaruusukkeessa suomeksi ja oikealla puolella vastaavasti ruotsiksi.
  - ◆ Painetun alan kulmissa olevissa pienissä ruusukkeissa arvomerkinä 100.
- Painomenetelmä:** Kohopaino
- Valmistusmäärä:** 62 500 000 kappaletta
- Toimitusaika Suomen Pankkiin:** Lokakuu 1945 – huhtikuu 1948
- Painoserä:** 10 000 arkkia
- Painoarkin koko:** 10 seteliä
- Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjoittain:** Kirjainsarjojen A, C, E ja G painamisessa käytettiin vain yhtä nimisarjaa. Sen si-

100 mk 1945 Litt. A	Wahlman	A. Aspelund	Alsiala	Carpelan
Kivialho	A,B,D,E,F,G	B,C,D,F	A,B,C,F,G	A,B,C,D,E,F,G
Raittinen	B,C,D,F,G	A,B,D,E	A,B,C,D,F	A,B,C,D,E,F,G
Tuomioja	A,B,C,D,F	A,B,C,D,E,F,G	A,B,C,D,E,F,G	A,B,C,D,E,F,G
Kekkonen	D,E,F,G	D,E,F,G	D,E	D,F

jaan nimisarjoja vaihdettiin vähintään kerran kirjainsarjojen B, D ja F painamisen aikana. Arkin koko oli koko ajan pienempi kuin käytettävissä olleiden allekirjoitusparien määrä, ja nimisarjan vaihdoista huolimatta vain osa allekirjoituspareista esiintyy tietyssä kirjainsarjassa.

Korvaavat setelit: Ei käytetty erityistä korvaavaa sarjaa.

Kirjainsarjat: A,B,C,D,E,F,G.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012: Ks. 100 mk 1945 Litt. B.

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain:

Vuosi	100 markkaa 1945 Litt. A
1945	A0000001–A10000000
1946	B0000001–B10000000 C0000001–C10000000
1947	D0000001–D10000000 E0000001–E10000000 F0000001–F6000000
1948	F6000001–F10000000 G0000001–G2500000
Yhteensä	62 500 000 kappaletta

100 markkaa, tyyppi 1945 Litt. B

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Heinäkuun 3. päivä 1948

Koko: 120 mm x 102 mm

Paperi: Värillisillä kuiduilla sekoitettua paperia

Vesileima: Ei vesileimaa

Väritys: Sinivihreä

Etusivu:

- ◆ Painetun alan vasemmalla puolella pystysuora silmukkaviivaryhmä, jonka keskellä Suomen vaakuna sekä vaakunan ylä- ja alapuolella arvomerkinä 100.
- ◆ Painetun alan oikealla puolella silmukka-

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain:

Vuosi	100 mk 1945 Litt. B
1948	A0000001–A10000000 B0000001–B10000000 C0000001–C7700000
1949	C7700001–C10000000 D0000001–D10000000 E0000001–E10000000 F0000001–F10000000 G0000001–G10000000 H0000001–H10000000
1950	I0000001–I10000000 J0000001–J10000000 K0000001–K10000000 L0000001–L10000000 M0000001–M10000000 N0000001–N0700000
1951	N0700001–N10000000 O0000001–O10000000 P0000001–P10000000 R0000001–R10000000 S0000001–S10000000 T0000001–T9200000
1952	T9200001–T10000000 U0000001–U10000000 V0000001–V10000000 X0000001–X10000000 Y0000001–Y10000000 Z0000001–Z10000000 Ä0000001–Ä10000000 Ö0000001–Ö10000000

viivaruusuke, jonka keskellä kookas arvomerkinä 100.

- ◆ Setelin yläosassa pankin nimi ja alaosassa arvomerkinä suomeksi ja ruotsiksi.
- ◆ Painetun alan vapaana olevan osan peittona silmukkaviivaverkko.

Takasivu:

- ◆ Painetun alan keskellä kuva Walter Rune-

1953	AA0000001–AA10000000 AB0000001–AB10000000 AC0000001–AC10000000 AD0000001–AD10000000 AE0000001–AE10000000 AF0000001–AF10000000 AG0000001–AG10000000 AH0000001–AH10000000 AI0000001–AI7800000
1954	AI7800001–AI10000000 AJ0000001–AJ10000000 AK0000001–AK10000000 AL0000001–AL10000000 AM0000001–AM10000000 AN0000001–AN10000000 AO0000001–AO10000000 AP0000001–AP10000000 AR0000001–AR3800000
1955	AR3800001–AR10000000 AS0000001–AS10000000 AT0000001–AT10000000 AU0000001–AU10000000 AV0000001–AV10000000
Yhteensä	470 000 000 kappaletta

bergin Lex-veistoksesta, jonka alla setelimallin vuosiluku 1945 ja ympärillä pankin nimi suomeksi ja ruotsiksi.

- ◆ Setelin arvomerkinä vasemmalla puolella olevassa silmukkaviivaruusukkeessa suomeksi ja oikealla puolella vastaavasti ruotsiksi.
- ◆ Painetun alan kulmissa olevissa pienissä ruusukkeissa arvomerkinä 100.

Painomenetelmä: Kohopaino

Valmistusmäärä: 470 000 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Toukokuu 1948 – syyskuu 1955 (samassa kuussa setelipaino toimitti Suomen Pankkiin jo ensimmäisen erän uutta, vuoden 1955 mallin 100 markan seteliä).

Painoserä: 10 000 arkkia

Painoarkin koko: 10 seteliä

Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjoittain:

Painamisen aikana käytettiin neljää varsinaista ja yhtä ylimääräistä nimisarjaa. Ensimmäistä nimisarjaa käytettiin kirjainsarjoissa **A, F, H, L, P, R, S, U, Ö** ja **AD**, ylimääräistä sarjassa **B**, toista sarjoissa **C, F, G, I, M, S, U, V, AA, AE, AF, AI, AM** ja **AR**, kolmatta sarjoissa **D, G, J, N, Y, Z, AB** ja **AC** ja neljättä sarjoissa **E, K, O, P, T, X, Ä** ja **AC**. Kirjainsarjan **AE** jälkeen nimisarjoja vaihdettiin muilta osin, mutta aikaisempi toinen nimisarja pysyi edelleen käytössä ja uusia nimisarjoja käytettiin seuraavasti: ensimmäistä kirjainsarjoihin **AF, AJ, AN** ja **AS**, kolmatta sarjoihin **AG, AK** ja **AO** ja neljättä sarjoihin **AH, AL** ja **AP**. Tämän jälkeen nimisarjoja muutettiin vielä kerran ja uudet sarjat olivat käytössä seuraavasti: ensimmäisen kirjainsarjoissa **AS** ja **AT**, toinen sarjassa **AT** ja kolmas sarjoissa **AU** ja **AV**. Siten kirjainsarjojen **F, G, P, S, AC, AF, AS** ja **AT** aikana nimisarjoja muutettiin kerran, mutta muiden kirjainsarjojen aikana käytettiin vain yhtä nimisarjaa.

Arkin koko oli koko ajan pienempi kuin käytettävissä olleiden allekirjoitusparien määrä, ja nimisarjan vaihdoista huolimatta vain osa alle-

100 mk 1945 Litt. B	Wahlman	A. Aspelund	Alsiala	Carpelan	Kilpinen	Engberg	Leinonen	Sacklén
Kivialho	C, D, E, F, G, I, J, K, M, N, O	A, B, D, E, F, G, H, J, K, L, N, O, P, R, S, T, U, Y, Z, Ö, AB, AC, AD, AE, AF, AH, AI, AL, AM	A, B, C, E, F, G, H, I, K, L, M, O, P, R, S, T, U, V, X, Z, Ä, AA, AC, AE, AF, AG, AH, AI, AJ, AK, AL, AM, AN	A, B, C, D, F, G, H, I, J, L, M, N, P, R, S, T, U, Y, Z, Ö, AB, AC, AD, AF, AG, AI, AK, AN	O, P, S, T, U, V, X, Z, Ä, AA, AC, AE, AF, AH, AI, AJ, AL, AM, AN			
Jutila		S, T, U, V, X, Z, Ä, AA, AC, AE, AF, AG, AI, AK, AM, AO, AR, AS, AT, AU, AV	R, S, T, U, Y, Z, Ö, AB, AC, AD, AF, AG, AH, AI, AK, AL, AN, AO, AP, AS	S, T, U, V, X, Z, Ä, AA, AC, AE, AF, AG, AI, AK, AM, AO, AR	R, S, T, U, Y, Z, Ö, AB, AC, AD, AF, AH, AJ, AL, AN, AP, AS	AU, AV	AU, AV	AS, AT, AU, AV
Raittinen	C, D, F, G, I, J, M, N	D, E, G, J, K, N, O, P, T, X, Y, Z, Ä, AB, AC	A, B, E, F, H, K, L, O, P, R, S, T, U, X, Ä, Ö, AC, AD	A, B, C, F, G, H, I, L, M, P, R, S, T, U, V, Z, Ö, AA, AD	S, U, V, Y, Z, AA, AB, AC			
Tuomioja	A, B, D, E, F, G, H, J, K, L, N, O	A, B, C, E, F, G, H, I, K, L, M, O, P, R, S, T, U, X, Ä, Ö, AC, AD, AE, AF, AG, AI, AJ, AK, AM, AN, AO, AR, AS	A, B, C, D, F, G, H, I, J, L, M, N, P, R, S, T, U, V, Z, Ö, AA, AD, AE, AF, AH, AI, AJ, AL, AM, AN, AP, AR, AS	C, D, E, F, G, I, J, K, M, N, O, P, S, U, V, Y, Z, AA, AB, AC, AE, AG, AH, AI, AK, AL, AM, AO, AP, AR	O, P, R, T, X, Y, Z, Ä, AB, AC, AF, AG, AH, AJ, AK, AL, AN, AO, AP, AS			
Kekkonen	A, B, C, F, G, H, I, L, M	C, D, F, G, I, J, M, N, S, U, V, Y, Z, AA, AB, AC, AE, AF, AH, AI, AL, AM, AP, AR, AS, AT	D, E, G, J, K, N, O, P, T, X, Y, Z, Ä, AB, AC, AF, AH, AI, AL, AN, AP, AS	A, B, E, F, H, K, L, O, P, R, S, T, U, X, Ä, Ö, AC, AD, AF, AG, AJ, AK, AN, AO, AS	P, R, S, T, U, V, Z, Ö, AA, AD, AE, AF, AG, AI, AK, AM, AO, AR			AS, AT
Waris		AP, AR, AS, AT, AU, AV	AN, AO, AP, AR, AS	AN, AO, AS	AN, AP, AR, AS		AV	AS, AT, AU, AV
v. Fieandt		AS, AT, AU, AV				AU, AV	AU, AV	AS, AT, AU, AV

kirjoituspareista esiintyy tietyssä kirjainsarjassa.
Korvaavat setelit: Ei käytetty erityistä korvaavaa sarjaa.

Kirjainsarjat: A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O,P,R,S,T,U,V,X,Y,Z,Ä,Ö,AA,AB,AC,

AD,AE,AF,AG,AH,AI,AJ,AK,AL,AM,AN,AO,AP,AR,AS,AT,AU,AV.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012 (100 mk 1945 yhteensä): 423 102 kappaletta.

500 markkaa, tyyppi 1945 Litt. A

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Tammikuun 1. päivä 1946

Koko: 204 mm x 120 mm

Paperi: Valkoista konepaperia

Vesileima: Koko paperin täyttävä, suuremmista ja pienemmistä neliöistä muodostettu sommitelma.

Väritys: Tummansininen

Etusivu:

- ◆ Tyylliteltyjen oksien ja ruusukkeiden muodostama kehys sekä vaalea numero 500 jokaisessa neljässä kulmassa.
- ◆ Keskellä ylhäällä yksitoista henkilöä taustanaan maanviljelysaiheinen vertauskuvallinen maisema.
- ◆ Keskellä alhaalla silmukkaviivaverkkokuvio,

jossa vasemmalta oikealle pankin nimi ja arvo-merkintä suomeksi ja ruotsiksi sekä Suomen vaakunakilpi nauhoineen.

- ◆ Kehyksen alaosan keskellä setelimallin vuosiluku 1945.

Takasivu:

- ◆ Tyylliteltyjen oksien ja ruusukkeiden muodostama kehys sekä vaalea numero 500 jokaisessa neljässä kulmassa.
- ◆ Keskellä silmukkaviivaverkkokuvio ja Suomen vaakunakilpi nauhakoristein, kuusenokasapelele ympäröimänä.
- ◆ Kehyksen alaosan keskellä setelimallin vuosiluku 1945.

Painomenetelmä: Kohopaino

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain:

Vuosi	500 mk 1945 Litt. A
1945	A0000001–A4000000
1946	A4000001–A8800000
1947	B5000001–B7000000 A8800001–A10000000 B0000001–B1000000
Yhteensä	13 000 000 kappaletta⁶

500 mk 1945 Litt. A	Wahlman	A.Aspelund	Alsiala	Carpelan
Kivialho	A,B	A	A,B	A
Raittinen	A	A	A,B	A,B
Tuomioja	A	A,B	A	A,B
Kekkonen	B	B	A	

Valmistusmäärä: 13 000 000 kappaletta
Toimitusaika Suomen Pankkiin: Lokakuu 1945 – toukokuu 1947
Painoserä: 10 000 arkkia
Painoarkin koko: 4 seteliä
Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjoittain: Nimisarjoja vaihdettiin säännöllisesti painamisen aikana, joten vaikka arkin koko oli vain neljä seteliä, melkein kaikki käytettävissä olleet

allekirjoitusparit esiintyvät kirjainsarjassa A. Sen sijaan kirjainsarjassa B käytettiin vain kahta nimisarjaa, ja vain puolet käytettävissä olleista 16 allekirjoitusparista esiintyy.
Korvaavat setelit: Ei käytetty erityistä korvaavaa sarjaa.
Kirjainsarjat: A,B.
Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012: Ks. 500 mk 1945 Litt. B.

500 markkaa, tyyppi 1945 Litt. B

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Laskettiin liikkeeseen sen jälkeen, kun setelipaino oli marraskuun 1. päivänä vuonna 1948 toimittanut ensimmäisen erän Suomen Pankkiin.

Koko: 204 mm x 120 mm

Paperi: Värillisillä kuiduilla sekoitettua paperia

Vesileima: Ei vesileimaa

Väritys: Tummansininen

Etusivu:

- ◆ Tyyliteltyjen oksien ja ruusukkeiden muodostama kehys sekä vaalea numero 500 jokaisessa neljässä kulmassa.
- ◆ Keskellä ylhäällä yksitoista henkilöä taustaan maanviljelysaiheinen vertauskuvallinen maisema.
- ◆ Keskellä alhaalla silmukkaviivaverkkokuvio, jossa vasemmalta oikealle pankin nimi ja arvo-merkintä suomeksi ja ruotsiksi sekä Suomen vaakunakilpi nauhoineen.
- ◆ Kehyksen alaosan keskellä setelimallin vuosiluku 1945.

Takasivu:

- ◆ Tyyliteltyjen oksien ja ruusukkeiden muodostama

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain:

Vuosi	500 mk 1945 Litt. B
1948	A0000001–A2000000
1949	A2000001–A10000000 B0000001–B0400000
1950	B0400001–B10000000 C0000001–C4000000
1951	
1952	C4000001–C10000000 D0000001–D2000000
1953	D2000001–D7160000
1954	D7160001–D10000000 E0000001–E8000000
1955	E8000001–E10000000 F0000001–F1840000
Yhteensä	51 840 000 kappaletta

tama kehys sekä vaalea numero 500 jokaisessa neljässä kulmassa.

◆ Keskellä silmukkaviivaverkkokuvio ja Suomen vaakunakilpi nauhakoristein, kuusenok-sasseppeleen ympäröimänä.

◆ Kehyksen alaosan keskellä setelimallin vuo-siluku 1945.

Painomenetelmä: Kohopaino

Valmistusmäärä: 51 840 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Marraskuu 1948 – syyskuu 1955

Painoserä: 10 000 arkkia

Painoarkin koko: 4 seteliä

Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjoittain: Ni-misarjoja vaihdettiin useasti jokaisen kirjainsarjan painamisen aikana, joten seteliarkin koosta (neljä seteliä) huolimatta useimmat käytettävissä olleista allekirjoituspareista esiintyvät kirjainsarjoissa.

Korvaavat setelit: Ei käytetty erityistä korvaa-va sarjaa.

Kirjainsarjat: A,B,C,D,E,F.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012 (500 mk 1945 yhteensä): 49 653 kappaletta.

500 mk 1945 Litt. B	Wahlman	A. Aspelund	Alsiala	Carpelan	Kilpinen	Engberg	Leinonen	Sacklén
Kivialho	A,B,C	A,B,C,D	A,B,C,D,E	A,B,C,D	D,E			
Jutila		C,D,E,F	D,E	C,D,E	C,D,E	F		E,F
Raittinen	A,B,C	A,B,C,D	A,B,C,D	A,B,C	C,D			
Tuomioja	A,B,C	A,B,C,D,E	A,B,C,D,E	A,B,C,D,E	C,D,E			
Kekkonen	A,B,C	A,B,C,D,E	A,B,C,D,E	A,B,C,D,E	C,D,E			
Waris		E,F	E	E	E			E,F
v. Fieandt		E,F					F	E,F

1000 markkaa, tyyppi 1945 Litt. A

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Tammikuun 1. päivä 1946

Koko: 204 mm x 120 mm

Paperi: Valkoista konepaperia

Vesileima: Koko paperin täyttävä, suuremmista ja pienemmistä neliöistä muodostettu sommitelma.

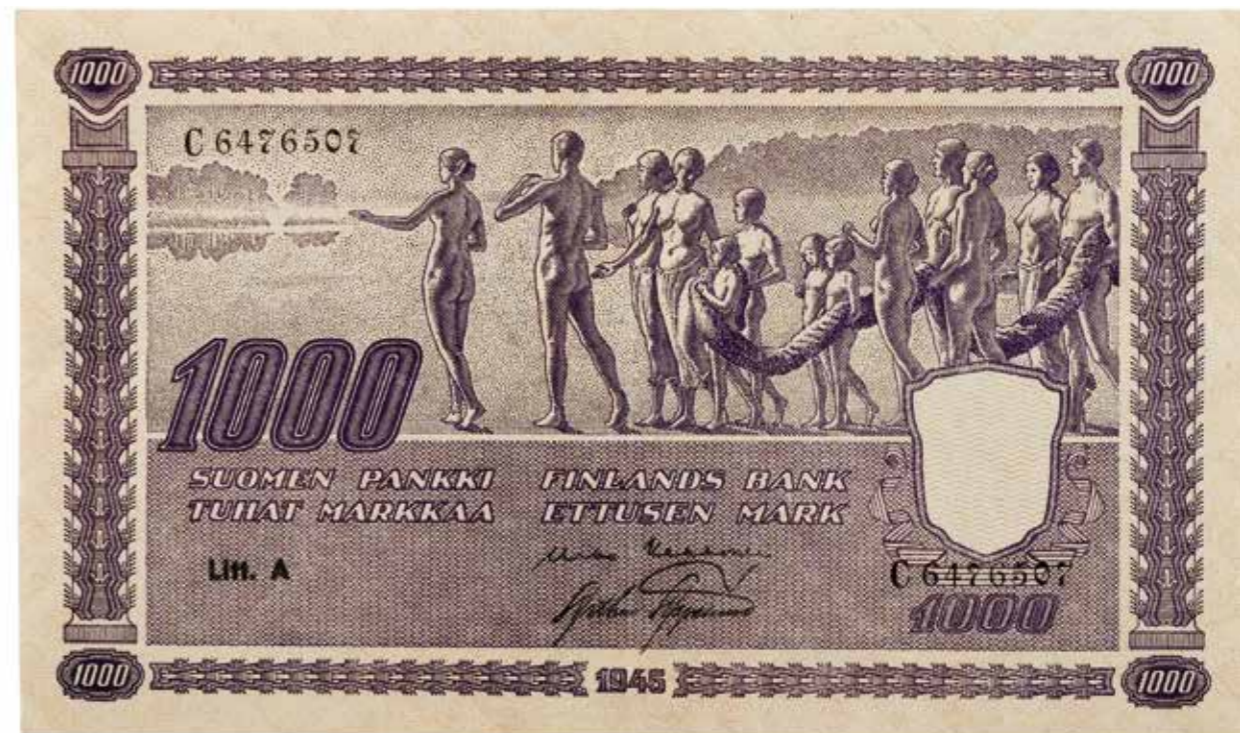
Väritys: Tummanpunasininen

Etusivu:

◆ Tyyliteltyjen oksien ja ruusukkeiden muodostama kehys sekä vaalea numero 1000 jokaisessa neljässä kulmassa.

◆ Keskellä ylhäällä kolmetoista henkilöä taustanaan vertauskuvallinen suomalainen järvi-maisema.

◆ Keskellä alhaalla silmukkaviivaverkkokuvio,

1000 mk 1945 Litt. A	Wahlman	A. Aspelund	Alsiala	Carpelan
Kivialho	A,B,C,D	A,B,C	A,B,C	A,B,C,D
Jutila	A			A
Raittinen	A,B,C,D	A,B,C,D	A,B,C	A,B,C
Tuomioja	A,B,C	A,B,C	A,B,C,D	A,B,C,D
Kekkonen	B,C	B,C,D	B,C,D	B,C

jossa vasemmalta oikealle pankin nimi ja arvo-merkintä suomeksi ja ruotsiksi sekä Suomen vaakunakilpi nauhoineen.

◆ Kehyksen alaosan keskellä setelimallin vuosiluku 1945.

Takasivu:

◆ Tyyliteltyjen oksien ja ruusukkeiden muodostama kehys sekä vaalea numero 1000 jokaisessa neljässä kulmassa.

◆ Keskellä ristiinkulkevien aaltojen muodostama rasterikuvio ja Suomen vaakunakilpi nauha-koristein, männynoksien ympäröimänä.

◆ Kehyksen alaosan keskellä setelimallin vuosiluku 1945.

Painomenetelmä: Kohopaino

Valmistusmäärä: 31 996 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Syyskuu 1945 – lokakuu 1948

Painoserä: 10 000 arkkia

Painoarkin koko: 4 seteliä

Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjoittain: Nimisarjoja vaihdettiin useasti kunkin kirjain-

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain:

Vuosi	1000 mk 1945 Litt. A
1945	A0000001–A6000000
1946	A6000001–A10000000 B0000001–B5000000
1947	B5000001–B10000000 C0000001–C4000000
1948	C4000001–C10000000 D0000001–D2000000
Yhteensä	31 996 000 kappaletta ⁷

sarjan aikana paitsi kirjainsarjan D aikana vain yhden kerran. Siten useimmat käytettävissä olleista allekirjoituspareista esiintyvät kirjainsarjoissa sarjaa D lukuun ottamatta.

Korvaavat setelit: Ei käytetty erityistä korvaavaa sarjaa.

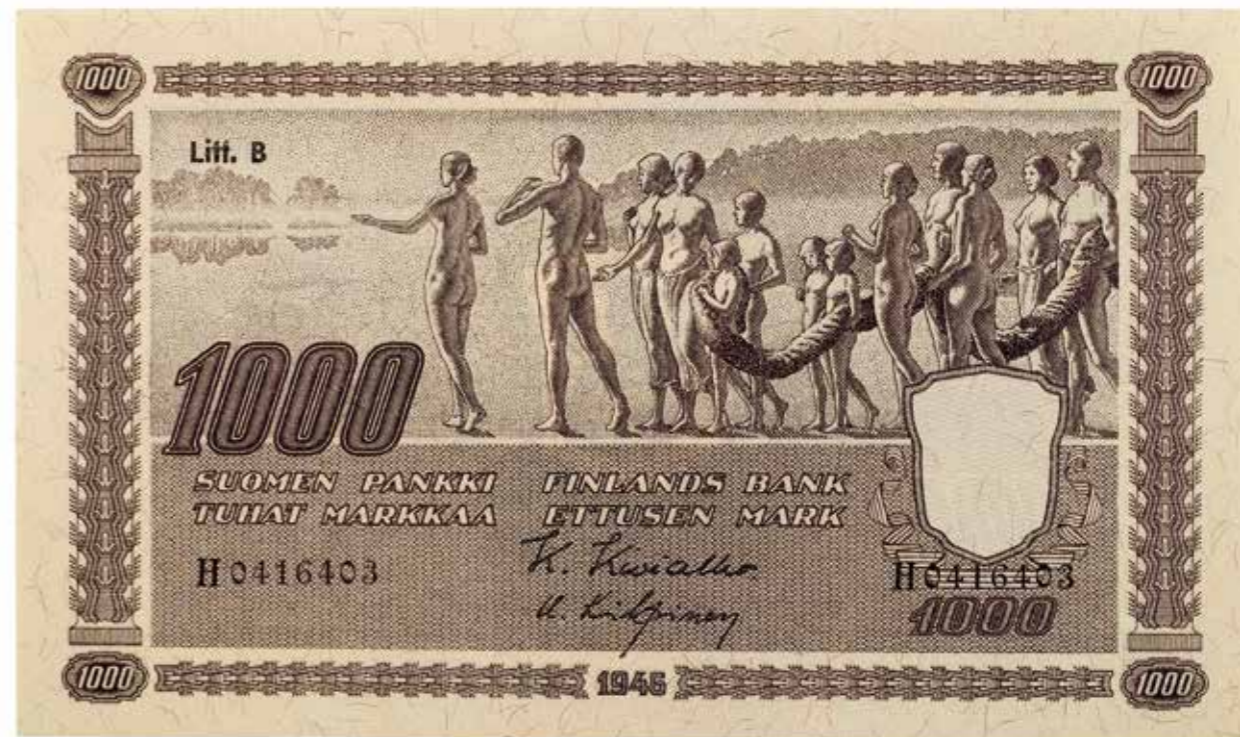
Kirjainsarjat: A,B,C,D.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012: Ks. 1000 mk 1945 Litt. B.

1000 markkaa, tyyppi 1945 Litt. B

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Laskettiin liikkeeseen sen jälkeen, kun setelipaino oli jou-

lukuun 20. päivänä vuonna 1948 toimittanut ensimmäisen erän Suomen Pankkiin.

1000 mk 1945 Litt. B	Wahlman	A. Aspelund	Alsiala	Carpelan	Kilpinen	Engberg	Leinonen	Sacklén
Kivialho	A,B,C	A,B,C,D,E,F,G,H	A,B,C,D,E,F,G,H	A,B,C,D,E,F,G	D,G,H			
Jutila		D,E,F,G,H,I,J,K	G,H	D,E,F,G,H,I	D,E,F,G,H	K		J,K
Raittinen	A,B,C,D	A,B,C,D,E,F	A,B,C,D,E,F	A,B,C,D	D,E,F			
Tuomioja	A,B,C	A,B,C,D,E,F,G,H,I	A,B,C,D,E,F,G,H	A,B,C,D,E,F,G,H	D,E,F,G,H			
Kekkonen	A,B,C	A,B,C,D,G,H,I	A,B,C,D,E,F,G,H,I	A,B,C,D,E,F,G,H	D,E,F,G,H			J
Waris		H,I,J,K	H	H	H,I			J,K
v. Fieandt		J,K					K	J,K

Koko: 204 mm x 120 mm

Paperi: Värillisillä kuiduilla sekoitettua paperia

Vesileima: Ei vesileimaa

Väritys: Tummanpunasinen

Etusivu:

◆ Tyyliteltyjen oksien ja ruusukkeiden muodostama kehys sekä vaalea numero 1000 jokaisessa neljässä kulmassa.

◆ Keskellä ylhäällä kolmetoista henkilöä taustaan vertauskuvallinen suomalainen järvimaisema.

◆ Keskellä alhaalla silmukkaviivaverkkokuvio, jossa vasemmalta oikealle pankin nimi ja arvo-merkintä suomeksi ja ruotsiksi sekä Suomen vaakunakilpi nauhoineen.

◆ Kehyksen alaosan keskellä setelimallin vuosiluku 1945.

Takasivu:

◆ Tyyliteltyjen oksien ja ruusukkeiden muodostama kehys sekä vaalea numero 1000 jokaisessa neljässä kulmassa.

◆ Keskellä ristiinkulkevien aaltojen muodostama rasteri ja Suomen vaakunakilpi nauhakoristein, männynoksien ympäröimänä.

◆ Kehyksen alaosan keskellä setelimallin vuosiluku 1945.

Painomenetelmä: Kohopaino

Valmistusmäärä: 95 080 000 kappaletta

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain:

Vuosi	1000 mk 1945 Litt. B
1948	A0000001–A1200000
1949	A1200001–A10000000 B0000001–B2000000
1950	B2000001–B10000000 C0000001–C7000000
1951	C7000001–C10000000 D0000001–D8120000
1952	D8120001–D10000000 E0000001–E10000000 F0000001–F2000000
1953	F2000001–F10000000 G0000001–G4000000
1954	G4000001–G10000000 H0000001–H8480000
1955	H8480001–H10000000 J0000001–J10000000 K0000001–K5080000
Yhteensä	95 080 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Joulukuu 1948 – joulukuu 1955

Painoserä: 10 000 arkkia

Painoarkin koko: 4 seteliä

Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjoittain:

Nimisarjoja vaihdettiin säännöllisesti kunkin kirjainsarjan painamisen aikana, ja lähes kaikki käytettävissä olleet allekirjoitusparit esiintyivät kirjainsarjoissa A–H. Sen sijaan kirjainsarjoissa

J ja K nimisarjoja vaihdettiin harvemmin ja siten myös käytettyjen allekirjoitusparien määrä oli pienempi.

Korvaavat setelit: Ei käytetty erityistä korvaavaa sarjaa.

Kirjainsarjat: A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012 (1000 mk 1945 yhteensä): 70 952 kappaletta.

5000 markkaa, tyyppi 1945 Litt. A

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Tammikuun 1. päivä 1946

Koko: 204 mm x 120 mm

Paperi: Valkoista käsin tehtyä paperia

Vesileima: Koko paperin täyttävät aaltoviivat

Väritys: Tummanruskea

5000 mk 1945 Litt. A	Wahlman	A. Aspelund	Alsiala	Carpelan	Kilpinen	Sacklén
Kivialho	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M, N,O,P,R,S,T,U,V,W,X,Y,Z	A,B,C,D,E, F,G,H,I,J,K, L,M,N,O,P, R,S,T,U,V, W,X,Y,Z	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M, N,O,P,R,S,T,U,V,W,X,Y,Z	K,L,M,V,W,X,Y,Z	
Jutila		M,N,O,P,R,S,T,U,V,W,X,Y, Z,Ä,Ö,AA,AB	M,V,W,X, Y,Z,Ä,Ö	M,N,O,P,R,S,T,U,V,W,X,Y, Z,Ä,Ö	M,N,O,P,R,S,T,U, V,W,X,Y,Z,Ä,Ö	Ö,AA,AB
Raittinen	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M, N,O,P,R,S,T,U,V	A,B,C,D,E, F,G,H,I,J,K, L,M,N,O,P, R,S,T,U,V	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M	K,L,M,N,O,P,R,S, T,U,V	
Tuomioja	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N, O,P,R,S,T,U,V,W,X,Y,Z,Ä,Ö	A,B,C,D,E,F, G,H,I,J,K,L,M, N,O,P,R,S,T,U, V,W,X,Y,Z,Ä,Ö	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N, O,P,R,S,T,U,V,W,X,Y,Z,Ä,Ö	K,L,M,N,O,P,R,S,T, U,V,W,X,Y,Z,Ä,Ö	
Kekkonen	B,C,D,E,F,G,H,I,J,K	C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,V,W, X,Y,Z,Ä,Ö	C,D,E,F,G,H,I,J, K,L,M,N,O,P, R,S,T,U,V,W, X,Y,Z,Ä,Ö	B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O, P,R,S,T,U,V,W,X,Y,Z,Ä,Ö	K,L,M,N,O,P,R,S,T, U,V,W,X,Y,Z,Ä,Ö	Ö
Waris		Z,Ä,Ö,AA,AB	Z,Ä,Ö	Z,Ä,Ö	Z,Ä,Ö	Ö,AA
v. Fieandt		Ö,AA				Ö,AA,AB

Etusivu:

- ◆ Pohjana vaaleanruskea kohokuvio, jossa toistuu arvomerkinä 5000.
- ◆ Vasemmalla Johan Vilhelm Snellmanin muotokuva laakeri- ja kuusenhavuseppeleen sekä silmukkaviivakuvioiden ympäröimänä ja sen alapuolella nimi J. V. Snellman.
- ◆ Muotokuvan ala- ja yläpuolella silmukkaviivakuvioiden sisällä numero 5000.
- ◆ Ylhäällä keskellä Suomen vaakuna.
- ◆ Oikealla silmukkaviivakuvioisella pohjalla suurikokoinen numero 5000 ja sen yläpuolella pankin nimi ja alapuolella setelin arvomerkinä molemmat suomeksi ja ruotsiksi.
- ◆ Arvomerkinän alla setelimallin vuosiluku 1945.

Takasivu:

- ◆ Pohjana ruskea epäsäännöllinen kohokuvio, jossa toistuvasti pankin nimi suomeksi ja ruotsiksi.
- ◆ Keskellä suurikokoinen Suomen vaakuna viljantähkien ja silmukkaviivakuvioiden ympäröimänä.
- ◆ Vaakunan vasemmalla puolella setelin arvomerkinä suomeksi ja oikealla ruotsiksi sekä alapuolella pankin nimi suomeksi ja ruotsiksi.
- ◆ Painetun alueen neljässä kulmassa numero 5000 silmukkaviivakuvioiden sisällä.

Painomenetelmä: Kuvat kaiverruspainolla (kuparipaino), pohja ja numerot kohopainolla.

Valmistusmäärä: 28 528 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Tammikuu 1946 – elokuu 1955 (samassa kuussa setelipaino alkoi toimittaa Suomen Pankkiin myös uutta, vuoden 1955 mallin 5000 markan seteliä). 5000 markan setelistä ei otettu toista, Litt. B -painosta, kuten muista vuoden 1945 setelityypin seteleistä.

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain (kirjainsarjat sisälsivät muista 1945 tyyppin seteleistä poiketen vain miljoona seteliä):

Vuosi	5000 mk 1945 Litt. A
1946	A000001–A1000000 B000001–B344000
1947	B344001–B1000000 C000001–C868000
1948	C868001–C1000000 D000001–D1000000 E000001–E1000000 F000001–F450000
1949	F450001–F1000000 G000001–G1000000 H000001–H444000
1950	H444001–H1000000 I000001–I1000000 J000001–J1000000 K000001–K260000
1951	K260001–K1000000 L000001–L1000000 M000001–M1000000 N000001–N780000
1952	N780001–N1000000 O000001–O1000000 P000001–P1000000 R000001–R1000000 S000001–S1000000 T000001–T014000
1953	T014001–T1000000 U000001–U1000000 V000001–V1000000 W000001–W1000000 X000001–X327000
1954	X327001–X1000000 Y000001–Y1000000 Z000001–Z1000000 Ä000001–Ä947000
1955	Ä947001–Ä1000000 Ö000001–Ö1000000 AA000001–AA1000000 AB000001–AB528000
Yhteensä	28 528 000 kappaletta

Painoserä: Muista 1945 tyyppin seteleistä poiketen 1 000 arkkia.

Painoarkin koko: 4 seteliä

Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjot: Nimisarjoja vaihdettiin säännöllisesti kunkin kirjainsarjan painamisen aikana, ja lähes kaikki käytettävissä olleet allekirjoitusparit esiintyivät kirjainsarjoissa A–Ö. Sen sijaan kirjainsarjassa AA oli nimisarjan

muutos vain kahdesti, ja kirjainsarjassa AB käytettiin koko painamisen ajan samaa nimisarjaa.

Korvaavat setelit: Ei käytetty erityistä korvaavaa sarjaa.

Kirjainsarjat: A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O,P,R,S,T,U,V,W,X,Y,Z,Ä,Ö,AA,AB.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012: 14 845 kappaletta.

◆ Vuosien 1955–1957 setelimallit

100 markkaa, tyyppi 1955

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Syyskuun 16. päivä 1955

Koko: 142 mm x 69 mm

Paperi: Värillisiä kuituja sisältävä, sävyltään kellertävä paperi.

Vesileima: Ei vesileimaa

Väritys:

- ◆ Etusivun pohja ruskea, kuva tummanruskea.
- ◆ Takasivun pohja vaaleanruskea, kuva ruskea.

Etusivu:

- ◆ Pohjana pituussuunnassa aaltoilevien viivojen muodostamia, vuorotellen toistuvia reliefimäisiä vinoneliöitä ja vaakunaruusuja; pohjakuvioiden alla pystysuora vaaleansininen viivoitus.
- ◆ Oikealla ja vasemmalla puolella suurehkot reliefimäiset vaakunaruusut.
- ◆ Setelin keskellä tyyllitelty tähkäryhmä, jonka yläpuolella setelin arvomerkit ja alapuolella pankin nimi, molemmat kaarevasti ja suomeksi.
- ◆ Ylä- ja alareunassa murtoviivojen, sivuilla suorien ja niissä olevien ornamenttien muodostama kehys.

- ◆ Keskellä kehyksen alapuolella setelimallin vuosiluku 1955.

Takasivu:

- ◆ Pohjana pituussuunnassa aaltoilevien viivojen muodostamia, toistuvia erikokoisia vinoneliöitä reliefikuvioina.
- ◆ Kulmissa tyylliteltyt vaakunaruusut.
- ◆ Setelin keskellä Suomen leijona ja vaakunaruusut, joiden vasemmalla puolella setelin arvo ja oikealla puolella pankin nimi, molemmat ruotsiksi.
- ◆ Suorista viivoista ja ylä- ja alareunassa niiden välissä olevista lehtimäisistä kuvioista sommiteltu kehys.

Painomenetelmä: Rotaatiokohopaino.

Valmistusmäärä: 149 750 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Syyskuu 1955 – syyskuu 1957

Painoserä: 10 000 arkkia

Painoarkin koko: Aluksi 16 seteliä, josta kirjainsarjan D alusta, joulukuussa 1955 siirryttiin 15 setelin arkkiin.

◆ 100 markkaa, tyyppi 1955. Reliefikoneella piirretty vinoneliöiden ja vaakunaruusujen muodostama pohja ja vaakunaruusut. ◆

Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjoittain: Painamisen aikana käytettiin nimisarjoja siten, että ensimmäistä käytettiin kirjainsarjoihin **A,B** ja **C**, kuitenkin niin, että kirjainsarjojen **B** ja **C** aikana kolmea allekirjoitusparia muutettiin. Toista nimisarjaa käytettiin kirjainsarjoihin **D,E,I** ja **M**, kuitenkin jälleen siten, että sarjoissa **I** ja **M** allekirjoituspereja muutettiin yhteensä kuudessa tapauksessa. Kirjainsarjan **E** aikana käytettiin myös toista nimisarjaa, ja kirjainsarjat **F** ja **G** painettiin kumpikin eri nimisarjaa käyttäen. Tämän jälkeen siirryttiin käyttämään neljää nimisarjaa vuorotellen siten, että ensimmäistä käytettiin kirjainsarjoihin **H** ja **L**, toista edellä mainittua nimisarjaa kirjainsarjoihin **I** ja **M**, kolmatta sarjoihin **J** ja **N** ja neljättä sarjoihin **K** ja **O**.

Kaikki käytettävissä olleet allekirjoitusparit esiintyvät jokaisessa kirjainsarjassa. Leinosen nimikirjoitus oli kirjainsarjoissa **A–F** toisena allekirjoituksena. Leinosen siirryttyä pankin pääsihteerin tehtävistä johtokunnan jäseneksi maaliskuussa 1956 hänen nimikirjoituksensa esiintyi kirjainsarjoissa **G–O** ensimmäisenä allekirjoittajana.

Korvaavat setelit: Kirjainsarja **A***. (Suomen ”ensimmäinen tähtiseteli”, ks. sivu 40)

Kirjainsarjat: **A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O**.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012: 684 691 kappaletta.

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain:

Vuosi	100 mk 1955
1955	A0000001–A10000000 B0000001–B10000000 C0000001–C10000000 D0000001–D1500000
1956	D1500001–D10000000 E0000001–E10000000 F0000001–F10000000 G0000001–G10000000 H0000001–H10000000 I0000001–I10000000 J0000001–J10000000 K0000001–K3600000
1957	K3600001–K10000000 L0000001–L10000000 M0000001–M10000000 N0000001–N10000000 O0000001–O9750000
Yhteensä	149 750 000 kappaletta

100 mk 1955	A. Aspelund	Engberg	Leinonen	Sacklén
Jutila	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O/ A*	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O/ A*	A,B,C,D,E,F/ A*	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O/ A*
Waris	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O/ A*	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O/ A*	A,B,C,D,E,F/ A*	A,B,C,D,E,G,H,I,J,K,L,M,N,O/ A*
v. Fieandt	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O/ A*	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O/ A*	A,B,C,D,E,F/ A*	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O/ A*
Leinonen	G,H,I,J,K,L,M,N,O/ A*	G,H,I,J,K,L,M,N,O/ A*		G,H,I,J,K,L,M,N,O/ A*

100 markkaa, tyyppi 1957

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Lokakuun 7. päivä 1957

Koko: 142 mm x 69 mm

Paperi: Värillisiä kuituja sisältävä, säilyttään kellertävä paperi.

Vesileima: Ei vesileimaa

Väritys:

◆ Etusivun pohja ruskeankeltainen, kuva tummanruskeanpunainen.

◆ Takasivun pohja vaaleanruskea, kuva ruskea.

Etusivu:

◆ Pohjana pituussuunnassa kulkevien viivojen

100 markan seteli painettiin kohopainomenetelmällä kolmea eri väriä käyttäen.

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain:

Vuosi	100 mk 1957
1957	A0000001–A10000000 B0000001–B10000000 C0000001–C3720000
1958	C3720001–C10000000 D0000001–D10000000 E0000001–E10000000 F0000001–F10000000 G0000001–G10000000 H0000001–H10000000 I0000001–I10000000 J0000001–J9120000
1959	J9120001–J10000000 K0000001–K10000000 L0000001–L10000000 M0000001–M10000000 N0000001–N10000000 O0000001–O10000000 P0000001–P10000000 R0000001–R0600000
1960	R0600001–R10000000 S0000001–S10000000 T0000001–T10000000 U0000001–U10000000 V0000001–V10000000 X0000001–X10000000 Y0000001–Y10000000 Z0000001–Z10000000 Å0000001–Å5700000
1961	Å5700001–Å10000000 Ä0000001–Ä10000000 Ö0000001–Ö10000000 AA0000001–AA10000000 AB0000001–AB10000000 AC0000001–AC10000000 AD0000001–AD10000000 AE0000001–AE10000000 AF0000001–AF10000000 AG0000001–AG10000000 AH0000001–AH0300000
1962	AH0300001–AH10000000 AI0000001–AI10000000 AJ0000001–AJ10000000 AK0000001–AK10000000 AL0000001–AL10000000 AM0000001–AM10000000 AN0000001–AN10000000 AO0000001–AO3000000
Yhteensä	413 000 000 kappaletta

muodostamia, toistuvia vinoneliöitä ja ellipsin muotoisia vaakunaruusuja reliefikuvioina; pohjakuvioiden päällä pystysuora vihreänharmaa viivoitus.

- ◆ Vasemmalla ja oikealla puolella tekstikilpenä suuri reliefivaakunaruusu.
- ◆ Setelin keskellä tähkäryhmä, jonka vasemmalla ja oikealla puolella setelin arvomerkinä ja alapuolella kaarevasti pankin nimi, kaikki suomeksi.
- ◆ Suorien ja polveilevien viivojen sekä ornamenttien muodostama kehys.
- ◆ Keskellä kehyksen alapuolella setelimallin vuosiluku 1957.

Takasivu:

- ◆ Pohjana pituussuunnassa kulkevien viivojen muodostamia vinoneliöornamentiikkaa muistuttavia reliefikuvioita.
- ◆ Setelin keskellä reliefikuviona Suomen leijona vaakunaruusuineen ja niiden vasemmalla puolella allekkain ptokin nimi ja setelin arvomerkinä suomeksi sekä oikealla puolella vastaavasti ruotsiksi.
- ◆ Tekstiryhmien ylä- ja alapuolella tähkäornamentti.
- ◆ Suorien ja kaarevien viivojen muodostama kehys.

Painomenetelmä: Rotaatiokohopaino

Valmistusmäärä: 413 000 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Syyskuu 1957 – marraskuu 1962

Painoserä: 10 000 arkkia

Painoarkin koko: 15 seteliä

Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjoittain:

Nimisarjoja käytettiin seuraavasti: ensimmäistä käytettiin kirjainsarjoihin **A,C** ja **G**, toista sarjoihin **B,D** ja **H**, kolmatta sarjaan **C** (jonka

Vuoden 1957 tyypin 100 markan "ensimmäinen tähtiseteli".

100 mk 1957	A. Aspelund	Engberg	Sacklén
Jutila	A,B,C,D/ A*	A,B,C,D/ A*	A,B,C,D/ A*
Waris	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O, P,R,S,T,U,V,X,Y,Z,Å,Ä,Ö, AA,AB,AC,AD,AE,AF,AG,AH, AI,AJ,AK,AL,AM,AN,AO/ A*	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O, P,R,S,T,U,V,X,Y,Z,Å,Ä,Ö, AA,AB,AC,AD,AE,AF,AG,AH, AI,AJ,AK,AL,AM,AN,AO/ A*	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O, P,R,S,T,U,V,X,Y,Z,Å,Ä,Ö, AA,AB,AC,AD,AE,AF,AG,AH/ A*
v. Fieandt	A,B,C/ A*	A,B,C/ A*	A,C/ A*
Leinonen	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O, P,R,S,T,U,V,X,Y,Z,Å,Ä,Ö, AA,AB,AC,AD,AE,AF,AG,AH, AI,AJ,AK,AL,AM,AN,AO/ A*	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O, P,R,S,T,U,V,X,Y,Z,Å,Ä,Ö, AA,AB,AC,AD,AE,AF,AG,AH, AI,AJ,AK,AL,AM,AN,AO/ A*	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O, P,R,S,T,U,V,X,Y,Z,Å,Ä,Ö, AA,AB,AC,AD,AE,AF,AG,AH/ A*
Simonen	C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O,P,R, S,T,U,V,X,Y,Z,Å,Ä,Ö, AA,AB,AC,AD,AE,AF,AG,AH, AI,AJ,AK,AL,AM,AN,AO/ A*	C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O,P,R, S,T,U,V,X,Y,Z,Å,Ä,Ö, AA,AB,AC,AD,AE,AF,AG,AH, AI,AJ,AK,AL,AM,AN,AO/ A*	C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O,P,R, S,T,U,V,X,Y,Z,Å,Ä,Ö, AA,AB,AC,AD,AE,AF,AG,AH/ A*
Karjalainen	H,I,J,K,L,M,N,O,P,R,S,T,U,V,X, Y,Z,Å,Ä,Ö, AA,AB,AC,AD,AE,AF,AG,AH,AI, AJ,AK,AL,AM,AN,AO/ A*	H,I,J,K,L,M,N,O,P,R,S,T,U,V,X, Y,Z,Å,Ä,Ö, AA,AB,AC,AD,AE,AF,AG,AH, AI,AJ,AK,AL,AM,AN,AO/ A*	H,I,J,K,L,M,N,O,P,R,S,T,U,V,X, Y,Z,Å,Ä,Ö, AA,AB,AC,AD,AE,AF,AG,AH/ A*
Rossi	H,I,J,K,L,M,N,O,P,R,S,T,U,V,X, Y,Z,Å,Ä,Ö, AA,AB,AC,AD,AE,AF,AG,AH, AI,AJ,AK,AL,AM,AN,AO/ A*	H,I,J,K,L,M,N,O,P,R,S,T,U,V,X, Y,Z,Å,Ä,Ö, AA,AB,AC,AD,AE,AF,AG,AH, AI,AJ,AK,AL,AM,AN,AO/ A*	H,I,J,K,L,M,N,O,P,R,S,T,U,V,X, Y,Z,Å,Ä,Ö, AA,AB,AC,AD,AE,AF,AG,AH/ A*

painamisen aikana käytettiin kahta nimisarjaa), neljättä sarjaan E, jonka aikana käytettiin myös toista nimisarjaa, jolla painettiin lisäksi kirjainsarja F. Tämän jälkeen nimisarjoja muutettiin ja siirryttiin neljän nimisarjan käyttöön vuorotellen seuraavasti: ensimmäistä käytettiin kirjainsarjoihin H,L,P,U,Z,AA,AE,AI ja AM, toista sarjoihin I,M,R,V,Å,AB,AF,AJ ja AN, kolmatta sarjoihin J,N,S,X,Ä,AC,AG,AK ja AO ja neljättä sarjoihin K,O,T,Y,Ö,AD,AH ja

AL. Yhtä poikkeusta⁸ lukuun ottamatta kaikki tietyinä ajankohtana käytettävissä olleet allekirjoitusparit painettiin kaikkiin kirjainsarjoihin.

Korvaavat setelit: Kirjainsarja A*

Kirjainsarjat: A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O,P,R,S,T,U,V,X,Y,Z,Å,Ä,Ö,AA,AB,AC,AD,AE,AF,AG,AH,AI,AJ,AK,AL,AM,AN,AO.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012: 842 848 kappaletta.

500 markkaa, tyyppi 1955

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Joulukuun 12. päivä 1955

Koko: 142 mm x 69 mm

Paperi: Värillisiä kuituja sisältävä, sävyltään kellertävä paperi.

Vesileima: Ei vesileimaa

Värity:

- ◆ Etusivun pohja sininen, kuva mustanruskea.
- ◆ Takasivun pohja vihertävänharmaa, kuva tummansininen.

Etusivu:

- ◆ Pohjana pituussuunnassa aaltoilevien viivojen muodostamia, vinoneliöitä muistuttavia,

toistuvia reliefikuvioita; pohjakuvioiden alla pystysuora vaaleanpunainen viivoitus.

- ◆ Setelin keskellä männynoksaryhmä, jonka alapuolella pankin nimi ja sekä oikealla että vasemmalla puolella setelin arvomerkinä, kaikki suomeksi.

- ◆ Suorien ja polveilevien viivojen sekä vaakunaruusun lehtien muodostama kehys.

- ◆ Keskellä alhaalla setelin kehysten yläpuolella setelimallin vuosiluku 1955.

Takasivu:

- ◆ Pohjana pituussuunnassa aaltoilevien viivojen muodostamia, toistuvia, erikokoisia vino-

Vuoden 1955 mallin 500 markan "ensimmäinen tähtiseteli".

neliöitä ja sahanterämäisiä pystynauhoja reliefikuvioina.

- ◆ Setelin vasemmalla ja oikealla puolella neliömäiset havunoksareliefit.

- ◆ Setelin keskellä reliefimäinen Suomen leijona vaakunaruusuineen, jonka yläpuolella setelin arvomerkinä ja alapuolella pankin nimi, molemmat kaarevasti ja ruotsiksi.

- ◆ Kahden vaakasuoran ja sivuilla kahden murtoviivan välissä polveileva kehyskuvio, jossa sivuilla toistuva arvomerkinä 500.

Painomenetelmä: Etusivun keskikuvio, teksti, arvomerkinä ja kehys kaiveruspainolla, pohja offsetpainolla ja numerot kohopainolla.

Valmistusmäärä: 13 000 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Joulukuun 1955 – marraskuu 1956

Painoserä: 10 000 arkkia

Painoarkin koko: 15 seteliä

Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjoittain: Kaikki käytettävissä olleet allekirjoitusparit painettiin molempiin sarjoihin A ja B. Leino-

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain:

Vuosi	500 mk 1955
1955	A0000001–A4920000
1956	A4920001–A10000000 B0000001–B3000000
Yhteensä	13 000 000 kappaletta

500 mk 1955	A. Aspelund	Engberg	Leinonen	Sacklén
Jutila	A,B/ A*	A,B/ A*	A/ A*	A,B/ A*
Waris	A,B/ A*	A,B/ A*	A/ A*	A,B/ A*
v. Fieandt	A,B/ A*	A,B/ A*	A/ A*	A,B/ A*
Leinonen ⁹	B/ A*	B/ A*		B/ A*

sen nimikirjoitus vaihtui kirjainsarjojen välillä toisesta allekirjoituksesta ensimmäiseksi samoin kuin vuoden 1955 tyyppin 100 markan setelissä.

Korvaavat setelit: Kirjainsarja A*
Kirjainsarjat: A,B.
Suomen Pankkiin palautumaton määrä
29.2.2012: 23 673 kappaletta.

500 markkaa, tyyppi 1956

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Tammikuun 2. päivä 1957

Koko: 142 mm x 69 mm

Paperi: Värillisiä kuituja sisältävä, sävyltään kellertävä paperi.

Vesileima: Ei vesileimaa

Väritys:

- ◆ Etusivun pohja vihreäsininen, kuvan männynoksaryhmä sinivihreä, muu sininen.
- ◆ Takasivun pohja vihertävänsininen, kuva sininen.

Etusivu:

- ◆ Pohjana pituussuunnassa aaltoilevien viivojen muodostamia, vinoneliöitä muistuttavia, toistuvia reliefikuvioita; pohjakuvioiden päällä pystysuora harmaa viivoitus.
- ◆ Suorien ja polveilevien viivojen sekä vaakunaruusun lehtien muodostama kehys.

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain:

Vuosi	500 mk 1956
1956	A0000001–A0600000
1957	A0600001–A10000000 B0000001–B1000000
1958	B1000001–B10000000 C0000001–C1300000
1959	C1300001–C10000000 D0000001–D2900000
1960	D2900001–D10000000 E0000001–E7500000
1961	E7500001–E10000000 F0000001–F10000000 G0000001–G2100000
1962	G2100001–G8000000
Yhteensä	68 000 000 kappaletta

500 mk 1956	A. Aspelund	Engberg	Sacklén
Jutila	A,B/ A*	A,B/ A*	A,B/ A*
Waris	A,B,C,D,E,F,G/ A*	A,B,C,D,E,F,G/ A*	A,B,C,D,E,F,G/ A*
v. Fieandt	A,B/ A*	A,B/ A*	A,B/ A*
Leinonen	A,B,C,D,E,F,G/ A*	A,B,C,D,E,F,G/ A*	A,B,C,D,E,F,G/ A*
Simonen	B,C,D,E,F,G/ A*	B,C,D,E,F,G/ A*	B,C,D,E,F,G/ A*
Karjalainen	B,C,D,E,F,G/ A*	B,C,D,E,F,G/ A*	B,C,D,E,F,G/ A*
Rossi	B,C,D,E,F,G/ A*	B,C,D,E,F,G/ A*	B,C,D,E,F,G/ A*

- ◆ Setelin keskellä männynoksaryhmä, jonka alapuolella pankin nimi ja sekä oikealla että vasemmalla puolella setelin arvomerkinä, kaikki suomeksi.

- ◆ Keskellä alhaalla setelin kehyksen yläpuolella setelimallin vuosiluku 1956.

Takasivu:

- ◆ Pohjana pituussuunnassa aaltoilevien viivojen muodostamia toistuvia, erikokoisia vinoneliöitä ja sahanterämäisiä pystynauhoja reliefikuvioina.
- ◆ Setelin vasemmalla ja oikealla puolella neliömäiset havunoksareliefit.
- ◆ Setelin keskellä reliefimäinen Suomen leijona vaakunaruusuineen, jonka vasemmalla puolella allekkain pankin nimi ja setelin arvomerkinä suomeksi ja oikealla puolella vastaavasti ruotsiksi.
- ◆ Kahden vaakasuoran ja sivuilla kahden mur-

toiviivan välissä polveileva kehyskuvio, jossa sivuilla toistuva arvomerkinä 500.

Painomenetelmä: Etusivun keskikuvio, tekstit, arvomerkinät ja kehys kaiveruspainolla, pohja offsetpainolla ja numerot kohopainolla.

Valmistusmäärä: 68 000 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Joulukuu 1956 – huhtikuu 1962

Painoserä: 5 000 arkkia

Painoarkin koko: 20 seteliä

Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjoittain: Kaikki painamisajankohtana käytettävissä olleet allekirjoitusparit painettiin kaikkiin kirjainsarjoihin.

Korvaavat setelit: Kirjainsarja A*

Kirjainsarjat: A,B,C,D,E,F,G.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä
29.2.2012: 80 974 kappaletta.

1000 markkaa, tyyppi 1955

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Toukokuun 15. päivä 1956

Koko: 142 mm x 69 mm

Paperi: Värillisiä kuituja sisältävä, sävyltään kellertävä paperi.

Vesileima: Kolme pystysuuntaista aaltoviivaa

Väritys:

- ◆ Etusivun pohja harmaanvihreä, kuva mustanvihreä.

- ◆ Takasivun pohja vihertävänruskea, kuva tummanvihreä.

Etusivu:

- ◆ Pohjana pituussuunnassa aaltoilevien viivojen muodostama kenttä, jossa oikealla puolella

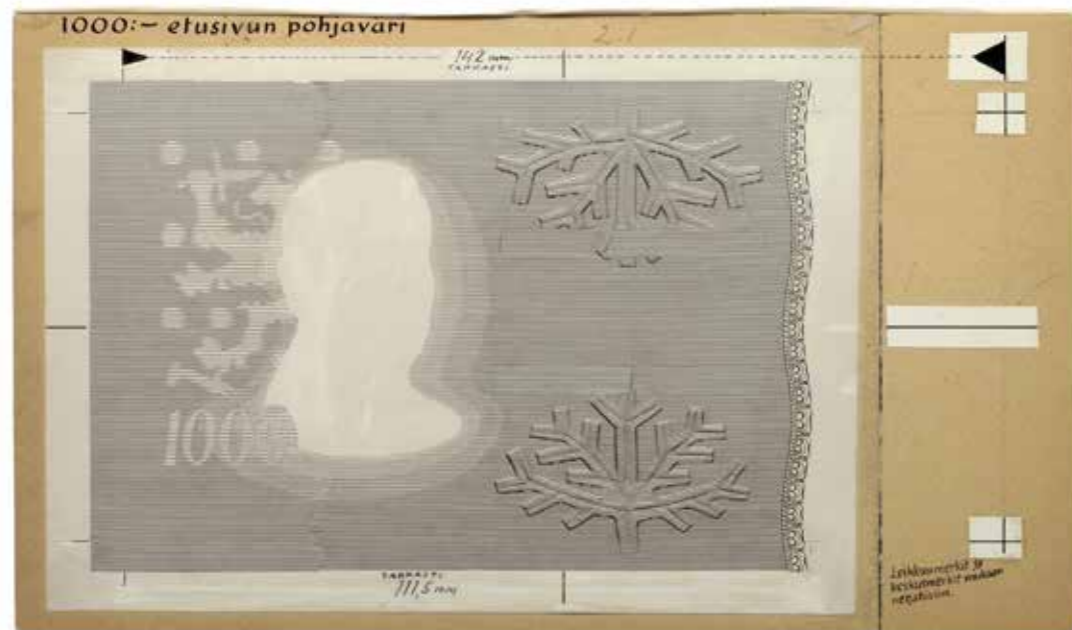
tyyliteltyt havupuun oksat, pohjakuvioiden alla pystysuora vaaleanpunainen viivoitus.

- ◆ Oikealla puolella heraldisen ruusun lehdistä sommiteltu aaltoileva nauha.
- ◆ Setelin vasemmalla puolella J. K. Paasikiven muotokuva, jonka taustana vasemmalla puo-

lella osa Suomen vaakunaleijonaa heraldisine ruusuineen.

- ◆ Muotokuvan oikealla puolella tekstiryhmä, jossa setelin arvomerkinän yläpuolella setelin arvo ja alapuolella pankin nimi, molemmat suomeksi.

Reliefikoneella piirretty aaltoilevien viivojen muodostama kenttä ja tyyliteltyt havupuun oksat.

- ◆ Keskellä alhaalla nimikirjoitusten alla setelimallin vuosiluku 1955.

Takasivu:

- ◆ Pohjana pituussuunnassa aaltoilevien viivojen muodostamia toistuvia vinoneliöitä ja tähtimäisiä reliefikuvioita. (Ks. sivu 32)
- ◆ Kummallakin sivulla allekkain kaksi tyyliteltyä apilanlehteä muistuttavaa kuviota.
- ◆ Painetun alan vasemmassa reunassa vaakunaruusuaiheinen nauhasommitelma.
- ◆ Painetun alueen keskellä reliefimäinen Suomen leijona vaakunaruusuineen, jonka vasemmalla puolella setelin arvomerkinä ja oikealla puolella pankin nimi, molemmat ruotsiksi.

Painomenetelmä: Etusivun muotokuva, tekstit ja arvomerkinät kaiverruspainolla, pohja ja numerot offsetpainolla.

Valmistusmäärä: 156 700 000 kappaletta
Toimitusaika Suomen Pankkiin: Helmikuu 1956 – kesäkuu 1962

Painoserä: 5 000 arkkia
Painoarkin koko: 20 seteliä

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain:

Vuosi	1000 mk 1955
1956	A0000001–A10000000 B0000001–B10000000
1957	C0000001–C10000000 D0000001–D9000000
1958	D9000001–D10000000 E0000001–E10000000 F0000001–F10000000 G0000001–G3900000
1959	G3900001–G10000000 H0000001–H10000000 I0000001–I8000000
1960	I8000001–I10000000 J0000001–J10000000 K0000001–K10000000 L0000001–L7900000
1961	L7900001–L10000000 M0000001–M10000000 N0000001–N10000000 O0000001–O5300000
1962	O5300001–O10000000 P0000001–P6700000
Yhteensä	156 700 000 kappaletta

1000 mk 1955	A. Aspelund	Engberg	Leinonen	Sacklén
Jutila	A,B,C,D,E/ A*	A,B,C,D,E/ A*	A/ A*	A,B,C,D,E/ A*
Waris	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O,P/ A*	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O,P/ A*	A/ A*	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O/ A*
v. Fieandt	A,B,C,D/ A*	A,B,C,D/ A*	A/ A*	A,B,C,D/ A*
Leinonen	B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O,P/ A*	B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O,P/ A*		B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O/ A*
Simonen	D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O,P/ A*	D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O,P/ A*		D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O/ A*
Karjalainen	F,G,H,I,J,K,L,M,N,O,P/ A*	F,G,H,I,J,K,L,M,N,O,P/ A*		F,G,H,I,J,K,L,M,N,O/ A*
Rossi	F,G,H,I,J,K,L,M,N,O,P/ A*	F,G,H,I,J,K,L,M,N,O,P/ A*		F,G,H,I,J,K,L,M,N,O/ A*

Vuoden 1955 mallin 1000 markan "ensimmäinen tähtiseteli".

Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjoittain:

Painamisen aikana käytettiin nimisarjoja siten, että ensimmäistä käytettiin kirjainsarjaan **A**, toista kirjainsarjaan **B**, kolmatta kirjainsarjaan **C** ja neljättä kirjainsarjaan **D** alussa. Kirjainsarjan **D** aikana käytettiin myös kahta muuta nimisarjaa, joista jälkimmäistä käytettiin myös kirjainsarjan **E** alkuvaiheessa. **E:n** aikana nimisarjaa vaihdettiin kerran ja tämän jälkeen siirryttiin käyttämään neljää nimisarjaa vuorotellen siten, että ensimmäistä käytettiin kirjainsarjoihin **F, J** ja **N**, toista sarjoihin **G, K** ja **O**, kolmatta sarjoihin **H, L** ja **P** ja neljättä sarjoihin **I** ja **M**. Kirjainsarjojen **H** ja **O** aikana käytettiin myös toista nimisarjaa. Kaikki käytettävissä olleet allekirjoitusparit painettiin kaikkiin kirjainsarjoihin. Leinosen nimikirjoitus vaihtui jälleen kirjainsarjojen välillä toisesta allekirjoituksesta ensimmäiseksi.

Seteleiden allekirjoituksia käsittelevissä luetteloissa¹⁰ on tapana sisällyttää 1000 markan setelin allekirjoituspareihin myös

yhdistelmä Simonen – Leinonen. Tähän on ehkä syynä se, että Leinonen oli setelin aikana sekä ensimmäisenä että toisena allekirjoittajana. Kuten sivun 221 taulukosta ilmenee, Leinosen nimikirjoitus oli kuitenkin vain kirjainsarjassa **A** toisena allekirjoituksena ja kirjainsarjasta **B** lähtien ensimmäisenä allekirjoituksena sen jälkeen kun Leinonen maaliskuussa 1956 siirtyi pankin pääsihteerin tehtävästä johtokuntaan. Sen sijaan Simosen allekirjoitus esiintyi ensimmäisen kerran vasta kirjainsarjassa **D** eli sen jälkeen kun hän aloitti pankin johtokunnassa syyskuussa 1957. Setelipainon tuotantokirjojen mukaan Simosen ja Leinosen nimikirjoitukset eivät esiinny samassa setelissä.

Korvaavat setelit: Kirjainsarja **A***

Kirjainsarjat: **A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L, M, N, O, P.**

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012: 146 709 kappaletta.

5000 markkaa, tyyppi 1955

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Syyskuun 28. päivä 1955

Koko: 142 mm x 69 mm

Paperi: Käsintehdyt, sävyltään sinertävä paperi.

Vesileima: J. V. Snellmanin muotokuva

Väritys:

- ◆ Etusivun pohja vasemmalla tummanvihreä, muuttuu oikealle mentäessä ruskeankellertäväksi; kuva tummanruskea.

Takasivun pohja tummanvihreä ja kuva tummanpunaruskea.

Etusivu:

- ◆ Pohjana pituussuunnassa aaltoilevien viivojen muodostama kenttä, jossa oikealla puolella tyylielty tammenlelväreliiefi; pohjakuvioiden alla pystysuora ruskea viivoitus.

- ◆ Painetun alueen oikeassa reunassa vaakunaruusuaiheinen aaltoileva nauhasommitelma.

- ◆ Setelin vasemmalla puolella K. J. Ståhlbergin muotokuva, jonka vasemmalla puolella Walter Runebergin Lex-veistosta esittävä hahmo.

- ◆ Muotokuvan oikealla puolella, setelin arvomerkinän ylä- ja alapuolella setelin arvo ja pankin nimi, molemmat suomeksi.

Takasivu:

- ◆ Pohjana aaltoilevien viivojen muodostama kenttä, jossa tammenlelväaiheinen reliefikuviio; reliefikuvioiden alla pystysuora ruskea viivoitus.

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain:

Vuosi	5000 mk 1955
1955	A0000001–A2510000
1956	A2510001–A8130000
1957	A8130001–A10000000 B0000001–B0880000
1958	B0880001–B4780000
1959	B4780001–B9810000
1960	B9810001–B10000000 C0000001–C4540000
1961	C4540001–C9910000
1962	C9910001–C10000000 D0000001–D3260000
Yhteensä	33 260 000 kappaletta

5000 mk 1955	A. Aspelund	Engberg	Leinonen	Sacklén
Jutila	A,B	A,B	A	A,B
Waris	A,B,C,D	A,B,C,D	A	A,B,C,D
v. Fieandt	A,B	A,B	A	A,B
Leinonen	A,B,C,D	A,B,C,D		A,B,C
Simonen	B,C,D	B,C,D		B,C,D
Karjalainen	B,C,D	B,C,D		B,C,D
Rossi	B,C,D	B,C,D		B,C

- ◆ Painetun alueen vasemmassa reunassa aaltoileva nauhakuvio, jossa toistuvasti pankin nimi ja setelin arvomerkitä, molemmat ruotsiksi.
  - ◆ Painetun alueen keskellä Suomen leijona vaakunakilpineen lehtikuvioisessa kehyksessä.
  - ◆ Vaakunakilven vasemmalla puolella setelin arvomerkitä ja oikealla puolella pankin nimi, molemmat ruotsiksi.
  - ◆ Vaakunakilven alla setelimallin vuosiluku 1955.
- Painomenetelmä:** Etu- ja takasivun muotokuva ja vaakuna, tekstit sekä arvomerkinät kai-verruspainolla, pohja ja numerot kohopainolla.
- Valmistusmäärä:** 33 260 000 kappaletta
- Toimitusaika Suomen Pankkiin:** Elokuu 1955 – toukokuu 1962
- Painoserä:** 1 000 arkkia

10000 markkaa, tyyppi 1955

- Liikkeeseenlaskun päivämäärä:** Syyskuun 28. päivä 1955
- Koko:** 142 mm x 69 mm
- Paperi:** Käsintehdyt, säilyttään sinertävä paperi.
- Vesileima:** J. V. Snellmanin muotokuva

- Painoarkin koko:** 10 seteliä
- Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjoittain:** Neljää nimisarjaa vaihdettiin säännöllisesti siten, että kaikki käytettävissä olleet allekirjoitusparit esiintyvät kussakin kirjainsarjassa lukuun ottamatta kirjainsarjaa D. Sen painamisen alkuvaiheessa kassanhoitaja Sacklén jäi eläkkeelle, ja hänen allekirjoituksensa ehti olla käytössä vain yhden nimisarjan käytön aikana. Leinosen nimikirjoitus vaihtui kirjainsarjan A sisällä toisesta allekirjoituksesta ensimmäiseksi.
- Korvaavat setelit:** Ei käytetty erityistä korvaavaa sarjaa.
- Kirjainsarjat:** A,B,C,D.
- Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012:** 23 350 kappaletta.

- Väritys:** Pohjapainatus harmaanvioletti ja kuvatummanvioletti.
- Etusivu:**
- ◆ Pohjana pituussuunnassa aaltoilevien viivojen muodostama kenttä, jossa oikealla ja vasem-

malla tyylitelty havupuureliefi; pohjakuvioiden alla pystysuora harmaa viivoitus.

- ◆ Oikealla puolella tähkäkuviainen nauha, jossa toistuva teksti 10 000 mk.
- ◆ Painetun alueen keskellä J. V. Snellmanin muotokuva.
- ◆ Muotokuvan yläpuolella setelin arvomerkitä ja alapuolella pankin nimi, molemmat suomeksi.

Takasivu:

- ◆ Pohjana pituussuunnassa aaltoilevien viivojen muodostama kenttä, jossa vasemmalla puolella hevosenpäästä ja maamiestä, oikealla puolella naista, lasta ja lehmänpäästä esittävä reliefikuvio. (Ks. sivun 92 kuvaa.) Reliefikuvioiden alla pystysuora harmaa viivoitus.
- ◆ Vasemmalla puolella pystysuorassa pieniä ja suuria heraldisia ruusuja sekä aaltoilevassa viivanauhassa toistuvasti pankin nimi ja setelin arvo ruotsiksi.
- ◆ Painetun alueen keskustassa Suomen leijona vaakunakilpineen lehtikuvioisessa kehyksessä.
- ◆ Vaakunakilven yläpuolella kaarevasti pankin nimi ja alapuolella vastaavasti setelin arvo, molemmat ruotsiksi.
- ◆ Keskellä alhaalla setelimallin vuosiluku 1955.

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain:

Vuosi	10000 mk 1955
1955	A0000001–A1600000
1956	A1600001–A4200000
1957	A4200001–A5740000
1958	A5740001–A7740000
1959	A7740001–A9900000
1960	A9900001–A10000000 B0000001–B2880000
1961	B2880001–B5920000
1962	B5920001–B7500000
Yhteensä	17 500 000 kappaletta

10000 mk 1955	A. Aspelund	Engberg	Leinonen	Sacklén
Jutila	A	A	A	A
Waris	A,B	A,B	A	A,B
v. Fieandt	A	A	A	A
Leinonen	A,B	A,B		A,B
Simonen	A,B	A,B		A,B
Karjalainen	A,B	A,B		A,B
Rossi	A,B	A,B		A,B

Painomenetelmä: Etu- ja takasivun muotokuva ja vaakuna, tekstit sekä arvomerkinnyt kaiveruspainolla, pohja ja numerot kohopainolla.

Valmistusmäärä: 17 500 000

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Syyskuu 1955 – toukokuu 1962

Painoserä: 1 000 arkkia

Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjoittain: Neljää nimisarjaa vaihdettiin säännöllisesti. Si-

ten kaikki painamisajankohtana käytettävissä olleet allekirjoitusparit esiintyvät molemmissa kirjainsarjoissa A ja B. Leinosen nimikirjoitus vaihtui kirjainsarjan A aikana toisesta allekirjoituksesta ensimmäiseksi.

Korvaavat setelit: Ei käytetty erityistä korvaavaa sarjaa.

Kirjainsarjat: A,B.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012: 13 358 kappaletta.

◆ Vuosien 1963–1980 setelimalit

Vuosien 1963 ja 1975–1980 setelimalit käsitellään tässä luvussa saman otsikon alla, koska niiden tuotanto oli osin limittäistä ja monet

niiden allekirjoituksia ja korvaavia seteleitä koskevat ratkaisut olivat samanlaisia.

1 markka, tyyppi 1963

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Tammikuun 1. päivä 1963

Koko: 142 mm x 69 mm

Paperi: Punaisia tunnuskuituja sisältävä, sävyllään heikosti kellertävä paperi.

Vesileima: Ei vesileimaa

Väritys: Sekä etu- että takasivun pohja vihertävään vivahtava keltainen ja kuva punaisenruskeaa.

Etusivu:

◆ Pohjana vaakasuuntaisten viivojen muodostama reliefimäinen kuvioitus, jossa pystysuun-

taan vuorotellen kulkevat vaakasuuntaan venytetyt vaakunaruusu- ja vinoneliöriivit.

◆ Vasemmalla ja oikealla puolella tekstikilpenä suuri reliefivaakunaruusu.

◆ Setelin keskellä kymmenen tähkääpää viuhkamaisesti levittäytyvänä ryhmänä, jonka vasemmalla ja oikealla puolella setelin arvomerkinnyt sekä alapuolella kaarevasti pankin nimi, kaikki suomeksi.

◆ Vaakasuunnassa neljän koristellun murtoviivan ja pystysuunnassa kolmen koristellun suoran viivan muodostama kehys.

◆ Keskellä kehyksen alapuolella setelimalin vuosiluku 1963.

Takasivu:

◆ Pohjana vaakasuuntaisten viivojen muodostama reliefimäinen kuvioitus peitettynä vinoneliömuunnelmin ja muunnelmaketjuin.

◆ Pohjan keskellä ja molemmilla sivuilla pystysuuntaiset vaakasuuntaan venytetyt vinoneliökettjut.

◆ Setelin keskellä pystysuuntaisten viivojen muodostamana reliefikuviona Suomen leijona vaakunaruusuineen, joiden vasemmalla puolella allekkain pankin nimi ja setelin arvomerkinnyt suomeksi ja oikealla puolella vastaavasti ruotsiksi.

◆ Tekstiryhmien ylä- ja alapuolella tähkäornamentti.

◆ Vaakasuunnassa kolmella aaltoaiheisella ja pystysuunnassa neljällä verkkoaiheisella ornamentilla koristellun suoran viivan muodostama kehys.

Painomenetelmä: Rotaatiokohopaino

Valmistusmäärä: 370 200 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Marraskuu 1961 – joulukuu 1970. Lokakuussa 1964, jol-

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain:

Vuosi	1 mk 1963
1961	A0000001–A9120000
1962	A9120001–A10000000 B0000001–B10000000 C0000001–C10000000 D0000001–D4620000
1963	D4620001–D10000000 E0000001–E10000000 F0000001–F10000000 G0000001–G10000000 H0000001–H10000000 I0000001–I10000000 J0000001–J10000000 K0000001–K10000000 L0000001–L9420000
1964	L9420001–L10000000 M0000001–M10000000 N0000001–N10000000 O0000001–O10000000 P0000001–P10000000 Q0000001–Q10000000 R0000001–R10000000 S0000001–S10000000 T0000001–T10000000 U0000001–U0300000
1965	U0300001–U10000000 V0000001–V10000000 X0000001–X10000000 Y0000001–Y10000000 Z0000001–Z10000000 Å0000001–Å10000000 Ä0000001–Ä10000000 Ö0000001–Ö3600000
1966	Ö3600001–Ö10000000 AA0000001–AA10000000 AB0000001–AB10000000 AC0000001–AC10000000 AD0000001–AD10000000 AE0000001–AE0600000
1967	
1968	
1969	AE0600001–AE8100000
1970	AE8100001–AE10000000 AF0000001–AF10000000 AG0000001–AG10000000 AH0000001–AH10000000 AI0000001–AI10000000 AJ0000001–AJ0200000
Yhteensä	370 200 000 kappaletta

loin 1 markan hopeinen metalliraha laskettiin liikkeeseen, pankin johtokunta päätti, että 1 markan seteleitä voidaan antaa asiakkaille vain siinä tapauksessa, ettei Suomen Pankin konttorilla ole riittävästi markan metallirahoja tai jos jokin asiakkaan esittämä erityinen syy antaa siihen aiheutta. Sen takia 1 markan setelin valmistaminen lopetettiin väliaikaisesti vuonna 1966 ja sitä jatkettiin muutaman vuoden tauon jälkeen vuonna 1969.

Osa 1 markan seteleistä siirrettiin Suomen Pankin strategiaan varastoihin¹¹, joskin niitä laskettiin ajoittain liikkeeseen hetkellisen kolikkopulan yhteydessä. Vuonna 1974 pankin kassaosasto pani kuitenkin yhä useammin mer-

kille, että 1 markan setelin vähäisen liikkeen vuoksi yleisö muisti tämän setelin huonosti. Oli mm. sattunut tapauksia, joissa 1 markan seteliä oli kieltäytytty ottamasta vastaan laillisena maksuvälineenä. Jotteri pääsisi syntymään harhakäsitystä, että 1 markan seteli on jonkinlainen kriisiraha, pankin johtokunta päätti lisätä sen liikkeeseenlaskua. Siten yhden markan seteliä oli saatavana Suomen Pankin konttoreista lähes eurojen liikkeeseenlaskuun asti.

Painoserä: 10 000 arkkia

Painoarkin koko: 15 seteliä (8 + 7 seteliä). Ks. kuva s. 118.

Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjoittain: Yhden markan setelin painamisen aikana käy-

1 markka 1963	A. Aspelund	Engberg	Sacklén	Törnroth
Waris	A-Ö, AA-AE/ A*,K*,U*,A*	A-Ö, AA-AE/ A*,K*,U*,A*	A,B/ A*	O-Ö, AA-AE/ K*,U*,A*
Leinonen	A-Ö, AA-AE/ A*,K*,U*,A*	A-Ö, AA-AE/ A*,K*,U*,A*	A,B/ A*	O-Ö, AA-AE,AG,AI/ K*,U*,A*
Simonen	A-Ö, AA-AE/ A*,K*,U*,A*	A-Ö, AA-AE/ A*,K*,U*,A*	A,B/ A*	O-Ö, AA-AE,AH,AI/ K*,U*,A*
Karjalainen	A-Q,S-U,X-Z,Ä,Ö,AA, AC-AE/ A*,K*,U*,A*	A-Ö, AA-AE/ A*,K*,U*,A*	A,B/ A*	O-Ö, AA-AF,AJ/ K*,U*,A*
Rossi	A-Ö, AA-AE/ A*,K*,U*,A*	A-Ö, AA-AE/ A*,K*,U*,A*	A,B/ A*	O-Ö, AA-AJ/ K*,U*,A*
Koivisto				AE,AF,AI,AJ/ A*
Valvanne				AG,AH

	Luokka	Voutilainen	Helelä	Aranko
Leinonen	AE,AF,AI,AJ/ A*	AF,AJ	AG,AH	AF,AG,AH,AJ
Simonen	AE,AG,AI/ A*	AF,AJ	AF,AJ	AG,AH
Karjalainen	AG	AE,AH/ A*	AE,AF,AH,AI,AJ/ A*	AG,AI
Rossi	AF,AH,AJ	AE,AG,AH,AI/ A*	AE,AG,AI/ A*	AF,AJ
Koivisto	AE,AF,AG,AH,AJ/ A*	AE,AG,AH,AI/ A*	AE,AG,AH,AI/ A*	AF,AI,AJ
Valvanne	AE,AH,AI/ A*	AE,AF,AG,AJ/ A*	AF,AJ	AH,AI

Yhden markan seteleitä alettiin painaa marraskuussa 1961, ja kassanhoitaja Sacklénin allekirjoitus ehdittiin painaa osaan niistä ennen kuin hän jäi eläkkeelle vuoden 1962 alussa.

tettiin neljää nimisarjaa vuorotellen. Ensi vaiheessa näitä neljää nimisarjaa käytettiin siten, että ensimmäinen nimisarja painettiin kirjainsarjoihin A, E, I ja M, toinen sarjoihin B, F, J ja N, kolmas sarjoihin C, G ja K ja neljäs sarjoihin D, H ja L. Alettaessa painaa kirjainsarjaa O otettiin käyttöön neljä uutta nimisarjaa, joita käytettiin seuraavasti: ensimmäistä kirjainsarjoihin O, S, X, Ä ja AC, toista sarjoihin P, T, Y, Ö ja AD, kolmatta sarjoihin Q, U, Z, AA ja AE ja neljättä sarjoihin R, V, Å ja AB. Kun kirjainsarjan AE loppuosaa ryhdyttiin painamaan vuonna 1969, vaihdettiin vielä kerran nimisarjoja, ja uudet neljä nimisarjaa olivat käytössä seuraavasti: ensimmäinen sarjoissa AE ja AI (pienin muutoksin), toinen sarjoissa AF ja AJ, kolmas sarjassa AG ja neljäs sarjassa AH.

Yhden markan seteleitä alettiin painaa vuoden 1961 puolella, jolloin kassanhoitaja Sacklénin nimikirjoitus ehdittiin painaa pieneen osaan niistä ennen kuin hän jäi eläkkeelle vuonna 1962. Siten seteleiden allekirjoittajana toimi henkilö, joka ei ollut enää virassa rahanuudistuksen käynnistyessä vuoden 1963 alussa. Tällaisia erikoisuuksia syntyy aina silloin tällöin, koska setelipaino ei aina uusi painolaattoja, kun allekirjoittaja jää eläkkeelle, vaan vasta esimerkiksi seuraavan vuositilauksen käynnistyessä. Rahanuudistuksen yhteydessä käytäntö luonnollisesti pistää enemmän silmään. Syynä tässä tapauksessa oli hyvissä ajoin jo vuoden 1961 puolella alkanut yhden markan setelin valmistaminen rahanuudistusta varten.

Sinänsä pelkän painosmäärään perusteella Sacklénin nimikirjoituksella varustettujen yhden markan seteleiden ei tulisi olla suuria harvinaisuuksia, sillä niitä ehdittiin painaa koko kirjainsarjan A ajan joka kolmanteen seteliin eli yhteensä runsaat 3,3 miljoonaa kappaletta ja vielä kirjainsarjassa B yli 2 miljoonaa kappaletta sarjanumeroon B6130000 asti.

Sen sijaan Sacklénin allekirjoittama yhden markan tähtiseteli on suurempi harvinaisuus, sillä sitä painettiin vain yksi 5 000 arkin erä. Setelipainon tuotantokirjat eivät tässä tapauksessa ole täysin yksiselitteiset, mutta niistä saa vaikutelman, että kyseisestä 5 000 tähtiseteliarkin erästä otettiin käyttöön vain ensimmäiset 655 arkkia ja loput tuhottiin. Koska yhden markan setelin painatuksen alkuvaiheessa kaikki allekirjoitusyhdistelmät mahtuivat seteliarkille, esiintyi Sacklénin allekirjoitus tuolloin kaikkiaan viidessä A*-sarjan eri allekirjoitusparissa, joskin pienin painosmäärin (4 655 kappaletta).

Johtajien nimikirjoituksia ryhdyttiin käyttämään yhden markan seteleissä kirjainsarjan AE ”toisesta painoksesta” lähtien vuonna 1969, ja toisena allekirjoittajana oli kolmen sijasta neljä ja kirjainsarjasta AF lähtien viisi henkilöä. Kun samanaikaisesti johtokunnan jäsenten lukumäärä oli lisääntynyt viidestä kuuteen, mahtui vain puolet käytettävissä olleista 30 allekirjoitusparista 15 setelin arkille.

Korvaavat setelit:

Yhden markan setelin korvaavaa A*-sarjaa painettiin kahdessa eri vaiheessa, ensin heti alkuvaiheessa, kun varsinaisessa tuotannossa painettiin kirjainsarjaa A, ja toisen kerran, kun varsinaisessa tuotannossa painettiin kirjainsarjaa AA. Jälkimmäisen A*-sarjan käyttö on merkitty

erikseen allekirjoitusparitaulukoihin. Suluissa olevat nimisarjat viittaavat jäljempänä liitteessä B olevaan nimisarjojen luetteloon. Tämä nimisarjojen numerointi on luotu tätä kirjaa varten, eivätkä nimisarjat esiinny näillä tunnuksilla setelipainon tuotantokirjoissa. Tähtisetelitä painettiin seuraavasti:

A000001*–A0075000* 5 000 arkkia (nimisarja Ia, kirjainsarjan A nimisarja, 4 345 arkkia tuhottiin ja painettiin uudelleen sarjanumerosta 0000656* lähtien nimisarjalla II (kirjainsarjan B nimisarja), jossa oli korvattu eläkkeelle jääneen kassanhoitaja Eigil Sacklénin nimikirjoitus)

A0075001*–A0150000* 5 000 arkkia (nimisarja III, kirjainsarjan C nimisarja)

K0150001*–K0180000* 2 000 arkkia (nimisarja II)

K0180001*–K0225000* 3 000 arkkia (nimisarja IV, kirjainsarjan P nimisarja)

K0225001*–K0300000* 5 000 arkkia (nimisarja V, kirjainsarjan S nimisarja)¹²

U0300001*–U0375000* 5 000 arkkia (nimisarja IV)

U0375001*–U0480000* 7 000 arkkia (nimisarja V, kirjainsarjan X nimisarja)

A0480001*–A0600000* 8 000 arkkia (nimisarja IV)

A0600001*–A0705000* 7 000 arkkia (nimisarja VIa, kirjainsarjan AE loppupään nimisarja)

A0705001*–A0780000* 5 000 arkkia (nimisarja VIa).

Kirjainsarjat: A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O,P,Q,R,S,T,U,V,X,Y,Z,Å,Ä,Ö,AA,AB,AC,AD,AE,AF,AG,AH,AI,AJ.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012: 7 749 504 kappaletta.

5 markkaa, tyyppi 1963

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Tammikuun 1. päivä 1963

Koko: 142 mm x 69 mm

Paperi: Sinisiä tunnuskuituja sisältävä, sävyllään heikosti kellertävä paperi.

Vesileima: Ei vesileimaa

Väritys:

- ◆ Sekä etu- että takasivun pohja sininen.
- ◆ Etusivun kuva sinivihreä ja takasivun tummansininen.

Etusivu:

- ◆ Pohjana vaakasuuntaisten viivojen muodostama reliefimäinen kuvioitus, jossa viisi pystysuuntaista vinoneliökettä.
- ◆ Keskellä männynoksa-ryhmä, jonka vasemmalla ja oikealla puolella setelin arvomerkinä sekä alaosassa pankin nimi, kaikki suomeksi.
- ◆ Vaakasunnassa kolmen koristellun murtoviivan ja pystysunnassa kolmen koristellun suoran viivan muodostama kehys.
- ◆ Keskellä alhaalla kehyksen sisäpuolella setelimalin vuosiluku 1963.
- ◆ Kulmissa ja keskellä olevien arvomerkinäköjen 5 sisäosa ristikkokuvioinen.

Takasivu:

- ◆ Pohjana vaakasuuntaisten viivojen muodostama reliefimäinen kuvioitus, jossa seitsemän pystysuuntaista, vaakasuuntaan venytettyä vinoneliöjonoa.
  - ◆ Vasemmalla ja oikealla tekstikilpenä suuri kokoinen kuusenoksaneliö.
  - ◆ Setelin keskellä pystysuuntaisten viivojen muodostamana reliefikuviona Suomen leijona vaakunaruusuineen, joiden vasemmalla puolella allekkain pankin nimi ja setelin arvomerkinä suomeksi ja oikealla puolella vastaavasti ruotsiksi.
  - ◆ Kahden vaakasuuntaisen suoran viivan ja kahden pystysuuntaisen murtoviivan välisin ja ulkopuolisin ornamentein koristeltu kehys.
- Painomenetelmä:** Etusivun keskikuvio, teksti, arvomerkinä ja kehys kaiveruspainolla, pohja ja offsetpainolla ja numerot kohopainolla.
- Valmistusmäärä:** 302 136 000 kappaletta
- Toimitusaika Suomen Pankkiin:** Toukokuu 1962 – helmikuu 1976
- Painoserä:** 5 000 arkkia
- Painoarkin koko:** Aluksi 20 seteliä, mistä

vuonna 1969 kirjainsarjan J tuotannon aikana siirryttiin 24 setelin arkkisiin. Tämä arkkikoko oli tämän jälkeen käytössä lukuun ottamatta vuotta 1972 (kirjainsarjojen R ja S aikana), jolloin jonkin aikaa käytettiin jälleen 20 setelin painoarkkia.

Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjoittain: Aluksi käytettiin viittä nimisarjaa. Ensimmäistä käytettiin kirjainsarjaan **A**, toista sarjoihin **B** ja **F**, kolmatta sarjoihin **C** ja **G**, neljättä sarjaan **D** ja viidettä sarjaan **E**. Sen jälkeen kirjainsarjoissa **G** ja **H** käytettiin samaa uutta nimisarjaa ja kirjainsarjojen **I** ja **J** aikana kahta uutta nimisarjaa. Kirjainsarjan **K** painaminen aloitettiin käyttämällä J-sarjan jälkimmäistä nimisarjaa, josta siirryttiin uuteen nimisarjaan ja samalla neljän nimisarjan vuoroittaiseen käyttöön siten, että ensimmäistä nimisarjaa käytettiin kirjainsarjoihin **J**, **K** (alkuosa), **N**, **R** ja **V**, toista sarjoihin **K** (loppuosa), **O**, **S** ja **X**, kolmatta sarjoihin **L**, **M** (alkuosa), **P**, **T** ja **Y** ja neljättä sarjoihin **M** (loppuosa), **Q**, **U** ja **Z**. Tämän jälkeen nimisarjat jälleen vaihdettiin ja uusia nimisarjoja käytettiin seuraavasti: ensimmäistä sarjoihin **Ä**, **AC** ja **AD** (kirjainsarjaa **AD** painettiin vain runsaat pari miljoonaa kappaletta eikä nimisarjaa vaihdettu), toista sarjaan **Ö**, kolmatta sarjaan **AA** ja neljättä sarjaan **AB**.

Painamisen alkuvaiheessa kaikki käytössä olleet allekirjoitusparit mahtuivat periaatteessa arkille, mutta I- ja J-sarjojen painamisen aikana, kun ensimmäisten allekirjoittajien lukumäärä kasvoi kuuteen ja toisten allekirjoittajien määrä viiteen, se ei ollut enää mahdollista. Valvanteen nimikirjoitus vaihtui kirjainsarjojen I ja J välillä toisesta allekirjoituksesta ensimmäiseksi hänen siirryttyään johtajan tehtävistä johtokunnan jäseneksi.

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain:

Vuosi	5 mk 1963
1962	A0000001–A9600000
1963	A9600001–A10000000 B0000001–B4600000
1964	B4600001–B10000000 C0000001–C5000000
1965	C5000001–C10000000 D0000001–D10000000 E0000001–E16000000
1966	E1600001–E10000000 F0000001–F8000000
1967	F8000001–F10000000 G0000001–G9200000
1968	G9200001–G10000000 H0000001–H10000000 I0000001–I6700000
1969	I6700001–I10000000 J0000001–J10000000 K0000001–K04800000
1970	K0480001–K10000000 L0000001–L10000000 M0000001–M4680000
1971	M4680001–M10000000 N0000001–N10000000 O0000001–O10000000 P0000001–P5400000 P5520001–P6000000 P6120001–P8400000
1972	P5400001–P5520000 P6000001–P6120000 P8400001–P10000000 Q0000001–Q10000000 R0000001–R10000000 S0000001–S07000000
1973	S0700001–S10000000 T0000001–T10000000 U0000001–U10000000 V0000001–V10000000 X0000001–X7200000
1974	X7200001–X10000000 Y0000001–Y10000000 Z0000001–Z10000000 Ä0000001–Ä0720000
1975	Ä0720001–Ä10000000 Ö0000001–Ö10000000 AA0000001–AA10000000 AB0000001–AB1920000
1976	AB1920001–AB10000000 AC0000001–AC10000000 AD0000001–AD2136000
Yhteensä	302 136 000 kappaletta

5 mk 1963	A. Aspelund	Engberg	Törnroth	Luukka	Valvanne	Voutilainen
Waris	A,B,C,D,E/ A*	A,B,C,D,F,G/ A*	B,C,D,E,F,G/ A*	G		
Leinonen	A,B,C,D,E,F/ A*	A,B,C,E,F,G/ A*	B,C,D,E,F,G,H,I,J, K,L,M,N,O/ A*,J*	F,G,H,I,J,K,L,M,N,O/ A*,J*	G,H,I/ A*	G,H,I,J,K,L,M,O/ A*
Simonen	A,B,C,D,E,F/ A*	A,B,C,D,E,F,G/ A*	B,C,D,E,F,G,H,I,J, Ä,AB,AC,AD/ A*	F,G,H,I,J,L,M,P,T,Y,Ä,Ö, AA,AC,AD/ A*,Y*,Ö*	G,H,I/ A*	G,H,I,J,K,M,N,O,Q,R,S,U,V, X,Z,Ä,AB,AC,AD/ A*,J*,S*,X*
Karjalainen	A,B,C,D,E,F/ A*	A,B,C,D,E,F,G/ A*	B,C,D,E,F,G,H,I,J, K,L,M,N,P,Q,R, T,U,V,Y,Z,Ö, AA/ A*,J*,Y*,Ö*	F,G,H,I,J,K,M,N,O,Q,R,S, U,V,X,Z,Ä,AB,AC,AD/ A*, J*,S*,X*	G,H,I/ A*	G,H,I,K,L,M,O,S,X,Ä,Ö,AA/ A*,S*,X*,Ö*
Rossi	A,B,C,D,E,F/ A*	A,B,C,D,E,F,G/ A*	B,C,D,E,F,G, H,I,J,K,L,M/ A*,J*	F,G,H,I,J,K,L,M/ A*,J*	G,H,I/ A*	G,H,I,J,K,L,M/ A*
Koivisto			G,H,I,J,K,L,M,N,O, P,Q,S,T,U,X,Y,Z, Ä,Ö,AA,AC,AD/ A*,J*,S*,X*,Y*,Ö*	G,H,I,J,K,L,M,N,O,P,Q,R,S, T,U,V,X,Y, Z,Ä,AB,AC,AD/ A*,J*,S*,X*,Y*	G,H,I/ A*	G,H,I,J,K,M,O,Q,U,Z,Ä,AB/ A*
Valvanne			J,K,L,M,O,P,S, T,X,Y/ S*,X*,Y*	J,K,M,O,Q,S,U,X,Z/ S*,X*		I,J,K,L,M,N,O,P,Q,R,S,T,U,V, X,Y,Z/ J*,S*,X*,Y*
Lassila			M,N,P,Q,R,T,U,V,Y/ Y*	M,N,P,R,T,V,Y/ Y*		M,O,P,Q,S,T,U,X,Y/ S*,X*,Y*
Hetemäki			O,P,Q,R,S,T,U,V,X, Y,Z,Ö,AA,AB/ S*,X*,Y*,Ö*	O,P,Q,R,S,T,U,V,X,Y,Z,Ö,AA/ S*,X*,Y*,Ö*		O,P,S,T,X,Y,Ä,AC,AD/ S*,X*,Y*
Uusivirta			Y,Z,Ö,AA/ Ö*	Y,Ö,AA,AB/ Ö*		Y,Z,Ä,AB,AC,AD
Kullberg			Ä,AB,AC,AD	Ö,AA/ Ö*		Ö,AA/ Ö*

	Helelä	Aranko	Tammivuori	Puntila	Lindblom	Ignatius
Leinonen	I,J,K,L,M,N,O/ J*	J,K,M,N,O/ J*				
Simonen	I,K,L,M,O,P,Q,S,T,U,X,Y,Z/ S*,X*,Y*	J,K,L,M,N,O,P,R,S, T,V,X,Y,Ö,AA/ J*,S*,X*,Y*	P,Q,T,U,Y,Z,Ä,AB,AC,AD/ Y*	Ö,AA,AB/ Ö*	Ö,AA/ Ö*	Ö/ Ö*
Karjalainen	I,J,K,L,M,N,P,R,T,V,Y/ J*,Y*	J,K,N,O,R,V, Ö,AA/ J*,Ö*	O,P,Q,S,T,U,X,Y,Z,Ä,AB,AC,AD/ S*,X*,Y*	Ä,AB,AC,AD	Ö,AA,AB/ Ö*	AC,AD
Rossi	I,J,K/ J*	J,K/ J*				
Koivisto	I,J,K,L,M,N,O,Q,R,S,U,V,X,Z/ J*,S*,X*	J,K,L,M,N,O,P,Q, R,S,T,U,V,X,Y,Z,Ö, AA,AB/ J*,S*,X*,Y*,Ö*	O,P,R,S,T,V,X,Y,Ö,AA/ S*,X*,Y*,Ö*	Ö,AA/ Ö*	Ä,AB,AC,AD	AC,AD
Valvanne	I,K,O	J,K,L,M,N,P,Q,R, T,U,V,Y,Z/J*,Y*	O,Q,R,S,U,V,X,Z/ S*,X*			
Lassila	M,N,O,Q,S,U,X/ S*,X*	M,N,O,Q,R,S,U,V,X/ S*,X*	Q,R,U,V			
Hetemäki	O,P,Q,R,S,T,U,V,X,Y,Z/ S*,X*,Y*	O,Q,R,S,U,V,X, Z,Ä,AB,AC,AD/ S*,X*	Ä,Ö,AA,AC,AD/ Ö*	Ö,AA/ Ö*	Ä,AB,AC,AD	AB
Uusivirta	Z	Z,Ä,Ö,AC,AD/ Ö*	Z,Ä,AB,AC,AD	Ä,AB,AC,AD	Ö,AA	Ö,AA/ Ö*
Kullberg		Ä,AB,AC,AD	Ö,AA/ Ö*	Ä,AB,AC,AD	Ä,Ö,AC,AD/ Ö*	AA,AB

Seteleiden allekirjoituksia käsittelevissä luette-loissa¹³ 5 markan setelin allekirjoituspareihin on tapana sisällyttää myös yhdistelmä Koivisto – Engberg. Tähän on ehkä syynä, että molempien nimikirjoituksia sisältyy kirjainsarjan G seteleihin. Kuten nimisarjoja koskevasta luettelosta sivulla 232 ilmenee, kirjainsarjan G aikana käytettiin kuitenkin kahta nimisarjaa. Ensimmäisessä niistä oli vielä (marraskuussa 1967 eläkkeelle jääneen) Engbergin nimikirjoitus ja toisessa (Suomen Pankin pääjohtajana tammikuussa 1968 aloittaneen) Koiviston nimikirjoitus, eli heidän nimikirjoituksensa eivät setelipainon tuotantokirjojen mukaan esiinny samassa setelissä.

Korvaavat setelit:

A*-sarja painettiin useassa erässä käyttäen eri nimisarjoja. Kirjainsarjat J*, S*, X*, Y* ja Ö* painettiin käyttäen vastaavan, ilman tähteä painetun kirjainsarjan nimisarjoja. Tähtisetelitä painettiin seuraavasti:

A000001*–A0002000* 100 arkkia (nimisarja VII, kirjainsarjan A nimisarja)

5 markkaa, tyyppi 1963 Litt. A

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Huhtikuun 1. päivä 1976

Koko: 142 mm x 69 mm

Paperi: Sinisiä tunnuskuituja sisältävä, setelipainon ja Tervakosken ”kertakäyttöön” suunnittelema paperi. (Jokainen tälle paperille painettu seteli pantiin Suomen Pankista kiertoon vain kerran ja tuhottiin setelin palautuessa kierrosta takaisin Suomen Pankkiin.)

Vesileima: Havunoksakuvio

Väritys: Hieman tummemman sininen kuin

A0002001*–A0042000* 2 000 arkkia (nimisarja VII)

A0042001*–A0082000* 2 000 arkkia (nimisarja VIII, kirjainsarjan B loppupään nimisarja, pääosa tuhottiin)

A0082001*–A0102000* 1 000 arkkia (nimisarja IXa, kirjainsarjan G loppupään nimisarja, pääosa tuhottiin)

J0102001*–J0150000* 2 000 arkkia (nimisarja X)

S0150001*–S0222000* 3 000 arkkia (nimisarja XIa, pääosa tuhottiin)

X0222001*–X0270000* 2 000 arkkia (nimisarja XIa)

Y0270001*–Y0318000* 2 000 arkkia (nimisarja XII)

Ö0318001*–Ö0390000* 3 000 arkkia (nimisarja XIII).

Kirjainsarjat: A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O,P,Q,R,S,T,U,V,X,Y,Z,Ä,Ö,AA,AB,AC,AD.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012: Ks. 5 mk 1963 Litt. B.

aikaisemmassa vuoden 1963 tyyppin 5 markan setelissä.

Etusivu:

◆ Pohjana vaakasuuntaisten viivojen muodostama reliefimäinen kuvioitus, jossa viisi pystysuuntaista vinoneliökettä.

◆ Keskellä männynoksyryhmä, jonka vasemmalla ja oikealla puolella setelin arvomerkinä sekä alaosassa pankin nimi, kaikki suomeksi.

◆ Vaakasuunnassa kolmen koristellun murtoviivan ja pystysuunnassa kolmen koristellun

suoran viivan muodostama kehys.

◆ Keskellä alhaalla kehyksen sisäpuolella setelimallin vuosiluku 1963.

◆ Kulmissa ja keskellä olevissa arvomerkinöissä 5 sisäosa ristikkokuvioinen.

Takasivu:

◆ Pohjana vaakasuuntaisten viivojen muodostama reliefimäinen kuvioitus, jossa seitsemän pystysuuntaista, vaakasuuntaan venytettyä vinoneliöjonoa.

◆ Vasemmalla ja oikealla tekstikilpenä suuri kokoinen kuusenoksaneliö.

◆ Setelin keskellä pystysuuntaisten viivojen muodostamana reliefikuviona Suomen leijona vaakunaruusuineen, joiden vasemmalla puolella allekkain pankin nimi ja setelin arvomerkinä suomeksi ja oikealla puolella vastaavasti ruotsiksi.

◆ Kahden vaakasuuntaisen suoran viivan ja kahden pystysuuntaisen murtoviivan välisin ja ulkopuolisin ornamentein koristeltu kehys.

Painomenetelmä: Etusivun keskikuvio, tekstit ja arvomerkinäät kaiverruspainolla, pohja offsetpainolla ja numerot kohopainolla.

Valmistusmäärä: 180 000 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Maaliskuu 1976 – toukokuu 1980

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain:

Vuosi	5 mk 1963 Litt. A
1976	A0000001–A10000000 B0000001–B8700000
1977	B8700001–B10000000 C0000001–C10000000 D0000001–D10000000 E0000001–E10000000 F0000001–F10000000 G0000001–G0900000
1978	G0900001–G10000000 H0000001–H10000000 I0000001–I10000000 J0000001–J10000000 K0000001–K10000000 L0000001–L4200000
1979	L4200001–L10000000 M0000001–M10000000 N0000001–N10000000 O0000001–O10000000 P0000001–P10000000
1980	Q0000001–Q10000000 R0000001–R10000000 (T0000001–T0450000)
Yhteensä	180 000 000 kappaletta

Painoserä: 10 000 seteliarkkia

Painoarkin koko: 15 (8 + 7 seteliä)

Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjoittain: Setelin painamisen aikana käytettiin neljää

5 mk 1963 Litt. A	Törnroth	Luukka	Voutilainen	Aranko	Tammivuori	Puntila	Ignatius
Simonen		C	D/ D*	B,D/ B*,D*		A,E/ A*	A
Karjalainen	A	A,E,I,M/ A*,I*	A,E,I/ A*,I*	D/ D*		C,G,K,O,R/ T	
Koivisto		B,D,F,H,J,L,N,P/ B*,D*,F*,L*,T	A,D,E,H,I,L/ A*,D*,I*,L*	A/ A*		A,E,I,M,Q/ A*,I*	
Hetemäki		B,F,J/ B*, F*	A,E,I/ A*,I*	C	A	C,D,G,H,K/ D*	
Uusivirta		C,G,K,O/ T	D,H,L/ D*,L*	A/ A*		A,E,I,M/ A*,I*	
Kullberg		C,D,G,H,K,L,O,P/ D*,L*,T	C,G,K	B/ B*		B,F,J,N/ B*,F*	A
Alenius		G,K,O/ T	H,L/ L*			I,M,Q/ I*	
Holkeri		N				L,O,P,R/ L*,T	

	Lindblom	Helenius	Koivikko	Mäkinen	Nars	Lehtinen
Simonen	A,E/ A*	B,D/ B*,D*	A,E/ A*	C		
Karjalainen	B,C,F,G,J,K,N,O,Q/ B*,F*,T	B,F,J,N/ B*,F*	B,F,J,N/ B*,F*	A,D,E,H,I,L,M,P,R/ A*,D*,I*,L*,T	H,L,P,R/ L*,T	M,Q
Koivisto	C,G,K,O/ T	B,F,J,N,R/ B*,F*	B,F,J,N,R/ B*,F*	B,C,F,G,J,K,N,O,Q/ B*,F*,T	E,I,M,Q/ I*	M,P/ T
Hetemäki	D,H/ D*	A,D,E,H,I/ A*,D*,I*	D,H/ D*	B,F,J/ B*,F*	G,K	
Uusivirta	B,D,F,H,J,L,N,P,R/ B*,D*,F*,L*,T	C,G,K,O,Q/ T	B,F,J,N,Q/ B*,F*	C,G,K,O,R/ T	E,I,M/ I*	P,R/ T
Kullberg	A,E,I,M,R/ A*,I*	C,G,K,O,Q/ T	A,E,I,M,Q/ A*,I*	C,D,G,H,K,L,O,P,Q/ D*,L*,T	F,J,N/ F*	O,R/ T
Alenius	I,M/ I*	F,H,J,L,N,P,R/ F*,L*,T	I,M,R/ I*	G,K,O,R/ T	F,H,J,L,N,P,Q/ F*,L*,T	P/ T
Holkeri	L,P,Q/ L*,T	L,M,P/ L*,T	L,P/ L*,T	N,Q	O,R/ T	M,Q

nimisarjaa siten, että ensimmäinen oli käytössä kirjainsarjoissa **A,E,I** ja **M**, toinen sarjoissa **B,F,J** ja **N**, kolmas sarjoissa **C,G,K** ja **O** ja neljäs sarjoissa **D,H,L** ja **P**. Tämän jälkeen siirryttiin uusiin nimisarjoihin, joilla painettiin kirjainsarjat **Q** ja **R**. Nimikirjoituksia kuitenkin vaihdettiin usein kirjainsarjan sisällä, ja siten esimerkiksi kolme toista allekirjoittajaa (Törnroth, Tammivuori ja Ignatius) esiintyvät vain kirjainsarjan **A** painamisen alkuvaiheessa.

Kun kirjainsarja painettiin yleensä käyttäen samoja allekirjoituspareja, vain pieni osa setelityypin aikana samaan aikaan käytettävissä olleista 48 allekirjoitusparista esiintyy tietyssä kirjainsarjassa.

Korvaavat setelit:

Kirjainsarjat **A***, **B***, **D*¹⁴**, **F***, **I*** ja **L*** painettiin käyttäen vastaavan, ilman tähteä painettun kirjainsarjan nimisarjaa. Näiden ”tähtiseteleiden” ohella korvaavana sarjana käytettiin myös kirjainsarjaa **T**. Korvaavia seteleitä painettiin seuraavasti:

A000001*–A0042100* 100 arkkaa (nimisarja XIVa, kirjainsarjan **A** alkupään nimisarja): Setelipainon tuotantoasiakirjojen mukaan tähtiseteleitä painettiin tätä nimisarjaa käyttäen 3 000 arkkaa, jotka makuloitiin. Setelihakintojen perusteella näyttää kuitenkin siltä, että 100 arkkaa näitä seteleitä käytettiin korvaavina seteleinä).
A0000101*–A0045000* 2 900 arkkaa (nimisarja XIVb, kirjainsarjan **A** loppupään nimisarja)
B0045001*–B0120000* 5 000 arkkaa (nimisarja XVa)
D0120001*–D0195001* 5 000 arkkaa (nimisarja XVIa)
F0195001*–F0270000* 5 000 arkkaa (nimisarja XVb, Alenius korvasi Simosen ja Nars Arangon nimikirjoituksen)
I0270001*–I0345000* 5 000 arkkaa (nimisarja XIVc, Alenius korvasi Simosen ja Nars Arangon nimikirjoituksen)

L0345001*–L0420000* 5 000 arkkaa (nimisarja XVIIb, Alenius korvasi Simosen, Holkeri Hetemäen ja Nars Arangon nimikirjoituksen)

T0000001–T0150000 10 000 arkkaa (nimisarja XVII, kirjainsarjan **O** nimisarja)

T0150001–T0300000 10 000 arkkaa (nimisarja XVII)

T0300001–T0450000 (nimisarja XVIIb, kirjainsarjan **P** nimisarja).

Setelipainon tuotantokirjoissa on merkintä myös kirjainsarjan **R** nimisarjaa käyttäen painetusta korvaavien seteleiden erästä, mutta tästä ei ole muita havaintoja.

Kirjainsarjat: **A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O,P,Q,R,T**.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012: Ks. 5 mk 1963 Litt. B.

5 markkaa, tyyppi 1963 Litt. B

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Elokuun 1. päivä 1980

Koko: 142 mm x 69 mm

Paperi: Sinisiä tunnuskuituja sisältävä, setelipainon ja Tervakosken ”kertakäyttöön” suunnittelema paperi. (Jokainen tälle paperille painettu seteli pantiin Suomen Pankista kiertoön vain kerran ja tuhottiin setelin palautuessa kierrosta takaisin Suomen Pankkiin.)

Vesileima: Havunoksakuvio

Väritys: Yleissävyltään aikaisempaa tummemman sininen.

Etusivu:

◆ Pohjana vaakasuuntaisten viivojen muodos-

tama reliefimäinen kuvioitus, jossa viisi pystysuuntaista vinoneliökettä.

◆ Keskellä männynoksa-ryhmä, jonka vasemalla ja oikealla puolella setelin arvomerkitä sekä alaosassa pankin nimi, kaikki suomeksi.

◆ Vaakasuunnassa kolmen koristellun murtoviivan ja pystysuunnassa kolmen koristellun suoran viivan muodostama kehys.

◆ Keskellä alhaalla kehyksen sisäpuolella setelimallin vuosiluku 1963.

◆ Setelin kulmissa ja keskellä olevissa arvomerkinnoissa 5 sisäosa vinoviivoitettu.

Takasivu:

◆ Pohjana vaakasuuntaisten viivojen muodos-

tama reliefimäinen kuvioitus, jossa seitsemän pystysuuntaista, vaakasuuntaan venytettyä vino-neliöjonoa.

- ◆ Vasemmalla ja oikealla tekstikilpenä suuri-kokoinen kuusenoksaneliö.
- ◆ Setelin keskellä pystysuuntaisten viivojen muodostamana reliefikuviona Suomen leijona vaakunaruusuineen, joiden vasemmalla puolella allekkain pankin nimi ja setelin arvomer-kintä suomeksi ja oikealla puolella vastaavasti ruotsiksi.
- ◆ Kahden vaakasuuntaisen suoran viivan ja kahden pystysuuntaisen murtoviivan välisin ja ulkopuolisin ornamentein koristeltu kehys.

Painomenetelmä: Etusivun keskikuvio, tekstit ja arvomerkinnot kaiveruspainolla, pohja off-setpainolla ja numerot kohopainolla.

Valmistusmäärä: 245 275 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Heinäkuu 1980 – marraskuu 1983. Tammikuussa 1984 Suomen Pankki tiedotti, että viiden markan setelin liikkeeseenlasku lopetetaan toukokuun 1984 alusta. Tuon ajankohdan jälkeen viisi-markkasta laskettiin liikkeeseen pääasiassa metallirahana, ja setelit poistuiivat liikkeestä sitä mukaa kuin ne palautuivat Suomen Pankkiin. Seteli säilyi kuitenkin käypänä maksuvälinee-

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain:

Vuosi	5 mk 1963 Litt.B
1980	A0000001–A10000000 B0000001–B10000000 C0000001–C10000000 D0000001–D5760000
1981	D5760001–D10000000 E0000001–E10000000 F0000001–F10000000 G0000001–G10000000 H0000001–H10000000 (I0000001–I1440000) J0000001–J10000000 K0000001–K10000000 L0000001–L9600000
1982	L9600001–L10000000 M0000001–M10000000 N0000001–N10000000 O0000001–O10000000 P0000001–P10000000 Q0000001–Q10000000 R0000001–R10000000 S0000001–S6240000
1983	S6240001–S10000000 T0000001–T10000000 U0000001–U10000000 V0000001–V10000000 X0000001–X10000000 Y0000001–Y10000000 Z0000001–Z10000000 Ä0000001–Ä5275000
Yhteensä	245 275 000 kappaletta

5 mk 1963 Litt. B	Puntila	Lindblom	Helenius	Koivikko
Karjalainen	A,C,E,G,J,L,N,Q,S,U,X/ A*,N*,I	B,D,F,H,K,M,O/ B*,I	A,C,E,G,J,L,N,Q,S,U,X/ A*,N*,I	B,D,F,H,K,M,O,P,R,T,V,Y/ B*,I
Koivisto	B,D,F,H,K,M,O/ B*,I	A,C,E,G,J,L,N/ A*,N*,I	B,D,F,H,K,M,O/ B*,I	A,C,E,G,J,L,N/ A*,N*,I
Uusivirta	A,C,E,G,J,L,N,P,R,T,V,Y,Ä/ A*,N*,I	B,D,F,H,K,M,O/ B*,I	A,C,E,G,J,L,N,P,R,T,V,Y,Ä/ A*,N*,I	B,D,F,H,K,M,O,Q,S,U,X,Z/ B*,I
Kullberg	A,C,E,G,J,L,N,P,R,T,V,Y,Ä/ A*,N*,I	B,D,F,H,K,M,O/ B*,I	A,C,E,G,J,L,N,P,R,T,V,Y,Ä/ A*,N*,I	B,D,F,H,K,M,O,Q,S,U,X,Z/ B*,I
Alenius	B,D,F,H,K,M,O,Q,S,U,X,Z/ B*,I	A,C,E,G,J,L,N/ A*,N*,I	B,D,F,H,K,M,O,Q,S,U,X,Z/ B*,I	A,C,E,G,J,L,N,P,R,T,V,Y,Ä/ A*,N*,I
Holkeri	B,D,F,H,K,M,O,Q,S,U,X,Z/ B*,I	A,C,E,G,J,L,N/ A*,N*,I	B,D,F,H,K,M,O,Q,S,U,X,Z/ B*,I	A,C,E,G,J,L,N,P,R,T,V,Y,Ä/ A*,N*,I
Lindblom	P,R,T,V,Y,Ä/ I		P,R,T,V,Y,Ä/ I	Q,S,U,X,Z
Ollila	Z		Z	Y,Ä

	Mäkinen	Nars	Lehtinen	Hämäläinen
Karjalainen	C,D,G,H,L,M,R,S,V,X	B,D,F,H,K,M,O,P,R,T,V,Y/ B*,I	A,C,E,G,J,L,N,Q,S,U,X/ A*,N*,I	P,R,T,V,Y/ I
Koivisto	A,B,E,F,J,K,N,O/ A*,B*,N*,I	A,C,E,G,J,L,N/ A*,N*,I	B,D,F,H,K,M,O/ B*,I	
Uusivirta	C,D,G,H,L,M,P,Q,T,U,Y,Z/ I	B,D,F,H,K,M,O,Q,S,U,X,Z/ B*,I	A,C,E,G,J,L,N,P,R,T,V,Y,Ä/ A*,N*,I	Q,S,U,X,Z
Kullberg	C,D,G,H,L,M,P,Q,T,U,Y,Z/ I	B,D,F,H,K,M,O,Q,S,U,X,Z/ B*,I	A,C,E,G,J,L,N,P,R,T,V,Y,Ä/ A*,N*,I	Q,S,U,X,Z
Alenius	A,B,E,F,J,K,N,O,R,S,V,X,Ä/ A*,B*,N*,I	A,C,E,G,J,L,N,P,R,T,V,Y,Ä/ A*,N*,I	B,D,F,H,K,M,O,Q,S,U,X,Z/ B*,I	P,R,T,V,Y,Ä/ I
Holkeri	A,B,E,F,J,K,N,O,R,S,V,X,Ä/ A*,B*,N*,I	A,C,E,G,J,L,N,P,R,T,V,Y,Ä/ A*,N*,I	B,D,F,H,K,M,O,Q,S,U,X,Z/ B*,I	P,R,T,V,Y,Ä/ I
Lindblom	P,Q,T,U,Y,Z/ I	Q,S,U,X,Z	P,R,T,V,Y,Ä/ I	Q,S,U,X,Z
Ollila	Ä	Y,Ä	Z	Y,Ä

nä. Sen liikkeessä oleva määrä supistui nopeasti huhtikuun 1984 lopun 20 miljoonasta kappa-leesta vuoden kuluessa 5 miljoonaan kappa-leeseen. Viiden markan metallirahaa oli lyöty

rinnan viiden markan setelin kanssa jo vuodesta 1972 lähtien, mutta se saavutti yleisön suosiota vasta, kun viiden markan automaattikäyttö pu-helin- ja pysäköintiautomaateissa alkoi kasvaa.

Painoserä: 20 000 arkkiä

Painoarkin koko: 24 seteliä

Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjoittain: Setelin painamisen aikana käytettiin neljää nimisarjaa. Ne esiintyivät kirjainsarjoittain seuraavasti: ensimmäinen sarjoissa A,E,J,N,R,V,Ä, toinen sarjoissa B,F,K,O,S,X, kolmas sarjoissa C,G,L,P,T,Y ja neljäs sarjoissa D,H,M,Q,U,Z. Kullakin arkilla käytettiin 21:tä eri allekirjoitusparia, eli 3 allekirjoitusparia esiintyi arkilla kahdesti. Koko kirjainsarja painettiin aina samoilla allekirjoituspareilla korvaavaa I-kirjainsarjaa lukuun ottamatta. Kun setelityypin painamisen aikana oli käytössä 42 allekirjoitusparia (6 x 7), sama allekirjoituspari esiintyi keskimäärin vain joka toisessa kirjainsarjassa. Lindblomin nimikirjoitus vaihtui kirjainsarjojen O ja P välillä toisesta allekirjoituksesta ensimmäiseksi Lindblomin siirtäytystä johtajan tehtävistä johtokunnan jäseneksi.

Korvaavat setelit:

Tähtisetelisarjoissa A*, B* ja N* käytettiin vastaavan ilman tähteä painetun kirjainsarjan nimisarjaa. Tähtisetelisarjojen ohella korvaavana setelinä käytettyä I-sarjaa painettiin kolme erää, ja kussakin käytettiin eri nimisarjaa.

10 markkaa, tyyppi 1963

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Tammikuun 1. päivä 1963

Koko: 142 mm x 69 mm

Paperi: Vihreitä tunnuskuituja sisältävä, heikosti kellertävä paperi.

Vesileima: Kolme jatkuvaa pystysuuntaista aaltoiviivaa.

Koska painamisessa käytettiin kolmea neljästä mahdollisesta nimisarjasta, pääosa käytetyistä allekirjoituspareista esiintyy I-sarjassa. Korvaavia seteleitä painettiin seuraavasti:

A0000001*–A0024000* 1 000 arkkiä (nimisarja XVIIIa)

B0024001*–B0144000* 5 000 arkkiä (nimisarja XIXa)¹⁵

B0144001*–B0264000* 5 000 arkkiä (nimisarja XIXa)

N0264001*–N0504000* 10 000 arkkiä (nimisarja XVIIIa)¹⁶

I0000001–I0480000 20 000 arkkiä (nimisarja XVIIIa, korvaavan I-sarjan ensimmäinen painoserä viimeisteltiin heti A*-sarjan tuotannon jälkeen, ja siinä käytettiin kirjainsarjan A nimisarjaa)

I0480001–I0960000 20 000 arkkiä (nimisarja XIXa)

I0960001–I1440000 20 000 arkkiä (nimisarja XXb, kirjainsarjan P nimisarja).

Kirjainsarjat: A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O,P,Q,R,S,T,U,V,X,Y,Z,Ä.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012 (5 mk 1963 yhteensä): 3 715 863 kappaletta

Väritys:

◆ Etusivun pohja on vasemmalla puolella vihreä ja muuttuu vähitellen oikealle päin mentäessä vihreänpunertavaksi ja painetun alan reunassa olevassa aaltoilevassa ornamenttinauhassa sinivihreäksi; etusivun kuva vihreä.

◆ Takasivun pohja sinertävänvihreä; kuva ruskea.

Etusivu:

◆ Pohjana vaakasuuntaisten viivojen muodostama reliefimäinen kuvioitus, jossa oikealla puolella kuusenoksa-aiheinen tekstikilpi.

◆ Vasemmalla puolella J. K. Paasikiven muotokuva, jonka takana vasemmalla Suomen leijona vaakunaruusuineen ja näiden taustana kaarevat silmukkaviivat.

◆ Tekstikilvessä setelin arvomerkinä ja pankin nimi allekkain suomeksi.

◆ Keskellä alhaalla setelimallin vuosiluku 1963.

Takasivu:

◆ Pohjana vaakasuuntaisten viivojen muodostama reliefimäinen kuvioitus, jossa toistuvia pystysuuntaisia, venytettyjen vinoneliöiden muodostamia jonoja ja vinoneliöiden sisään sijoitettuja kuusisakaraisia tähtiä, sekä kussakin kulmassa sommitelma arvomerkinä kilpenä.

◆ Painetun alan vasemmassa reunassa aaltoileva ornamenttinauha ja keskellä pystysuuntaisten viivojen muodostamana reliefikuviona Suomen leijona vaakunaruusuineen, joiden vasemmalla puolella allekkain pankin nimi ja setelin arvomerkinä suomeksi ja oikealla puolella vastaavasti ruotsiksi.

Painomenetelmä: Etusivun muotokuva ja tekstit kaiveruspainolla, pohja ja numerot off-setpainolla.

Valmistusmäärä: 155 700 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Elokuu 1962 – kesäkuu 1968

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain:

Vuosi	10 mk 1963
1962	A0000001–A10000000 B0000001–B8400000
1963	B8400001–B10000000 C0000001–C10000000 D0000001–D8700000
1964	D8700001–D10000000 E0000001–E10000000 F0000001–F4500000
1965	F4500001–F10000000 G0000001–G10000000 H0000001–H10000000 I0000001–I4300000
1966	I4300001–I10000000 J0000001–J10000000 K0000001–K8600000
1967	K8600001–K10000000 L0000001–L10000000 M0000001–M10000000 N0000001–N8500000
1968	N8500001–N10000000 O0000001–O10000000 P0000001–P5700000
Yhteensä	155 700 000 kappaletta

10 mk 1963	A. Aspelund	Engberg	Törnroth	Luukka	Valvanne	Voutilainen
Waris	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K/ A*	A,B,C,D,E,F,G, I,J,K,M,N,O/ A*	E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O / A*	K,L,N,O		
Leinonen	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K/ A*	A,B,C,D,E,F, H,J,L,N/ A*	E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O,P/ A*,K*	K,L,M,N,O,P/ K*	O,P/ K*	O,P/ K*
Simonen	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K/ A*	A,B,C,D,E,F,G,H, I,J,K,L,M,N,O/ A*	E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O,P/ A*,K*	K,L,M,N,O,P/ K*	O,P/ K*	O,P/ K*
Karjalainen	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K/ A*	A,B,C,D,E,F,G,H, I,J,K,L,M,N,O/ A*	E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O,P/ A*,K*	K,L,M,N,O,P/ K*	O,P/ K*	O,P/ K*
Rossi	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K/ A*	A,B,C,D,E,F,G,H, I,J,K,L,M,N,O/ A*	E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O,P/ A*,K*	K,L,M,N,O,P/ K*	O,P/ K*	O,P/ K*
Koivisto			O,P/ K*	O,P/ K*	O,P/ K*	O,P/ K*

Painoserä: 5 000 arkkia

Painoarkin koko: 20 seteliä

Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjoit-

tain: Setelin painamisen aikana käytettiin neljää nimisarjaa. Ne esiintyivät kirjainsarjoittain seuraavasti: ensimmäinen sarjoissa **A** ja **E** (alkuosa), toinen sarjassa **B**, kolmas sarjassa **C** ja neljäs sarjassa **D**. Tämän jälkeen nimisarjoja vaihdettiin ja uudet nimisarjat olivat käytössä seuraavasti: ensimmäinen sarjoissa **E** (loppuosa), **I** ja **M**, toinen sarjoissa **F**, **J** ja **N**, kolmas sarjoissa **G**, **K** ja **O** ja neljäs sarjoissa **H** ja **L**. Kirjainsarjan **O** painamisen aikana nimisarjoja jälleen vaihdettiin, ja sarjan **O** loppuosa ja **P** painettiin uusilla nimisarjoilla. Kun painamisen aikana oli käytettävissä samanaikaisesti 10–20 alle-

kirjoitusparia, kaikki allekirjoitusparit mah-
tuivat koko sarjan painamisen ajan kullekin
seteliarkille.

Korvaavat setelit:

Tähtiseteleitä painettiin seuraavasti:

A0000001*–A0050000* 2 500 arkkia (nimi-
sarja VII, kirjainsarjan A nimisarja)

A0050001*–A0110000* 3 000 arkkia (nimi-
sarja XXI, kirjainsarjan F nimisarja)

K0110001*–K0150000* 2 000 arkkia (nimi-
sarja IXa, kirjainsarjan O loppupään nimisarja,
mikä selittää joidenkin allekirjoitusparien esiin-
tymisen tähtisarjassa K, vaikka ne eivät esiinny
ilman tähteä painetussa kirjainsarjassa K).

Kirjainsarjat: A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O,P.
Suomen Pankkiin palautumaton määrä
29.2.2012: Ks. 10 mk 1980 Litt. A.

10 markkaa, tyyppi 1963 Litt. A

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Laskettiin
liikkeeseen sen jälkeen, kun setelipaino oli ke-
säkuun 28. päivänä vuonna 1968 toimittanut
ensimmäisen erän Suomen Pankkiin.

Koko: 142 mm x 69 mm

Paperi: Vihreitä tunnuskuituja sisältävä, hei-
kosti kellertävä paperi.

Vesileima: Kolme jatkuvaa pystysuuntaista aal-

toiviivaa, joiden linjat hieman ohuimmat kuin
10 markan setelissä vuodelta 1963 (ks. esitteen
kuva s. 130).

Väritys:

◆ Etusivun pohja on vasemmalla puolella vih-
reä ja muuttuu vähitellen oikealle päin men-
täessä vihreänpunertavaksi ja painetun alan
reunassa olevassa aaltoilevassa ornamenttinau-
hassa sinivihreäksi; etusivun kuva vihreä.

◆ Takasivun pohja sinertävänvihreä ja kuva
ruskea.

Etusivu:

◆ Pohjana vaakasuuntaisten viivojen muodostama reliefimäinen kuvioitus, jossa oikealla puolella kuusenoksa-aiheinen tekstikilpi.

◆ Vasemmalla puolella J. K. Paasikiven muoto-
kuva, jonka takana vasemmalla Suomen leijona
vaakunaruusuineen ja näiden taustana kaarevat
silmukkaviivat.

◆ Tekstikilvessä setelin arvomerkitä ja pankin
nimi allekkain suomeksi.

◆ Keskellä alhaalla setelimallin vuosiluku 1963.

Takasivu:

◆ Pohjana vaakasuuntaisten viivojen muodostama reliefimäinen kuvioitus, jossa toistuvia pystysuuntaisia, venytettyjen vinoneliöiden muodostamia jonoja ja vinoneliöiden sisään

sijoitettuja kuusisakaraisia tähtiä, sekä kussa-
kin kulmassa sommitelma arvomerkitöjen
kilpenä.

◆ Painetun alan vasemmassa reunassa aaltoile-
va ornamenttinauha.

◆ Painetun alan keskellä pystysuuntaisten vii-
vojen muodostamana reliefikuviona Suomen
leijona vaakunaruusuineen, joiden vasemmalla
puolella allekkain pankin nimi ja setelin arvo-
merkitä suomeksi ja oikealla puolella vastaa-
vasti ruotsiksi.

Painomenetelmä: Etusivun muotokuva ja
tekstit kaiverruspainolla, pohja ja numerot off-
setpainolla.

Valmistusmäärä: 597 490 000 kappaletta eli
suurin määrä, mitä yhtä setelityyppiä painet-
tiin, ja valmistus jatkui aina kirjainsarjaan BF
asti.

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Kesäkuu
1968 – toukokuu 1981

Painoserä: Aluksi yleensä 5 000 arkkia, mikä
sarjan AZ aikana kasvatettiin 20 000 arkkiin.

Painoarkin koko: Koko vaihteli seuraavasti:
Kirjainsarjoissa A ja B käytettiin 20 setelin pai-
noarkkia. Kirjainsarjan B aikana siirryttiin 24
setelin arkkiin, joka oli käytössä AÄ-sarjaan asti
lukuun ottamatta pääosaa U-sarjaa, V-sarjaa ja

X-sarjan alkuosaa, joissa käytettiin 20 setelin arkkia. Kirjainsarjan AÅ aikana siirryttiin 28 setelin arkkiin.

Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjoittain: Painamisen aikana käytettiin neljää nimisarjaa vuorotellen. Ensi vaiheessa nimisarjoja käytettiin siten, että ensimmäinen painettiin kirjainsarjoihin A ja B, toinen samoin sarjoihin A ja B, kolmas sarjoihin C ja D ja neljäs sarjaan C. Siten painamisen alkuvaiheessa nimisarjoja vaihdettiin säännöllisesti kirjainsarjan aikana. Kun kirjainsarjan D loppuosaa alettiin painaa, otettiin käyttöön neljä uutta nimisarjaa, joita käytettiin seuraavasti: ensimmäistä kirjainsarjoissa D,E ja H, toista sarjoissa F ja J, kolmatta sarjassa G ja neljättä sarjassa I. Tämän jälkeen otettiin taas käyttöön uudet nimisarjat, joita käytettiin siten, että ensimmäinen oli käytössä kirjainsarjoissa K,O,T ja Y, toinen sarjoissa L,Q ja U, kolmas sarjoissa M,P,R ja V (20 seteliä arkilla) ja neljäs sarjoissa N,S ja X. Sen jälkeen vaihdettiin jälleen nimisarjoja ja uusia käytettiin seuraavasti: ensimmäistä kirjainsarjoissa Y,Z,AB,AF,AJ,AN,AR ja AV, toista sarjoissa Ä,AC,AG,AK,AO,AS,AV ja AX, kolmatta sarjoissa Ö,AD,AH,AL,AP ja AT ja neljättä sarjoissa AA,AD,AE,AI,AM,AQ ja AU. Tämän jälkeen nimisarjoja vaihdettiin vielä kerran, ja uudet nimisarjat olivat käytössä seuraavasti: ensimmäinen kirjainsarjoissa AY,BA ja BE, toinen sarjoissa AZ,BB ja BF, kolmas sarjoissa AÅ ja BC ja neljäs sarjoissa AÄ ja BD.¹⁷

Kun setelityyppiä painettiin lähes 13 vuoden ajan ja nimisarjoja vaihdettiin useaan otteeseen, huipentui käytettyjen allekirjoitusparien määrä yhteensä 125:een eri yhdistelmään. Suurimil-

laan samanaikaisesti käytettävissä olleiden allekirjoitusparien määrä oli 48 (6 x 8). Siten kaikki käytössä olleet allekirjoitusparit eivät mahtuneet seteliarkille painamisen alkuvaihetta lukuun ottamatta.

Valvanteen nimikirjoitus vaihtui kesken kirjainsarjan A painamista toisesta allekirjoituksesta ensimmäiseksi Valvanteen siirryttyä johtajan tehtävistä johtokunnan jäseneksi.

Korvaavat setelit:

A*-sarjassa käytettiin kolmea eri nimisarjaa. K*-sarjasta lähtien tähtisetelisarjoissa käytettiin saman, ilman tähteä painetun kirjainsarjan nimisarjaa lukuun ottamatta muutamia seuraavassa mainittuja poikkeuksia. Tähtisarjojen lisäksi AÖ-sarjaa käytettiin korvaavana setelinä, ja sitä painettiin neljää eri nimisarjaa käyttäen, joten kirjainsarjasta AÖ löytyy pääosa tuolloin käytössä olleista allekirjoituspareista. Korvaavia seteleitä painettiin seuraavasti:

A0000001*-A0020000* 1 000 arkkia (nimisarja IXa, kirjainsarjan A nimisarja)

A0020001*-A0044000* 1 000 arkkia (nimisarja IXb, kirjainsarjan B loppupään nimisarja, jossa Voutilainen korvasi Valvanteen ja Helelä Voutilaisen nimikirjoituksen sekä Valvanteen nimikirjoitus tuli ensimmäiseksi allekirjoitukseksi; samalla arkin koko muuttui 20 setelistä 24 seteliksi)

A0044001*-A0092000* 2 000 arkkia (nimisarja XXII, kirjainsarjan D loppupään nimisarja)

K0092001*-K0164000* 3 000 arkkia (nimisarja XIa, kirjainsarjan K nimisarja; K*-sarjasta lähtien tähtisetelisarjoissa käytettiin saman, ilman tähteä painetun sarjan allekirjoituspareja muutamien poikkeuksin; Tammivuoren alle-

kirjoitus esiintyy kolmessa allekirjoitusparissa K*-sarjassa, vaikka sitä ei käytetty ilman tähteä painetussa K-sarjassa)

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain:

Vuosi	10 mk 1963 Litt. A
1968	A0000001-A10000000 B0000001-B5780000
1969	B5780001-B10000000 C0000001-C10000000 D0000001-D4920000
1970	D4920001-D10000000 E0000001-E10000000 F0000001-F10000000 G0000001-G10000000 H0000001-H1200000
1971	H1200001-H10000000 I0000001-I10000000 J0000001-J10000000 K0000001-K3960000
1972	K3960001-K10000000 L0000001-L10000000 M0000001-M10000000 N0000001-N10000000 O0000001-O3360000
1973	O3360001-O10000000 P0000001-P10000000 Q0000001-Q10000000 R0000001-R10000000
1974	S0000001-S10000000 T0000001-T10000000 U0000001-U10000000 V0000001-V10000000 X0000001-X10000000 Y0000001-Y8040000
1975	Y8040001-Y10000000 Z0000001-Z10000000 Ä0000001-Ä10000000 Ö0000001-Ö10000000 AA0000001-AA10000000 AB0000001-AB10000000 AC0000001-AC10000000 AD0000001-AD8880000

T0164001*-T0284000* 5 000 arkkia (nimisarja XIb)

Ö0284001*-Ö0332000* 2 000 arkkia (nimisarja XXIII)

AA0332001*-AA0452000* 5 000 arkkia (nimisarja XXIVa)

1976	AD8880001-AD10000000 AE0000001-AE10000000 AF0000001-AF10000000 AG0000001-AG10000000 AH0000001-AH10000000 AI0000001-AI7200000
1977	AI7200001-AI10000000 AJ0000001-AJ10000000 AK0000001-AK10000000 AL0000001-AL10000000 AM0000001-AM10000000 AN0000001-AN10000000 AO0000001-AO1440000
1978	AO1440001-AO10000000 AP0000001-AP10000000 AQ0000001-AQ10000000 AR0000001-AR10000000 AS0000001-AS10000000 AT0000001-AT10000000 AU0000001-AU10000000 AV0000001-AV6360000
1979	AV6360001-AV10000000 AX0000001-AX10000000 AY0000001-AY2880000
1980	AY2880001-AY10000000 AZ0000001-AZ10000000 AÄ0000001-AÄ10000000 AÖ0000001-AÖ10000000 (AÖ0000001-AÖ1360000) BA0000001-BA10000000 BB0000001-BB8400000
1981	BB8400001-BB10000000 BC0000001-BC10000000 BD0000001-BD10000000 BE0000001-BE10000000 BF0000001-BF7490000
Yhteensä	597 490 000 kappaletta

AM0452001*–AM0500000* 2 000 arkkia (nimisarja XXIVb; Mäkinen korvasi Törnrothin, Koivikko Ignatiuksen, Koivikko Tammiuoren, Nars Arangon ja Helenius Voutilaisen nimikirjoituksen)

AN0500001*–AN0620000* 5 000 arkkia (nimisarja XXV)

AA0620001*–AA1180001* 20 000 arkkia (nimisarja XXVIb)

Setelipainon tuotantotilastojen mukaan viimeisen Suomen Pankille toimitetun tähtisetelin sarjanumero oli AA1175476. Sarjanumero osoittaa, ettei kaikkia viimeisen tähtisetelipainoserän seteleitä ole tarvittu korvaaviksi seteleiksi.

AÖ0000001–AÖ0120000 5 000 arkkia (ni-

misarja XXVII, kirjainsarjan AX nimisarja) **AÖ0120001–AÖ0240000** 5 000 arkkia (nimisarja XXVIIIa, kirjainsarjan AZ nimisarja) **AÖ0240001–AÖ0800000** 20 000 arkkia (nimisarja XXVIb, kirjainsarjan AA loppupään nimisarja)

AÖ0800001–AÖ1360000 20 000 arkkia (nimisarja XXIXa, kirjainsarjan BE nimisarja).

Kirjainsarjat: A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O,P,Q,R,S,T,U,V,X,Y,Z,Ä,Ö,AA,AB,AC,AD,AE,AF,AG,AH,AI,AJ,AK,AL,AM,AN,AO,AP,AQ,AR,AS,AT,AU,AV,AX,AY,AZ,AA,Ä,Ä,Ö,BA,BB,BC,BD,BE,BF.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012: Ks. 10 mk 1980 Litt. A.

10 mk 1963 Litt. A	Törnroth	Luokka	Valvanne
Leinonen	A,B,C,D,E,F,G,H,I/ A*	A,B,C,D,E,F,G,H,I/ A*	A/ A*
Simonen	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,Ö,AA,AD/ A*,Ö*,AA*	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,L,Q,U,Y,Z,Ä,AA,AB,AC,AD,AE,AG,AI,AK,AM/ A*,AA*,AM*	A/ A*
Karjalainen	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,L,M,N,P,Q,R,S,U,X,Y,Z,Ä,AB,AC/ A*	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,M,N,O,P,R,S,T,V,Y,X,Ö,AA,AD,AE,AH,AI,AL,AM,AP,AQ,AT,AU/ A*,K*,T*,Ö*,AA*,AM*	A/ A*
Rossi	A,B,C,D,E,F,G/ A*	A,B,C,D/ A*	A/ A*
Koivisto	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,O,P,Q,R,T,U,Y,Z,Ä,AA,AB,AC/ A*,K*,T*,AA*	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O,P,Q,R,S,T,U,V,X,Y,Ö,AA,AD,AE,AH,AI,AL,AM,AP,AQ,AT,AU/ A*,K*,T*,Ö*,AA*,AM*	A/ A*
Valvanne	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,O,Q,T,U,Y/ A*,K*,T*	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,M,O,P,R,T,V,Y/ A*,K*,T*	
Lassila	H,I,J,L,M,N,P,Q,R	L,N,Q	
Hetemäki	J,K,L,M,N,O,P,Q,R,S,T,U,X,Y,Z,Ä,Ö,AB,AC,AD/ K*,T*,Ö*	J,K,L,M,N,O,P,Q,R,S,T,U,V,X,Y,Z,Ä,AB,AC,AF,AG,AJ,AK,AN,AO,AR,AS/ K*,T*,AN*	
Uusivirta	S,U,V,X,Y,Z,Ä,AB,AC	S,U,X,Y,Z,Ä,Ö,AB,AC,AD,AF,AG,AJ,AK,AN,AO,AR,AS,AV,AX/ Ö*,AN*,AÖ	
Kullberg	Ö,AA,AD/ Ö*,AA*	Y,Z,Ä,AB,AC,AF,AG,AJ,AK,AN,AO,AR,AS,AV,AX/ AN*,AÖ	
Alenius		AO,AQ,AS,AU,AV,AX/ AÖ	
Holkeri		AV,AX/ AÖ	

	Voutilainen	Helelä	Aranko
Leinonen	A,B,C,D,E,F,G,H,I/ A*	A,B,C,D,E,F,G,H,I/ A*	C
Simonen	A,B,C,D,K,M,N,O,P,R,S,T,V,X,Y,Ö,AA,AD,AE,AF,AI,AJ,AM/ A*,K*,T*,Ö*,AA*,AM*	B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,O,P,Q,R,T,U,V,Y/ A*,K*,T*	C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,N,O,Q,S,T,U,X,Y,Z,Ä,AC,AF,AG,AJ,AK/ A*,K*,T*
Karjalainen	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,O,T,Y,Z,Ä,AB,AC,AF,AG,AJ,AK,AN,AO,AR,AS,AV/ A*,K*,T*,AN*	B,C,D,L,N,Q,S,U,X/ A*	C,D,E,F,G,H,I,J,K,N,S,X,Y,Z,Ä,AB,AC,AF,AG,AJ,AK/ A*
Rossi	A,B,C,D,E,F,G/ A*	A,B,C,D,E,F,G/ A*	C,D,E,F,G/ A*
Koivisto	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,M,P,R,V,Ö,AD,AF,AH,AJ,AL,AN,AP,AR,AT,AV/ A*,Ö*,AN*	A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,M,N,O,P,R,S,T,V,X,Y/ A*,K*,T*	C,K,L,M,N,O,P,Q,R,S,T,U,V,X,Y,Z,Ä,Ö,AB,AC,AD,AF,AG,AJ,AK/ K*,T*,Ö*
Valvanne	A,B,C,D,K,L,M,N,O,P,Q,R,S,T,U,V,X,Y/ A*,K*,T*	A,B,C,D,K,S,X/ A*	D,E,F,G,H,I,J,L,M,N,P,Q,R,S,U,V,X/ A*
Lassila	H,I,J,K,L,M,O,P,Q,R/ K*	H,I,J,K,M,O,P,R/ K*	H,I,J,K,M,N,O,P,R/ K*
Hetemäki	J,K,L,O,Q,T,U,Y,Ö,AA,AD,AE,AF,AI,AJ,AM,AN,AQ,AR/K*,T*,Ö*,AA*,AM*,AN*	J,K,L,M,N,O,P,Q,R,S,T,U,V,X,Y/ K*,T*	K,M,N,O,P,R,S,T,V,X,Y,Ö,AA,AD,AE,AH,AI,AL/ K*,T*,Ö*,AA*
Uusivirta	T,U,V,Y,Ö,AA,AD,AE,AH,AI,AL,AM,AP,AQ,AT,AU/ T*,Ö*,AA*,AM*	T,V,Y/ T*	S,T,X,Y,Z,Ä,AA,AB,AD,AE,AF,AI,AJ/ T*,AA*
Kullberg	Y,Z,Ä,AB,AC,AF,AG,AJ,AK,AN,AO,AR,AS,AV/ AN*		Ö,AA,AD,AE,AH,AI,AL/ Ö*,AA*
Alenius	AN,AQ,AR,AU,AV/ AN*		
Holkeri	AU,AV		

	Tammivuori	Puntila	Lindblom
Simonen	L,M,P,Q,R,U,V,Ö,AA,AD/ Ö*,AA*	Y,Z,Ä,Ö,AB,AC,AD,AG,AH,AK,AL/ Ö*	Y,Z,Ä,AB,AC,AF,AG,AJ,AK
Karjalainen	K,L,M,O,P,Q,R,T,U,V,Y,Ö,AA,AD/ K*,T*,Ö*,AA*	Ö,AA,AD,AE,AH,AI,AL,AM,AP,AQ,AT,AU,AZ,AÄ,BB,BD,BF/ Ö*,AA*,AM*,AÖ	Y,Z,Ä,Ö,AB,AC,AD,AG,AH,AK,AL,AO,AP,AS,AT,AV,AX,AY,AÄ,BA,BC,BE/ Ö*,AA*,AÖ
Koivisto	K,L,N,O,Q,S,T,U,X,Y,Z,Ä,AB,AC/ K*,T*	Y,Z,Ä,AB,AC,AF,AG,AJ,AK,AN,AO,AR,AS,AV,AX,AY,AÄ,BA,BC,BE/ AN*,AA*,AÖ	Ö,AA,AD,AE,AH,AI,AL,AM,AP,AQ,AT,AU,AZ,AÄ,BB,BC,BD,BF/ Ö*,AA*,AM*,AÖ
Valvanne	K,M,N,O,P,R,S,T,V,X,Y/ K*,T*		
Lassila	M,N,P,R		
Hetemäki	Y,Z,Ä,AA,AB,AC/ AA*	Y,Z,Ä,AB,AC,AF,AG,AJ,AK,AN,AO,AR,AS/ AN*	Ö,AA,AD,AE,AH,AI,AL,AM,AP,AQ,AT/ Ö*,AA*,AM*
Uusivirta	S,V,X,Ö,AA,AD/ Ö*,AA*	Ö,AA,AD,AE,AH,AI,AL,AM,AP,AQ,AT,AU,AZ,AÄ,BB,BD,BF/ Ö*,AA*,AM*,AÖ	Y,Z,Ä,AC,AG,AH,AK,AL,AO,AP,AS,AT,AV,AX,AY,AÄ,BA,BC,BE/ AA*,AÖ
Kullberg	Y,Z,Ä,Ö,AB,AC/ Ö*	Ö,AA,AD,AE,AH,AI,AL,AM,AP,AQ,AT,AU,AZ,AÄ,BB,BD,BF/ Ö*,AA*,AM*,AÖ	Y,Z,Ä,AA,AB,AD,AE,AF,AI,AJ,AM,AN,AQ,AR,AU,AV,AY,AÄ,BA,BC,BE/ AA*,AM*,AN*,AÄ*,AÖ
Alenius		AO,AP,AS,AT,AV,AX,AY,AÄ,BA,BC,BE/ AA*,AÖ	AN,AO,AR,AS,AV,AX,AZ,AÄ,BB,BD,BF/ AN*,AÖ
Holkeri		AV,AX,AY,AÄ,BA,BC,BE/ AA*,AÖ	AU,AZ,AÄ,BA,BB,BD,BE,BF/ AÖ

	Ignatius	Helenius	Koivikko
Simonen	AB	AD,AE,AH,AI,AL,AM/ AM*	AF,AH,AJ,AL
Karjalainen	AA/ AA*	AD,AE,AH,AI,AL,AM,AP,AQ,AT,AU,AZ,AÄ,BB,BD,BF/ AM*,AÖ	AD,AE,AF,AI,AJ,AM,AN,AQ,AR,AU,AV,AY,AÄ,BA,BC, BE/ AM*,AN*, AÄ*,AÖ
Koivisto	AA/ AA*	AF,AG,AJ,AK,AN,AO,AR,AS,AV,AX,AY,AÄ,BA,BC,BE/ AN*,AÄ*,AÖ	AD,AE,AH,AI,AL,AM,AP,AQ,AT,AU,AZ,AÄ,BB,BD,BF/ AM*,AÖ
Hetemäki	AD	AF,AG,AJ,AK,AN,AO,AR,AS/ AN*	AD,AE,AH,AI,AL,AM,AP,AQ,AT/ AM*
Uusivirta	AB,AC	AD,AE,AH,AI,AL,AM,AP,AQ,AT,AU,AZ,AÄ,BB,BD,BF/ AM*,AÖ	AF,AG,AJ,AK,AN,AO,AR,AS,AV,AX,AY,AÄ,BA,BC,BE/ AN*,AÄ*,AÖ
Kullberg	AC,AD	AF,AG,AJ,AK,AN,AO,AR,AS,AV,AX,AZ,AÄ,AÄ,BA,BC,BD, BF/ AN*,AÄ*,AÖ	AG,AH,AK,AL,AO,AP,AS,AT,AV,AX,AY,AÄ,BA,BC,BE/ AÄ*,AÖ
Alenius		AP,AQ,AT,AU,AY,AÄ,BA,BC, BE/ AÄ*,AÖ	AN,AP,AR,AT,AV,AZ,AÄ,BB,BD,BF/ AN*,AÖ
Holkeri		AV,AX,AY,AÄ,AÄ,BA,BC,BD, BE/ AÄ*,AÖ	AU,AZ,AÄ,BB,BD,BF/ AÖ

	Mäkinen	Nars	Lehtinen
Simonen	AD,AE,AH,AI,AL,AM/ AM*		
Karjalainen	AF,AG,AJ,AK,AN,AO,AR,AS,AV,AX,AY,AÄ, BA,BD,BE/ AN*,AÖ	AN,AO,AR,AS,AV,AX,AY,AÄ,BA,BB,BC,BE, BF/ AN*,AÄ*,AÖ	AV,AX,AZ,AÄ,BB,BD,BF/ AÖ
Koivisto	AD,AE,AG,AI,AK,AM,AO,AQ,AS,AU,AV, AX,AZ,AÄ,BB,BC,BF/ AM*,AÄ*,AÖ	AN,AO,AR,AS,AV,AX,AZ,AÄ, BA,BB,BD,BE,BF/ AN*,AÖ	AY,AÄ,BA,BC,BE/ AÄ*,AÖ
Hetemäki	AG,AH,AK,AL,AO,AP,AS,AT	AM,AP,AQ,AT/ AM*	
Uusivirta	AF,AG,AJ,AK,AN,AO,AR,AS,AV,AX,AY,AÄ, BA,BD,BE/ AN*,AÖ	AM,AN,AQ,AR,AU,AV,AY,AÄ,BA,BC,BE/ AM*,AN*,AÄ*,AÖ	AZ,AÄ,AÄ,BB,BC,BD,BF/ AÄ*,AÖ
Kullberg	AD,AE,AH,AI,AL,AM,AP,AQ,AT,AU,AY,AÄ, BA,BD,BE/ AM*,AÖ	AM,AP,AQ,AT,AU,AY,AÄ,BA,BC,BE/ AM*,AÄ*,AÖ	AV,AX,AZ,AÄ,BB,BD,BF/ AÄ*,AÖ
Alenius	AP,AQ,AT,AU,AZ,AÄ,BA,BB,BC,BE,BF/ AÄ*,AÖ	AN,AO,AR,AS,AV,AX,AZ,AÄ,BB,BD,BF/ AN*,AÖ	AY,AÄ,BA,BC,BE/ AÄ*,AÖ
Holkeri	AV,AX,AZ,AÄ,BB,BC,BF/ AÄ*,AÖ	AU,AZ,AÄ,BB,BD,BF/ AÖ	AY,AÄ,BA,BC,BE/ AÄ*,AÖ

10 marka, tyyppi 1980

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Toukokuun 25. päivä 1981
Koko: 142 mm x 69 mm
Paperi: Vihreitä tunnuskuituja sisältävä, väriltään kellertävä paperi.
Vesileima: J. K. Paasikiven muotokuva, joka

toistuu pystysuorassa rivissä.

Väritys:

- ◆ Etusivun oikea puoli on vihertävänoranssi ja muuttuu vähitellen vasemmalle päin mentäessä sinivihreäksi.
- ◆ Takasivulla vasen reuna on sinivihreä ja

muuttuu vähitellen kellanvihreäksi ja jälleen sinivihreäksi.

Etusivu:

- ◆ Painetun alan peittona oikeassa reunassa nauhamainen ja keskiosassa tähtimäinen silmukka-viivakuviointi.
- ◆ Vasemmalla puolella J. K. Paasikiven muotokuva ja vasemmassa reunassa tyylitellen kuvioitu muuriankkuri.
- ◆ Muotokuvan oikealla puolella allekkain setelin arvo ja pankin nimi suomeksi.
- ◆ Keskellä alhaalla setelimallin vuosiluku 1980.
- ◆ Setelimallin vuosiluvun oikealla puolella neljä kohopistettä tunnistamismerkkeinä näkövammaisille.

Takasivu:

- ◆ Painetun alan peittona reliefikuviointi, jonka aiheena muuriankkuri pintaornamenttina.
- ◆ Kuvioinnin vasemmassa reunassa pystysuorassa nauhamainen silmukkaviivakuviointi.
- ◆ Setelin keskiosassa Suomen vaakunaleijona ruusuineen, joiden vasemmalla puolella setelin arvomerkit sekä pankin nimi suomeksi ja oikealla puolella vastaavasti ruotsiksi.

Painomenetelmä: Etusivun muotokuva, tekstit, arvomerkinnot ja näkövammaisten tunnis-

tusmerkit kaiverruspainolla, pohja offsetpainolla ja numerot kohopainolla.

Valmistusmäärä: 260 000 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Maaliskuu 1980 – maaliskuu 1984. Vuoden 1980 tyyppin 10 markan seteliä painettiin varastoon liikkeenlaskua varten runsaan vuoden ajan samanaikaisesti kuin vuoden 1963 Litt. A tyyppin 10 markan seteliä.

Painoserä: Yleensä 20 000 arkkia

Painoarkin koko: Kirjainsarjoissa A–C 24 seteliä. Tästä siirryttiin kirjainsarjan D aikana 28 setelin arkkisiin. Sitä käytettiin Ä-sarjaan asti, kunnes palattiin 24 setelin arkkisiin.

Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjoittain: Setelin painamisen aikana käytettiin vuorotellen neljää nimisarjaa. Ne vaihdettiin kerran. Ensimmäistä nimisarjaa käytettiin kirjainsarjassa A ja painamisen loppuvaiheessa myös kirjainsarjan Ä loppuosassa (tosin tässä vaiheessa Lindblom ja Ollila olivat korvanneet Karjalaisen ja Koiviston ensimmäisinä allekirjoittajina ja Härmäläinen Lindblomin toisena allekirjoittajana), ja vastaavasti toista nimisarjaa käytettiin sarjassa B ja jälleen sarjassa Ö (tällöin edellisten lisäksi Vanhala oli korvannut Narsin toisena allekirjoittajana), kolmatta sarjassa C

ja neljättä sarjassa D. Kirjainsarjan D aikana siirryttiin uusiin nimisarjoihin, joita käytettiin seuraavasti: ensimmäistä kirjainsarjoissa D,H,M,Q,U ja Z, toista sarjoissa E,J,N,R,V ja Ä, kolmatta sarjoissa F,K,O,S ja X ja neljättä sarjoissa G,L,P,T ja Y.

Koko setelityypin painamisen ajan oli käytössä 42 allekirjoitusparia (6 x 7). Vain noin puolet käytössä olleista allekirjoituspareista esiintyy yleensä tietyssä kirjainsarjassa, sillä 24 setelin arkkien aikana nimisarjassa oli yleensä 21 eri allekirjoitusparia ja 28 setelin arkkien aikana 22–24 eri allekirjoitusparia, eli muutama allekirjoituspari esiintyi kahdesti arkilla.

Lindblomin nimikirjoitus vaihtui kirjainsarjojen L ja M välillä toisesta allekirjoituksesta ensimmäiseksi Lindblomin siirryttyä johtajan tehtävistä johtokunnan jäseneksi.

Korvaavat setelit:

Tähtikirjainsarjat A*, B*,D*, J* ja R* noudattivat saman ilman tähteä painetun kirjainsarjan nimisarjoja. Niiden lisäksi käytettiin I-kirjainsarjaa korvaavana setelinä. I-sarjaa painettiin kirjainsarjan A, D-sarjan loppupään, J-sarjan, R-sarjan (samat allekirjoitusparit kuin J-sarjassa) ja Ä-sarjan loppupään nimisarjoja käyttäen. Näin useimmat painoajan allekirjoitusparit esiintyvät I-sarjassa. Korvaavia seteleitä painettiin seuraavasti:

- A0000001*–A0120000* 5 000 arkkia (nimisarja XVIIIa)
- B0120001*–B0240000* 5 000 arkkia (nimisarja XIXa)
- B0240001*–B0312000* 3 000 arkkia (nimisarja XIXa)
- D0312001*–D0592000* 10 000 arkkia (nimisarja XXIXa)

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain:

Vuosi	10 markkaa 1980
1980	A0000001–A10000000 B0000001–B10000000 C0000001–C10000000
1981	D0000001–D10000000 E0000001–E10000000 F0000001–F10000000 G0000001–G10000000 H0000001–H9520000
1982	H9520001–H10000000 (I0000001–I2120000) J0000001–J10000000 K0000001–K10000000 L0000001–L10000000 M0000001–M10000000 N0000001–N10000000 O0000001–O10000000 P0000001–P10000000 Q0000001–Q10000000 R0000001–R2800000
1983	R2800001–R10000000 S0000001–S10000000 T0000001–T10000000 U0000001–U10000000 V0000001–V10000000 X0000001–X10000000 Y0000001–Y10000000 Z0000001–Z10000000 Ä0000001–Ä5236000
1984	Ä5236001–Ä10000000 Ö0000001–Ö10000000
Yhteensä	260 000 000 kappaletta

- J0592001*–J0872000* 10 000 arkkia (nimisarja XXVIIIb)
- R0872001*–R1432000* 20 000 arkkia (nimisarja XLVIa)
- I0000001–I0480000 20 000 arkkia (nimisarja XVIIb)

10 mk 1980	Puntila	Lindblom	Helenius	Koivikko
Karjalainen	A,C,E,G,J,L,M,O,Q,S,U,X/ A*,J*,I	B,D,F,H,K/ B*,D*,I	A,C,E,G,J,L,M,O,Q,S,U,X/ A*,J*,I	B,D,F,H,K,N,P,R,T,V,Y/ B*,D*,R*,I
Koivisto	B,D,F,H,K/ B*,D*,I	A,C,E,G,J,L/ A*,J*,I	B,D,F,H,K/ B*,D*,I	A,C,E,G,J,L/ A*,J*,I
Uusivirta	A,C,E,G,J,L,N,P,R,T,V,Y,Ä/ A*,J*,R*,I	B,D,F,H,K/ B*,D*,I	A,C,E,G,J,L,N,P,R,T,V,Y,Ä/ A*,J*,R*,I	B,D,E,F,H,K,M,O,Q,S,U,X,Z,Ö/ B*,D*,I
Kullberg	A,C,E,G,J,L,N,P,R,T,V,Y,Ä/ A*,J*,R*,I	B,D,F,H,K/ B*,D*,I	A,C,E,F,G,J,K,L,N,O,P,R,S,T, V,X,Y,Ä/ A*,J*,R*,I	B,D,F,H,K,M,O,Q,S,U,X,Z,Ö/ B*,D*,I
Alenius	B,D,F,H,K,M,O,Q,S,U,X,Z,Ö/ B*,D*,I	A,C,E,G,J,L/ A*,J*,I	B,D,F,H,K,M,O,Q,S,U,X,Z,Ö/ B*,D*,I	A,C,E,G,J,L,N,P,R,T,V,Y,Ä/ A*,J*,R*,I
Holkeri	B,D,F,H,K,M,O,Q,S,U,X,Z,Ö/ B*,D*,I	A,C,D,E,G,H,J,L/ A*,D*,J*,I	B,D,F,H,K,L,M,O,P,Q,S,T, U,X,Y,Z,Ö/ B*,D*,I	A,C,E,G,J,L,N,P,R,T,V,Y,Ä/ A*,J*,R*,I
Lindblom	N,P,R,T,V,Y,Ä/ R*,I		N,P,R,T,V,Y,Ä/ R*,I	M,O,Q,S,U,X,Z,Ö
Ollila	Z,Ö		Z,Ö	Ä/ I

	Mäkinen	Nars	Lehtinen	Hämäläinen	Vanhala
Karjalainen	C,D,G,H,L,N,O,R,S,V,X/ D*,R*,I	B,D,E,F,H,J,K,M,N,P,Q,R, T,U,V,Y/ B*,D*,J*,R*,I	A,C,E,G,J,L,M,O, Q,S,U,X/ A*,J*,I	N,P,R,T,V,Y/ R*,I	
Koivisto	A,B,E,F,J,K/ A*,B*,J*,I	A,C,D,E,G,H,J,L/ A*,D*,J*,I	B,D,F,H,K/B*,D*,I		
Uusivirta	C,D,G,H,L,M,P,Q,T,U,Y,Z/ D*,I	B,D,F,H,K,M,O,Q,S,U,X,Z/ B*,D*,I	A,C,E,F,G,J,K,L, N,O,P,R,S,T,V, X,Y,Ä/ A*,J*,R*,I	M,O,Q,S,U,X,Z,Ö	Ö
Kullberg	C,D,G,H,L,M,P,Q,T,U,Y,Z/ D*,I	B,D,F,H,K,M,O,Q,S,U,X,Z/ B*,D*,I	A,C,E,G,J,L,N, P,R,T,V,Y,Ä/ A*,J*,R*,I	M,O,Q,S,U,X,Z,Ö	Ö
Alenius	A,B,D,E,F,H,J,K,M,N,O,Q,R,S, U,V,X,Z,Ä,Ö/ A*,B*,D*,J*,R*,I	A,C,E,G,J,L,N,P,R,T,V,Y,Ä/ A*,J*,R*,I	B,D,F,H,K,M,O, Q,S,U,X,Z,Ö/ B*,D*,I	N,P,R,T,V,Y,Ä/ R*,I	
Holkeri	A,B,E,F,J,K,N,O,R,S,V,X,Ä,Ö/ A*,B*,J*,R*,I	A,C,E,G,J,L,N,P,R,T,V,Y,Ä/ A*,J*,R*,I	B,D,F,H,K,M,O, Q,S,U,X,Z,Ö/ B*,D*,I	M,N,P,Q,R,T,U,V, Y,Z,Ä/ R*,I	
Lindblom	M,P,Q,T,U,Y,Z,Ä	M,N,O,Q,R,S,U,V,X,Z,Ä/ R*,I	N,P,R,T,V,Y,Ä/ R*,I	M,O,Q,S,U,X,Z,Ö	Ö
Ollila	Ä,Ö/ I	Z,Ä/ I	Z,Ö	Ä/ I	

- I0480001–I1040000 20 000 arkkia (nimisarja XXIXa)
- I1040001–I1320000 10 000 arkkia (nimisarja XXVIIIb)
- I1320001–I1880000 20 000 arkkia (nimisarja XLVIa)

- I1880001–I2120000 10 000 arkkia (nimisarja XLVII, kirjainsarjan Ä loppupään nimisarja)
- Kirjainsarjat: A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O,P,Q,R,S,T,U,V,X,Y,Z,Ä,Ö.**
- Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012: Ks. 10 mk 1980 Litt. A.**

10 markka, tyyppi 1980 Litt. A

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Marraskuun 14. päivä 1984

Koko: 142 mm x 69 mm

Paperi: Vihreitä tunnuskuituja sisältävä, väriltään kellertävä paperi.

Vesileima: J. K. Paasikiven muotokuva, joka toistuu pystysuorassa rivissä.

Värity:

- ◆ Etusivun pohja on oikealla puolella vihertävänoranssi ja muuttuu vähitellen vasemmalle päin mentäessä sinivihreäksi; kuva tummanvihreä.

- ◆ Takasivun pohja on vasemmassa reunassa sinivihreä ja muuttuu vähitellen kellanvihreäksi ja jälleen sinivihreäksi; kuva violetti.

Etusivu:

- ◆ Painetun alan peittona oikeassa reunassa nauhamainen ja keskiosassa tähtimäinen silmukkakuviointi.

- ◆ Vasemmalla puolella J. K. Paasikiven muotokuva ja vasemmassa reunassa tyylitellen kuvioitu muuriankkuri.

- ◆ Muotokuvan oikealla puolella allekkain setelin arvo ja pankin nimi suomeksi.

- ◆ Muotokuvan alapuolella setelimallin vuosiluku 1980.

- ◆ Nimikirjoitusten alla viisi rengasta tunnistamismerkkeinä näkövammaisille.

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja numerosarjoittain:

Vuosi	10 mk 1980 Litt.A
1984	1001000001-1001960000 ... 1066000001-1066960000
1985	1067000001-1067960000 ... 1120000001-1120960000 1121000001-1121000000
1986	1121200001-1121960000 1122000001-1122960000 ... 1140000001-1140960000 1141000001-1141120000 (1991000001-1991960000) (1992000001-1992960000)
Yhteensä	134 520 000 kappaletta

10 mk 1980 Litt. A	Puntila	Helenius	Koivikko
Uusivirta	1-18,33-46,76-86,91-96,103-111,116-118,121-126,136-141/ 991, 992	1-141/ 991, 992	19-33,46-76,86-91,96-103,111-116,118-121,126-136
Kullberg	19-33,46-76,86-91,96-103,111-116,118-121,126-136	1-141/ 991, 992	
Alenius	1-18,33-46,76-86,91-96,103-111,116-118,121-126,136-141/ 991, 992	19-33,46-76,86-91,96-103,111-116,118-121,126-136	1-141/ 991, 992
Holkeri	19-33,46-76,86-91,96-103,111-116,118-121,126-136	1-18,33-46,76-86,91-96,103-111,116-118,121-126,136-141/ 991, 992	1-141/ 991, 992
Lindblom	1-18,33-46,76-86,91-96,103-111,116-118,121-126,136-141/ 991, 992	19-33,46-76,86-91,96-103,111-116,118-121,126-136	1-18,33-46,76-86,91-96,103-111,116-118,121-126,136-141/ 991, 992
Ollila	19-33,46-76,86-91,96-103,111-116,118-121,126-136	1-18,33-46,76-86,91-96,103-111,116-118,121-126,136-141/ 991, 992	1-141/ 991, 992

	Mäkinen	Hämäläinen	Vanhala
Uusivirta	19-33,46-76,86-91,96-103,111-116,118-121,126-136	1-18,33-46,76-86,91-96,103-111,116-118,121-126,136-141/ 991, 992	1-141/ 991, 992
Kullberg	1-18,33-46,76-86,91-96,103-111,116-118,121-126,136-141/ 991, 992	1-141/ 991, 992	1-141/ 991, 992
Alenius	1-141/ 991, 992	1-141/ 991, 992	
Holkeri	1-141/ 991, 992	1-141/ 991, 992	
Lindblom	19-33,46-76,86-91,96-103,111-116,118-121,126-136	19-33,46-76,86-91,96-103,111-116,118-121,126-136	1-141/ 991, 992
Ollila	1-18,33-46,76-86,91-96,103-111,116-118,121-126,136-141/ 991, 992		1-141/ 991, 992

Takasivu:

- ◆ Painetun alan peittona reliefikuviointi, jonka aiheena muuriankkuri pintaornamenttina.
- ◆ Kuvioinnin vasemmassa reunassa pystysuorassa nauhamainen silmukkaviivakuviointi.
- ◆ Setelin keskiosassa Suomen vaakunaleijona ruusuineen, joiden vasemmalla puolella setelin

arvomerkintä ja pankin nimi suomeksi sekä oikealla puolella vastaavasti ruotsiksi.

Painomenetelmä: Etusivun muotokuva, tekstit, arvomerkinnot, allekirjoitukset ja näkövammaisten tunnistusmerkit kaiverruspainolla, pohja offsetpainolla ja numerot kohopainolla.

Valmistusmäärä: 134 520 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Toukokuu 1984 – toukokuu 1986

Painoserä: yleensä 40 000 arkkia

Painoarkin koko: 24 seteliä

Vuoden 1980 Litt. A tyyppin 10 markan setelin myötä seteleiden sarjanumeroinnissa luovuttiin kirjainsarjojen käytöstä ja siirryttiin optisesti luettaviin kymmennumeroisiin sarjanumeroihin. Sarjanumeron ensimmäinen numero oli setelin arvon tunnus (10 markan setelissä 1), kolme seuraavaa numeroa ilmaisivat sen sarjan ja kuusi viimeistä numeroa sen numeron sarjassaan. Siten ensimmäisenä painetun 10 markkaa 1980 Litt. A tyyppin setelin numero oli 1001000001. Kun painoserä oli yleensä 40 000 arkkia á 24 seteliä, numerosarjassa oli yleensä 960 000 seteliä.

Käytetyt allekirjoitusparit numerosarjoittain: Seteleiden painamisessa oli käytössä vain kaksi nimisarjaa, joita käytettiin vaihdellen koko setelityypin painamisen ajan. Kummasakin nimisarjassa yksi allekirjoituspari esiintyi kahdesti, eli 24 setelin painoarkilla käytettiin yhteensä 23:a eri allekirjoitusparia. Usea allekirjoituspari esiintyi molemmissa nimisarjois-

sa ja painettiin siten kaikkiin Litt. A -tyypin numerosarjoihin. Vastaavasti muutamaa setelin painamisen aikana käytettävissä ollutta allekirjoitusparia ei painettu mihinkään numerosarjaan. Oheisissa allekirjoitusparitaulukoissa mainitut numerosarjojen vaihteluvälit, esim. 1–18 tarkoittavat, että kyseinen allekirjoituspari esiintyi kaikissa numerosarjoissa välillä 001 ja 018.

Korvaavat setelit:

Kun seteleiden sarjanumeroinnissa luovuttiin kirjainsarjojen käytöstä ja siirryttiin numerosarjoihin, niin vastaavasti korvaavien seteleiden käytössä luovuttiin tähtiseteleistä ja korvaavista kirjainsarjoista ja alettiin käyttää korvaavina sarjoina numerosarjoja 991 ja 992. Korvaavia seteleitä painettiin seuraavasti:

1991000001–1991960000 40 000 arkkia (nimisarja XLVIIIa)

1992000001–1992960000 40 000 arkkia (nimisarja XLVIIIa).

Numerosarjat: 001–141, 991, 992.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012 (10 mk 1963 ja 1980 yhteensä): 5 245 240 kappaletta.

50 markkaa, tyyppi 1963

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Tammikuun 1. päivä 1963

Koko: 142 mm x 69 mm

Paperi: Punaisia ja vihreitä tunnuskuituja sisältävä, väriltään siniharmaa paperi.

Vesileima: Jatkuva tähkäkuvio

Väritys:

◆ Etusivun pohja on oikealla puolella orans-

sinruskea ja muuttuu vähitellen vasemmalle päin mentäessä harmaanhreäksi; kuva tummanruskea.

◆ Takasivun pohja ruskean- ja kuva harmaanhreä.

Etusivu:

◆ Pohjana vaakasuuntaisten viivojen muodostama reliefimäinen kuvioitus, jossa oikealla

puolella tammenlehväaiheinen tekstikilpi.

◆ Painetun alueen oikeassa reunassa ornamenttinauha.

◆ Vasemmalla K. J. Ståhlbergin muotokuva, jonka takana vasemmalla Walter Runebergin Lex-veistos ja taustana vastapäivään kiertyvä köysimäisten verkkoviivojen muodostama silmukakuviointi.

◆ Muotokuvan oikealla puolella tekstikilvessä ylhäällä setelin arvo kahdella rivillä ja arvomerkin 50 alla pankin nimi, molemmat suomeksi.

◆ Alhaalla keskellä setelimallin vuosiluku 1963.

Takasivu:

◆ Pohjana vaakasuuntaisten viivojen muodostama reliefimäinen kuvioitus, jossa tammenlehväkuvio.

◆ Painetun alueen vasemmassa reunassa aaltoileva viivanauha, jossa toistuvasti pankin nimi suomeksi ja ruotsiksi punaisten viivojen täyttämällä pohjalla sekä aaltoileva kellertävänvihreä ornamenttinauha.

◆ Painetun alueen keskiosassa Suomen leijona vaakunakilpineen, joiden vasemmalla puolella pankin nimi ja setelin arvomerkin 50 kahdella

rivillä suomeksi ja oikealla puolella samat vastaavasti ruotsiksi.

Painomenetelmä: Etusivun muotokuva ja teksti sekä takasivun vaakuna, teksti ja arvomerkin 50 alla pankin nimi, molemmat suomeksi ja ruotsiksi punaisten viivojen täyttämällä pohjalla sekä aaltoileva kellertävänvihreä ornamenttinauha.

Valmistusmäärä: 35 660 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Kesäkuu 1962 – helmikuu 1969

Painoserä: Aluksi 1 000 arkkia, mistä siirryttiin kirjainsarjan B aikana 5 000 arkkiin.

Painoarkin koko: Offsetpainovaiheessa 20 seteliä. Arkki leikattiin kaiverruspainoa varten aluksi kahtia. Kirjainsarjan D aikana myös kaiverruspainossa ryhdyttiin käyttämään 20 setelin arkkia.

Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjoittain: Koska painoserät olivat pieniä ja tietyn kirjainsarjan painaminen jakautui useammalle vuodelle, nimisarjoja muutettiin säännöllisesti kirjainsarjan painamisen aikana. Siten useimmat käytettävissä olleet allekirjoitusparit esiintyvät eri kirjainsarjoissa. Heikki Valvanteen nimikirjoitus esiintyy kirjainsarjassa D sekä ensimmäisenä että toisena allekirjoittajana, koska Valvanne

nimitettiin johtajasta johtokunnan jäseneksi vuonna 1968.

Korvaavat setelit:

Sekä A*- että C*-sarjan seteleissä käytettiin kahta nimisarjaa. Setelipainon tuotantokirjat eivät tältä osin anna täydellistä kuvaa, mikä johtunee siitä, että osa tähtiseteleistä tuhottiin.

Tähtiseteleitä painettiin seuraavasti:

A0000001*-A0010000* 1 000 arkkia (nimisarja XXX, kirjainsarjan A nimisarja)

A0010001*-A0020000* 1 000 arkkia (nimisarja XXX)

A0020001*-A0040000* 2 000 arkkia (nimisarja XXXI, kirjainsarjan B nimisarja)

A0040001*-A0048000* 800 arkkia (nimisarja ei tiedossa)¹⁸

C0000001*-C0010000* 1 000 arkkia (nimisarja XXXII, kirjainsarjan C keskivaiheen nimisarja)

C0010001*-C0020000* 1 000 arkkia (nimisarja XXXII)

C0020001*-C0030000* 1 000 arkkia (nimisarja XXXIII, kirjainsarjan C loppupään nimisarja)

C0030001*-C0040000* 1 000 arkkia (nimisarja XXXIII).

Kirjainsarjat: A,B,C,D.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012: Ks. 50 mk 1977.

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain:

Vuosi	50 mk 1963
1962	A0000001–A6000000
1963	A6000001–A10000000 B0000001–B13100000
1964	B1310001–B4300000
1965	B4300001–B7400000
1966	B7400001–B10000000 C0000001–C17000000
1967	C1700001–C8000000
1968	C8000001–C10000000 D0000001–D33000000
1969	D3300001–D5660000
Yhteensä	35 660 000 kappaletta

50 mk 1963	A.Asplund	Engberg	Törnroth	Luukka	Valvanne	Voutilainen	Helelä
Waris	A,B/ A*	A,B,C/ A*,C*	B,C/ A*,C*	C			
Leinonen	A,B,C/ A*	A,B,C/ A*	B,C,D/ A*,C*	C,D/ C*	C/ C*	C,D/ C*	D
Simonen	A,B,C/ A*	A,B,C/ A*	B,C,D/ C*	C,D/ C*	D	D	D
Karjalainen	A,B,C/ A*	A,B,C/ A*,C*	B,C,D/ A*	C,D/ C*	D	D	D
Rossi	A,B,C/ A*	A,B,C/ A*,C*	B,C,D/ C*	C,D	D	D	D
Koivisto			C,D/ C*	C,D/ C*	C/ C*	C,D/ C*	D
Valvanne						D	D

50 markkaa, tyyppi 1963 Litt. A

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Laskettiin liikkeeseen sen jälkeen, kun setelipaino oli huh-tikuun 14. päivänä vuonna 1969 toimittanut ensimmäisen erän Suomen Pankkiin.

Koko: 142 mm x 69 mm

Paperi: Punaisia ja vihreitä tunnuskuituja sisältävä, väriltään siniharmaa paperi, jonka valmistustapa erosi aikaisemmin käytetystä, mistä syystä painos erotettiin Litt.-merkinnällä.

Vesileima: Jatkuva tähtäkuvio

Väritys:

◆ Etusivun pohja on oikealla puolella oranssinruskea ja muuttuu vähitellen vasemmalle päin mentäessä harmaanvihreäksi; kuva tummanruskea.

◆ Takasivun pohja ruskean- ja kuva harmaanvihreä.

Etusivu:

◆ Pohjana vaakasuuntaisten viivojen muodostama reliefimäinen kuvioitus, jossa oikealla puolella tammenlehväiheininen tekstikilpi.

◆ Painetun alueen oikeassa reunassa ornamenttinauha.

◆ Vasemmalla K. J. Ståhlbergin muotokuva, jonka takana vasemmalla Walter Runebergin

Lex-veistos ja taustana vastapäivään kiertävä köysimäisten verkkoviivojen muodostama silmukkakuviointi.

◆ Muotokuvan oikealla puolella tekstikilvessä ylhäällä setelin arvo kahdella rivillä ja arvomerkin 50 alla pankin nimi, molemmat suomeksi.

◆ Alhaalla keskellä setelimallin vuosiluku 1963.

Takasivu:

◆ Pohjana vaakasuuntaisten viivojen muodostama reliefimäinen kuvioitus, jossa tammenlehväkuvio.

◆ Painetun alueen vasemmassa reunassa aaltoileva viivanauha, jossa toistuvasti pankin nimi suomeksi ja ruotsiksi punaisten viivojen täyttämällä pohjalla sekä aaltoileva kellertävänvihreä ornamenttinauha.

◆ Painetun alueen keskiosassa Suomen leijona vaakunakilpineen, joiden vasemmalla puolella pankin nimi ja setelin arvomerkin kahdella rivillä suomeksi ja oikealla puolella samat vastaavasti ruotsiksi.

Painomenetelmä: Etusivun muotokuva ja tekstit sekä takasivun vaakuna, teksti ja arvo-

50 mk 1963 Litt. A	Törnroth	Luukka	Voutilainen	Helelä
Leinonen	A/ A*	A/ A*	A/ A*	A/ A*
Simonen			A/ A*	A/ A*
Karjalainen				A/ A*
Rossi	A/ A*	A/ A*	A/ A*	A/ A*
Koivisto	A/ A*	A/ A*	A/ A*	A/ A*
Valvanne			A/ A*	A/ A*

merkinnät kaiverruspainolla, pohja offsetpainolla ja numerot kohopainolla.

Valmistusmäärä: 3 340 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Huhtikuu 1969 – toukokuu 1969; Litt. A tyyppin seteli toimitettiin Suomen Pankkiin runsaan 3 viikon aikana.

Painoserä: Yleensä 5 000 arkkia (sarjanumeroiden A3300000–A3330000 välillä 3 000 arkkia ja sarjanumeroiden A3330000–A3340000 välillä 1 000 arkkia).

Painoarkin koko: 20 seteliä (sarjanumeroiden A3200000–A3340000 välillä käytettiin vain nimisarjan XXXIV kymmentä viimeistä allekirjoitusparia)

Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjoittain: Setelissä käytettiin samaa nimisarjaa, joka oli käytössä ilman litteraa painetun setelin kirjainsarjan D loppuvaiheessa. Kolme allekirjoitusparia (Rossi – Törnroth, Leinonen – Luukka

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain:

Vuosi	50 mk 1963 Litt. A
1969	A0000001–A3340000
Yhteensä	3 340 000 kappaletta

ja Karjalainen – Helelä) esiintyivät kahdesti painoarkilla, joten vain 17 allekirjoitusyhdistelmää oli käytössä. Tähtisetelit painettiin samalla nimisarjalla.

Korvaavat setelit:

Tähtiseteleitä painettiin seuraavasti:

A0040001*–A0048000* 400 arkkia (nimisarja XXXIV, kirjainsarjan A nimisarja).

Kirjainsarja: A.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012: Ks. 50 mk 1977.

50 markkaa, tyyppi 1963 Litt. B

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Laskettiin liikkeeseen sen jälkeen, kun setelipaino oli maraskuun 21. päivänä vuonna 1969 toimittanut ensimmäisen erän Suomen Pankkiin.

Koko: 142 mm x 69 mm

Paperi: Punaisia ja vihreitä tunnuskuituja sisältävä, väriltään siniharmaa paperi.

Vesileima: Jatkuva tähkäkuvio, joka aikaisem-

masta poiketen esitettiin ääriiviivoin (ks. esitteen kuva s. 130).

Väritys:

◆ Etusivun pohja on oikealla puolella oranssinruskea ja muuttuu vähitellen vasemmalle päin mentäessä harmaanhreäksi; kuva tummanruskea.

◆ Takasivun pohja ruskean- ja kuva harmaanhreä.

Etusivu:

◆ Pohjana vaakasuuntaisten viivojen muodostama reliefimäinen kuvioitus, jossa oikealla puolella tammenlehväaiheinen tekstikilpi.

◆ Painetun alueen oikeassa reunassa ornamenttinauha, vasemmalla K. J. Ståhlbergin muotokuva, jonka takana vasemmalla Walter Runebergin Lex-veistos ja taustana vastapäivään kiertyvä köysimäisten verkkoviivojen muodostama silmukkakuviointi.

◆ Muotokuvan oikealla puolella tekstikilvessä ylhäällä setelin arvo kahdella rivillä ja arvomerkin 50 alla pankin nimi, molemmat suomeksi.

◆ Alhaalla keskellä setelimallin vuosiluku 1963.

Takasivu:

◆ Pohjana vaakasuuntaisten viivojen muodos-

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain:

Vuosi	50 mk 1963 Litt.B
1969	A3340001–A4730000 ¹⁹ A0000001–A1000000
1970	A1000001–A3340000 A4730001–A8300000
1971	A8300001–A10000000 B0000001–B3000000
1972	B3000001–B9555000
1973	B9555001–B10000000 C0000001–C9300000
1974	C9300001–C10000000 D0000001–D6000000
1975	D6000001–D10000000 E0000001–E2900000
1976	E2900001–E9370000
1977	E9370001–E10000000 F0000001–F9100000
Yhteensä	59 100 000 kappaletta

tama reliefimäinen kuvioitus, jossa tammenlehväkuvio.

◆ Painetun alueen vasemmassa reunassa aaltoileva viivanauha, jossa toistuvasti pankin nimi

suomeksi ja ruotsiksi punaisten viivojen täyttämällä pohjalla sekä aaltoileva kellertävänvihreä ornamenttinauha.

◆ Painetun alueen keskiosassa Suomen leijona vaakunakilpineen, joiden vasemmalla puolella pankin nimi ja setelin arvomerkinä kahdella rivillä suomeksi ja oikealla puolella samat vastaavasti ruotsiksi.

Painomenetelmä: Etusivun muotokuva ja tekstit sekä takasivun vaakuna, teksti ja arvo-merkinnät kaiverruspainolla, pohja offsetpainolla ja numerot kohopainolla.

Valmistusmäärä: 59 100 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Marraskuu 1969 – syyskuu 1977

Painoserä: Yleensä 5 000 arkkia

50 mk 1963 Litt.B	Törnroth	Luokka	Voutilainen	Helelä	Aranko	Tammivuori
Leinonen		A/ A*	A/ A*	A/ A*	A/ A*	
Simonen	A,B,C,D/ A*,B*,C*,D*	A,B,C,D/ A*,B*,C*	D,F/ F*		A,B,C,D,E/ A*,B*,C*,D*,E*	E
Karjalainen	A,B,D,E/ A*,B*,D*	E,F/ E*,F*	B,D,F/ B*,D*,F*	A,B,C/ A*,B*,C*	A,B,D/ A*,B*,D*	B,C,D/ C*
Rossi			A/ A*	A/ A*	A/ A*	
Koivisto	A,B,C,D/ A*,B*,C*,D*	A,B,C,D,F/ A*,B*,C*,F*	A,B,C,D,E/ A*,B*,C*,D*	A,B,C/ A*,B*,C*	B,D,E/ B*,D*	B,D,E/ B*,D*
Valvanne	A,B,C,D/ A*,B*,C*,D*	A,B,D/ A*,B*,D*	A,B,C,D/ A*,B*,C*,D*			B,C/ C*
Lassila			B,C/ A*,B*,C*	B,C/ A*,B*,C*	B,C/ A*,B*,C*	B/ B*
Hetemäki	B,D,E/ B*,D*	B,C,D,E/ B*,C*,D*	B,C,D,E,F/ B*,C*,D*,E*,F*	B,C,D/ B*,C*,D*	B,C,D/ C*	B,D/ B*,D*
Uusivirta		E/ E*	C,D,F/ F*	C,D/ D*	C,D/ D*	
Kullberg	D	D,E/ E*	F/ F*		E/ E*	E
Alenius			F			

	Puntila	Lindblom	Ignatius	Helenius	Koivikko	Mäkinen	Nars
Simonen	E/ E*	E,F/ E*,F*		E,F/ E*,F*		F/ F*	
Karjalainen	D,F/ F*	E/ E*	E		E/ E*	E/ E*	F/ F*
Koivisto	E,F/ F*	D,F/ F*			F/ F*		
Hetemäki	E/ E*	D,F/ F*		E/ E*	F/ F*	E/ E*	F/ F*
Uusivirta	E/ E*	E/ E*		F/ F*	F/ F*	E/ E*	
Kullberg	E,F/ E*,F*	F/ F*		E/ E*	F/ F*		F/ F*
Alenius		F		F		F	

Painoarkin koko: 20 seteliä, paitsi kirjainsarjassa F, jonka aikana siirryttiin 24 setelin arkiin.

Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjoittain: Koska painoserät olivat pieniä, monen kirjainsarjan painaminen jatkui usean vuoden ajan. Sen vuoksi nimisarjoja muutettiin kirjainsarjojen sisällä, mikä lisäsi allekirjoitusparien käyttöä tietyn kirjainsarjan aikana.

Korvaavat setelit:

Korvaavia seteleitä painettiin seuraavasti:

A0048001*–A0058000* 500 arkkia (nimisarja XXXVa, kirjainsarjan A alkupään nimisarja)

A0058001*–A0068000* 500 arkkia (nimisarja XXXVa)

B0068001*–B0078000* 500 arkkia (nimisarja XXXVIa, kirjainsarjan B alkupään nimisarja)

B0078001*–B0098000* 1 000 arkkia (nimisarja XXXVc, kirjainsarjan B keskivaiheen

nimisarja)

C0098001*–C0118000 * 1 000 arkkia (nimisarja XXXVII, C-sarjasta lähtien tähtisetelisarjoissa käytettiin saman ilman tähteä painetun sarjan allekirjoituspareja)

D0118001*–D0158000* 2 000 arkkia (nimisarja XXXVIc)

E0158001*–E0178000* 1 000 arkkia (nimisarja XXXVIII, arkit tuhottiin osin ja painettiin uudelleen 200 arkkia, setelinumerot **E0158301*–E0162300***)

F0162301*–F0210300 2 000 arkkia (nimisarja XXXIX, koska osa kirjainsarjan E tähtisetelisteistä tuhottiin, kirjainsarja F* alkaa siitä, mihin uudelleen painettu E*-sarja päättyi).

Kirjainsarjat: A,B,C,D,E,F.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012: Ks. 50 mk 1977.

50 markkaa, tyyppi 1977

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Maaliskuun 7. päivä 1978

Koko: 142 mm x 69 mm

Paperi: Punaisia ja vihreitä tunnuskuituja sisältävä, väriltään punertavaan vivahtava paperi, jonka keskiosassa pystysuorassa kulkeva varmuuslanka.

Vesileima: K. J. Ståhlbergin muotokuva

Väritys:

◆ Etusivun pohja on vasemmalla vihertävänruskea ja muuttuu oikealle päin mentäessä vihertävänoranssiksi ja edelleen ruskeanharmaaksi; kuvan väri ruskea.

◆ Takasivun pohja on oikeassa laidassa ruskea ja muuttuu vähitellen vasemmalle päin vihertä-

vänoranssiksi ja edelleen oranssin- ja punaruskeaksi; aaltomaisella rajauksella varsinaisesta pohjasta erottuva reunakaista harmaanpunertava ja vaakuna ruskea.

Etusivu:

◆ Painetun alueen oikeassa laidassa viivapiirroksen muodostama kapea ornamenttinauha.

◆ Vasemmalla K. J. Ståhlbergin muotokuva, jonka vasemmalla puolella epäsymmetrisiä viivakuviota ja oikealla silmukkaviivakuviokentässä eduskuntatalon julkisivun pilaristoa.

◆ Muotokuvan oikealla puolella ylimpänä setelin arvo kahdella rivillä ja arvomerkinän 50 alla pankin nimi, kaikki suomeksi.

◆ Alhaalla keskellä setelimallin vuosiluku 1977.

Takasivu:

- ◆ Pohjan peittona silmukkaviivakuviointi.
- ◆ Kuvana Suomen vaakuna, jonka taustalla suurikokoinen rosetti.
- ◆ Setelin vasemmassa reunassa eduskuntatalon pilari, joka kannattaa setelin yläreunaan jäävää viivaornamenttipalkkia.
- ◆ Vaakunan vasemmalla puolella pankin nimi ja setelin arvomerkinä kahdella rivillä suomeksi ja oikealla puolella samat vastaavasti ruotsiksi.

Painomenetelmä: Etusivun muotokuva, tekstit ja arvomerkinä kaiverruspainolla, pohja offsetpainolla ja numerot kohopainolla.

Valmistusmäärä: 111 248 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Lokakuu 1977 – huhtikuu 1984

Painoserä: Aluksi 5 000 arkkiä, mistä vuonna 1981 kirjainsarjan H aikana siirryttiin käyttämään pääasiassa 20 000 arkin painoseriä.

Painoarkin koko: 24 seteliä

Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjoittain:

Setelin painamisen aikana käytettiin vuorotellen neljää nimisarjaa. Ne vaihdettiin kerran seuraavasti: ensimmäistä nimisarjaa käytettiin kirjainsarjoissa A ja E, toista sarjoissa B ja F,

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain:

Vuosi	50 markkaa 1977
1977	A0000001–A7680000
1978	A7680001–A10000000 B0000001–B10000000 C0000001–C3000000
1979	C3000001–C10000000 D0000001–D10000000 E0000001–E10000000 F0000001–F10000000 G0000001–G10000000 H0000001–H8760000
1980	
1981	H8760001–H10000000 (I0000001–I0240000) J0000001–J10000000 K0000001–K3480000
1982	
1983	
1984	K3480001–K10000000 L0000001–L10000000 M0000001–M1248000
Yhteensä	111 248 000 kappaletta

kolmatta sarjoissa C ja G ja neljättä sarjoissa D ja H. Kirjainsarjan H painamisen aikana nimisarjat vaihdettiin ja uusia nimisarjoja käytettiin

50 mk 1977	Luokka	Voutilainen	Puntila	Lindblom	Helenius
Karjalainen	C,D,G,H/ G*,I	B	B,D,F,H,K/ I	A,C,E,G,H,J/ A*,G*,I	A,B,E,F,K/ A*
Koivisto	B,D,F,H/ I	A,C/ A*	C,D,G,H,J/ G*,I	B,D,F,H,K/ I	B,C,F,G,H,J/ G*,I
Hetemäki	A,B/ A*	C	A,C/ A*	B	B,C
Uusivirta	B,C,F,G/ G*	B	A,C,E,G,K,M/ A*,G*	A,C,E,G,H,J/ A*,G*,I	B,D,F,H,K,M/ I
Kullberg	B,C,F,G/ G*	B	C,D,G,H,K,M/ G*,I	A,D,E,H,J/ A*,I	A,C,E,G,K,M/ A*,G*
Alenius	A,B,E,F/ A*	B	A,C,E,G,H,J,L/ A*,G*,I	C,D,G,H,K/ G*,I	C,D,G,H,J,L/ G*,I
Holkeri	E,F		C,E,G,H,J,L/ G*,I	D,F,H,K/ I	C,F,G,H,J,L/ G*,I
Lindblom			K,M		K,M
Ollila			L		L

	Koivikko	Mäkinen	Nars	Lehtinen	Hämäläinen	Vanhala
Karjalainen	A,C,E,G,H,J/ A*,G*,I	B,C,F,G,H,J/ G*,I	A,D,E,H,J/ A*,I	D,F,H,K/ I		
Koivisto	A,D,E,H,K/ A*,I	A,B,E,F,K/ A*	A,C,E,G,K/ A*,G*	C,E,G,H,J/ G*,I		
Hetemäki	A/ A*	A,C/ A*	B			
Uusivirta	B,D,F,H,J,L/ I	A,C,E,G,H,J,M/ A*,G*,I	A,B,E,F,H,J/ A*,I	D,F,H,K,M/ I	L	L
Kullberg	A,D,E,H,J,L/ A*,I	A,B,E,F,H,J,M/ A*,I	C,D,G,H,J/ G*,I	D,F,H,K,M/ I	L	L
Alenius	A,B,E,F,K,M/ A*	A,D,E,H,K,L/ A*,I	B,C,F,G,K/ G*	D,F,H,J,L/ I	K,M	M
Holkeri	D,E,H,K,M/ I	C,E,G,K,L/ G*	D,F,H,K/ I	C,D,G,H,J,L/ G*,I	K,M	M
Lindblom	L	M		K,M	L	L
Ollila	K,M	K,L	K	L	K,M	M

seuraavasti: ensimmäistä kirjainsarjoissa H ja J, toista sarjassa K, kolmatta sarjassa L ja neljättä sarjassa M.

Yleensä käytettiin samoja allekirjoituspareja koko kirjainsarjan ajan paitsi kirjainsarjan H aikana, jolloin nimisarjoja vaihdettiin. Lisäksi kirjainsarjan K aikana Lindblom korvasi Karjalaisen ja Ollila Koiviston ensimmäisenä allekirjoittajana ja Hämäläinen Lindblomin toisena allekirjoittajana. Lindblom esiintyy siten kirjainsarjan K aikana sekä ensimmäisenä

että 2. allekirjoittajana, kun hänet nimitettiin johtajasta johtokunnan jäseneksi.

Korvaavat setelit:

A*-sarjan setelit painettiin A-sarjan ja G*-sarjan setelit G-sarjan allekirjoituspareilla. Niiden lisäksi käytettiin kirjainsarjaa I korvaavana setelinä, ja sitä valmistettiin kaksi erää H-sarjan alku- ja loppupään nimisarjoja käyttäen. Korvaavia seteleitä painettiin seuraavasti: A0000001*–A0096000* 4 000 arkkiä (nimisarja XLIXa, kirjainsarjan A nimisarja)

G0096001*–G0216000* 5 000 arkkia (nimisarja L, kirjainsarjan G nimisarja)
I0000001–I0120000 5 000 arkkia (nimisarja LI, kirjainsarjan H alkupään nimisarja)
I0120001–I0240000 5 000 arkkia (nimisarja

XXIXb, kirjainsarjan H loppupään nimisarja).²⁰
Kirjainsarjat: A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M.
Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012 (50 mk 1963 ja 1977 yhteensä):
 507 101 kappaletta.

100 markkaa, tyyppi 1963

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Tammikuun 1. päivä 1963

Koko: 142 mm x 69 mm

Paperi: Sinisiä ja vihreitä tunnuskuituja sisältävä, väriltään siniharmaa paperi.

Vesileima: Jatkuva tähkäkuvio

Väritys:

- ◆ Etusivun pohja on oikealla violetinsininen ja muuttuu vähitellen vasemmalle päin mentäessä violetinpunertavaksi; muotokuvan väri musta.
- ◆ Takasivun pohjan värisävy sinivioletti ja kuvan punaruskeanvioletti.

Etusivu:

- ◆ Pohjana vaakasuuntaisten viivojen muodostama reliefimäinen kuvioitus, jossa oikealla puolella puuaiheinen tekstikilpi.

- ◆ Painetun alueen oikeassa reunassa aaltoileva tähkäkuvio ja sen keskeltä kiertyvä nauha, jossa toistuvasti pankin nimi suomeksi.

- ◆ Vasemmalla J. V. Snellmanin muotokuva, jonka taustana vastapäivään kiertyvä silmukakuviointi.

- ◆ Muotokuvan oikealla puolella ylhäällä setelin arvo ja arvomerkinän 100 alla pankin nimi, molemmat suomeksi.

- ◆ Alhaalla keskellä setelimallin vuosiluku 1963.

Takasivu:

- ◆ Pohjana vaakasuuntaisten viivojen muodostama reliefimäinen kuvioitus, jossa vasemmalla puolella miestä ja oikealla puolella naista ja lasta esittävä reliefikuvio.

100 mk 1963	A. Aspelund	Engberg	Törnroth	Luukka	Valvanne	Voutilainen	Helelä
Waris	A,B/ A*	A,B,C/ A*	B,C/ A*	C			
Leinonen	A,B/ A*	A,B,C/ A*	B,C,D/ A*	C/ A*	C	C,D	C,D
Simonen	A,B/ A*	A,B,C/ A*	B,C,D/ A*	C,D/ A*			
Karjalainen	A,B/ A*	A,B,C/ A*	B,C,D/ A*	C,D/ A*		C,D	
Rossi	A,B/ A*	A,B,C/ A*	B,C/ A*	C,D		C,D	C,D
Koivisto			C,D	C,D	C	C,D	C,D
Valvanne			C,D	C,D		C,D	C,D

- ◆ Painetun alueen vasemmassa reunassa aaltoilevat teksti- ja kierteisnauhat sekä vaakunaruusut; tekstinauhassa toistuvasti pankin nimi suomeksi ja ruotsiksi.
- ◆ Painetun alueen keskiosassa Suomen leijona vaakunakilpineen, joiden vasemmalla puolella allekkain pankin nimi ja setelin arvomerkinä suomeksi ja oikealla puolella samat vastaavasti ruotsiksi.

Painomenetelmä: Etusivun muotokuva ja tekstit sekä takasivun vaakuna, tekstit ja arvomerkinät kaiverruspainolla, pohja offsetpainolla ja numerot kohopainolla.

Valmistusmäärä: 32 500 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Syyskuu 1962 – tammikuu 1969

Painoserä: Aluksi 1 000 arkkia, mistä kirjainsarjan B aikana siirryttiin 5 000 arkkiin.

Painoarkin koko: Offsetpainovaiheessa 20 seteliä. Arkki leikattiin kaiverruspainoa varten aluksi kahtia. Kirjainsarjan C aikana myös kaiverruspainossa ryhdyttiin käyttämään 20 setelin arkkia.
Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjoittain: Koska painoserät olivat pieniä ja tietyn

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain:

Vuosi	100 mk 1963
1962	A0000001–A3700000
1963	A3700001–A8810000
1964	A8810001–A10000000 B0000001–B2290000
1965	B2290001–B5700000
1966	B5700001–B10000000 C0000001–C2000000
1967	C2000001–C5000000
1968	C5000001–C10000000 D0000001–D0700000
1969	D0700001–D2500000
Yhteensä	32 500 000 kappaletta

kirjainsarjan painaminen jakautui useammalle vuodelle, nimisarjoja muutettiin säännöllisesti kirjainsarjan painamisen aikana. Siten useimmat käytettävissä olleet allekirjoitusparit esiintyvät eri kirjainsarjoissa. Valvanne vaihtui toisesta

ensimmäiseksi allekirjoittajaksi kirjainsarjan C aikana. C-sarjan loppuvaiheen nimisarjaa käytettiin koko kirjainsarjan D ajan.

Korvaavat setelit:

A*-sarjassa käytettiin A-sarjan, B-sarjan loppupään ja C-sarjan alkupään nimisarjoja. Tämä selittää Törnrothin ja Luukan allekirjoitusten esiintymisen A*-sarjassa, vaikka ne eivät esiinny kirjainsarjassa A. Tähtiseteleitä painettiin seuraavasti:

A0000001*–A0010000* 1 000 arkkia (nimisarja XL, kirjainsarjan A nimisarja)

A0010001*–A0020000* 1 000 arkkia (nimisarja XL)

A0020001*–A0040000* 2 000 arkkia (nimisarja XLI, kirjainsarjan B loppupään nimisarja)

A0040001*–A0060000* 2 000 arkkia (nimisarja XLI, vain 84 arkkia alusta käytettiin, muut 916 tuhottiin)

A0040085*–A0060000* 916 arkkia (nimisarja XXXII, kirjainsarjan C alkupään nimisarja).

Kirjainsarjat: A,B,C,D.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012: Ks. 100 mk 1976.

100 markkaa, tyyppi 1963 Litt. A.

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Laskettiin liikkeeseen sen jälkeen, kun setelipaino oli elokuun 5. päivänä vuonna 1969 toimittanut ensimmäisen erän Suomen Pankkiin.

Koko: 142 mm x 69 mm

Paperi: Sinisiä ja vihreitä tunnuskuituja sisältävä, väriltään siniharmaa paperi.

Vesileima: Jatkuva tähkäkuvio, joka aikaisemmasta poiketen esitetty ääriivoin (ks. esitteen kuva sivulla 130).

Väritys:

- ◆ Etusivun pohja on oikealla puolella violetinsininen ja muuttuu vähitellen vasemmalle päin mentäessä violetinpunertavaksi; muotokuvan väri musta.
- ◆ Takasivun pohjan värisävy sinivioletti ja kuvan punaruskeanvioletti.

Etusivu:

- ◆ Pohjana vaakasuuntaisten viivojen muodostama reliefimäinen kuvioitus, jossa oikealla puolella puuaiheinen tekstikilpi.

100 mk 1963 Litt. A	Törnroth	Luukka	Voutilainen	Helelä	Aranko	Tammivuori
Leinonen		A/ A*	A/ A*	A/ A*	A/ A*	
Simonen	A,B,C,D,E,F/ A*,B*,C*,D*,E*	A,B,D,F,G/ A*,B*,D*,G*	E,F,G/ E*,G*		A,B,C,D,E,G/ A*,B*,C*,D*,G*	B,E,F/ E*
Karjalainen	A,B,C,D,E,F/ A*,B*,C*,D*	E,F,H/ E*	B,C,G/ C*,G*	A,B,D,E/ A*,B*,D*	A,B,C,D,E,F/ A*,B*,C*,D*,E*	E,F/ E*
Rossi			A/ A*	A/ A*	A/ A*	
Koivisto	A,B,C,D,E,F/ A*,B*,C*,D*	A,B,D,E,F,G/ A*,B*,D*,E*,G*	A,B,C,E,F,H/ A*,C*,E*	A,B,D,E/ A*,B*,D*	B,C,F/ C*	B,C,D,E/ B*,C*,D*
Valvanne	A,B,C,D/ A*,B*,C*,D*	A,B,C,D,E/ A*,B*,C*,D*	A,B,C,D,E/ A*,B*,C*,D*			B,E
Lassila			A,B,D/ A*,B*,D*	A,B,C/ A*,C*	A,B,C,D/ A*,B*,C*,D*	B,D/ B*,D*
Hetemäki	B,C/ C*	B,C,D,E,F,G/ B*,C*,D*,G*	B,C,D,E,F,H/ B*,C*,D*,E*	B,C,D,E/ B*,C*,D*	B,E,F,G/ E*,G*	B,C,D/ B*,C*,D*
Uusivirta	F	G,H/ G*	D,E,G/ D*,E*,G*	E	D,E,F,G/ D*,G*	D/ D*
Kullberg	F	G,H/ G*	E,F,G/ E*,G*		F	E/ E*

	Puntila	Lindblom	Ignatius	Helenius	Koivikko	Mäkinen	Nars
Simonen		E/ E*			G/ G*		
Karjalainen	E,G/ E*,G*	H		G/ G*	H	G,H/ G*	
Koivisto	E,H/ E*	E,G/ E*,G*	F	G,H/ G*		G/ G*	H
Hetemäki	E,F,H/ E*	E,G/ E*,G*	F	G,H/ G*		H	
Uusivirta	E,F,H/ E*	F,H		G/ G*	G/ G*	H	
Kullberg	E,H/ E*	E,F/ E*		H		G/ G*	H
Alenius	H	H		H			H

- ◆ Painetun alueen oikeassa reunassa aaltoileva tähkäkuvio ja sen keskeltä kiertyvä nauha, jossa toistuvasti pankin nimi suomeksi.
- ◆ Vasemmalla J. V. Snellmanin muotokuva, jonka taustana vastapäivään kiertyvä silmukkuviointi.
- ◆ Muotokuvan oikealla puolella ylhäällä se-

- telin arvo ja arvomerkinän 100 alla pankin nimi, molemmat suomeksi.
- ◆ Alhaalla keskellä setelimallin vuosiluku 1963.
- Takasivu:**
- ◆ Pohjana vaakasuuntaisten viivojen muodostama reliefimäinen kuvioitus, jossa vasemmalla

puolella miestä ja oikealla puolella naista ja lasta esittävä reliefikuvio.

◆ Painetun alueen vasemmassa reunassa aaltoilevat teksti- ja kierteinahat sekä vaakunaruusut, tekstinauhassa toistuvasti pankin nimi suomeksi ja ruotsiksi.

◆ Painetun alueen keskiosassa Suomen leijona vaakunakilpineen, joiden vasemmalla puolella allekkain pankin nimi ja setelin arvomerkinä suomeksi ja oikealla puolella samat vastaavasti ruotsiksi.

Painomenetelmä: Etusivun muotokuva ja tekstit sekä takasivun vaakuna, tekstit ja arvomerkinät kaiverruspainolla, pohja offsetpainolla ja numerot kohopainolla.

Valmistusmäärä: 75 520 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Elokuu 1969 – marraskuu 1977

Painoserä: 5 000 arkkia

Painoarkin koko: Aluksi 20 seteliä, mistä kirjainsarjan E aikana siirryttiin 24 setelin arkkiiin, mikä oli käytössä setelityypin painamisen loppuun asti.

Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjoittain: Koska painoserät olivat pieniä, nimisarjoja vaihdettiin säännöllisesti kirjainsarjan sisällä. Siten useimmat käytettävissä olleista allekirjoituspareista esiintyivät kussakin kirjainsarjassa.

Korvaavat setelit:

Kaikissa tähtisetelisarjoissa käytettiin saman, ilman tähteä painetun sarjan nimisarjaa, joskin A*- ja D*-sarjaa painettiin A- ja vastaavasti D-sarjan sekä alku- että loppupään nimisarjoja käyttäen. Korvaavia seteleitä painettiin seuraavasti:

A0060001*–A0070000* 500 arkkia (nimisarja XLII sarja, kirjainsarjan A alkupään nimisarja)

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain:

Vuosi	100 mk 1963 Litt. A
1969	A0000001–A5000000
1970	A5000001–A9300000
1971	A9300001–A10000000 B0000001–B5900000
1972	B5900001–B10000000 C0000001–C5200000
1973	C5200001–C10000000 D0000001–D5800000
1974	D5800001–D10000000 E0000001–E5400000
1975	E5400001–E10000000 F0000001–F7320000
1976	F7320001–F10000000 G0000001–G7800000
1977	G7800001–G10000000 H0000001–H5520000
Yhteensä	75 520 000 kappaletta

A0070001*–A0080000* 500 arkkia (nimisarja XLIII, kirjainsarjan A loppupään nimisarja)

A0080001*–A0086000* 300 arkkia (nimisarja XLIII, pääosa tuhottiin)

B0086001*–B0106000* 1 000 arkkia (nimisarja XXXVc)

C0106001*–C0126000* 1 000 arkkia (nimisarja XXXVIb)

D0126001*–D0146000* 1 000 arkkia (nimisarja XXXVc, kirjainsarjan D alkupään nimisarja)

D0146001*–D0206000* 3 000 arkkia (nimisarja XXXVd, kirjainsarjan D loppupään nimisarja (Uusivirran nimikirjoitus korvasi Lassilan) (pääosa arkeista tuhottiin).

E0206001*–E0254000* 2 000 arkkia (nimisarja XLIV)

E0254001*–E0302000* 2 000 arkkia (nimisarja XLIV)

G0301001*–G0325000* 1 000 arkkia (nimisarja XLVb, G-tähtisarja alkoi epäsäännönmukaisesti kirjainsarjan E ”sisältä” ilmeisesti sen

takia, että merkittävä osa E*-sarjan loppupäästä tuhottiin)

G0325001*–G0349000* 1 000 arkkia (nimisarja XLVb).

Kirjainsarjat: A,B,C,D,E,F,G,H.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012: Ks. 100 mk 1976.

100 markkaa, tyyppi 1976

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Toukokuun 12. päivä 1976 eli J. V. Snellmanin päivänä (170 vuotta Snellmanin syntymästä).

Koko: 142 mm x 69 mm

Paperi: Sinisiä ja vihreitä tunnuskuituja sisältävä, väriltään siniharmaa paperi, jonka keskiosassa pystysuorassa kulkeva varmuuslanka.

Vesileima: J. V. Snellmanin muotokuva

Väritys:

◆ Etusivun pohjan väri oikealla puolella violetinsininen ja muuttuu vähitellen vasemmalle päin mentäessä violetinpunertavaksi; muotokuvan väri tummanruskea.

◆ Takasivun pohjan väritys vasemmassa reunassa sinivioletti ja muuttuu vähitellen puna-

violetiksi ja jälleen sinivioletiksi; vaakunan kilpi punainen ja muut osat ruskeat.

Etusivu:

◆ Pohjan peittona silmukkaviivakuviointi.

◆ Painetun alueen oikeassa reunassa pystysuorassa nauhamainen ja setelin keskiosassa ovaa-
linmuotoinen silmukkaviivakuvio.

◆ Vasemmalla J. V. Snellmanin muotokuva, jonka molemmin puolin tyylytellyt kasviaiheiset koristekuviot.

◆ Muotokuvan oikealla puolella ylhäällä setelin arvo ja arvomerkinän 100 alla pankin nimi, molemmat suomeksi.

◆ Alhaalla keskellä setelimallin vuosiluku 1976.

Takasivu:

- ◆ Pohjan peittona silmukkaviivakuviointi sekä reliefimäinen kuviointi, jossa vasemmalla puolella miestä ja oikealla puolella naista ja lasta esittävä reliefi.
- ◆ Kuvioinnin vasemmassa reunassa pystysuorassa nauhamainen jatkuva silmukkaviivakuviointi.
- ◆ Painetun alueen keskiosassa Suomen vaakunaleijona ruusukkeineen, joiden vasemmalla puolella allekkain pankin nimi ja setelin arvomerkitä suomeksi ja oikealla puolella samat vastaavasti ruotsiksi.

Painomenetelmä: Etusivun muotokuva, tekstit ja arvomerkit kaiverruspainolla, pohja offsetpainolla ja numerot kohopainolla.

Valmistusmäärä: 145 600 000

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Toukokuu 1976 – toukokuu 1984.

Painoserä: Aluksi 5 000 arkkia, mistä vuonna 1980 siirryttiin käyttämään pääasiassa 20 000 arkin painoseriä.

Painoarkin koko: 24 seteliä kirjainsarjoissa A–J (paitsi kirjainsarjassa I, joka on käsitelty alla korvaavien seteleiden yhteydessä). Kirjainsarjan J aikana siirryttiin 28 setelin arkkiin, joka oli käytössä sen jälkeen.

Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjoittain: Painamisen aikana käytettiin vuorotellen neljää nimisarjaa. Ne vaihdettiin kerran seuraavasti: ensimmäistä nimisarjaa käytettiin kirjainsarjassa A, toista sarjassa B, kolmatta sarjassa C ja neljättä sarjassa D. Kirjainsarjan D painamisen jälkeen nimisarjoja vaihdettiin ja uusia nimisarjoja käytettiin seuraavasti: ensimmäistä kirjainsarjoissa E, J ja N, toista sarjoissa G, K ja O, kolmatta sarjoissa F, L ja P ja neljättä sarjoissa H ja M.

Yleensä nimisarjoissa oli käytössä 3–6 allekirjoitusparia kahdesti samalla 24/28 setelin arkilla. Nimisarjaa ei muutettu kirjainsarjan sisällä paitsi, että kirjainsarjan A aikana Alenius korvasi Simosen ensimmäisenä allekirjoittajana ja Nars Arangon toisena allekirjoittajana ja kirjainsarjan M aikana Ollila korvasi Karjalaisen ensimmäisenä allekirjoittajana ja Vanhala Narsin toise-

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain:

Vuosi	100 markkaa 1976
1976	A0000001–A1440000
1977	A1440001–A2880000
1978	A2880001–A10000000 B0000001–B10000000 C0000001–C1920000
1979	C1920001–C10000000 D0000001–D10000000
1980	E0000001–E10000000 G0000001–G10000000 F0000001–F10000000 H0000001–H1440000
1981	H1440001–H10000000 (I0000001–I0808000) J0000001–J10000000 K0000001–K4935500
1982	K4935501–K10000000 L0000001–L10000000 M0000001–M5180000
1983	M5180001–M8802500
1984	M8802501–M10000000 N0000001–N10000000 O0000001–O10000000 P0000001–P5600000
Yhteensä	145 600 000 kappaletta

100 mk 1976	Luokka	Voutilainen	Aranko	Puntila	Lindblom	Helenius
Simonen	A/ A*	A/ A*	A/ A*			
Karjalainen	B,C	A/ A*		A,C,E,F,J,L,M/ A*, J*,I	B,D,G,H,K/ D*,I	A,D,E,F,J,L,M/ A*,D*,J*,I
Koivisto	A,C/ A*	B		B,C,G,H,K	A,C,E,F,J,L/ A*,J*,I	A,B,G,H,K/ A*
Hetemäki	A/ A*	B	A/ A*	B	A/ A*	A,B/ A*
Uusivirta	A,B/ A*	A/ A*	A/ A*	B,D,E,F,J,L,N,P/ D*,J*,N*,P*,I	B,D,G,H,K/ D*,I	A,C,E,F,J,L,N,P/ A*,J*,N*,P*,I
Kullberg	A,B/ A*	A/ A*		B,C,E,F,J,L,N,P/ J*.N*.P*.I	C,D,G,H,K/ D*.I	B,D,E,F,J,K,L,N,O,P/ D*.J*.N*.P*.I
Alenius	A,D/ A*,D*,I	A/ A*		B,D,G,H,K,M,O/ D*,I	B,C,E,F,J,L/ J*,I	B,C,G,H,K,M,O
Holkeri	D/ D*,I			D,G,H,K,M,O/ D*,I	C,E,F,J,L/ J*,I	G,H,K,L,M,O,P/ P*,I
Lindblom				N,P/ N*,P*,I		N,P/ N*,P*,I
Ollila				M,O		M,O

	Koivikko	Mäkinen	Nars	Lehtinen	Hämäläinen	Vanhala
Simonen	A/ A*					
Karjalainen	B,D,G,H,K/ D*,I	A,B,F,H,L/ A*	C,D,G,H,J,K,M/ D*,J*,N*,I	C,E,F,J,L,M/ J*,I		
Koivisto	C,D,E,F,J,L/ D*,J*,I	A,D,E,G,J,K/ A*,D*,J*,I	B,D,E,F,J,L/ D*,J*,I	D,G,H,K/ D*,I		
Hetemäki		B	A/ A*			
Uusivirta	A,C,G,H,K,M,O/ A*	B,D,F,H,L,M,P/ D*,P*,I	A,D,G,H,K,M/ A*,D*,I	C,E,F,J,K,L,N,O,P/ J*,N*,P*,I	M,O	M,O
Kullberg	C,D,G,H,K,M,O/ D*,I	A,D,F,H,L,M,P/ A*,D*,P*,I	B,C,G,H,K,M	C,E,F,J,L,N,P/ J*,N*,P*,I	M,O	M,O
Alenius	A,D,E,F,J,L,N,P/ A*,D*,J*,N*,P*,I	C,D,E,G,J,K,M,N,O/ D*,J*,N*,I	A,B,E,F,J,L/ A*,J*,I	C,G,H,K,M,O	N,P/ N*,P*,I	N,P/ N*,P*,I
Holkeri	C,D,E,F,J,L,N,P/ D*,J*,N*,P*,I	D,E,G,J,K,N,O/ D*,J*,N*,I	C,E,F,J,L/ J*,I	C,G,H,K,M,O	M,N,P/ N*,P*,I	N,P/ N*,P*,I
Lindblom	M,N,O	M,P/ P*,I	M	N,P/ N*,P*,I	M,N,O	M,N,O/ N*,I
Ollila	N,O,P/ N*,P*,I	N,O/ N*,I		M,O	N,P/ N*,P*,I	M,N,P/ N*,P*,I

na allekirjoittajana. Lindblomin nimikirjoitus vaihtui kirjainsarjojen L ja M välillä ensimmäisestä toiseksi allekirjoitukseksi, kun Lindblom nimitettiin johtajasta johtokunnan jäseneksi.

Korvaavat setelit:

A*-sarjan seteleissä käytettiin A-sarjan nimisarjaa kahdessa painoerässä, joista jälkimmäisessä Alenius korvasi Simosen ja Nars Arangon allekirjoittajana.

D*-sarjasta alkaen käytettiin saman, ilman tähteä painetun sarjan nimisarjaa lukuun ottamatta korvaavaa I-sarjaa, joka painettiin useassa erässä käyttäen kirjainsarjojen D, E sekä J-sarjan alkua loppupäähän ja N- ja P-sarjan nimisarjoja.

Korvaavia seteleitä painettiin seuraavasti:

A0000001*-A0024000* 1 000 arkkia (nimisarja XLVb, kirjainsarjan A nimisarja)

A0024001*-A0072000* 2 000 arkkia (nimisarja XLVc, Alenius korvasi Simosen ja Nars Arangon nimikirjoituksen)

D0072001*-D0096000* 1 000 arkkia (nimisarja XLIXc, Lehtinen korvasi Voutilaisen nimikirjoituksen)

D0096001*-D0216000* 5 000 arkkia (nimisarja XLIXc)

J0216001*-J0356000* 5 000 arkkia (nimisarja XXVIIIb, J-sarjasta alkaen myös tähtisarjojen painoarkeissa oli 28 seteliä)

N0356001*-N0496000* 5 000 arkkia (nimisarja XLVIb)

P0496001*-P0776000* 10 000 arkkia (nimisarja LII)

I0000001-I0120000 5 000 arkkia (nimisarja XLIXc)

I0120001-I0240000 5 000 arkkia (nimisarja XXVIIIa, kirjainsarjan E nimisarja)

I0240001-I0360000 5 000 arkkia (nimisarja XXVIIIa, kirjainsarjan J alkupään nimisarja)

I0360001-I0500000 5 000 arkkia (nimisarja XXVIIIb, kirjainsarjan J loppupäähän nimisarja)

I0500001-I0780000 10 000 arkkia (nimisarja XLVIb, kirjainsarjan N nimisarja)

I0780001-I0808000 1 000 arkkia (nimisarja LII, kirjainsarjan P nimisarja).

Kirjainsarjat: A,B,C,D,E,F,G,H,I,J,K,L,M,N,O,P.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012 (100 mk 1963 ja 1976 yhteensä): 624 558 kappaletta.

500 markka, tyyppi 1975

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Syyskuun 3. päivä 1975, presidentti Urho Kekkosen 75-vuotispäivänä.

Koko: 142 mm x 69 mm

Paperi: Sinisiä ja punaisia tunnuskuituja sisältävä, väriltään harmaa paperi, jonka keskiosassa pystysuorassa kulkeva varmuuslanka.

Vesileima: Urho Kekkosen muotokuva

Väritys:

◆ Etusivu muuttuu vasemman reunakaistan sinisestä vähitellen oikealle mentäessä ruskeh-tavan, sinertävän, vihertävän ja oranssinruskean alueen jälkeen sinertäväksi.

◆ Takasivu muuttuu vasemman reunan sinipuna- naisesta vähitellen punaiseksi, edelleen kellan- vihreäksi ja sinipunaiseksi.

500 mk 1975	Törnroth	Luukka	Voutilai- nen	Aranko	Tammi- vuori	Puntila	Lind- blom	Ignatius	Helenius	Koivikko	Mäkinen	Nars	Lehtinen
Simonen		A/ A*	A/ A*	A/ A*				A/ A*					
Karjalainen	A/ A*		A/ A*		A/ A*	A/ A*	A,B/ I		A/ A*	A,B/ I	A/ A*	A,B/ I	
Koivisto	A/ A*	A/ A*			A/ A*	A,B/ I	A/ A*		A,B/ A*,I		A,B/ A*,I		A,B/ I
Hetemäki		A/ A*		A/ A*	A/ A*		A/ A*		A			A	
Uusivirta	A/ A*	A/ A*	A/ A*	A/ A*	A/ A*		A,B/ I	A/ A*	A/ A*	A,B/ A*,I		A,B/ A*,I	
Kullberg	A/ A*	A/ A*	A/ A*				A,B/ I			A,B/ I	A/ A*	A,B/ I	
Alenius		A/ A*	A/ A*			A,B/ I			A,B/ I	A/ A*	A,B/ I	A/ A*	A,B/ I
Holkeri		A/ A*				A,B/ I	A/ A*		A,B/ A*,I		A,B/ I	A/ A*	A,B/ I

Etusivu:

- ◆ Koko sivun peittämä silmukkaviivakuviointi ja lukuisia erillisiä silmukkaviivakuvioita.
- ◆ Vasemmalla puoliskolla Urho Kekkosen muotokuva, jonka oikealla puolella setelin keskellä talvinen vaaran laelta aukeava sininen järvimai- sema.
- ◆ Keskellä ylhäällä arvomerkinän yläpuolel- la setelin arvo ja maiseman alapuolella pankin nimi, molemmat suomeksi.
- ◆ Alhaalla keskellä setelimallin vuosiluku 1975.

Takasivu:

- ◆ Useita silmukkaviivakuvioita.
- ◆ Keskiosassa Suomen vaakuna, jonka kilpi pu- nainen ja leijona, ruusukkeet ja vaakunan kehys ruskeat.
- ◆ Pohjapainatuksena vasemmassa reunassa lumikiteitä esittävä reliefikuvio.
- ◆ Keskeltä oikealle maakuntien vaakunat kruu- nuineen.
- ◆ Keskellä alhaalla reliefinä laakerinoksa lehti- neen ja marjoineen.

◆ Keskellä ylhäällä allekkain setelin arvomerkinä suomeksi ja ruotsiksi ja vaakunan alla pankin nimi vastaavasti suomeksi ja ruotsiksi.

Painomenetelmä: Etusivun muotokuva, teksti ja arvomerkinät sekä takasivun vaakuna, teksti ja arvomerkinät kaiveruspainolla, pohja offsetpainolla ja numerot kohopainolla.

Valmistusmäärä: 14 114 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Elokuu 1975 – syyskuu 1980. Vuonna 1975 seteliä valmistettiin vain 342 000 kappaletta, ja erä toimitettiin Suomen Pankkiin runsaan viikon sisällä.

Painoserä: Yleensä 5 000 arkkia

Painoarkin koko: 24 seteliä

Käytetyt allekirjoitusparit kirjainsarjoittain:

Koska painoerät olivat pieniä, nimisarjoja muutettiin A-kirjainsarjan sisällä useasti. B-kirjainsarjassa käytettiin koko ajan samaa A-sarjan loppupään nimisarjaa. A-sarjassa esiintyvät useimmat käytettävissä olleista kirjainsarjoista. Sen sijaan B-sarjassa käytettiin vain 21:tä allekirjoitusparia, koska kolmea allekirjoitusparia käytettiin kahdesti 24 setelin arkillä.²¹

Korvaavat setelit:

Korvaavia seteleitä painettiin seuraavasti:

A0000001*–A0009600* 400 arkkia (nimisarja XLVa, kirjainsarjan A alkupään nimisarja) tuhottiin osin

A0009601*–A0033600* 1 000 arkkia (nimisarja XLVa)

A0033601*–A0045600* 500 arkkia (nimisarja

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja kirjainsarjoittain:

Vuosi	500 markkaa 1975
1975	A0000001–A0342000
1976	A0342001–A2280000
1977	
1978	A2280001–A8280000
1979	
1980	A8280001–A10000000 B0000001–B4114000 (I0000001–I0120000)
Yhteensä	14 114 000 kappaletta

XLVd, kirjainsarjan A keskivaiheen nimisarja, jossa Simosen, Hetemäen, Törnrothin, Arangon, Tammivuoren ja Ignatiuksen nimikirjoitukset oli korvattu Aleniuksen, Holkerin, Mäkisen, Narsin, Heleniuksen ja Koivikon nimikirjoituksilla)

I0000001–I0120000 5 000 arkkia (nimisarja XXVIa, kirjainsarjan A loppupään nimisarja, jossa kolme allekirjoitusparia (Karjalainen – Koivikko, Kullberg – Lindblom ja Uusivirta – Nars) esiintyivät painoarkilla kahdesti, minkä takia vain 21 eri allekirjoitusparia oli käytössä.

Kirjainsarjat: A, B, I.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012: 78 619 kappaletta.

◆ Vuosien 1986–1993 setelimallit

10 mk, tyyppi 1986

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Marraskuun 9. päivä 1987

Koko: 142 mm x 69 mm

Paperi: Yleisväritään valkoinen, kevyesti sinertäväksi sävytetty, pinnalla vihreitä tunnuskujuja.

Vesileima: Paavo Nurmen muotokuva, joka toistuu pystysuorassa rivissä. Muotokuvan oikealla puolella on koneella luettava täpläkuvioinen vesileima.

Väritys:

◆ Etusivun pohja muuttuu tummansinisestä vaaleansiniseksi ja edelleen harmaaksi; arvomerkinän oikea alareuna painettu vinottain vihreällä.

◆ Takasivun pohja sinistä ja vihreää viivoitusta, joka vaalenee oikean laidan voimakkaan sinisestä; stadionin nurmikko kuvaava alue vihreä.

Etusivu:

◆ Vasemmalla laidassa Paavo Nurmen kookas muotokuva, joka koostuu vaakasuorista aaltoviivoista.

◆ Muotokuvan oikealla puolella ylhäällä setelin arvomerkinä ja numeron 10 alapuolella pankin nimi, molemmat suomeksi.

◆ Muotokuvan vasemmalla puolella teksti PAAVO NURMI 1897–1973.

◆ Nimikirjoitusten oikealla puolella viisi rennasta setelin tunnistamista varten.

◆ Pohjakuvio koostuu erisuuntaisista kaarevista viivoista, jotka keskeltä oikealle myötäilevät juoksijan vartaloprofilia.

◆ Vasemmalla ylhäällä setelimallin vuosiluku 1986.

Takasivu:

◆ Keskiviivan oikealla puolella Helsingin olympiastadionin torni ja alareunassa stadionin rakennuksen hahmo.

◆ Pohjapainatus esittää stadionin muotoa ylhäältä katsottuna.

◆ Yläreunassa vaakunaleijona ja pankin nimi allekkain suomeksi ja ruotsiksi.

◆ Vasemmalla alhaalla setelin arvomerkinä suomeksi ja ruotsiksi.

Painomenetelmä: Etusivun muotokuva, tekstit, allekirjoitukset ja tunnistamisrenkaat kaiveruspainatuksella, pohja offsetpainolla ja numerot kohopainolla.

Valmistusmäärä: 392 790 000 seteliä

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Elokuu 1986 – joulukuu 1991

Painoserä: 40 000 arkkia sarjaan 372 asti, minkä jälkeen siirryttiin 30 000 arkin sarjoihin.

Painoarkin koko: 24 seteliä sarjaan 372 asti, jolloin siirryttiin 28 setelin arkkiin sarjoissa 373–417. Pääosa seteleistä valmistettiin rotaatiokoneella, jossa oli sekä offset- että kaiveruspainoyksikkö. Loppupainos sarjasta 373 lähtien painettiin arkkikoneella, eli siirryttiin käyttämään samaa painoprosessia kuin kaikkien muiden mallin 1986 seteleiden painamisessa. Huolimatta valmistusmenetelmän vaihtumisesta setelit ovat yhdenmukaisia. 10 markan setelin laatussa esiintyi kuitenkin ajoittain ongelmia jopa siinä määrin, että niihin viitattiin pankkivaltuusmiesten kertomuksessa vuodelta 1988.²²

Käytetyt allekirjoitusparit numerosarjoittain: Seteleiden painamisessa käytettiin kolmea nimisarjaa (XLVIIIa–c, LIIIa–c ja LIVb) pienin muutoksin. Kahta ensin mainittua käytettiin vaihdellen lähes koko setelityypin painamisen ajan. Kun numerosarjasta 373 lähtien siirryttiin 28 setelin arkkiin, otettiin käyttöön kolmas nimisarja LIVb. Tätä ennen seteleiden allekirjoittajilta oli pyydetty uudet nimikirjoitusnäytteet, joita käytettiin kyseisissä ja sen jälkeisissä nimisarjoissa. Harri Holkerin nimikirjoitus säilyi kuitenkin ennallaan, koska Holkeri oli tuossa vaiheessa pääministerinä ja vapaana Suomen Pankin virastaan. Osa käytettävissä olleista

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja numerosarjoittain:

Vuosi	10 mk 1986
1986	1001000001–1044720000
1987	1044720001–1107240000
1988	1107240001–1180800000
1989	1180800001–1262080000
1990	1262080001–1347480000
1991	1347480001–1417840000 (1991000001–1991960000) (1992000001–1992960000) (1993000001–1993960000) (1994000001–1994840000) (1995000001–1995960000) (1996000001–1996720000) (1997000001–1997560000)
Yhteensä	392 790 000 kappaletta

allekirjoituspareista esiintyi kaikissa kolmessa nimisarjassa, joten nämä allekirjoitusparit esiintyivät kaikissa vuoden 1986 tyyppin 10 markan setelin numerosarjoissa. Toisaalta joitakin allekirjoituspareja ei käytetty lainkaan.

Korvaavat setelit:

Korvaavissa seteleissä käytettiin numerosarjoja 991–997 ja nimisarjoja XLVIIIa–c, LIIIa–c ja LIVb seuraavasti:

- 991** 10 000 arkkia (nimisarja XLVIIIa)²³, 10 000 arkkia (LIIIa), 10 000 arkkia (LIIIa), 5 000 arkkia (LIIIa) ja 5 000 arkkia (XLVIIIa)
- 992** 10 000 arkkia (nimisarja LIIIa), 10 000 arkkia (XLVIIIb), 10 000 arkkia (XLVIIIb) ja 10 000 arkkia (XLVIIIb)
- 993** 10 000 arkkia (nimisarja LIIIb), 10 000 arkkia (XLVIIIb)²⁴, 10 000 arkkia (XLVIIIb) ja 10 000 arkkia (XLVIIIc)

10 mk 1986	Puntila	Helenius	Koivikko
Uusivirta	1–372 (noin puolet sarjoista)/ 991–993,995,996	1–58/ 991,992	1–128 (noin puolet sarjoista),129–372/ 991–996
Kullberg	1–372 (noin puolet sarjoista)/ 991–996	1–58/ 991,992	58–372, 373–417/ 992–997
Alenius	1–128 (noin puolet sarjoista),129–372/ 991–996	1–54 (noin puolet sarjoista)/ 991,992	1–417/ 991–997
Holkeri	1–128 (noin puolet sarjoista),129–372/ 991–996	1–58 (noin puolet sarjoista)/ 991	1–417/ 991–997
Lindblom	1–53 (noin puolet sarjoista),54–128/ 991,992,993	1–54 (noin puolet sarjoista)/ 991,992	1–128 (noin puolet sarjoista)/ 991,992,993
Ollila	1–128 (noin puolet sarjoista),129–372/ 991–996	1–58 (noin puolet sarjoista)/ 991	1–417/ 991–997
Puntila			373–417/ 997
Sorsa			373–417/ 997

	Mäkinen	Hämäläinen	Vanhala
Uusivirta	1–57 (noin puolet sarjoista),58–372/ 991–996	1–372 (noin puolet sarjoista)/ 991–996	1–372/ 991–996
Kullberg	1–128 (noin puolet sarjoista),129–417/ 991–997	1–417/ 991–997	1–417/ 991–997
Alenius	1–417/ 991–997	1–417/ 991–997	58–128 (noin puolet sarjoista),129–417/ 993–997
Holkeri	1–417/ 991–997	1–417/ 991–997	58–128 (noin puolet sarjoista),129–417/ 992–997
Lindblom	1–128 (noin puolet sarjoista)/ 991,992,993	1–128 (noin puolet sarjoista)/ 991,992,993	1–128/ 991,992,993
Ollila	1–372 (noin puolet sarjoista),373–417/ 991–993,995–997	58–128 (noin puolet sarjoista),129–417/ 993–7	1–417/ 991–997
Puntila	373–417/ 997	373–417/ 997	373–417/ 997
Sorsa	373–417/ 997	373–417/ 997	373–417/ 997

- 994** 20 000 arkkia (nimisarja LIIIc) ja 15 000 arkkia (LIIIc)
- 995** 10 000 arkkia (nimisarja LIIIc), 10 000 arkkia (XLVIIIc), 10 000 arkkia (LIIIc) ja 10 000 arkkia (XLVIIIc)
- 996** 10 000 arkkia (nimisarja XLVIIIc), 10 000

- arkkia (LIIIc) ja 10 000 arkkia (LIIIc)
- 997** 10 000 arkkia (nimisarja LIVb) ja 10 000 arkkia (LIVb).
- Numerosarjat: 001–417, 991–997.**
- Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012: 3 205 015 kappaletta.**

50 mk, tyyppi 1986

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Joulukuun 1. päivä 1986

Koko: 142 mm x 69 mm

Paperi: Yleissävyltään valkoinen, kevyesti ruskehtavaksi sävytetty paperi, jonka pinnalla punaisia tunnuskuituja ja keskiviivan oikealla puolella pystysuorassa varmuuslanka.

Vesileima: Alvar Aallon muotokuva, jonka oikealla puolella koneella luettava täpläkuviainen vesileima.

Väritys:

- ◆ Etusivun pohjan väritys muuttaa väriään ruskean eri sävyistä vaalean siniharmaiksi ja keltaisiksi; arvomerkinän oikea yläreuna painettu vinottain punertavalla.
- ◆ Takasivun pohjan oikeassa laidassa voimakkaan ruskea väritys, joka vasenta laitaa kohti vaalenee kellertäväksi ja harmaaksi.

Etusivu:

- ◆ Vasemmalla laidassa Alvar Aallon kookas muotokuva, joka koostuu vaakasuorista aaltoviivoista.
- ◆ Muotokuvan oikealla puolella ylhäällä setelin arvomerkinä ja numeron 50 alapuolella pankin nimi, molemmat suomeksi.
- ◆ Pohjakuvio koostuu suorista ja kaarevista viivoista, jotka oikeaa laitaa kohden harvenevat ja joiden muoto noudattaa Alvar Aallon tuotannossaan käyttämiä muotoja.
- ◆ Alhaalla muotokuvan oikealla puolella teksti ALVAR AALTO 1898–1976.
- ◆ Nimikirjoitusten oikealla puolella neljä rengasta setelin tunnistamista varten.
- ◆ Vasemmalla ylhäällä setelimallin vuosiluku 1986.

Takasivu:

- ◆ Kuva-aiheena Finlandia-talo ja sen veteen heijastuva peilikuva sekä taustana vastaavasti kuvattu kaupunkimaisema.
- ◆ Vasemmalla laidassa suihkulähdettä mukailtava viivakuvi.
- ◆ Yläreunassa vaakunaleijona ja pankin nimi allekkain suomeksi ja ruotsiksi.
- ◆ Vasemmalla alhaalla setelin arvomerkinä suomeksi ja ruotsiksi.

Erityiset aitoustekijät: Setelin vasemmalla laidassa olevan valkoisen alueen alaosa on paperin värinen kuvio, jonka keskeltä erottuu setelin pintaa valon suuntaan katsottaessa kirjain L (setelin arvo roomalaisin numeroin). Etusivulla oikealla ylhäällä on keltainen vinoneliö, joka kohdistuu valoa vasten katsottaessa setelin takasivulla olevaan suurempaan vinoneliöön.

Painomenetelmä: Kaiverruspainatuksella etusivun muotokuva, tekstit, allekirjoitukset, tun-

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja numerosarjoittain:

Vuosi	50 mk 1986
1985	3001000001–3038..... (3991000001–3991420000)
1986	-
1987	3038..... –3084.....
1988	-
1989	3084..... –3126840000
1990	3127000001–3128840000
Yhteensä	95 730 000 kappaletta

nistamisrenkaat ja piilokuvio L, pohja offsetpainolla ja numerot kohopainolla.

Valmistusmäärä: 95 730 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Huhtikuu 1985 – lokakuu 1990

Painoserä: Yleensä 30 000 arkkia

Painoarkin koko: 28 seteliä

Setelin sarjanumeron ensimmäinen numero 3 ilmaisi, että kyseessä on 50 markan seteli ja kolme seuraavaa numeroa sen sarjan (001–128) ja kuusi viimeistä numeroa sen numeron sarjassaan (000001–840000). Sarja joka numeroitiin sarjaksi 1, toimitettiin Suomen Pankkiin syyskuussa 1985.

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja numerosarjoittain: Koska korvaavista seteleistä luovuttiin setelityypin painamisen alkuvaiheessa, numerosarjat eivät enää sen jälkeen sisältäneet 840 000:ta seteliä. Sen takia sivun 278 taulukossa on ilmaistu pääosin vain niiden numerosarjojen vaihteluväli, joita kunakin vuonna toimitettiin Suomen Pankkiin.

Käytetyt allekirjoitusparit numerosarjoittain: Seteleiden painamisessa käytettiin vain kahta nimisarjaa LVa ja LVla,c, jälkimmäistä pienin muutoksin. Ainoa muutos jälkimmäisessä nimisarjassa oli Heleniuksen ja Lindblomin nimien korvaaminen vuonna 1987. Kaikki käytettävissä

50 mk 1986	Puntila	Helenius	Koivikko	Mäkinen	Hämäläinen	Vanhalala
Uusivirta	1–128/ 991	1–83/ 991	1–38,84–128/ 991	1–128/ 991	1–38/ 991	39–128
Kullberg	1–128/ 991	1–83/ 991	1–128/ 991	39–128	1–128/ 991	1–128/ 991
Alenius	1–38/ 991	39–83	1–128/ 991	1–38,84–128/ 991	1–128/ 991	1–128/ 991
Holkeri	1–128/ 991	1–83/ 991	39–128	1–128/ 991	1–38,84–128/ 991	1–38/ 991
Lindblom	39–83	1–38/ 991	1–83/ 991	39–83	1–83/ 991	1–83/ 991
Ollila	1–38,84–128/ 991	1–38/ 991	39–128	1–128/ 991	39–128	39–128

olleet allekirjoitusparit esiintyivät vähintään toisessa nimisarjassa, ja 18 allekirjoitusparia esiintyi molemmissa nimisarjoissa.

Korvaavat setelit: Korvaavina seteleinä käytettiin numerosarjaa 991, jota painettiin kaksi painoserää, 10 000 arkkia ja 5 000 arkkia, nimisar-

jaa LVA käyttäen. Korvaavien seteleiden käyttö lopetettiin 50 markan setelin osalta vuoden 1985 tuotannon jälkeen.

Numerosarjat: 001–128, 991.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012: Ks. 50 mk 1986 Litt. A.

50 mk, tyyppi 1986 Litt. A

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Marraskuun 20. päivä 1991

Koko: 142 mm x 69 mm

Paperi: Yleissävyltään valkoinen, kevyesti ruskehtavaksi sävytetty paperi, jonka pinnalla punaisia tunnuskuituja. Keskiviivan oikealla puolella pystysuorassa varmuuslanka, joka nousee etusivulla paikoitellen paperin pintaan, ja siinä on optisesti muuttuva pinta, joka muodostuu kirjaimesta F ja taustakuvioinnista. Merkittävään osaan 50 markan seteleitä käytettiin ranskalaisen paperitehtaan ARJOMARin (nykyisin Arjowiggins) paperia.

Vesileima: Alvar Aallon muotokuva

Väritys:

◆ Etusivun pohja muuttaa väriään ruskean eri sävyistä punaharmaaksi ja keltaiseksi, vesi-

leima-aluetta peittävät vaaleanharmaat viivat, arvomerkin oikea yläreuna on painettu viinottain punertavalla ja arvomerkin oikealla puolella oleva pystysuora teksti on keskeltä punertava.

◆ Takasivun pohjan oikeassa laidassa on voimakkaan ruskea väritys, joka vasenta laitaa kohti vaalenee kellertäväksi ja harmaaksi.

Etusivu:

◆ Vasemmalla Alvar Aallon kookas muotokuva, joka koostuu vaakasuorista aaltoviivoista.

◆ Muotokuvan oikealla puolella ylhäällä setelin arvomerkinä ja alempana pankin nimi, molemmat suomeksi.

◆ Pohjapainatuksena suorita ja kaarevia viivoja, jotka oikeaa laitaa kohden harvenevat ja joiden muoto noudattaa Alvar Aallon tuotannossaan

50 mk 1986 Litt. A	Koivikko	Mäkinen	Hämäläinen	Vanhala	Heinonen	Levo
Kullberg	01–06	01–06	01,02,03	01–06		
Alenius	01–06	01–06	01,02,03	01–06		
Holkeri	01–11	01–06	01,02,03	01–06	06–11	
Ollila	01–12	01–06	01,02,03	01–06	06–11	11,12
Puntila	01,02,03	01,02,03	01,02,03	01,02,03		
Sorsa	01–11	01–06	01,02,03	01–06	06–11	
Hämäläinen	03–11	03–06			06–11	
Vanhala	06–12	06			06–11	11,12
Louekoski	11,12					11,12
Korhonen	11,12					11,12

käyttämiä muotoja. Viivoitus päättyy ruotsinkieliseen pystysuoraan arvomerkinään.

◆ Alhaalla muotokuvan oikealla puolella teksti ALVAR AALTO 1898–1976.

◆ Pankin nimen yläpuolella neljä rengasta setelin tunnistamista varten.

◆ Vasemmalla ylhäällä setelimallin vuosiluku 1986.

Takasivu:

◆ Kuva-aiheena Finlandia-talo ja sen veteen heijastuva peilikuva sekä taustana vastaavasti kuvattu kaupunkimaisema.

◆ Vasemmassa laidassa suihkulähdettä mukailtava viivakuvio.

◆ Yläreunassa vaakunaleijona ja pankin nimi allekkain suomeksi ja ruotsiksi.

◆ Vasemmalla alhaalla setelin arvomerkinä suomeksi ja ruotsiksi.

Erityiset aitoustekijät: Varmuuslangan välkehtivä hologrammikuvio, joka näkyy setelin etusivun pinnalla katkonaisena, mutta valoa vasten

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja numerosarjoittain:

Vuosi	50 mk 1986 Litt. A
1991	301000001–303.....
1992	303.....–3068400000
1993	3070000001–309.....
1994	-
1995	-
1996	309.....–311.....
1997	-
1998	-
1999	311.....–3128400000
Yhteensä	94 000 000 kappaletta

yhtenäisenä. Etusivun oikeassa yläkulmassa on suljettu kaksinkertainen viivakuvio ja sen sisällä viivasto, josta setelin vaakasuora pinta pitkin valon suuntaan silmän tasolla katsottaessa

heijastuu setelin arvomerkinä 50. Etusivun isossa arvomerkinä, 50, nollan sisärenkaan ympärillä on jatkuva mikroteksti SUOMEN PANKKI FINLANDS BANK, joka on luetavissa vain suurennuslasilla.

Painomenetelmä: Etusivun muotokuva, tekstit, arvomerkinät, allekirjoitukset, tunnistamisrenkaat, mikroteksti ja nollalukitus kaiverruspainatuksella, pohja offsetpainolla ja numerot kohopainolla.

Valmistusmäärä: 94 000 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Syyskuu 1991 – elokuu 1999. Setelin viimeinen erä, 0,2 miljoonaa seteliä, toimitettiin Setecistä Suomen Pankkiin 25. elokuuta 1999 samanaikaisesti viimeisen 20 markan setelien kanssa. Tämä oli Setecin viimeinen markkasetelitoimitus Suomen Pankille.

Painoserä: Numerosarjan koko oli 8,4 miljoonaa seteliä, mikä on 300 000 arkkia. Tämä painettiin normaalisti 30 000 arkin painoserinä.

Painoarkin koko: 28 seteliä

Setelin sarjanumeron ensimmäinen numero 3 ilmaisi, että kyseessä on 50 markan seteli ja kaksi seuraavaa numeroa sen sarjan (01–12) ja seitsemän viimeistä numeroa sen numeron sarjassaan (0000001–8400000).

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja numerosarjoittain: Koska korvaavia sete-

leitä ei käytetty, Suomen Pankkiin toimitetut numerosarjat eivät sisältäneet täyttä 8,4:ää miljoonaa seteliä. Sen takia sivun 281 taulukossa on ilmaistu pääosin vain niiden numerosarjojen vaihteluväli, joita kunakin vuonna toimitettiin Suomen Pankkiin.

Käytetyt allekirjoitusparit numerosarjoittain: Setelin painamisen aikana käytettiin kolmea nimisarjaa, LIVb,c, LVIIIb ja LIX, joista ensin mainittua pienine muutoksineen. Painamisen aikana Hämmäläisen ja Vanhalan nimikirjoitukset vaihtuivat toisista allekirjoituksista ensimmäisiksi, kun Hämmäläinen ja Vanhala siirtyivät johtajan tehtävistä johtokunnan jäseniksi.

Vuoden 1986 Litt. A tyyppin 50 markan setelin numerosarjasta 11 löytyy esimerkkejä setelinipuista, joissa on kahta eri allekirjoitusparia. Kysymys ei ole korvaavien seteleiden käytöstä, vaan siitä, että allekirjoitusparit painettiin tuolloin kaiverruspainolla ja kaiverruspainokoneessa saattoi olla eri-ikäisiä kaiverruspainolaattoja (lähemmin sivulla 167 ja tuonnempana tämän luvun kohdassa 20 mk 1993 Litt. A).

Korvaavat setelit: Korvaavia seteleitä ei käytetty.

Numerosarjat: 01–12.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012 (50 mk 1986 yhteensä): 1 220 702 kappaletta.

hertäväksi säilytetty paperi, jonka pinnalla on sinisiä tunnuskuivia ja keskiviivan oikealla puolella pystysuorassa varmuuslanka.

Vesileima: Jean Sibeliuksen muotokuva, jonka

oikealla puolella koneella luettava täpläkuvioinen vesileima.

Väritys:

◆ Etusivun pohjan vasemmalla voimakkaan vihreä viivakuvio muuttuu oikeaa laitaa kohden oliivinvihreästä punaharmaaksi ja vaaleanvihreästä keltaiseksi; etusivun keskiosassa on 6 pystysuoraa valkoista viivaa ja 11 sinisen-, vihreän- ja harmaansävyistä viivaa, ja arvomerkinän oikea alareuna on painettu vinottain sinisellä.

◆ Takasivun yleissävy on vihreä ja kuva-aihe harmaa; pohja on oikeassa laidassa tummanvihreä väritykseltään, joka vasenta laitaa kohti vaalenee.

Etusivu:

◆ Vasemmalla laidassa Jean Sibeliuksen kokos muotokuva, joka koostuu vaakasuorista aaltoviivoista.

◆ Muotokuvan oikealla puolella ylhäällä setelin arvomerkinä ja numeron 100 alapuolella pankin nimi, molemmat suomeksi.

◆ Pohjakuvio esittää musiikin rytmiä ja koostuu suorista ja kaarevista viivoista, jotka oikeaa laitaa kohden harvenevat.

◆ Nimikirjoitusten oikealla puolella kolme rengasta setelin tunnistamista varten.

◆ Vasemmalla ylhäällä setelimallin vuosiluku 1986.

◆ Alhaalla muotokuvan vasemmalla puolella teksti JEAN SIBELIUS 1865–1957.

Takasivu:

◆ Kuva-aiheena neljä valkeaa joutsenta lentämässä metsälammen yllä sekä taustana metsä ja sen peilikuva lammessa.

◆ Yläreunassa vaakunaleijona ja pankin nimi allekkain suomeksi ja ruotsiksi.

◆ Vasemmalla alhaalla setelin arvomerkinä suomeksi ja ruotsiksi.

Erityiset aitoustekijät: Setelin etusivun vasemmalla laidassa olevan valkoisen alueen alaosa on paperin värinen kuvio, jonka keskeltä erottuu setelin pintaa valon suuntaan katsottaessa kirjain C (setelin arvo roomalaisin numeroin). Etusivulla oikealla ylhäällä on punertavan harmaa vinoneliö, joka kohdistuu valoa vasten katsottaessa setelin takasivulla olevaan suurempaan vinoneliöön.

Painomenetelmä: Etusivun muotokuva, tekstit, allekirjoitukset, tunnistamisrenkaat ja piilokuvio C kaiverruspainatuksella, pohja offsetpainolla ja numerot kohopainolla.

Valmistusmäärä: 169 310 000

100 mk, tyyppi 1986

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Joulukuun 1. päivä 1986

Koko: 142 mm x 69 mm

Paperi: Yleissäilyttään valkoinen, kevyesti vi-

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Marraskuu 1985 – joulukuu 1990

Painoserä: 30 000 arkkia

Painoarkin koko: 28 seteliä

Sarjanumeron ensimmäinen numero 5 ilmaisi, että kyseessä on 100 markan seteli, ja kolme seuraavaa numeroa sen sarjan (001–215) ja kuusi viimeistä numeroa sen numeron sarjassaan (000001–840000). Sarja joka numeroitiin sarjaksi 1, toimitettiin Suomen Pankkiin vasta syyskuussa 1986.

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja numerosarjoittain: Koska korvaavista seteleistä luovuttiin setelityypin painamisen alkuvaiheessa, numerosarjat eivät enää sen jälkeen sisältäneet 840 000:ta seteliä. Sen takia oheisessa taulukossa on ilmaistu pääosin vain niiden numerosarjojen vaihteluväli, joita kunakin vuonna toimitettiin Suomen Pankkiin.

Käytetyt allekirjoitusparit numerosarjoittain: Seteleiden painamisessa käytettiin vain kahta nimisarjaa, LVa,b,c ja LVla,c, pienine muutoksineen. Heleniuksen ja Lindblomin nimikir-

joitukset korvattiin molemmissa nimisarjoissa vuonna 1987. Yhteensä 18 allekirjoitusparia esiintyi molemmissa nimisarjoissa, ja siten ne esiintyivät periaatteessa kaikissa numerosarjoissa niin kauan kuin kyseiset allekirjoitusparit olivat käytettävissä (Heleniuksen ja Lindblomin ni-

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja numerosarjoittain:

Vuosi	100 mk 1986
1985	5004000001– 5019.....
1986	5001000001– 5049840000 (5991000001– 5991560000, vuosina 1985 ja 1986)
1987	
1988	5050000001..... – 5105.....
1989	5105..... – 5140.....
1990	5140..... – 5215840000
Yhteensä	169 310 000 kappaletta

100 mk 1986	Puntila	Helenius	Koivikko	Mäkinen	Hämäläinen	Vanhala
Uusivirta	1–215/ 991	1–49/ 991	1–22,50–215/ 991	1–215/ 991	1–22,50–105, 177–215/ 991	25–215/ 991
Kullberg	1–215/ 991	1–22,25–49/ 991	1–215/ 991	23–215/ 991	1–215/ 991	1–215/ 991
Alenius	1–22,50–105, 177–215/ 991	25–49/ 991	1–215/ 991	1–22,50–215/ 991	1–215/ 991	1–215/ 991
Holkeri	1–215/ 991	1–49/ 991	25–215/ 991	1–215/ 991	1–22,50–215/ 991	1–22,50–105, 177–215/ 991
Lindblom	25–105/ 991	1–22/ 991	1–105/ 991	25–49/ 991	1–105/ 991	1–105/ 991
Ollila	1–22,50–215/ 991	1–22/ 991	25–49,106–215/ 991	1–215/ 991	23–215/ 991	23–49, 106–215/ 991

mikirjoitukset olivat käytössä vain osan aikaa). Joissakin painoserissä osa arkkia kuitenkin tuhoettiin, ja sen vuoksi jotkin allekirjoitusparit eivät esiinny kyseisissä numerosarjoissa.²⁵ Tästä syystä sivun 284 allekirjoitusparitaulukossa saat- taa esiintyä pieniä epätarkkuuksia.

Korvaavat setelit:

Korvaavina seteleinä käytettiin numerosarjaa 991 seuraavasti:

991 5 000 arkkia (nimisarja LVa), 5 000 ark-

kia (LVa) ja 10 000 arkkia (LVla). Setelipainon tuotantotilastojen mukaan viimeksi maini- tusta erästä jätettiin 6 000 kappaletta käyttä- mättä korvaaviin tarkoituksiin, ja ne lisättiin numerosarjan 49 loppuun, jotta setelipaino sai toimitettua Suomen Pankille täyden laatikon kesäkuussa 1986.

Numerosarjat: 001–215, 991.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012: Ks. 100 mk 1986 Litt. A.

100 mk, tyyppi 1986 Litt. A

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Marraskuun 20. päivä 1991

Koko: 142 mm x 69 mm

Paperi: Yleissävyltään valkoinen, kevyesti vihertäväksi sävytetty paperi, jonka pinnalla on sinisiä tunnuskuituja. Keskiviivan oikealla puolella on pystysuorassa varmuuslanka, joka nousee etusivulla paikoitellen paperin pintaan, ja siinä on optisesti muuttuva pinta, joka muo-

dostuu kirjaimesta F ja taustakuvioinnista.

Vesileima: Jean Sibeliuksen muotokuva

Väritys:

◆ Etusivun pohjan vasemmalla voimakkaan vihreä kaariviivoitus vaalenee oikeaa laitaa kohden ja on vesileima-alueella vaaleanharmaa. Muoto- kuva ja muut kaiverruspainetut alueet ovat tummanvihreitä. Arvomerkinnän oikea alareuna on painettu vinottain sinisellä.

100 mk 1986 Litt. A	Koivikko	Mäkinen	Hämäläinen	Vanhala	Heinonen
Kullberg	01–09	01–09	01,02,03,04,05	01–09	
Alenius	01–09	01–09	01,02,03,04,05	01–09	
Holkeri	01–33	01–15	01,02,03,04,05	01–09	15–33
Ollila	01–33	01–15	01,02,03,04,05	01–09	15–33
Puntila	01,02,03,04,05	01,02,03,04,05	01,02,03,04,05	01,02,03,04,05	
Sorsa	01–33	01–15	01,02,03,04,05	01–09	15–33
Hämäläinen	05–33			05–09	15–33
Vanhala	09–33	09–15			15–33

◆ Takasivun yleissävy on vihreä ja kuva-aihe harmaa. Pohja on oikeassa laidassa tummanvihreä väritykseltään, joka vaaleenee vasenta laitaa kohti.

Etusivu:

- ◆ Vasemmassa laidassa on Jean Sibeliuksen kookas muotokuva, joka koostuu vaakasuorista aaltoviivoista.
  - ◆ Muotokuvan oikealla puolella ylhäällä setelin arvomerkinä ja numeron 100 alapuolella pankin nimi, molemmat suomeksi.
  - ◆ Pohjakuvion kaariviivoitus esittää musiikin rytmiä. Viivoitus päättyy ruotsinkieliseen pysäytysuoraan arvomerkinään.
  - ◆ Pankin nimen yläpuolella kolme rengasta setelin tunnistamista varten.
  - ◆ Vasemmalla ylhäällä setelimallin vuosiluku 1986.
  - ◆ Alhaalla muotokuvan vasemmalla puolella teksti JEAN SIBELIUS 1865–1957.
- Takasivu:**
- ◆ Kuva-aiheena neljä valkeaa joutsenta lentämässä metsälammen yllä sekä taustana metsä ja sen peilikuva lammen vedessä.
  - ◆ Yläreunassa vaakunaleijona ja pankin nimi allekkain suomeksi ja ruotsiksi.

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja numerosarjoittain:

Vuosi	100 mk 1986 Litt. A
1991	5010000001–504.....
1992	504..... –509.....
1993	509..... –515.....
1994	515..... –522.....
1995	522..... –528.....
1996	528..... –531.....
1997	531..... –533.....
1998	533..... –5338172700
Yhteensä	269 700 000 kappaletta

- ◆ Vasemmalla alhaalla setelin arvomerkinä suomeksi ja ruotsiksi.
- Erityiset aitoustekijät:** Varmuuslangan välkehtivä hologrammikuvio, joka näkyy setelin etusivun pinnalla katkonaisena mutta valoa vasten yhtenäisenä. Etusivun oikeassa yläkulmassa on suljettu kaksinkertainen viivakuvio ja sen sisällä viivasto, josta setelin vaakasuoraa pintaa silmän tasolla valon suuntaan katsottaessa heijastuu se-

Vuoden 1986 Litt. A -tyypin viimeisenä painettu arkk, jonka setelin valmistamiseen osallistuneet setelipainon työntekijät "allekirjoittivat", ja se talletettiin setelipainon arkistoon.

telin arvomerkinä 100. Etusivun isossa arvomerkinässä, 100, nollien sisärenkaan ympärillä on jatkuva mikroteksti SUOMEN PANKKI FINLANDS BANK, joka on luettavissa vain suurennuslasilla.

Painomenetelmä: Etusivun muotokuva, teksti, arvomerkinät, allekirjoitukset, tunnistamisenkaat, mikroteksti ja nollalukitus kaiverruspainatuksella, pohja offsetpainolla ja numerot kohopainolla.

Valmistusmäärä: 269 700 000 kappaletta
Toimitusaika Suomen Pankkiin: Kesäkuu 1991 – helmikuu 1998
Painoserä: Numerosarjan koko oli 8,4 miljoonaa seteliä, mikä on 300 000 arkkiä. Tämä painettiin normaalisti 30 000 arkin painoserinä.
Painoarkin koko: 28 seteliä
 Sarjanumeron ensimmäinen numero 5 ilmaisi, että kyseessä on 100 markan seteli ja kaksi seuraavaa numeroa sen sarjan (01–33) ja seitsemän viimeistä numeroa sen numeron sarjassaan (0000001–8400000).
Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja numerosarjoittain: Koska korvaavia seteleitä ei käytetty, numerosarjat eivät sisältäneet täyttä 8,4:ää miljoonaa seteliä. Sen takia sivun 286 taulukossa on ilmaistu pääosin vain niiden numerosarjojen vaihteluväli, joita kunakin vuonna

toimitettiin Suomen Pankkiin. Viimeinen arkki, joka painettiin, säilytettiin kuitenkin setelipainon arkistossa, ja sen perusteella edellinen arkki oli viimeinen, joka toimitettiin Suomen Pankkiin liikkeeseenlaskua varten.
Käytetyt allekirjoitusparit numerosarjoittain: Setelin painamisen aikana käytettiin kahta nimisarjaa, LIVb,c, ja LVIIIa,b, pienine muutoksineen. Painamisen aikana Hämäläisen ja Vanhalan nimikirjoitukset vaihtuivat toisista allekirjoituksista ensimmäisiksi, kun Hämäläinen ja Vanhala siirtyivät johtajan tehtävistä johtokunnan jäseniksi.
Korvaavat setelit: Korvaavia seteleitä ei käytetty.
Numerosarjat: 01–33.
Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012 (100 mk 1986 yhteensä): 1 598 510 kappaletta.

500 mk, tyyppi 1986

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Marraskuun 9. päivä 1987
Koko: 142 mm x 69 mm
Paperi: Yleissävyltään valkoinen, kevyesti punertavaksi sävytetty paperi, jonka pinnalla siniä tunnuskuituja ja keskiviivan oikealla puolella pystysuorassa varmuuslanka.
Vesileima: Elias Lönnrotin muotokuva, jonka oikealla puolella koneella luettava täpläkuvioiden vesileima.
Väritys:
 ◆ Etusivun pohjan vasemmalla voimakkaan punainen viivakuvioiden vaalenee oikeaa laitaa kohden kellertäväksi ja siniharmaaksi. Etusivun keskiosassa on 5 pystysuoraa valkoista viivaa.

Muotokuva ja muut kaiverruspainetut alueet ovat tummanruskeita. Arvomerkinän oikea yläreuna on painettu vinottain punaisella.
 ◆ Setelin takasivun yleissävy on voimakkaan ruskeanpunainen ja vasemmalla harmaa.
Etusivu:
 ◆ Vasemmassa laidassa Elias Lönnrotin kookas muotokuva, joka koostuu vaakasuorista aaltoviivoista ja jonka takaa ja tekstin alta hahmottuu viisikielinen kantele.
 ◆ Muotokuvan oikealla puolella ylhäällä setelin arvomerkinä ja numeron 500 alapuolella pankin nimi, molemmat suomeksi.
 ◆ Nimikirjoitusten oikealla puolella kaksi rengasta setelin tunnistamista varten.

500 mk 1986	Puntila	Koivikko	Mäkinen	Hämäläinen	Vanhala
Uusivirta	1–14	1–14	1–14	1–14	1–14
Kullberg	1–14	1–14	1–14	1–14	1–14
Alenius	1–14	1–14	1–14	1–14	1–14
Holkeri	1–14	1–14	1–14	1–14	1–14
Lindblom	1–14	1–14		1–14	1–14
Ollila	1–14		1–14	1–14	

- ◆ Vasemmalla ylhäällä setelimallin vuosiluku 1986.
- ◆ Alhaalla muotokuvan oikealla puolella teksti ELIAS LÖNNROT 1802–1884.
- Takasivu:**
- ◆ Takasivun kuva-aiheena mäntymetsä ja järvimaisema.
- ◆ Metsän keskellä tie ja vasemmalla saaria. Metsä ja saaret heijastuvat järven tyyneen veteen aamu-uvassa.
- ◆ Alhaalla rantapensaikkaa kuvaava viivakuvioiden.
- ◆ Yläreunassa vaakunaleijona ja pankin nimi allekkain suomeksi ja ruotsiksi.
- ◆ Vasemmalla alhaalla setelin arvomerkinä suomeksi ja ruotsiksi.
- Erityiset aitoustekijät:** Setelin etusivun vasemmassa laidassa olevan valkoisen alueen alaosassa

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja numerosarjoittain:

Vuosi	500 mk 1986
1987	7001000001–7014840000
Yhteensä	10 721 000 kappaletta

on paperin värinen kuvio, jonka keskeltä erottuu setelin pintaa valon suuntaan katsottaessa kirjain ”D” (setelin arvo roomalaisin numeroin). Etusivulla oikealla ylhäällä on keltainen kolmio, joka valoa vasten katsottaessa kohdistuu setelin takasivulla olevaan suurempaan kolmioon.
Painomenetelmä: Kaiverruspainatuksella etusivun muotokuva, tekstit, allekirjoitukset, tun-

nistamisrenkaat ja piilokuvio ”D”, pohja offset-painolla ja numerot kohopainolla.

Valmistusmäärä: 10 721 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Elokuu 1987 – lokakuu 1987

Painoserä: 30 000 arkkia

Painoarkin koko: 28 seteliä

Sarjanumeron ensimmäinen numero 7 ilmaisi, että kyseessä on 500 markan seteli ja kolme seuraavaa numeroa sen sarjan (001–014) ja kuusi viimeistä numeroa sen numeron sarjassaan (000001–840000).

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja numerosarjoittain: Kaikki tyyppin setelit toi-

mitettiin Suomen Pankkiin vuonna 1987. Koska korvaavia seteleitä ei käytetty, numerosarjat eivät sisältäneet kaikkia painoserän 840 000:ta seteliä.

Käytetyt allekirjoitusparit numerosarjoittain: Setelin painamisen aikana käytettiin vain nimisarjaa LVb, jossa allekirjoituspari Ollila – Mäkinen esiintyi arkilla kahdesti. Kolmea muuta käytettävissä ollutta allekirjoitusparia ei käytetty lainkaan.

Korvaavat setelit: Korvaavia seteleitä ei käytetty.

Numerosarjat: 001–014.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012: Ks. 500 mk 1986 Litt. A.

500 mk, tyyppi 1986 Litt. A

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Marraskuun 20. päivä 1991

Koko: 142 mm x 69 mm

Paperi: Yleissävyltään valkoinen, kevyesti punertavaksi sävytetty paperi, jonka pinnalla sinisiä tunnuskuituja ja keskiviivan oikealla puolella pystysuorassa varmuuslanka.

Vesileima: Elias Lönnrotin muotokuva

Väritys:

- ◆ Etusivun pohjan vasemmalla voimakkaan punainen kaariviivoitus vaalenee oikeaa laitaa kohden punaiseksi ja kellertäväksi ja vesileima-alueella vaaleanharmaaksi. Etusivun keskiosassa on 5 pystysuoraa valkoista viivaa. Muotokuva ja muut kaiverruspainetut alueet ovat tummanruskeita. Arvomerkinnän oikea yläreuna on painettu vinottain tummanpunaisella.
- ◆ Takasivun yleissävy on voimakkaan ruskeanpunainen ja vasemmalla harmaa.

Etusivu:

- ◆ Vasemmalla laidassa Elias Lönnrotin kookas muotokuva, joka koostuu vaakasuorista aaltoviivoista ja jonka takaa ja tekstin alta hahmottuu viisikielinen kantele. Pohjapainatus on kaariviivoitusta, joka päättyy ruotsinkieliseen pystysuoraan arvomerkinään.
- ◆ Muotokuvan oikealla puolella ylhäällä setelin arvomerkinä ja numeron 500 alapuolella pankin nimi, molemmat suomeksi.
- ◆ Pankin nimen yläpuolella kaksi rengasta setelin tunnistamista varten.
- ◆ Vasemmalla ylhäällä setelimallin vuosiluku 1986.
- ◆ Alhaalla muotokuvan oikealla puolella teksti ELIAS LÖNNROT 1802–1884.

Takasivu:

- ◆ Takasivun kuva-aiheena mäntymetsä ja järvimaisema, metsän keskellä tie ja vasemmalla

500 mk 1986 Litt. A	Koivikko	Mäkinen	Hämäläinen	Vanhala
Kullberg	1,2,3	1,2,3	1,2,3	1,2,3
Alenius	1,2,3	1,2,3	1,2,3	1,2,3
Holkeri	1,2,3	1,2,3	1,2,3	1,2,3
Ollila	1,2,3	1,2,3	1,2,3	1,2,3
Puntila	1,2,3	1,2,3	1,2,3	1,2,3
Sorsa	1,2,3	1,2,3	1,2,3	1,2,3

saaria. Metsä ja saaret heijastuvat järven tyyneen veteen aamu-uvassa.

- ◆ Alhaalla rantapensaikkaa kuvaava viivakuvio.
- ◆ Yläreunassa vaakunaleijona ja pankin nimi allekkain suomeksi ja ruotsiksi.
- ◆ Vasemmalla alhaalla setelin arvomerkinä suomeksi ja ruotsiksi.

Erityiset aitousteikijät: Etusivun oikeassa yläkulmassa on moniulotteinen pyöreä, kiiltävä optisesti muuttuva kuvio, kinegrammi, jossa seteliä käännettäessä näkyy vaihtuen joko setelin arvomerkinä 500 tai Suomen pankin tunnus (logo) sekä taustalla välkkyvä lumikidekuvio. Etusivun isossa arvomerkinässä, 500, nollien sisärenkaan ympärillä on jatkuva mikroteksti SUOMEN PANKKI FINLANDS BANK, joka on luettavissa vain suurennuslasilla.

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja numerosarjoittain:

Vuosi	500 mk 1986 Litt. A
1991	7010000001–702.....
1992	702..... –702.....
1993	702..... –703.....
Yhteensä	15 750 000 kappaletta

Painomenetelmä: Etusivun muotokuva, tekstit, arvomerkinä, allekirjoitukset, tunnistamisrenkaat, mikroteksti ja nollalukitus kaiverruspainatuksella, pohja offset-painolla ja numerot kohopainolla.

Valmistusmäärä: 15 750 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Kesäkuu 1991 – maaliskuu 1993

Painoserä: Numerosarjan koko oli 8,4 miljoonaa seteliä, mikä on 300 000 arkkiä. Tämä painettiin normaalisti 30 000 arkin painoserinä.

Painoarkin koko: 28 seteliä

Sarjanumeron ensimmäinen numero 7 ilmaisi, että kyseessä on 500 markan seteli ja kaksi seuraavaa numeroa sen sarjan (01–03) ja seitsemän viimeistä numeroa sen numeron sarjassaan (0000001–8400000).

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja numerosarjoittain: Koska korvaavia seteleitä ei käytetty, numerosarjat eivät sisältäneet täyttä 8,4:ää miljoonaa seteliä. Sen takia sivun 291 taulukossa on ilmaistu pääosin vain niiden nu-

merosarjojen vaihteluväli, joita kunakin vuonna toimitettiin Suomen Pankkiin.

Käytetyt allekirjoitusparit numerosarjoittain: Setelin painamisen aikana käytettiin vain nimisarjaa LIVb. Siinä seuraavat neljä allekirjoitusparia esiintyivät arkilla kahdesti: Kullberg – Koivikko, Holkeri – Mäkinen, Puntila – Hämäläinen ja Ollila – Vanhala. Muut käytettävissä olleista 24 allekirjoitusparista esiintyivät kerran jokaisella arkilla.

Korvaavat setelit: Korvaavia seteleitä ei käytetty.

Numerosarjat: 01–03.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012 (500 mk 1986 yhteensä): 129 141 kappaletta.

1000 mk, tyyppi 1986

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Joulukuun 1. päivä 1986.

Koko: 142 mm x 69 mm.

Paperi: Yleissävyltään valkoinen, kevyesti harmahtavaksi sävytetty paperi, jonka pinnalla punaisia tunnuskuituja ja keskiviivan oikealla puolella pystysuorassa varmuuslanka.

Vesileima: Anders Chydeniuksen muotokuva, jonka oikealla puolella koneella luettava täpläkuvioinen vesileima.

Väritys:

◆ Etusivun voimakkaan tumma ja turkoosinainen pohjapainatus muuttuu oikeaa laitaa kohden vaaleansiniseksi ja harmaaksi. Muoto-

1000 mk 1986	Puntila	Helenius	Koivikko	Mäkinen	Hämäläinen	Vanhala
Uusivirta	1–13/ 991	1–13/ 991	1–13/ 991	1–13/ 991	1–13/ 991	
Kullberg	1–13/ 991	1–13/ 991	1–13/ 991		1–13/ 991	1–13/ 991
Alenius	1–13/ 991		1–13/ 991	1–13/ 991	1–13/ 991	1–13/ 991
Holkeri	1–13/ 991	1–13/ 991		1–13/ 991	1–13/ 991	1–13/ 991
Lindblom		1–13/ 991	1–13/ 991		1–13/ 991	1–13/ 991
Ollila	1–13/ 991	1–13/ 991		1–13/ 991		

kuva ja muut kaiverruspainetut alueet ovat tummansinisiä, ja arvomerkin oikea alareuna on painettu vinottain punaisella.

◆ Setelin takasivun yleissävy voimakkaan sininen ja kuva-aihe harmaa; pohjan väritys tummansininen ja sinipunainen.

Etusivu:

◆ Vasemmalla laidassa Anders Chydeniuksen kookas muotokuva, joka koostuu vaakasuorista aaltoviivoista. Keskellä alhaalla Chydeniuksen aikakaudelle tyypillinen kauppalaiva, joka on painettu meren aaltoja kuvaavan viitoituksen päälle. Pohjapainatus on kaariviivoitusta, joka harvenee oikeaa laitaa kohden.

◆ Muotokuvan oikealla puolella ylhäällä setelin arvomerkin ja numeron 1000 alapuolella pankin nimi, molemmat suomeksi.

◆ Nimikirjoitusten oikealla puolella yksi rengas setelin tunnistamista varten.

◆ Vasemmalla ylhäällä setelimallin vuosiluku 1986.

◆ Alhaalla muotokuvan oikealla puolella teksti ANDERS CHYDENIUS 1729–1803.

Takasivu:

◆ Kuva-aiheena Suomenlinnan Kuninkaan-

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja numerosarjoittain:

Vuosi	1000 mk 1986
1986	8001000001–8013840000 (8991000001–8991.....)
Yhteensä	10 650 000 kappaletta

portti ja veden aaltoilua kuvaavia kaarevia viivoja, joiden yläpuolella lentää kuusi valkeaa lokkia.

◆ Painatusta vaalentamalla ja harventamalla aikaansaatu vaikutelma Kuninkaanportin vasemmalla puolella olevien rakennelmien häipymisestä sumuun.

◆ Yläreunassa vaakunaleijona ja pankin nimi allekkain suomeksi ja ruotsiksi.

◆ Vasemmalla alhaalla setelin arvomerkin suomeksi ja ruotsiksi.

Erityiset aitoustekijät: Setelin etusivun vasemmalla laidassa olevan valkoisen alueen alaosassa on paperin värinen kuvio, jonka keskeltä erottuu setelin pintaa valon suuntaan katsottaessa kirjain M (setelin arvo roomalaisin numeroin). Etusivulla oikealla ylhäällä on vaaleansininen

vinoneliö, joka kohdistuu valoa vasten katsottaessa setelin takasivulla olevaan suurempaan vinoneliöön.

Painomenetelmä: Etusivun muotokuva, tekstit, allekirjoitukset, tunnistamisrengas ja piilokuvio M sekä takasivun muurin luonnonkivet ja veden aaltoilua kuvaavat kaarevat viivat kaiverruspainatuksella, pohja offsetpainolla ja numerot kohopainolla.

Valmistusmäärä: 10 650 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Lokakuu 1986 – marraskuu 1986. Setelin toimitukset aloitettiin lokakuussa 1986 numerosta 8005000001. Sarjanumeron ensimmäinen numero 8 ilmaisi, että kyseessä on 1000 markan seteli, kolme seuraavaa numeroa sen sarjan (001–013) ja kuusi viimeistä numeroa sen numeron sarjassaan (000001–840000). Ajallisesti ensimmäisenä toimitettiin sarja numero 5 ja viimeisenä sarja 1. **Painoserä:** 30 000 arkkia

1000 mk, tyyppi 1986 Litt. A

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Marraskuun 20. päivä 1991

Koko: 142 mm x 69 mm

Paperi: Yleisväriltään valkoinen, kevyesti harmahtavaksi sävytetty paperi, jonka pinnalla punaisia tunnuskuituja ja keskiviivan oikealla puolella pystysuorassa varmuuslanka.

Vesileima: Anders Chydeniuksen muotokuva

Väritys:

◆ Etusivun voimakkaan sinipunainen ja tummansininen pohjapainatus vaalenee oikeaa laitaa kohden vaaleanharmaaksi; muotokuva ja muut kaiverruspainetut alueet ovat tum-

Painoarkin koko: 28 seteliä

Käytetyt allekirjoitusparit numerosarjoittain: Seteleiden painamisessa käytettiin vain yhtä nimisarjaa (LVa). Tästä syystä käytettävissä olleista 36 allekirjoitusparista vain 27 esiintyy setelissä, sillä yksi allekirjoituspari (Ollila – Mäkinen) oli arkilla kahdesti.

Korvaavat setelit:

Korvaavina seteleinä käytettiin numerosarjaa 991 painamalla 5 000 arkkia nimisarjaa LVa käyttäen. Myös tämän 140 000 (28 x 5 000) setelin erän ulkopuolelta on havaintoja korvaavista seteleistä. Niistä ei kuitenkaan löydy merkintää setelipainon tuotantokirjoista. Todennäköisesti myös niiden painamisessa käytettiin nimisarjaa LVa, koska kaikki muut setelit painettiin tätä nimisarjaa käyttäen.

Numerosarjat: 001–013, 991.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012: Ks. 1000 mk 1986 Litt. A.

mansinisiä. Arvomerkinän oikea alareuna on painettu vinottain punaisella, ja arvomerkinän oikealla puolella oleva pystysuora teksti on keskeltä punainen ja reunoiltaan tummansininen.

◆ Takasivun pohjan väritys tummansininen ja sinipunainen.

Etusivu:

◆ Vasemmalla laidassa Anders Chydeniuksen kookas muotokuva, joka koostuu vaakasuorista aaltoviivoista. Keskellä alhaalla Chydeniuksen aikakaudelle tyypillinen kauppalaiva, joka on painettu meren aaltoja kuvaavan viivoituksen

päälle. Viivoitus päättyy ruotsinkieliseen pystysuoraan arvomerkinään.

◆ Muotokuvan oikealla puolella ylhäällä setelin arvomerkinä ja numeron 1000 alapuolella pankin nimi, molemmat suomeksi.

◆ Pankin nimen yläpuolella yksi rengas setelin tunnistamista varten. Vasemmalla ylhäällä setelimallin vuosiluku 1986.

◆ Alhaalla muotokuvan oikealla puolella teksti ANDERS CHYDENIUS 1729–1803.

Takasivu:

◆ Kuva-aiheena Suomenlinnan Kuninkaanportti ja veden aaltoilua kuvaavia kaarevia viivoja, joiden yläpuolella lentää kuusi valkeaa loppia.

◆ Painatusta vaalentamalla ja harventamalla aikaansaatu vaikutelma Kuninkaanportin vasemmalla puolella olevien rakennelmien häipymisestä sumuun.

◆ Yläreunassa vaakunaleijona ja pankin nimi allekkain suomeksi ja ruotsiksi.

◆ Vasemmalla alhaalla setelin arvomerkinä suomeksi ja ruotsiksi.

Erityiset aitoustekijät: Etusivun oikeassa yläkulmassa on soikea, kiiltävä moniulotteinen kuvio, kinegrammi, jossa seteliä käännettäessä näkyy vaihtuen joko setelin arvomerkinä 1000 tai Suomen pankin tunnus (logo) sekä taustalla

välkkyvä lumikidekuvio. Etusivun isossa arvomerkinässä, 1000, nollien sisärenkaan ympärillä on jatkuva mikroteksti SUOMEN PANKKI FINLANDS BANK, joka on luettavissa vain suurennuslasilla.

Painomenetelmä: Kaiverruspainatuksella etusivun muotokuva, tekstit, arvomerkinät, allekirjoitukset, tunnistamisrengas, mikroteksti ja nollalukitus sekä takasivun muurin luonnonkivet ja veden aaltoilua kuvaavat kaarevat viivat, pohja offsetpainolla ja numerot kohopainolla.

Valmistusmäärä: 15 700 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Kesäkuu 1991 – maaliskuu 1993

Painoserä: Numerosarjan koko oli 8,4 miljoonaa seteliä, mikä on 300 000 arkkia. Tämä painettiin normaalisti 30 000 arkin painoserinä.

Painoarkin koko: 28 seteliä

Sarjanumeron ensimmäinen numero 8 ilmaisi, että kyseessä on 1000 markan seteli ja kaksi seuraavaa numeroa sen sarjan (01–04) ja seitsemän viimeistä numeroa sen numeron sarjassaan (000001–840000).

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja numerosarjoittain: Koska korvaavia seteleitä ei käytetty, numerosarjat eivät sisältäneet täytettyä 8,4:ää miljoonaa seteliä. Sen takia oheisessa

1000 mk 1986 Litt.A	Koivikko	Mäkinen	Hämäläinen	Vanhala
Kullberg	1,2,3,4	1,2,3,4	1,2,3,4	1,2,3,4
Alenius	1,2,3,4	1,2,3,4	1,2,3,4	1,2,3,4
Holkeri	1,2,3,4	1,2,3,4	1,2,3,4	1,2,3,4
Ollila	1,2,3,4	1,2,3,4	1,2,3,4	1,2,3,4
Puntila	1,2,3,4	1,2,3,4	1,2,3,4	1,2,3,4

taulukossa on ilmaistu pääosin vain niiden numerosarjojen vaihteluväli, joita kunakin vuonna toimitettiin Suomen Pankkiin.

Käytetyt allekirjoitusparit numerosarjoittain: Setelin painamisen aikana käytettiin vain nimisarjaa LIVa. Seuraavat 8 allekirjoitusparia esiintyvät arkilla kahdesti: Kullberg – Koivikko, Kullberg – Mäkinen, Alenius – Koivikko, Alenius – Vanhala, Holkeri – Mäkinen, Ollila – Hämäläinen, Ollila – Vanhala ja Puntila – Hämäläinen. Muut käytettävissä olleista 20 allekirjoitusparista esiintyvät kerran jokaisella arkilla. **Korvaavat setelit:** Korvaavia seteleitä ei käytetty.

20 mk, tyyppi 1993

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Marraskuun 15. päivä 1993

Koko: 142 mm x 69 mm

Paperi: Yleisväriltään valkoinen, kevyesti sinertäväksi sävytetty paperi, jonka pinnalla sinisiä tunnuskuituja. Keskiviivan oikealla puolella pystysuorassa varmuuslanka, joka nousee etusivulla paikoitellen paperin pintaan, ja siinä optisesti muuttuva pinta, joka muodostuu kirjaimesta F ja taustakuvioinnista.

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja numerosarjoittain:

Vuosi	1000 mk 1986 Litt. A
1991	801000001–802.....
1992	802..... –804.....
1993	803..... –803.....
Yhteensä	15 700 000 kappaletta

Numerosarjat: 01–04.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012 (1 000 mk 1986 yhteensä): 114 484 kappaletta.

Vesileima: Väinö Linnan muotokuva

Väritys:

◆ Etusivun muotokuva ja muut kaiverruspainetut alueet tummansinisiä paitsi Linnan muotokuvassa vasen hartia ja olkapää tummanvihreitä. Sivun keskellä on valkoinen piste, josta setelin pohjapainatus säteittäin jakaantuu ohuilla valkoisilla viivoilla rajattuihin lohkoihin, joiden värit ovat vasemmalla harmaita ja siniharmaita sekä oikealla siniharmaita ja keltaisia.

Arvomerkinän oikea alareuna on painettu vinottain tummanvihreällä, samoin keskellä alhaalla pankin nimi oikeaa reunaa lukuun ottamatta ja arvomerkinän oikealla puolella oleva pystysuora tekstirivi keskeltä. Vesileima-alueen viivoitus on vaaleanharmaa.

◆ Takasivu muuttuu asteittain vasemman reunan vaaleankeltaisesta oikean reunan sinivihreäksi.

Etusivu:

- ◆ Vasemmalla Väinö Linnan kookas vaakasuorista aaltoviivoista koostuva muotokuva.
- ◆ Muotokuvan oikealla puolella ylhäällä setelin arvomerkinä ja alempana pankin nimi, molemmat suomeksi.
- ◆ Muotokuvan vieressä setelin keskellä Väinö Linnan tuotannon synnyttänyttä ideakipinä kuvaava tähtimäinen kuvio. Pohjapainatuksen lohkot muodostuvat suorista pitkittäisistä viivoista ja suorista havumaisista poikkiviivoista. Alue päättyy harmaaseen arvomerkinäistä koostuvaan pystyriiviin ja sitä seuraavaan ruotsinkieliseen pystysuoraan arvomerkinästä.
- ◆ Pankin nimen yläpuolella neljä rengasta setelin tunnistamista varten.
- ◆ Vasemmalla ylhäällä setelimallin vuosiluku 1993.

◆ Alhaalla muotokuvan oikealla puolella teksti VÄINÖ LINNA 1920–1992.

Takasivu:

- ◆ Kuva-aiheena Tammerkoskea ympäröivä tehdasnäkymä, jossa reunoilla olevien tehdasrakennusten välistä virtaava joki.
- ◆ Rakennukset heijastuvat veden pyörteisiin, ja alhaalla näkyy sillan koristeellinen kaide.
- ◆ Yläreunassa vaakunaleijona ja pankin nimi allekkain suomeksi ja ruotsiksi.
- ◆ Vasemmalla alhaalla setelin arvomerkinä suomeksi ja ruotsiksi.

Erityiset aitoustekijät: Varmuuslangan välkehtivä hologrammikuvio, joka näkyy setelin etusivun pinnalla katkonaisena, mutta valoa vasten yhtenäisenä. Etusivun oikeassa yläkulmassa on kirjaa kuvaava suljettu kaksinkertainen viivakuvio, josta erottuu setelin vaakasuoraa pintaa silmän tasolla valon suuntaan katsottaessa setelin arvomerkinä 20. Etusivun isossa arvomerkinässä, 20, nollan sisärenkaan ympärillä on jatkuva mikroteksti SUOMEN PANKKI FINLANDS BANK, joka on luettavissa vain suurennuslasilla.

Painomenetelmä: Etusivun muotokuva, tekstit, arvomerkinät, allekirjoitukset, tunnistamisrenkaat, mikroteksti ja nollalukitus kaiverrus-

painatuksella, pohja offsetpainolla ja numerot kohopainolla.

Valmistusmäärä: 80 200 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Elokuu 1993 – helmikuu 1996

Painoserä: Numerosarjan koko oli 8,4 miljoonaa seteliä, mikä on 300 000 arkia. Tämä painettiin normaalisti 30 000 arkin painoserinä.

Painoarkin koko: 28 seteliä

Sarjanumeron ensimmäinen numero 2 ilmaisi, että kyseessä on 20 markan seteli ja kaksi seuraavaa numeroa sen sarjan (01–10) ja seitsemän viimeistä numeroa sen numeron sarjassaan (0000001–8400000).

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja numerosarjoittain: Koska korvaavia seteleitä ei käytetty, numerosarjat eivät sisältäneet täyttä 8,4:ää miljoonaa seteliä. Sen takia oheisessa taulukossa on ilmaistu pääosin vain niiden numerosarjojen vaihteluväli, jotka kunakin vuonna toimitettiin Suomen Pankkiin.

Korvaavat setelit: Korvaavia seteleitä ei käytetty.

Setelin painamisen aikana käytettiin vain yhtä nimisarjaa, LVIIIb. Koska käytettävissä oli vain 10 allekirjoitusparia, useimmat allekirjoitusparit esiintyivät kolme kertaa 28 setelin arkilla. Vain allekirjoitusparit Ollila – Heinonen ja Vanhala

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja numerosarjoittain:

Vuosi	20 mk 1993
1993	2010000001–203.....
1994	203..... –208.....
1995	208..... –210.....
1996	210..... –2108400000
Yhteensä	80 200 000 kappaletta

20 mk 1993	Koivikko	Heinonen
Holkeri	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10
Ollila	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10
Sorsa	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10
Hämäläinen	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10
Vanhala	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10

– Koivikko esiintyivät arkilla kaksi kertaa.

Käytetyt allekirjoitusparit numerosarjoittain:

Numerosarjat: 01–10.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012: Ks. 20 mk 1993 Litt. A.

tunnuskuituja. Keskiviivan oikealla puolella pystysuorassa varmuuslanka, joka nousee etusivulla paikoitellen paperin pintaan, ja siinä optisesti muuttuva pinta, joka muodostuu kirjaimesta F ja taustakuvioinnista.

20 mk, tyyppi 1993 Litt. A

Liikkeeseenlaskun päivämäärä: Toukokuun 12. päivä 1997

Koko: 142 mm x 69 mm

Paperi: Yleisväriltään valkoinen, kevyesti sinertäväksi sävytetty paperi, jonka pinnalla sinisiä

Vesileima: Väinö Linnan muotokuva

Väritys:

◆ Etusivun muotokuva ja muut kaiverruspainetut alueet ovat tummansinisiä paitsi Linnan muotokuvassa vasen hartia ja olkapää tummanvihreitä. Sivun keskellä on valkoinen piste, josta setelin pohjapainatus säteittäin jakaantuu ohuilla valkoisilla viivoilla rajattuihin lohkoihin, joiden värykset ovat vasemmalla sinisiä ja sinivihreitä sekä oikealla sinivihreitä ja vihreitä. Arvomerkinnän oikea alareuna on painettu vinottain tummanvihreällä, samoin keskellä alhaalla pankin nimi oikeaa reunaa lukuun ottamatta ja arvomerkinnän oikealla puolella oleva pystysuora tekstirivi keskeltä. Vesileima-alueen viivoitus on vaaleanharmaa.

◆ Setelin takasivun väritys muuttuu asteittain vasemman reunan vaaleanvihreästä oikean reunan sinivihreäksi.

Etusivu:

◆ Vasemmalla Väinö Linnan vaakasuorista aaltoviivoista koostuva kookas muotokuva.

◆ Muotokuvan oikealla puolella ylhäällä setelin arvomerkintä ja alempana pankin nimi, molemmat suomeksi.

◆ Muotokuvan vieressä setelin keskellä Väinö Linnan tuotannon synnyttäneitä ideakipinää

kuvaava tähtimäinen kuvio. Alue päättyy harmaaseen arvomerkinnöistä koostuvaan pystyriiviin ja sitä seuraavaan ruotsinkieliseen pystysuoraan arvomerkintään. Pohjapainatuksen lohkot muodostuvat suorista pitkittäisistä viivoista ja suorista havumaisista poikkiviivoista.

◆ Pankin nimen yläpuolella neljä rengasta setelin tunnistamista varten.

◆ Vasemmalla ylhäällä setelimalin vuosiluku 1993.

◆ Alhaalla muotokuvan oikealla puolella teksti VÄINÖ LINNA 1920–1992.

Takasivu:

◆ Kuva-aiheena Tammerkoskea ympäröivä tehdasnäkymä, jossa reunoilla olevien tehdasrakennusten välistä virtaava joki. Rakennukset heijastuvat veden pyörteisiin, ja alhaalla näkyy sillan koristeellinen kaide.

◆ Yläreunassa vaakunaleijona ja pankin nimi allekkain suomeksi ja ruotsiksi.

◆ Vasemmalla alhaalla setelin arvomerkintä suomeksi ja ruotsiksi.

Eriyiset aitoustekijät: Etusivun oikeassa yläkulmassa kiiltävä optisesti muuttuva kuvio, hologrammi, jossa seteliä käännettäessä näkyy vaihtuen joko vasemmalle tai oikealle lentävä lintu sekä näiden välissä kuvasarja, josta hahmottuu

linnun lento; taustalla välkkyvät lintuhahmoja. Hologrammin vasemmassa reunassa ovat sinitöivänä tekstinä Väinö Linnan romaanin *Tuntemattoman sotilaan* viimeiset sanat. Etusivun ison arvomerkin nollan sisärenkaan ympärillä jatkuva mikroteksti SUOMEN PANKKI FINLANDS BANK, joka on luettavissa vain suurennuslasilla.

Painomenetelmä: Etusivun muotokuva, tekstit, arvomerkin, allekirjoitukset, tunnistamisrenkaat, mikroteksti ja nollalukitus kaiverruspainatuksella, pohja offsetpainolla ja numerot kohopainolla.

Valmistusmäärä: 99 850 000 kappaletta

Toimitusaika Suomen Pankkiin: Joulukuu 1996 – elokuu 1999. Setelin viimeinen erä, 3,45 miljoonaa seteliä, toimitettiin Setecistä Suomen Pankkiin 25. elokuuta 1999 samanaikaisesti viimeisen 50 markan setelien kanssa. Tämä oli Setecin viimeinen markkasetelitoimitus Suomen Pankille.

Painoserä: Numerosarjan koko oli 8,4 miljoonaa seteliä, mikä on 300 000 arkkiä. Tämä painettiin normaalisti 30 000 arkin painoserinä.

Painoarkin koko: 28 seteliä

Sarjanumeron ensimmäinen numero 2 ilmaisi, että kyseessä on 20 markan seteli ja kaksi seuraavaa numeroa sen sarjan (11–23) ja seitsemän viimeistä numeroa sen numeron sarjassaan (0000001–8400000). Setelin numerosarjat alkoivat siten numerosarjasta 11 eli siitä, mihin vuoden 1993 mallin 20 markan setelin numerosarjat loppuivat (numerosarja 10).

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja numerosarjoittain: Koska korvaavia seteleitä ei käytetty, numerosarjat eivät sisältäneet tähtä 8,4:ää miljoonaa seteliä. Sen takia oheisessa

Toimitusmäärät Suomen Pankkiin vuosittain ja numerosarjoittain:

Vuosi	20 mk 1993 Litt. A
1996	2110000001–212.....
1997	212..... –215.....
1998	215..... –222.....
1999	222..... –2238400000
Yhteensä	99 850 000 kappaletta

20 mk 1993 Litt. A	Koivikko	Heinonen	Levo
Holkeri	11–16	11–16	
Ollila	11–23	11–23	21–23
Hämäläinen	11–23	11–23	
Vanhala	11–23	11–23	21–23
Louekoski	11–23	11–23	21–23
Korhonen	16–23	16–23	21–23

taulukossa on ilmaistu pääosin vain niiden numerosarjojen vaihteluväli, joita kunakin vuonna toimitettiin Suomen Pankkiin. Viimeisen sarjan (23) viimeinen seteli (numero 2238400000) toimitettiin Suomen Pankkiin.

Korvaavat setelit: Korvaavia seteleitä ei käytetty.

Käytetyt allekirjoitusparit numerosarjoittain: Setelin painamisessa oli käytössä kaksi nimisarjaa, LVIIIc,d ja LIX, joista ensin mainittua käytettiin pienine muutoksineen.

Seteleiden painamisen loppuerissä löytyy esimerkkejä setelinipuista, joissa on kahta eri allekirjoitusparia. Kysymys ei ole korvaavien seteleiden käytöstä, vaan siitä, että allekirjoitus-

Setelipainon viimeisenä Suomen Pankkiin toimittaman markkasetelityypin, 20 mk 1993 Litt. A, viimeisen sarjan (23) viimeinen seteli (numero 2238400000).

parit painettiin tuolloin kaiverruspainolla ja kaiverruspainokoneessa käytettiin samanaikaisesti neljää kaiverruspainolaattaa. Kun uusi allekirjoituspari otettiin käyttöön, uusittiin normaalitapauksessa kaikki neljä painolaattaa. Tehokkuus- ja kustannussyistä setelipaino saattoi kuitenkin käyttää uuden allekirjoitusparin sisältäneiden painolaattojen kanssa myös vanhoja painolaattoja niin kauan kuin niiden painojälki täytti laatuvaatimukset. Jos siten yksi neljästä painolaatasta oli eri-ikäinen ja sisälsi tietyissä kohdissa laattaa eri allekirjoitusparit kuin uusituissa laatoissa, tuli joka neljänteen seteliarkkiin kyseisiin kohtiin eri allekirjoituspari. Kun seteliarkit myöhemmässä vaiheessa

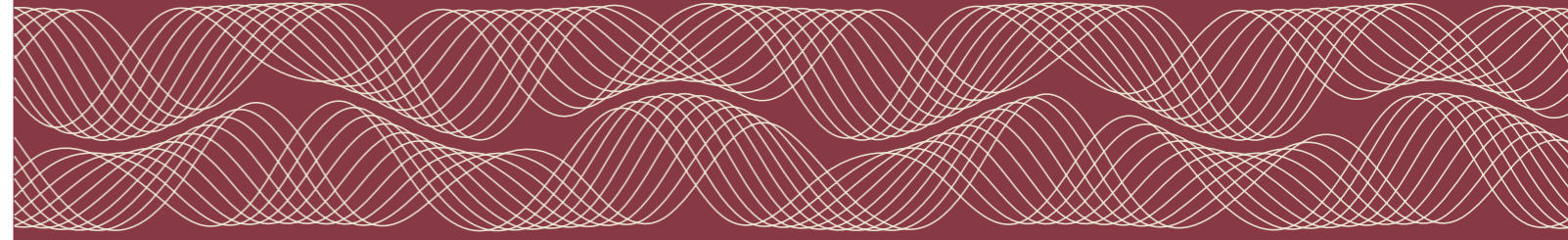
leikattiin ja samalla kohtaa arkkiä olevat setelit pakattiin automaattisesti 100 setelin nippuihin, setelinipun joka neljänteen seteliin tuli järjestelmällisesti eri allekirjoituspari. Tällaiset setelit eivät siis ole korvaavia seteleitä, mutta eräänlaisia variantteja kuitenkin.

Vuoden 1993 Litt. A tyyppin 20 markan setelin numerosarjoissa 22 ja 23 käytettiin järjestelmällisesti samanaikaisesti sekä nimisarjaa LVIIIId että LIX. Myös numerosarjasta 21 on muutama vastaava havainto.

Numerosarjat: 11–23.

Suomen Pankkiin palautumaton määrä 29.2.2012 (20 mk 1993 yhteensä): 3 077 743 kappaletta.

9.
*Setelinleikkauksesta
euron käyttöönottoon*

Suomen sotien jälkeisiä setelityyppejä, joita tässä teoksessa käsitellään yksityiskohtaisesti, rajaa kaksi markkaseteleiden historian merkittävää tapahtumaa: vuodenvaihteen 1945–1946 setelinleikkaus ja vuodenvaihteen 2001–2002 euroseteleiden liikkeeseenlasku. Näiden kahden merkkipaalin välisen runsaan puolen vuosisadan aikana Suomessa oli käytössä kolme ulkoasultaan toisistaan selvästi poikkeavaa setelimallia.

Setelinleikkauksen myötä käyttöön otettua vuoden 1945 setelimallia pidettiin jo alun perin väliaikaisena, koska sen valmistelu jouduttiin viemään läpi äärimmäisen tiukalla aikataululla. Vaikka uutta setelisarjaa koskeva luonnospilailu julistettiin jo vuonna 1946, seteleiden uudistaminen siirtyi rahanuudistukseen liittyvän epätietoisuuden vuoksi aina vuoteen 1955 asti. Uusi, Tapio Wirkkalan suunnittelema vuoden

1955 setelimalli merkitsi suurta muutosta aikaisempaan, koska ensimmäisen kerran markka-aikana kaikki setelit olivat samankokoisia. Myös seteleiden väriytyt sekä tekstit aiheuttivat hämmennystä. Osa setelityypeistä jouduttiinkin pikaisesti parantelemaan.

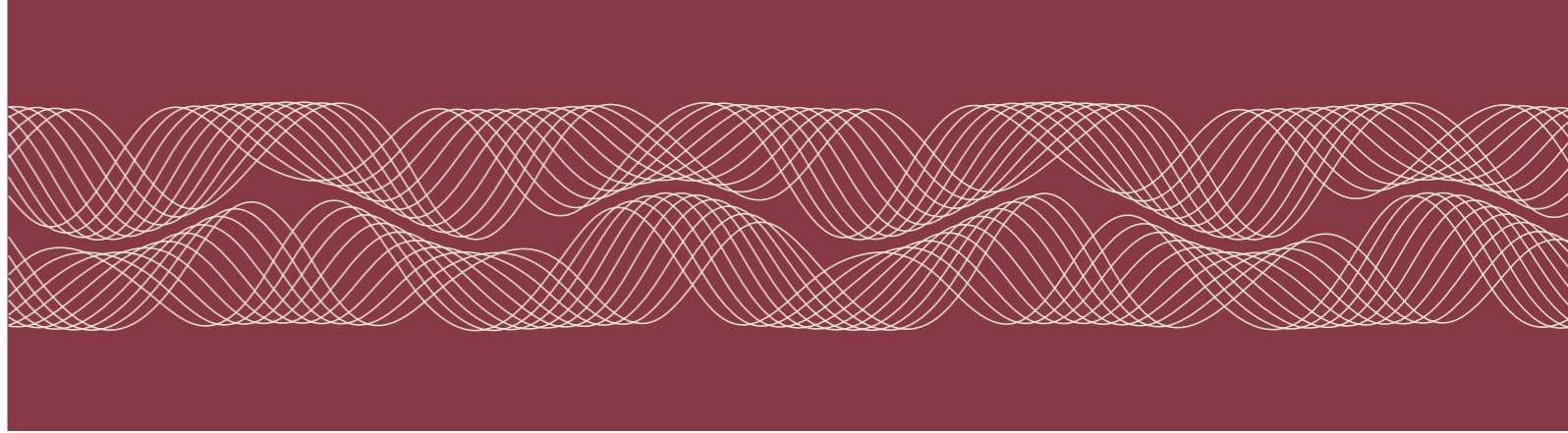
Kun rahanuudistus vihdoinkin vuonna 1963 toteutui, seteleiden ulkoasuun liittyvät muutokset pyrittiin pitämään vähäisinä, jotta sopeutuminen uuteen rahayksikköön olisi helpompaa. Jo tuolloin pankkivaltuusto kuitenkin näki setelisarjan rakenteeseen liittyviä muutostarpeita. Tästä huolimatta seteleiden ulkoasu perustui lähes 30 vuotta vuoden 1955 setelisarjaan siihen asteittain 1950–1980-luvulla tehtyine muutoksineen ja lisättyinä setelipainon taiteilijaryhmän suunnittelemana 500 markan setelillä, joka laskettiin liikkeeseen vuonna 1975. Asteittaisten muutosten syynä oli kopiointitekniikan jatkuva

kehittyminen, johon pyrittiin vastaamaan uusilla seteleihin kehitetyillä turvatekijöillä.

Kolmas ja viimeinen tarkasteltavan ajanjakson ulkoasultaan erilainen setelimalli oli vuosina 1986–1987 liikkeeseen laskettu viimeinen markkasetelisarja. Sen suunnittelussa otettiin huomioon sarjan mahdollinen täydentäminen tulevaisuudessa 5000 markan setelillä. Myös tätä setelimallia jouduttiin parantelemaan 1990-luvun alussa, kun uutena seteleiden värentämismuutoksena olivat markkinoille vastikään tulleet värikopiokoneet. Aikaisemmasta poiketen seteleiden värentäminen ei enää välttämättä edellyttänyt painoalan asiantuntemusta eikä kalliita investointeja laitteistoon. Seteleihin suunniteltiin uusia ominaisuuksia myös käyttotarpeiden muuttumisen takia, sillä seteleiden automaattinen käsittely ja niiden hyväksyminen maksuautomaateissa edellyttivät uusia, koneella

luettavia tekijöitä. Setelisarjaan lisättiin vielä 20 markan seteli ja 10 markan seteli korvattiin metallirahalla.

Markkaseteleiden käyttö maksuvälineenä päättyi helmikuun 2002 lopussa, kun markat kahden kuukauden ylimenokauden jälkeen korvautuivat täysin euroseteleillä. Kymmenen vuoden kuluttua tästä ajankohdasta, helmikuun 2012 lopun jälkeen, Suomen Pankki ei ole enää lunastanut sotien jälkeen liikkeeseen laskemiaan markkaseteleitä, joita tässä on tarkasteltu. Näillä markkaseteleillä on kuitenkin merkittävä kulttuurihistoriallinen arvo, sillä niiden suunnitteluun osallistuivat monet aikansa merkittävät suomalaiset taiteilijat. Setelit ovat myös ajan kuvia suomalaisesta käyttögraafikasta, ja niissä näkyy seteleiden suunnittelijoiden näkemys suomalaisuudesta – onhan seteli eräänlainen valtion käyntikortti.

Viitteet

Johdanto

- 1 Suomen Pankki (1952).
- 2 Heikel (1952) s. 55–66.
- 3 Selinheimo (1948).
- 4 Esimerkiksi vuoden 1909 setelityypin 1000 markan seteli on elinkustannusindeksin mukaan ostoarvoltaan lähes 4000 euroa, ja eräiden vanhojen ulkomaisten seteleiden ostoarvo on nykyrahassa yli 100000 euroa.

- 5 Ks. esim. Borg (1976 ja 1980), Talvio (2003) ja Viitala (2001).
- 6 Heinonen (1995a, b, c ja 1996a).
- 7 Heinonen (2007a ja b).
- 8 Heinonen (2009a, b, c ja 2010a).
- 9 Talvio (2003).
- 10 Hoffman (1985) ja Jotuni (1985).

1. Seteleiden ominaisuudet eri näkökulmista

- 1 Heckscher (1934) s. 169, Platbärzdis (1960) s. 49, Lindgren (1968) s. 10 ja Ferguson (2008) s. 27–30.
- 2 Yksityispankit laskevat edelleen seteleitä liikkeeseen Skotlannissa ja Pohjois-Irlannissa sekä Hongkongissa ja Macaossa, mutta näiden pankkien setelinanto on säännelty yksityiskohtaisiin määräyksiin ja vakuuksiin.
- 3 Eduskunnan pankkivaltuusmiehistä käytetään seuraavassa nimitystä pankkivaltuusto, vaikka nimitys tuli virallisesti käyttöön vasta maaliskuun 1992 alusta.
- 4 Suomen Pankin johtokunnasta käytetään tässä julkaisussa yleensä nimitystä johtokunta, jos sekaannuksen vaaraa ei ole.
- 5 Ks. tarkemmin s. 133 ja Talvio (2003) s. 198–207.
- 6 Espanjan seteleissä käytettiin päivämääränä pankin johtokunnan hyväksymispäivän ohella myös päivää, jona keskuspankki sopi setelipainon kanssa setelin painamisesta. Ks. Tortella (2004) s. 26.
- 7 Ks. Heinonen (2011b).
- 8 Kaikki tarkasteluajanjakson suomalaiset setelit painoi Suomen Pankin setelipaino, vuoden 1991 alusta Setec. Setec osallistui markkaseteleiden painamisen jälkeen myös euroseteleiden painamiseen vuoteen 2003 asti. Sen jälkeen yhtiö on keskittynyt huipputurvatoimien sirullisten ja visuaalisten tunnistamistuotteiden ja -sovellusten kehittämiseen ja valmistamiseen. Vuodesta 2006 lähtien yhtiö on toiminut osana maailmanlaajuisesta Gemalto-konsernina. Tässä julkaisussa Suomen Pankin setelipainosta ja Setecistä käytetään yleensä nimitystä setelipaino, jos sekaannuksen vaaraa ei ole.
- 9 Silloin kun tekstin perusteella on ilmeistä, mihin johtokunnan tai pankkivaltuuston kokouksen pöytäkirjaan viitataan, ei lähdeviitettä ole erikseen merkitty.

- 10 Seteliväärennösten ehkäisemisen historiasta, ks. Heinonen (2010b).
- 11 Seteleihin liittyvän tiedottamisen kehittymisestä, ks. Heinonen (2009d).
- 12 Platbärzdis (1960) s. 85.
- 13 Hewitt – Keyworth (1987) s. 23.
- 14 Talvio (2003) s. 21.
- 15 Byatt (1994) s. 136–139.
- 16 Tervakosken paperitehdas (vuodesta 1928 Tervakoski) oli Suomen Pankin omistuksessa vuodesta 1921 vuoteen 1986, jolloin se siirtyi Enso-Gutzeitille. Eri vaiheiden jälkeen tehdas kuuluu nykyisin itävaltalaisen Delfort Groupin omistukseen. Tervakoski ei enää osallistunut euroseteleiden paperin valmistamiseen koepainatuksia lukuun ottamatta.
- 17 Hoffman (1985) s. 122.
- 18 Hoffman (1985) s. 126.
- 19 Tarvainen (1988) sivu 21.
- 20 Yleiskuvaus nykyaikaisista seteleiden valmistusmenetelmistä, ks. esim. European Central Bank (2007) sivut 42–47. Mielenkiintoisia vanhempia kuvauksia seteleiden valmistuksesta, ks. Andersen (1975) ja Monestier (1983) s. 45–59.
- 21 Jotuni (1985) s. 190.
- 22 Tarvainen (1988) s. 21.
- 23 Jotuni (1985) s. 181.
- 24 Tarvainen (1988) sivu 21.
- 25 Viallisten seteleiden korvaamisesta, ks. s. 39.
- 26 Platbärzdis (1960) s. 36, Lindgren (1968) s. 10 ja Wiséhn (1995) s. 16. Luonnollisesti paperiraha kiinalaisena keksintönä on lähes tuhat vuotta vanhempi, ja myös Euroopasta löytyy varhaisempia paperirahan muotoja, mutta tässä viitataan seteliin, kuten se tänä päivänä ymmärretään. Ks. myös Kuusterä – Tarkka (2011) s. 43.

- 27 Platbärzdis (1960) s. 36 ja Lindgren (1968) s. 10.
- 28 Seteleiden allekirjoitusten historiasta ja nykykäytännöistä, ks. Heinonen (2010c).
- 29 Hewitt & Keyworth (1987) s. 21 ja 24 sekä Byatt (1994) s. 96 ja 103.
- 30 Banknote year book (2011) s. 37, 40–43, 96–99.
- 31 Kivialho (1952) s. 5.
- 32 Painetuista allekirjoituksista on esimerkkejä kuitenkin jo 1700-luvulta lähtien.
- 33 Yhden allekirjoituksen leimaaminen oli yleistä myös monessa muussa maassa. Esimerkiksi Espanjassa ylikassanhoitajan nimikirjoitus leimattiin keskuspankissa aina 1960-luvulle asti, kun seteleiden kaksi muuta nimikirjoitusta oli kaiverrettu painolaatalle jo 1800-luvun lopulta lähtien. Ks. Tortella (2004) s. 25.
- 34 Talvio (2003) s. 21 ja 56.
- 35 Kivialho (1952) s. 6.
- 36 Myös vuoden 1939 tyyppin 5000 markan väliaikaisessa setelissä olevat kaksi ylimääräistä allekirjoitusta ovat rinnakkain, kun varsinaiset alun perin painetut nimikirjoitukset olivat allekkain. Lisäksi kaksi ylimääräistä allekirjoitusta ovat poikkeuksellisesti molemmat pankin johtokunnan jäsenten nimikirjoituksia (ks. kuva s. 87).
- 37 Esimerkiksi Yhdysvaltain sisällissodan aikana etelävaltiot tarvitsivat lähes 300 virkailijaa seteleiden allekirjoittamiseen ja niiden numeroimiseen käsin. Ks. Swanson (1995) s. 133.
- 38 Ks. esim. Borg (1976 ja 1980) ja Mönkäre – Hammar (1992). Suomen Pankin johtokunnan pöytäkirjoissa allekirjoituk-

- sista käytetään nimitystä nimikirjoitukset. Periaatteessa kyse onkin nimikirjoituksista, koska ne painetaan koneella seteleihin, mutta tässä allekirjoitusta ja nimikirjoitusta käytetään samassa merkityksessä.
- 39 BEP History (2004) s. 3.
- 40 Heinonen (2010d).
- 41 Ks. esim. Aura (1952), Vanhala (1952), Toikka (1952) ja Kajantie (1953).
- 42 Suomen Pankkiyhdistys (1989).
- 43 Johtava neuvonantaja Kari Takala Suomen Pankin maksuvälineosastolta on ystävällisesti avustanut minua liikkeessä olevaa setelistöä koskevien aikasarjojen kokoamisessa. Tarkastelujakson molemmat rajavuodet, 1945 ja 2001, ovat ongelmallisia liikkeessä olevan setelistön kehityksen kannalta. Vuoden 1945 lopussa setelinleikkausta koskevat huhut vähensivät setelistön määrää, ja loppuvuoden 2001 aikana siirtyminen eurokäteisen käyttöön aiheutti samanlaisen kehityksen. Yleisö varautui euron käyttöönottoon hyvissä ajoin tallettamalla ylimääräiset käteisvaransa pankkeihin.
- 44 Hoffman (1985) s. 155.
- 45 Rahalaitosten neuvottelukunta oli Suomen Pankkiyhdistyksen ja nykyisen Finanssialan Keskusliiton edeltäjä.
- 46 Ks. www.otto.fi, 10 v. Ottopisteitä.
- 47 Bank For International Settlements (1994), Viren (1993) s. 59.
- 48 Finanssialan Keskusliitto (2011).
- 49 Suomen Pankin vuosikirja 1990, s. 26.

2. Vuoden 1945 setelimallit

- 1 Tässä vaiheessa Suomen Pankki ja sen setelipaino olivat varsin varhain liikkeellä uuden seteliarvon suunnittelussa, sillä 5000 markan osuus liikkeessä olevasta setelistöstä oli vuosina 1942–1943 vielä alle 10 %. Osuus tosin kasvoi erittäin nopeasti sota-ajan inflaatio-olosuhteissa (katso kuvio s. 88).
- 2 Pankkivaltuusto 22. kesäkuuta 1943.
- 3 Johtokunnan jäsen Paavo Raitinen viittasi Suomen Pankin konttorinjohtajien neuvottelukokouksessa 7. huhtikuuta 1946 pitämässään esitelmässä setelipainon johtajan arvioon, että setelinleikkauksen johdosta kuuden kuukauden työ olisi täysin ensiluokkaisesti tehtynä kestänyt kymmenen vuotta.

- 4 Arkistolähteistä ei ilmene, miksi setelin etusivun vaakuna-kielppi jätettiin tyhjäksi. Pankkivaltuusmiesten kertomuksessa vuodelta 1945 (s. 25) todetaan vain, että ”silmiinpistävimmän muutoksen rajoituksessa setelien väriin ja vesileimaan”.
- 5 Junnila (1946) s. 59–64.
- 6 Junnila (1946) s. 50–52.
- 7 Tuomioja (2007), s. 171–172.
- 8 Hoffman (1985) s. 110.
- 9 Pankkivaltuusmiesten kertomuksessa vuodelta 1945 (s. 25) todetaan: ”5000 markan seteli ... ainakin toistaiseksi painetaan kuparipainossa.”
- 10 Tarkemmin setelityyppiäkohtaisessa luvussa 8, tyyppi 1945 Litt. B.

3. Vuosien 1955–1957 setelimallit

- 1 Myös Espanjan setelihistoriaa kuvaavassa teoksessa viitataan paperin ja värien puutteen aiheuttamiin ongelmiin sotien aikana ja niiden jälkeen. Ks. Tortella (2004) s. 21.
- 2 On mielenkiintoista verrata vaihtoehdon A mukaista pienimmän setelin kokoa (120 x 63 mm) pienimmän eurosetelin eli 5 euron setelin kokoon, joka on 120 x 62 mm eli samanpituinen ja vain yhden millimetrin kapeampi. Euroseteleitä suunniteltaessa 1990-luvun puolivälissä katsottiin, että tämä oli minimikoko, joka voidaan tehokkaasti painaa setelipainoissa ja lajitella keskuspankeissa huippunopeilla setelinlajittelukoneilla. Siten suomalaisten kassanhoitajien 1940-luvun näkemys seteleiden minimikoosta ei juuri poikennut siitä, mihin paino- ja lajittelukoneiden tehokkaaseen toimintaan perustuvilla kriteereillä päädyttiin 50 vuotta myöhemmin Euroopan unionin tasolla.
- 3 Suurimman setelin koko vaihtoehdossa A (185 x 80 mm) oli selvästi pidempi kuin kooltaan suurin euroseteli eli 500 euron seteli, jonka mitat ovat 160 x 82 mm, mutta leveys oli lähes sama. Siten nykyisin pidetään parempana aikaisempaa selvästi sirompia seteleitä.
- 4 Itse asiassa pitäisi viitata Filippiinien seteleihin, sillä Yhdysvallat maksui nykyisen dollarisetelikoon Filippiinien seteleistä, jotka Yhdysvaltain valtiollinen setelipaino Bureau of Engraving and Printing painoi vuodesta 1903 lähtien, kun Filippiinit oli Yhdysvaltain hallinnassa. Alun perin Filippiinien setelit oli tarkoituksella suunniteltu pienemmiksi kuin Yhdysvaltain setelit paremman erottuvuuden takaamiseksi. Filippiinien hyvien kokemusten perusteella Yhdysvallat kuitenkin siirtyi vuonna 1929 käyttämään rahan käsittelyn kannalta tehokkaampia, kooltaan pienempiä ja Filippiinien seteleiden kanssa samankokoisia seteleitä, mikä koko on edelleen käytössä. Ks. Bank Note Reporter (2004) s. 67.
- 5 Pöytäkirjat Suomen Pankin ja eri taiteilijapiirien edustajien käymistä neuvotteluista Suomen setelimallien uudistamista koskevan aiheuunnoskilpailun järjestämiseksi. Setelipainon arkisto 8.11. ja 12.11.1946.
- 6 Ks. myös Deutsche Bundesbank (1995) s. 39.
- 7 Palkintolautakunnan pöytäkirjat ja niiden liitteet. Setelipainon arkisto.
- 8 Heinonen (1997) s. 74–75.
- 9 Ks. myös Talvio (2003) s. 138.
- 10 Ks. myös Talvio (1985) s. 213 ja Kuusterä – Tarkka (2011) s. 246.
- 11 Heinonen (2011a), s. 8–9. Ks. myös Talvio (1993).
- 12 Sulkumerkkien sisällä on mainittu tunnettuja henkilöitä ja ajankohtia, jolloin heidän muotokuvansa otettiin käyttöön kyseisten maiden uusissa setelimalleissa.
- 13 SKS:n kielivaliokunnan puolesta Hannes Tepon ja Kustaa Vilkun 13. tammikuuta 1948 päiväämä muistio, Suomen Pankin arkisto. Artikkelissaan ”Uusi rahayksikkömme ja sen nimi” pankin pääsihteeri Esko K. Leinonen (1952, s. 38) arveli, ettei jopa puolet Suomen kansasta osaisi kunnolla ääntää sanaa ”kruunu”.
- 14 Tuukka Talvio on ystävällisesti tämentänyt tätä riikintälerin historiaa koskevaa kappaletta.
- 15 Ks. Kivialho (1951) s. 164, Kivi (2010) s. 148. Suomen Pankin johdon artikkeleissa viitattiin myös riksien käyttöön vuonna 1864 ilmestyneessä Kiven *Nummisuutarit*-näytelmässä. Ks. Leinonen (1952) s. 39. Esimerkiksi Esko sai kaksitoista riksiä matka- ja häärahoiksi, Kivi (1984) s. 123.
- 16 Leinonen (1952) s. 38–39.
- 17 Setelipainon arkiston kuvamateriaali ilmentää mielenkiintoisesti myös rahayksiköstä käytyä keskustelua. Saman setelin luonnos on voitu vedostaa useaa eri arvoa käyttäen sen mukaan, mikä oli rahayksikkökeskustelun kulloinenkin vaihe.
- 18 Aarne Karjalaisen muistio 11.8.1950. Setelipainon arkisto. Myös Rivaz (1997, s. 236–251) on esitellyt laajasti Sveitsin 1970-luvulla suunniteltua varasarjaa ja Bolten (1999, s. 174–179) vastaavaa Alankomaiden varasarjan seteleitä. Myös Saksan keskuspankin rahamuseon sivustolla (www.bundesbank.de/bibliothek/bibliothek_sammlung_bildarchiv.php) on kuvia Länsi-Berliiniä ja Länsi-Saksaa varten suunnitelluista varasarjoista.
- 19 Aarne Karjalaisen 5.1.1952 päiväämä ehdotus. Setelipainon arkisto.
- 20 Pankkivaltuusmiesten kertomuksessa vuodelta 1952 (s. 21) todetaan varsin yksiselitteisesti: ”Johtokunnan ehdotukset uuden rahayksikön ja sen sadasosan nimiksi eivät miellyttäneet pankkivaltuusmiehiä...”
- 21 Vuonna 1951 keskimääräinen elinkustannusindeksin nousu oli yli 16 prosenttia.
- 22 Setelipainon teknisen johtajan Uolevi Liuhton muistio 18.5.1951. Setelipainon arkisto.
- 23 Valuutojen vaihtokurssit, ks. Suomen Pankin vuosikirja 1952.
- 24 Myös pankkivaltuusmiesten kertomuksessa vuodelta 1952 (s. 21) asia mainitaan puhtaasti ilmoitusluonteisesti: ”Lisäksi päätettiin, että kaikkiin...seteleihin sijoitetaan etupuo-

- lulle yksinomaan suomenkielinen teksti ja kääntöpuolelle yksinomaan ruotsinkielinen teksti.”
- 25 Aarne Karjalaisen kirje setelipainon tekniselle johtajalle Eero Kyröhongalle 10.12.1951 ja setelipainon työntekijöiden kirje pankinjohtaja Raittiselle 12.3.1953. Setelipainon arkisto.
- 26 Kujasalo (1952) s. 530 ja Talvio (2003) s. 138.
- 27 Tervakoski Oy (1968) s. 30.
- 28 Hoffman (1985) s. 124.

- 29 Hoffman (1985) s. 124, ja Talvio (2003) s. 143.
- 30 Ks. kuva 500 markan setelistä tyyppiä 1955 (s. 216).
- 31 Setelipainon johtajan Toivo Rissasen 5.2.1958 päivätty muistio. Pääjohtaja Klaus Waris ja seteleistä vastaava johtokunnan jäsen Aarre Simonen ovat puumerkeillään merkinneet muistion hyväksytyksi.
- 32 Aarne Karjalaisen käsin kirjoittama, 5.6.1958 päivätty ehdotus setelipainon johtajalle Toivo Rissaselle.

4. Vuoden 1963 setelimallit

- 1 Suomen Pankin vuosikirja 1961, s. 36.
- 2 Ks. myös Talvio (2003) s. 152.
- 3 Rahalaitosten neuvottelukunnan ja Vakuutusyhtiöiden Keskusliiton yhteinen esite vuodelta 1962.
- 4 Suomen Pankin vuosikirja 1962, s. 40.

- 5 Heinonen (1993). Pankin päärakennusta tarjosivat Suomen Pankille setelin takasivun aiheeksi sekä Bradbury, Wilkinson & Co 1890-luvulla että Waterlow & Sons vuonna 1907, ks. Talvio (2003) s. 69 ja 73 sekä Heinonen (2011c).

5. Vuosien 1975–1980 setelimallit

- 1 Edellä (s. 115) mainitussa muistiossaan setelipainon johtaja Rissanen esitti siirtymistä kunkin setelimallin uusimiseen kymmenen vuoden kuluessa.
- 2 Arvioidessaan vuoden 2011 lopulla käyttöön otettavan muoville painettavan setelisarjan kustannuksia Kanadan keskuspankki lähtee sarjan kahdeksan vuoden eliniästä. Ks. Spencer (2011) s. 6.
- 3 Pankkivaltuusmiesten kertomuksessa vuodelta 1975 (s. 21) todetaan aihevalinta seuraavasti: ”Sen johdosta, että tasavallan presidentti Urho Kekkonen täytti kertomusvuonna 75 vuotta, johtokunta esitti, että uuteen seteliin tulisi presidentti Kekkonen kuva...”
- 4 Pankkivaltuuston pöytäkirja 29.5.1975.
- 5 Uusi-Rintakoski (1991) Tuukka Talvion haastattelu, s. 103.
- 6 Esimerkiksi Ruotsin keskuspankki laski kuningas Kustaa V:n

- 90-vuotispäivän johdosta vuonna 1948 liikkeeseen viiden kruunun juhlasetelin, jossa oli kuninkaan muotokuva. Presidentti Kekkonen 75-vuotispäivänä laskettiin liikkeeseen myös varsinainen juhlaraha, mutta se oli 50 markan hopeinen metalliraha.
- 7 Vastikään ilmestyneeseen ensimmäiseen laajaan juhlasetelilueteloon 500 markan seteliä ei kuitenkaan ole sisällytetty. Ks. Grabowski – Gerber (2011).
- 8 Kranister (1989) s. 308.
- 9 Aiheesta laajemmin Heinonen (2011a).
- 10 Hyttinen (1996) Paavo Huovisen haastattelu Kainuun Sanomissa (s. 7).
- 11 Pankkivaltuusto 14.1.1976.
- 12 Helsingin Sanomat 14.10.1981.
- 13 Tieto on saatu Suomen Pankin lakiasian päälliköltä Arno Lindgreniltä.

6. Vuosien 1986–1993 setelimallit

- 1 Varhaisimmat pankkiautomaattien yhteismäärää kuvaavat tiedot löytyvät vuonna 1989 julkaistusta Suomen Pankkiyhdistyksen monisteesta ”Maksujärjestel-

- mät ja pankkien jakelujärjestelmät”. Sitä aikaisempia 1980-luvun alkuvuosien tietoja ei valitettavasti ole saatavilla.

- 2 Ks. myös Alenius (1995) s. 339–341, Heinonen (1985) s. 222–230 ja Suomen Pankin vuosikirja 1987, s. 29–30.
- 3 Bruun (2007) s. 268.
- 4 Kaartamo (2010) s. 85.
- 5 Helsingin Sanomat 23.4.1985.
- 6 Heinonen (2010b) s. 8–9.
- 7 Bruun (2007) s. 269.
- 8 Ks. tarkemmin Heinonen (1996b).
- 9 Heinonen (1992) s. 11.
- 10 Ks. myös Heinonen (1992) s. 11.
- 11 Sain 1990-luvun keskivaiheilla ja 2000-luvun loppupuolella kirjoittamiini artikkeleihin arvokasta tietoa Timo Nylundilta, joka rekisteröi vuosikymmenten ajan markkaseteleiden esiintymistä liikkeessä. Samoin keskustelin useasti Onni Viitalan kanssa hänen valmistellessaan kirjaansa, ks. Viitala (2001). Tätä kirjaa kirjoittaessani olen voinut tarkistaa tietoja Auvo Tirkkoselta, joka itse keräämiensä tietojen lisäksi on saanut käyttöönsä jo edesmenneen Nylundin keräämän aineiston.

7. Seteliväärennosten ehkäisemisessä onnistuttiin

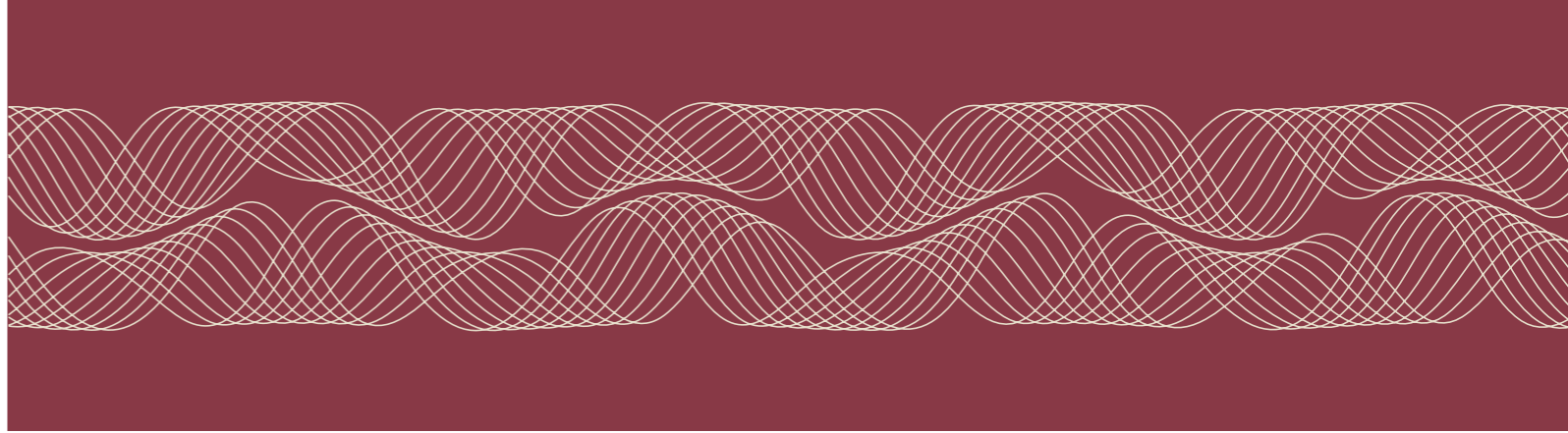
- 1 Keskusrikospoliisin toimintakertomus 1988. Rikosylikonstaapeli Jari-Pekka Pere toimitti ystävällisesti käyttööni kopioita rahan väärennöksiä koskevista toimintakertomusten osista. Mielenkiintoisesti toimintakertomuksesta ilmenee, että 50 markan setelistä löytyi kahdeksan väärennöstä, joissa 50 markan seteli oli muutettu 500 markan seteliksi, 100 markan setelistä kaksi valokopiojäljitelmiä, 500 markan setelistä yksi aikakausilehdestä leikattu setelinkuva ja 1000 markan setelistä yksi valokopiojäljitelmiä. Siten 10 markan seteliväärennöksiä lukuun ottamatta kyseisen vuoden väärennökset olivat todella yksittäisiä. Tuossa vaiheessa poliisi kuitenkin kiinnitti huomiota kehittyvän kopiointiteknikan kehittymiseen ja siihen, että suhteellisen harvoissa tapauksissa väärän rahan valmistamiseen ja kaupitteluun syyllistynyt henkilö oli saatu edesvastuuseen teoistaan.
- 2 Pankkivaltuusmiesten kertomus 1989, s. 15.
- 3 Keskusrikospoliisin toimintakertomus 1990 ja tuon ajan lehtien raportit.
- 4 Kansainvälisistä vertailuista ks. National Research Council (2007 s. 13) sekä Spencer (2011, s. 3), josta ilmenee, että Kanadassa löytyi vuonna 2004 yli 460 väärennöstä 1 miljoonaa liikkeessä olevaa seteliä kohden.
- 5 Keskusrikospoliisin toimintakertomus vuodelta 1988 mainitsee seitsemän tällaista väärennöstä löytyneen Itävallasta ja Sveitsistä suomalaisiin pankkeihin tulleissa rahalahetyksissä.

8. Setelityypit

- 1 Kirjainsarjan E seteleistä jäi toimittamatta Suomen Pankkiin 32 000 kappaletta.
- 2 Viiden markan alumiinipronssista metallirahaa oli löyty setelin rinnalla vuodesta 1928 lähtien lukuun ottamatta vuotta 1934. Kuitenkin vuosina 1943–1945 metallirahaa ei löydy metalliraaka-aineen puutteen vuoksi, ja valmistus käynnistettiin uudelleen vuonna 1946, jolloin siirryttiin alumiinipronssisista aihioista messinkisiin.
- 3 Huom. Seteleiden kirjainsarjojen normaalista poikkeava painamisjärjestys..
- 4 Kirjainsarjan C seteleistä jäi toimittamatta Suomen Pankkiin 160 000 ja sarjan O seteleistä 24 000 kappaletta.
- 5 Kirjainsarjan C seteleistä jäi kaikkiaan toimittamatta 10 000 kappaletta Suomen Pankkiin.
- 6 Huom. Seteleiden kirjainsarjojen normaalista poikkeava painamisjärjestys.
- 7 Kirjainsarjasta D poistettiin 4 000 kappaletta.
- 8 Kirjainsarjassa B ei esiinny allekirjoitusparia v. Fieandt – Sacklén.
- 9 Setelipainon tuotantokirjoista ei ole löytynyt vahvistusta sille, että Leinosen allekirjoitus esiintyy vuoden 1955 tyyppin 500 markan tähtiseteleissä ensimmäisenä allekirjoituksena, mutta Auvo Tirkkonen on kiinnittänyt huomiotani sen esiintymiseen.
- 10 Ks. esim. Borg (1976) s. 396 ja Mönkäre – Hammar (1992) s. 59.
- 11 Keskuspankin pitää varautua seteleiden kysynnän vaihteluihin pitämällä varastoissaan riittävä määrä eri seteliarvoja. Seteleiden normaaleilla eli ns. logistisilla

- varastoilla pyritään kattamaan kysynnän kausivaihtelut, jotka ilmenevät setelitarpeen kasvuna mm. joulun alla ja lomakautena. Näiden logististen varastojen lisäksi keskuspankeilla on myös ns. strategisia varastoja. Euroopan keskuspankin internetsivustolla näitä varastoja on kuvattu seuraavasti: ”Strategista varastoa on tarkoitus käyttää sellaisissa poikkeustilanteissa, joissa eurojärjestelmän logistiset varastot eivät riitä kattamaan eurosetelien kysynnän odottamatonta kasvua tai joissa eurosetelien toimituksessa on häiriöitä.” Myös Suomen Pankki ylläpiti markka-aikana tällaisia strategisia varastoja, joilla pyrittiin varautumaan kysynnän ennakoimattomiin vaihteluihin. Niiden seteliarvojen lisäksi, joita laskettiin normaalisti liikkeeseen, strategisisissa varastoissa säilytettiin myös yhden ja viiden markan seteleitä senkin jälkeen kun niiden aktiivisesta liikkeeseenlaskusta oli luovuttu, koska niitä jouduttiin joskus käyttämään hetkellisen kolikkopulan yhteydessä. Tällaisten strategisten varastojen olemassaolo selittää sen, että jokin kirjainsarja saattaa puuttua pääosin tai jopa kokonaan jonkin setelityypin liikkeeseen laskeutuista seteleistä. Samoin tiettyjä korvaavien seteleiden sarjoja ei ole havaittu lainkaan tai vain vähän liikkeessä olleessa setelistössä. Ks. myös Heinonen (2007a).
- 12 Setelipainon tuotantokirjojen mukaan jälkimmäisen K*-sarjan setelit olisi painettu käyttäen nimisarjaa Ib, mutta setelihavaintojen perusteella siihen käytettiin kuitenkin nimisarjaa V.
- 13 Ks. esim. Borg (1976) s. 276 ja Mönkäre – Hammar (1992) s. 33.
- 14 Käsin ylläpidettyjen setelipainon tuotantokirjojen mukaan D*-sarjassa käytettiin allekirjoitusparia Hetemäki – Puntila, kun vastaavassa ilman tähteä painetussa sarjassa käytettiin tuotantokirjojen mukaan allekirjoitusparia Hetemäki – Luukka. Jälkimmäisessä tapauksessa näyttää olevan kyseessä kirjausvirhe, sillä Auvo Tirkkonen on vahvistanut, että niin D- kuin D*-sarjasta havaituissa seteleissä on kyseisessä kohtaa arkkia allekirjoituspari Hetemäki – Puntila.
- 15 Setelipainon tuotantokirjojen mukaan nämä B*-kirjainsarjan setelit painettiin yhtenä 10 000 arkin eränä, mutta Auvo Tirkkonen on kiinnittänyt huomiotani siihen, että liikkeestä löytyneiden tähtiseteleiden perusteella 10 000 arkin erä on numeroitu kahtena 5 000 arkin eränä käyttäen samaa nimisarjaa. Tämä osoittaa, että korvaavaan tarkoitukseen painetut setelit on voitu numeroida huomattavasti myöhemmin kuin ne on painettu.
- 16 Yleensä setelipainon tuotantotilastoista ei ilmene, mikä on Suomen Pankin viimeiseksi vastaanottaman korvaavan setelin numero. Sattumalta löytyi kuitenkin tieto, että

- viimeisen pankille toimitetun vuoden 1963 Litt. B -tyypin 5 markan tähtisetelin sarjanumero oli N498742. Sarjanumero osoittaa, ettei kaikkia viimeisen tähtisetelipainoserän seteleitä ole tarvittu korvaaviksi seteleiksi.
- 17 Suomalaisien seteleiden keräilyl kannalta urauurtavissa Erkki Borgin teoksissa on käsitelty myös 10 markan vuoden 1963 Litt. A -tyypin allekirjoitusparien vaihtumista kirjainsarjasta toiseen, ks. Borg (1980) s. 71–73. Borg ei kuitenkaan ole tarkastellussaan ottanut huomioon, että tuohon aikaan 10 markan setelin arkissa oli 24 seteliä eikä 20 seteliä, mikä on johtanut hänet väärään johtopäätökseen.
- 18 Setelipainon ylitarkastajan P. Vesan 9.12.1969 allekirjoittaman, tähdellä merkittyjä seteleitä koskevan tuotantoyhteenvedon mukaan A*-sarjaa painettiin numeron A0048000* asti. Käsin kirjatusta tuotantopöytäkirjoista löytyy merkintä sarjanumeroista A0040001*–A0048000* kuitenkin vain 50 markkaa 1963 Litt. A tyyppin osalta.
- 19 Huom. Seteleiden painaminen aloitettiin sarjanumerosta, johon Litt. A -tyypin painaminen lopetettiin. Sen jälkeen palattiin kuitenkin normaaliin käytäntöön.
- 20 Kirjainsarjan I loppuosa (I0120001–I240000) noudattaa H-sarjan loppupään nimisarjaa (XXIXb), mutta on myös pari havaintoa kirjainsarjan K alkupään nimisarjan (XXVIIIa) mukaisista sarjanumeroista. Siten osa I-sarjan loppuosan nimisarjalla XXIXb painetuista seteleistä ilmeisesti tuhottiin ja korvattiin erällä nimisarjalla XXVIIIa painettuja arkkeja.
- 21 Sarjanumerosta B3240001 kirjainsarjan B loppuun käytettiin 23 setelin arkkia, sillä nimisarjan XXVIa toiseksi viimeinen allekirjoituspari Kullberg – Lindblom ei ollut käytössä kyseisessä painoserässä.
- 22 Pankkivaltuusmiesten kertomus 1988, s. 15.
- 23 Keräilijöiden havaintojen perusteella osa ensimmäisen painoserän loppupään arkeista tuhottiin ja painettiin uudelleen käyttäen nimisarjaa LIIIa.
- 24 Keräilijöiden havaintojen mukaan korvaavaa numerosarjaa 993 esiintyy sarjanumeroiden 1993470000–1993480000 välillä sekä nimisarjan XLVIIIb viimeisen että ensimmäisen allekirjoitusparin kera, joten ilmeisesti osa korvaavista seteleistä on tuhottu ja uusi painoserä on aloitettu jo sarjanumerosta 1993470000 lähtien käyttäen samaa nimisarjaa.
- 25 Esimerkiksi sarjoista 23 ja 24 tuhottiin arkin ensimmäinen liuska koko painoserästä, mistä syystä seitsemän ensimmäistä allekirjoitusparia nimisarjasta LVIIa eivät esiinny sarjoissa 23 ja 24. Myös sarjasta 32 tuhottiin osasta painoserää ensimmäinen liuska, mutta kaikki nimisarjan LVIIa allekirjoitusparit esiintyvät kuitenkin tuossa sarjassa.

Liitteet

LIITE A

Tässä liitteessä on luettelo seteleiden ensimmäisistä (I) ja toisista (II) allekirjoittajista sekä ajanjaksot, jolloin kukin allekirjoittaja oli tehtävässä, jonka perusteella hänen nimikirjoituksensa painettiin seteleihin.

Vuoden 1945 setelimallia ryhdyttiin valmistamaan syyskuussa 1945, ja viimeiset markkasetelit painettiin elokuussa 1999. Tässä julkaisussa tarkastelu rajataan tänä ajanjaksona seteleiden painamisessa käytettyihin nimikirjoituksiin. Henkilöitä koskevat ajanjaksot on kirjattu kuukauden tarkkuudella, mutta nimikirjoitukset otettiin käyttöön seteleissä yleensä

viipeellä, joka saattoi kestää kuukausia. Toisaalta nimikirjoituksen käyttö ei välttämättä loppunut samana päivänä, kun henkilön allekirjoitusoikeus päättyi. Setelipaino pyrki tekemään nimsarjojen muutokset sopivana ajankohtana, kuten esimerkiksi aloittaessaan painaa uutta kirjainsarjaa. Yleensä seteleiden allekirjoitusoikeus päättyi allekirjoittajan saavutettua eläkeiän tai pyytäessä eroa virastaan. Luettelossa on mainittu suluissa myös muita syitä allekirjoitusoikeuden päätymiseen. Kunkin henkilön tiedoissa on lopuksi suluissa viittaus sivuun (tai sivuihin), jolla hänen allekirjoittamansa setelin kuva esiintyy kirjassa.

Seteleiden I allekirjoittajat (syyskuu 1945 – elokuu 1999)

K. Kivialho, johtokunnan jäsen, (1938) – heinäkuu 1954 (s. 60, 179, 183, 205)
 K. T. Jutila, johtokunnan jäsen, (1938) – tammikuu 1958, (vapaana virastaan ja Suomen lähettiläänä Washingtonissa, syyskuu 1945 – toukokuu 1951) (s. 195, 211)
 Paavo Raittinen, johtokunnan jäsen, (1943) – huhtikuu 1953 (s. 183, 185, 187, 199)
 Sakari Tuomioja, johtokunnan puheenjohtaja, (heinäkuu 1945) – helmikuu 1955 (s. 60, 181, 182, 183, 184, 189, 191, 194, 209)
 Urho Kekkonen, johtokunnan jäsen, maaliskuu 1946 – helmikuu 1956; Kekkosen nimikirjoitus ei kuitenkaan esiinny vuoden 1955 mallin seteleissä, koska Kekkonen oli pääministerin tehtävien vuoksi vapaana virastaan, kun tätä setelimallia alettiin painaa, ja siirtyi maaliskuun 1956 alussa tasavallan presidentiksi (s. 182, 183, 192, 203)
 Klaus Waris, johtokunnan jäsen, maaliskuu 1954 – joulukuu 1957, johtokunnan puheenjohtaja, joulukuu 1957 – joulukuu 1967 (s. 213, 216, 220, 225)
 Rainer von Fieandt, johtokunnan puheenjohtaja, maaliskuu 1955 – joulukuu 1957, jolloin siirtyi pääministeriksi (s. 40, 201, 215, 217, 222)

Esko K. Leinonen, johtokunnan jäsen, maaliskuu 1956 – marraskuu 1970 (kuoli), toimi myös seteleiden toisena allekirjoittajana ollessaan pankin pääsihteerinä (s. 213, 223, 241)
 Aarre Simonen, johtokunnan jäsen, syyskuu 1957 – helmikuu 1977 (kuoli) (s. 219, 229, 255)
 Ahti Karjalainen, johtokunnan jäsen, huhtikuu 1958 – helmikuu 1982, johtokunnan puheenjohtaja, maaliskuu 1982 – toukokuu 1983 (s. 231, 249)
 Reino Rossi, johtokunnan jäsen, huhtikuu 1958 – elokuu 1970 (s. 134, 226, 264)
 Mauno Koivisto, johtokunnan puheenjohtaja, tammikuu 1968 – helmikuu 1982, siirtyi maaliskuun 1982 alussa tasavallan presidentiksi (s. 136, 137, 257, 259, 269, 273)
 Heikki Valvanne, johtokunnan jäsen, elokuu 1968 – elokuu 1974, toimi myös seteleiden toisena allekirjoittajana ollessaan johtajana (s. 243)
 Jaakko Lassila, johtokunnan jäsen, elokuu 1970 – joulukuu 1973 (s. 266)
 Päiviö Hetemäki, johtokunnan jäsen, huhtikuu 1971 – elokuu 1978 (s. 262)

Pentti Uusivirta, johtokunnan jäsen, tammikuu 1974 – toukokuu 1990 (s. 119, 283)
 Rolf Kullberg, johtokunnan jäsen, lokakuu 1974 – toukokuu 1983, johtokunnan puheenjohtaja, toukokuu 1983 – huhtikuu 1992 (s. 137, 138, 235, 286, 289, 292)
 Ele Alenius, johtokunnan jäsen, toukokuu 1977 – kesäkuu 1992 (s. 166, 252, 275)
 Harri Holkeri, johtokunnan jäsen, syyskuu 1978 – joulukuu 1997 (s. 132, 166)
 Seppo Lindblom, johtokunnan jäsen, maaliskuu 1982 – lokakuu 1987, toimi myös seteleiden toisena allekirjoittajana ollessaan johtajana (s. 132, 238)
 Esko Ollila, johtokunnan jäsen, kesäkuu 1983 – (joulukuu 2000) (s. 279, 291)
 Kalevi Sorsa, johtokunnan jäsen, lokakuu 1987 – kesäkuu 1996, oli ulkoministerin tehtävien vuoksi vapaana virastaan vuosina 1987–1990; nimikirjoitus tuli käyttöön seteleissä, vasta

kun Sorsa ryhtyi hoitamaan johtokunnan jäsenen virkaansa tammikuussa 1991 (s. 169, 297)
 Markku Puntila, johtokunnan jäsen, toukokuu 1990 – joulukuu 1991, toimi seteleiden toisena allekirjoittajana ollessaan johtajana (s. 295)
 Sirkka Hämäläinen, johtokunnan jäsen, joulukuu 1991 – huhtikuu 1992, johtokunnan puheenjohtaja, huhtikuu 1992 – toukokuu 1998, siirtyi Euroopan keskuspankin johtokunnan jäseneksi kesäkuussa 1998; toimi myös seteleiden toisena allekirjoittajana ollessaan johtajana (s. 167)
 Matti Vanhala, johtokunnan jäsen, kesäkuu 1992 – kesäkuu 1998, johtokunnan puheenjohtaja, kesäkuu 1998 – (maaliskuu 2004); toimi myös seteleiden toisena allekirjoittajana ollessaan johtajana (s. 167, 301)
 Matti Louekoski, johtokunnan jäsen, heinäkuu 1996 – (joulukuu 2007) (s. 280)
 Matti Korhonen, johtokunnan jäsen, tammikuu 1998 – (kesäkuu 2000, kuoli) (s. 299)

Seteleiden II allekirjoittajat (syyskuu 1945 – elokuu 1999)

Robert Wahlman, ylikassanhoitaja, (1930) – syyskuu 1950 (s. 60, 181, 182, 183, 194)
 Arthur Aspelund, kassanhoitaja, (1935) – syyskuu 1950, ylikassanhoitaja, lokakuu 1950 – kesäkuu 1966 (s. 40, 60, 182, 183, 187, 189, 201, 203, 213, 220, 222, 223, 241)
 Harald Alsiala, kassanhoitaja, (1938) – joulukuu 1954 (s. 179, 182, 183, 192)
 Froste Carpelan, kassanhoitaja, (1940) – joulukuu 1954 (s. 183, 184, 185, 191, 195, 199, 209)
 Urpo Kilpinen, kassanhoitaja, tammikuu 1951 – marraskuu 1954 (s. 205)
 Eigil Sacklén, kassanhoitaja, joulukuu 1954 – tammikuu 1962 (s. 213, 216, 219, 229)
 Esko K. Leinonen, pankin pääsihteerin vuodesta 1948, huhtikuu 1955 – maaliskuu 1956, siirtyi tuolloin johtokunnan jäseneksi (s. 211, 217)
 Gunnar Engberg, ylikamreeri vuodesta 1939, huhtikuu 1955 – marraskuu 1967 (s. 215, 225, 255, 264)
 Stig Törnroth, kassanhoitaja, huhtikuu 1963 – kesäkuu 1966, ylikassanhoitaja, heinäkuu 1966 – tammikuu 1976 (s. 231)
 Antti Luukka, kassanhoitaja, heinäkuu 1966 – tammikuu 1976, ylikassanhoitaja, helmikuu 1976 – syyskuu 1979 (kuoli) (s. 257)
 Heikki Valvanne, johtaja vuodesta 1966, tammikuu 1968 – heinäkuu 1968, jolloin siirtyi johtokunnan jäseneksi (s. 134)
 Jouko J. Voutilainen, johtaja vuodesta 1966, tammikuu 1968 – elokuu 1978 (s. 266)
 Timo Helelä, johtaja, kesäkuu 1968 – huhtikuu 1974 (s. 136, 226)

Jorma Aranko, johtaja, marraskuu 1968 – joulukuu 1976 (s. 259)
 Pertti Tammivuori, johtaja, toukokuu 1971 – joulukuu 1975 (s. 243)
 Markku Puntila, johtaja, tammikuu 1972 – toukokuu 1990, jolloin siirtyi johtokunnan jäseneksi (s. 279, 292)
 Seppo Lindblom, johtaja, lokakuu 1974 – helmikuu 1982, jolloin siirtyi johtokunnan jäseneksi (s. 269, 273)
 Karl Ignatius, johtaja, maaliskuu 1975 – tammikuu 1976 (s. 235)
 Eino Helenius, johtaja, tammikuu 1976 – tammikuu 1987 (s. 119, 138)
 Pentti Koivikko, johtaja, helmikuu 1976 – (elokuu 2000) (s. 132, 166, 167, 262, 289)
 Reijo Mäkinen, keskuskassanhoitaja, helmikuu 1976 – lokakuu 1979, ylikassanhoitaja, marraskuu 1979 – joulukuu 1992 (s. 137, 166, 249, 252, 275)
 Kari Nars, johtaja, helmikuu 1977 – lokakuu 1983 (s. 238)
 Antti Lehtinen, johtaja, marraskuu 1978 – elokuu 1983 (s. 132, 137)
 Sirkka Hämäläinen, johtaja, toukokuu 1982 – joulukuu 1991, jolloin siirtyi johtokunnan jäseneksi (s. 286, 295)
 Matti Vanhala, johtaja, syyskuu 1983 – kesäkuu 1992, jolloin siirtyi johtokunnan jäseneksi (s. 283, 291)
 Antti Heinonen, ylikassanhoitaja, tammikuu 1993 – elokuu 1998, jolloin siirtyi Euroopan keskuspankin setelijohantajaksi (s. 167, 297, 299, 301)
 Urpo Levo, ylikassanhoitaja, elokuu 1998 – (maaliskuu 2006) (s. 167, 280)

LIITE B

Seteleiden allekirjoitusten painamisessa käytettyjä nimisarjoja

Esimerkki nimisarjojen käytöstä

Setelityypit-luvussa 8 on runsaasti yksityiskohtaista tietoa seteleiden sarjanumeroista ja allekirjoitusten painamisessa käytetyistä nimisarjoista. Jotta setelityyppiä aineistoa olisi helpompi tulkita, on seuraavassa havainnollistettu esimerkin avulla sarjanumeroiden ja nimisarjojen käyttöä. Esimerkkinä on käytetty 5 markan 1963 Litt. B -tyypin seteliä, jonka tapauksessa nimisarjojen vuorottelu oli järjestelmällistä ja jossa nimisarjaa ei vaihdettu kirjainsarjan sisällä. Kirjainsarjojen A–Z (lukuun ottamatta korvaavaa kirjainsarjaa I) painamisessa käytettiin neljää nimisarjaa vuorotellen siten, että ensimmäistä käytettiin kirjainsarjoissa **A,E,J,N,R,V,Ä**, toista sarjoissa **B,F,K,O,S,X**, kolmatta sarjoissa **C,G,L,P,T,Y** ja neljättä sarjoissa **D,H,M,Q,U,Z**.

Vuoden 1963 Litt. B -tyypin 5 markan seteliarkissa oli koko sen painamisen ajan 24 seteliä asetettuna kolmeen sarakkeeseen ja kahdeksaan riviin. Näitä seteliarkin 24:ää seteliä kuvaa seuraavassa taulukossa 24 laatikkoa. Kussakin nimisarjassa oli 21 eri allekirjoitusparia,

eli 3 allekirjoitusparia esiintyi jokaisella arkilla kahdesti. Koska setelityypin painamisen aikana oli samanaikaisesti käytettävissä 42 allekirjoitusparia (6 x 7), sama allekirjoituspari esiintyi keskimäärin vain joka toisessa kirjainsarjassa.

Vuoden 1963 Litt. B -tyypin 5 markan painoserä oli yleensä 20 000 arkkia. Setelit numeroitiin lähtien seteliarkin vasemman yläkulman setelistä alaspäin ensimmäistä saraketta ja päätyen toisen sarakkeen kautta ylhäältä alas kolmanteen sarakkeeseen ja arkin oikean alakulman viimeiseen seteliin. Siten seuraavan taulukon mukaisesti kirjainsarjan A ensimmäisessä 20 000 setelissä oli allekirjoituspari Holkeri – Koivikko (A0000001–A0020000), seuraavassa 20 000 setelissä allekirjoituspari Holkeri – Lindblom (A0020001–A0040000), seuraavissa seteleissä Holkeri – Mäkinen (A0040001–A0060000) jne., kunnes painoserän viimeisissä seteleissä oli allekirjoituspari Karjalainen – Lehtinen (A0460001–0480000). Seuraava 20 000 seteliarkin painoserä aloitettiin sarjanumerosta

A0480001 jälleen käyttäen allekirjoitusparia Holkeri – Koivikko (A0480001–A0500000), sen jälkeen Holkeri – Lindblom (A0500001–A0520000) jne. A-kirjainsarjan 10 miljoonan setelin painamisen loppuun asti. Sama käytäntö toistui, kun samaa nimisarjaa (XVIIIa) käyttäen painettiin kirjainsarjat E, J, N jne.

Vastaavalla tavalla kirjainsarjassa B oli ensimmäisessä 20 000 setelissä allekirjoituspari Holkeri – Helenius (B0000001–B0020000), seuraavassa 20 000 setelissä Holkeri – Lehtinen (B0020001–B0040000) jne. Tätä nimisarjaa käytettiin koko kirjainsarjassa B, ja sama käytäntö toistui muissa tätä nimisarjaa (XIXa) käyttäen painetuissa kirjainsarjoissa F, K, O jne. Vastaavasti kirjainsarjan C 20 000 ensimmäistä seteliä (C0000001–C0020000) painettiin käyttäen allekirjoitusparia Uusivirta – Puntila, joka on seuraavassa taulukossa kolmannen nimisarjan (XXa) ensimmäinen seteli.

Seuraavassa taulukossa on kirjainsarjoja kirjattu vain sarjaan O asti. Alettaessa painaa kir-

jainsarjaa P Mauno Koivisto oli siirtynyt pankin pääjohtajan tehtävistä tasavallan presidentiksi. Hänen tilalleen johtokuntaan oli nimitetty Seppo Lindblom, joka aikaisemmin oli toiminut johtajan tehtävissä. Lindblomin nimikirjoitus muuttui siten toisesta ensimmäiseksi allekirjoitukseksi. Lindblomin nimikirjoituksen tilalle toiseksi allekirjoitukseksi tuli Sirkka Hämmäläisen nimikirjoitus. Myöhemmin toteutettiin vielä muita muutoksia, jotka vaikuttivat 5 markan 1963 Litt. B -tyypin setelin painamisessa käytettyjen nimisarjojen yksityiskohtaiseen koostumukseen. Kuitenkin esimerkiksi allekirjoituspari Holkeri – Koivikko oli kaikissa kirjainsarjoissa **A,E,J,N,R,V,Ä** ensimmäisen 20 000 setelin allekirjoitusyhdistelmänä, koska yksittäiset muutokset allekirjoittajissa eivät koskeneet tätä allekirjoitusparia. Viiden markan 1963 Litt. B -tyypin allekirjoitusparien esiintyminen eri kirjainsarjoissa on esitetty, kuten muidenkin setelityyppien osalta, setelityyppi-kohtaisessa luvussa 8.

Setelityyppikohtaisessa luvussa 8 viitattujen nimisarjojen luettelo

Holkeri – Koivikko A,E,J,N, Holkeri – Helenius B,F,K,O Uusivirta – Puntila C,G,L Uusivirta – Mäkinen D,H,M	Alenius – Koivikko A,E,J,N Alenius – Helenius B,F,K,O Kullberg – Puntila C,G,L Kullberg – Mäkinen D,H,M	Koivisto – Koivikko A,E,J,N Koivisto – Helenius B,F,K,O Karjalainen – Puntila C,G,L Karjalainen – Mäkinen D,H,M
Holkeri – Lindblom A,E,J,N Holkeri – Lehtinen B,F,K,O Uusivirta – Mäkinen C,G,L Uusivirta – Nars D,H,M	Alenius – Lindblom A,E,J,N Alenius – Lehtinen B,F,K,O Kullberg – Mäkinen C,G,L Kullberg – Nars D,H,M	Koivisto – Lindblom A,E,J,N Koivisto – Lehtinen B,F,K,O Karjalainen – Mäkinen C,G,L Karjalainen – Nars D,H,M
Holkeri – Mäkinen A,E,J,N Holkeri – Puntila B,F,K,O Uusivirta – Helenius C,G,L Uusivirta – Koivikko D,H,M	Alenius – Mäkinen A,E,J,N Alenius – Puntila B,F,K,O Kullberg – Helenius C,G,L Kullberg – Koivikko D,H,M	Koivisto – Mäkinen A,E,J,N Koivisto – Puntila B,F,K,O Karjalainen – Helenius C,G,L Karjalainen – Koivikko D,H,M
Holkeri – Nars A,E,J,N Holkeri – Mäkinen B,F,K,O Uusivirta – Lehtinen C,G,L Uusivirta – Lindblom D,H,M	Alenius – Nars A,E,J,N Alenius – Mäkinen B,F,K,O Kullberg – Lehtinen C,G,L Kullberg – Lindblom D,H,M	Koivisto – Nars A,E,J,N Koivisto – Mäkinen B,F,K,O Karjalainen – Lehtinen C,G,L Karjalainen – Lindblom D,H,M
Uusivirta – Lehtinen A,E,J,N Uusivirta – Nars B,F,K,O Holkeri – Lindblom C,G,L Holkeri – Lehtinen D,H,M	Kullberg – Puntila A,E,J,N Kullberg – Nars B,F,K,O Alenius – Lindblom C,G,L Alenius – Lehtinen D,H,M	Karjalainen – Helenius A,E,J,N Karjalainen – Nars B,F,K,O Koivisto – Lindblom C,G,L Koivisto – Lehtinen D,H,M
Uusivirta – Puntila A,E,J,N Uusivirta – Lindblom B,F,K,O Holkeri – Lindblom C,G,L Holkeri – Helenius D,H,M	Kullberg – Puntila A,E,J,N Kullberg – Lindblom B,F,K,O Alenius – Koivikko C,G,L Alenius – Helenius D,H,M	Karjalainen – Puntila A,E,J,N Karjalainen – Lindblom B,F,K,O Koivisto – Nars C,G,L Koivisto – Helenius D,H,M
Uusivirta – Helenius A,E,J,N Uusivirta – Koivikko B,F,K,O Holkeri – Nars C,G,L Holkeri – Helenius D,H,M	Kullberg – Helenius A,E,J,N Kullberg – Koivikko B,F,K,O Alenius – Nars C,G,L Alenius – Lehtinen D,H,M	Karjalainen – Helenius A,E,J,N Karjalainen – Koivikko B,F,K,O Koivisto – Nars C,G,L Koivisto – Puntila D,H,M
Uusivirta – Lehtinen A,E,J,N Uusivirta – Nars B,F,K,O Holkeri – Koivikko C,G,L Holkeri – Puntila D,H,M	Kullberg – Lehtinen A,E,J,N Kullberg – Lindblom B,F,K,O Alenius – Koivikko C,G,L Alenius – Puntila D,H,M	Karjalainen – Lehtinen A,E,J,N Karjalainen – Koivikko B,F,K,O Koivisto – Koivikko C,G,L Koivisto – Puntila D,H,M

Ia

Waris – Aspelund	Simonen – Sacklén
Waris – Engberg	Karjalainen – Aspelund
Waris – Sacklén	Karjalainen – Engberg
Leinonen – Engberg	Karjalainen – Sacklén
Leinonen – Aspelund	Rossi – Aspelund
Leinonen – Sacklén	Rossi – Engberg
Simonen – Aspelund	Rossi – Sacklén
Simonen – Engberg	

II

Waris – Engberg	Simonen – Engberg
Waris – Aspelund	Karjalainen – Engberg
Waris – Engberg	Karjalainen – Aspelund
Leinonen – Aspelund	Karjalainen – Engberg
Leinonen – Aspelund	Rossi – Engberg
Leinonen – Engberg	Rossi – Aspelund
Simonen – Engberg	Rossi – Engberg
Simonen – Aspelund	

IV

Karjalainen – Aspelund	Leinonen – Aspelund
Karjalainen – Törnroth	Rossi – Törnroth
Karjalainen – Engberg	Leinonen – Törnroth
Waris – Engberg	Leinonen – Engberg
Waris – Törnroth	Simonen – Engberg
Waris – Aspelund	Simonen – Aspelund
Rossi – Engberg	Simonen – Törnroth
Rossi – Aspelund	

Ib

Waris – Aspelund	Simonen – Aspelund
Waris – Engberg	Karjalainen – Aspelund
Waris – Aspelund	Karjalainen – Engberg
Leinonen – Engberg	Karjalainen – Aspelund
Leinonen – Aspelund	Rossi – Aspelund
Leinonen – Engberg	Rossi – Engberg
Simonen – Aspelund	Rossi – Aspelund
Simonen – Engberg	

III

Simonen – Aspelund	Waris – Engberg
Simonen – Engberg	Rossi – Aspelund
Simonen – Aspelund	Rossi – Engberg
Karjalainen – Aspelund	Rossi – Aspelund
Karjalainen – Engberg	Leinonen – Aspelund
Karjalainen – Aspelund	Leinonen – Engberg
Waris – Aspelund	Leinonen – Aspelund
Waris – Aspelund	

V

Waris – Aspelund	Rossi – Törnroth
Waris – Engberg	Simonen – Aspelund
Waris – Törnroth	Simonen – Engberg
Karjalainen – Aspelund	Simonen – Törnroth
Karjalainen – Engberg	Leinonen – Aspelund
Karjalainen – Törnroth	Leinonen – Engberg
Rossi – Aspelund	Leinonen – Törnroth
Rossi – Engberg	

Vla

Koivisto – Törnroth	Karjalainen – Helelä
Rossi – Voutilainen	Valvanne – Luukka
Leinonen – Törnroth	Koivisto – Voutilainen
Karjalainen – Voutilainen	Leinonen – Luukka
Simonen – Törnroth	Rossi – Törnroth
Koivisto – Luukka	Valvanne – Voutilainen
Rossi – Helelä	Koivisto – Helelä
Simonen – Luukka	

Vlb

Koivisto – Törnroth	Karjalainen – Helelä
Rossi – Voutilainen	Valvanne – Luukka
Leinonen – Törnroth	Koivisto – Voutilainen
Karjalainen – Aranko	Leinonen – Luukka
Simonen – Törnroth	Rossi – Törnroth
Koivisto – Aranko	Valvanne – Aranko
Rossi – Helelä	Koivisto – Helelä
Simonen – Luukka	

VII

Waris – Aspelund	Waris – Engberg	Waris – Engberg	Waris – Aspelund
Leinonen – Aspelund	Leinonen – Engberg	Leinonen – Engberg	Leinonen – Aspelund
Simonen – Aspelund	Simonen – Engberg	Simonen – Engberg	Simonen – Aspelund
Karjalainen – Aspelund	Karjalainen – Engberg	Karjalainen – Engberg	Karjalainen – Aspelund
Rossi – Aspelund	Rossi – Engberg	Rossi – Engberg	Rossi – Aspelund

VIII

Waris – Engberg	Waris – Törnroth	Waris – Törnroth	Waris – Engberg
Leinonen – Törnroth	Leinonen – Aspelund	Leinonen – Aspelund	Leinonen – Törnroth
Simonen – Engberg	Karjalainen – Aspelund	Simonen – Törnroth	Simonen – Engberg
Karjalainen – Törnroth	Simonen – Aspelund	Karjalainen – Aspelund	Karjalainen – Engberg
Rossi – Engberg	Rossi – Aspelund	Rossi – Törnroth	Rossi – Engberg

IXa

Koivisto – Törnroth	Rossi – Luukka	Leinonen – Valvanne	Simonen – Voutilainen
Koivisto – Luukka	Rossi – Valvanne	Leinonen – Voutilainen	Karjalainen – Törnroth
Koivisto – Valvanne	Rossi – Voutilainen	Simonen – Törnroth	Karjalainen – Luukka
Koivisto – Voutilainen	Leinonen – Törnroth	Simonen – Luukka	Karjalainen – Valvanne
Rossi – Törnroth	Leinonen – Luukka	Simonen – Valvanne	Karjalainen – Voutilainen

IXb

Koivisto – Törnroth	Rossi – Voutilainen	Simonen – Törnroth	Karjalainen – Voutilainen
Koivisto – Luukka	Rossi – Helelä	Simonen – Luukka	Karjalainen – Helelä
Koivisto – Voutilainen	Leinonen – Törnroth	Simonen – Voutilainen	Valvanne – Törnroth
Koivisto – Helelä	Leinonen – Luukka	Simonen – Helelä	Valvanne – Luukka
Rossi – Törnroth	Leinonen – Voutilainen	Karjalainen – Törnroth	Valvanne – Voutilainen
Rossi – Luukka	Leinonen – Helelä	Karjalainen – Luukka	Valvanne – Helelä

X

Koivisto – Törnroth	Leinonen – Törnroth	Rossi – Törnroth	Karjalainen – Törnroth
Koivisto – Luukka	Leinonen – Luukka	Rossi – Luukka	Karjalainen – Luukka
Simonen – Voutilainen	Valvanne – Voutilainen	Simonen – Voutilainen	Valvanne – Voutilainen
Koivisto – Helelä	Leinonen – Helelä	Rossi – Helelä	Karjalainen – Helelä
Simonen – Aranko	Valvanne – Aranko	Simonen – Aranko	Valvanne – Aranko
Koivisto – Aranko	Leinonen – Aranko	Rossi – Aranko	Karjalainen – Aranko

XIa

Hetemäki – Törnroth	Karjalainen – Luukka	Lassila – Voutilainen	Karjalainen – Tammivuori
Hetemäki – Luukka	Valvanne – Luukka	Valvanne – Törnroth	Karjalainen – Voutilainen
Hetemäki – Aranko	Koivisto – Helelä	Hetemäki – Helelä	Valvanne – Tammivuori
Hetemäki – Voutilainen	Koivisto – Luukka	Koivisto – Aranko	Valvanne – Voutilainen
Karjalainen – Luukka	Simonen – Aranko	Simonen – Voutilainen	Koivisto – Tammivuori
Simonen – Helelä	Lassila – Aranko	Lassila – Helelä	Koivisto – Törnroth

XIb

Hetemäki – Törnroth	Karjalainen – Luukka	Uusivirta – Voutilainen	Karjalainen – Tammivuori
Hetemäki – Luukka	Valvanne – Luukka	Valvanne – Törnroth	Karjalainen – Voutilainen
Hetemäki – Aranko	Koivisto – Helelä	Hetemäki – Helelä	Valvanne – Tammivuori
Hetemäki – Voutilainen	Koivisto – Luukka	Koivisto – Aranko	Valvanne – Voutilainen
Karjalainen – Luukka	Simonen – Aranko	Simonen – Voutilainen	Koivisto – Tammivuori
Simonen – Helelä	Uusivirta – Aranko	Uusivirta – Helelä	Koivisto – Törnroth

XII

Koivisto – Luukka	Hetemäki – Helelä	Hetemäki – Voutilainen	Karjalainen – Helelä
Hetemäki – Voutilainen	Lassila – Luukka	Karjalainen – Törnroth	Simonen – Tammivuori
Lassila – Voutilainen	Karjalainen – Tammivuori	Simonen – Luukka	Valvanne – Voutilainen
Karjalainen – Helelä	Simonen – Helelä	Valvanne – Aranko	Lassila – Törnroth
Simonen – Aranko	Valvanne – Aranko	Koivisto – Tammivuori	Hetemäki – Luukka
Valvanne – Törnroth	Koivisto – Törnroth	Hetemäki – Törnroth	Koivisto – Aranko

XIII

Koivisto – Tammivuori	Koivisto – Puntila	Koivisto – Aranko	Koivisto – Törnroth
Simonen – Ignatius	Simonen – Lindblom	Simonen – Puntila	Simonen – Luukka
Karjalainen – Törnroth	Karjalainen – Aranko	Karjalainen – Lindblom	Karjalainen – Voutilainen
Hetemäki – Luukka	Hetemäki – Puntila	Hetemäki – Törnroth	Hetemäki – Tammivuori
Uusivirta – Ignatius	Uusivirta – Törnroth	Uusivirta – Luukka	Uusivirta – Aranko
Kullberg – Luukka	Kullberg – Voutilainen	Kullberg – Tammivuori	Kullberg – Lindblom

XIVa

Kullberg – Ignatius	Simonen – Ignatius
Kullberg – Lindblom	Simonen – Lindblom
Uusivirta – Puntila	Koivisto – Puntila
Uusivirta – Aranko	Koivisto – Aranko
Hetemäki – Voutilainen	Koivisto – Voutilainen
Hetemäki – Tammivuori	Simonen – Puntila
Karjalainen – Luukka	Karjalainen – Voutilainen
Karjalainen – Törnroth	

XIVb

Kullberg – Koivikko	Simonen – Koivikko
Kullberg – Lindblom	Simonen – Lindblom
Uusivirta – Puntila	Koivisto – Puntila
Uusivirta – Aranko	Koivisto – Aranko
Hetemäki – Voutilainen	Koivisto – Voutilainen
Hetemäki – Helenius	Simonen – Puntila
Karjalainen – Luukka	Karjalainen – Voutilainen
Karjalainen – Mäkinen	

XIVc

Kullberg – Koivikko	Alenius – Koivikko
Kullberg – Lindblom	Alenius – Lindblom
Uusivirta – Puntila	Koivisto – Puntila
Uusivirta – Nars	Koivisto – Nars
Hetemäki – Voutilainen	Koivisto – Voutilainen
Hetemäki – Helenius	Alenius – Puntila
Karjalainen – Luukka	Karjalainen – Voutilainen
Karjalainen – Mäkinen	

XVb

Kullberg – Puntila	Alenius – Helenius
Kullberg – Nars	Koivisto – Mäkinen
Uusivirta – Koivikko	Koivisto – Luukka
Uusivirta – Lindblom	Koivisto – Helenius
Hetemäki – Luukka	Karjalainen – Koivikko
Hetemäki – Mäkinen	Karjalainen – Lindblom
Karjalainen – Helenius	Koivisto – Koivikko
Alenius – Nars	

XVib

Kullberg – Mäkinen	Alenius – Voutilainen
Kullberg – Luukka	Karjalainen – Mäkinen
Uusivirta – Lindblom	Holkeri – Helenius
Uusivirta – Voutilainen	Holkeri – Puntila
Holkeri – Koivikko	Karjalainen – Nars
Holkeri – Lindblom	Koivisto – Voutilainen
Alenius – Helenius	Alenius – Nars
Koivisto – Luukka	

XVa

Kullberg – Puntila	Simonen – Helenius
Kullberg – Aranko	Koivisto – Mäkinen
Uusivirta – Koivikko	Koivisto – Luukka
Uusivirta – Lindblom	Koivisto – Helenius
Hetemäki – Luukka	Karjalainen – Koivikko
Hetemäki – Mäkinen	Karjalainen – Lindblom
Karjalainen – Helenius	Koivisto – Koivikko
Simonen – Aranko	

XVIa

Kullberg – Mäkinen	Simonen – Voutilainen
Kullberg – Luukka	Karjalainen – Mäkinen
Uusivirta – Lindblom	Hetemäki – Helenius
Uusivirta – Voutilainen	Hetemäki – Puntila
Hetemäki – Koivikko	Karjalainen – Aranko
Hetemäki – Lindblom	Koivisto – Voutilainen
Simonen – Helenius	Simonen – Aranko
Koivisto – Luukka	

XVII

Kullberg – Lehtinen	Alenius – Mäkinen
Kullberg – Helenius	Alenius – Luukka
Uusivirta – Luukka	Koivisto – Mäkinen
Uusivirta – Mäkinen	Koivisto – Lindblom
Holkeri – Nars	Kullberg – Mäkinen
Holkeri – Puntila	Kullberg – Luukka
Karjalainen – Lindblom	Uusivirta – Helenius
Karjalainen – Puntila	

XVIIIa

Holkeri – Koivikko	Alenius – Koivikko	Koivisto – Koivikko
Holkeri – Lindblom	Alenius – Lindblom	Koivisto – Lindblom
Holkeri – Mäkinen	Alenius – Mäkinen	Koivisto – Mäkinen
Holkeri – Nars	Alenius – Nars	Koivisto – Nars
Uusivirta – Lehtinen	Kullberg – Puntila	Karjalainen – Helenius
Uusivirta – Puntila	Kullberg – Puntila	Karjalainen – Puntila
Uusivirta – Helenius	Kullberg – Helenius	Karjalainen – Helenius
Uusivirta – Lehtinen	Kullberg – Lehtinen	Karjalainen – Lehtinen

XVIIIb

Holkeri – Koivikko	Uusivirta – Helenius	Kullberg – Puntila	Koivisto – Mäkinen
Holkeri – Lindblom	Uusivirta – Lehtinen	Kullberg – Puntila	Koivisto – Nars
Holkeri – Mäkinen	Alenius – Koivikko	Kullberg – Helenius	Karjalainen – Helenius
Holkeri – Nars	Alenius – Lindblom	Kullberg – Lehtinen	Karjalainen – Puntila
Uusivirta – Lehtinen	Alenius – Mäkinen	Koivisto – Koivikko	Karjalainen – Helenius
Uusivirta – Puntila	Alenius – Nars	Koivisto – Lindblom	Karjalainen – Lehtinen

XIXa

Holkeri – Helenius	Alenius – Helenius	Koivisto – Helenius
Holkeri – Lehtinen	Alenius – Lehtinen	Koivisto – Lehtinen
Holkeri – Puntila	Alenius – Puntila	Koivisto – Puntila
Holkeri – Mäkinen	Alenius – Mäkinen	Koivisto – Mäkinen
Uusivirta – Nars	Kullberg – Nars	Karjalainen – Nars
Uusivirta – Lindblom	Kullberg – Lindblom	Karjalainen – Lindblom
Uusivirta – Koivikko	Kullberg – Koivikko	Karjalainen – Koivikko
Uusivirta – Nars	Kullberg – Lindblom	Karjalainen – Koivikko

XIXb

Holkeri – Helenius	Uusivirta – Koivikko	Kullberg – Nars	Koivisto – Puntila
Holkeri – Lehtinen	Uusivirta – Nars	Kullberg – Lindblom	Koivisto – Mäkinen
Holkeri – Puntila	Alenius – Helenius	Kullberg – Koivikko	Karjalainen – Nars
Holkeri – Mäkinen	Alenius – Lehtinen	Kullberg – Lindblom	Karjalainen – Lindblom
Uusivirta – Nars	Alenius – Puntila	Koivisto – Helenius	Karjalainen – Koivikko
Uusivirta – Lindblom	Alenius – Mäkinen	Koivisto – Lehtinen	Karjalainen – Koivikko

XXa

Uusivirta – Puntila	Kullberg – Puntila	Karjalainen – Puntila
Uusivirta – Mäkinen	Kullberg – Mäkinen	Karjalainen – Mäkinen
Uusivirta – Helenius	Kullberg – Helenius	Karjalainen – Helenius
Uusivirta – Lehtinen	Kullberg – Lehtinen	Karjalainen – Lehtinen
Holkeri – Lindblom	Alenius – Lindblom	Koivisto – Lindblom
Holkeri – Lindblom	Alenius – Koivikko	Koivisto – Nars
Holkeri – Nars	Alenius – Nars	Koivisto – Nars
Holkeri – Koivikko	Alenius – Koivikko	Koivisto – Koivikko

XXb

Uusivirta – Puntila	Kullberg – Puntila	Lindblom – Puntila
Uusivirta – Mäkinen	Kullberg – Mäkinen	Lindblom – Mäkinen
Uusivirta – Helenius	Kullberg – Helenius	Lindblom – Helenius
Uusivirta – Lehtinen	Kullberg – Lehtinen	Lindblom – Lehtinen
Holkeri – Hämläinen	Alenius – Hämläinen	Karjalainen – Hämläinen
Holkeri – Hämläinen	Alenius – Koivikko	Karjalainen – Nars
Holkeri – Nars	Alenius – Nars	Karjalainen – Nars
Holkeri – Koivikko	Alenius – Koivikko	Karjalainen – Koivikko

XXI

Rossi – Engberg	Waris – Aspelund	Waris – Engberg	Waris – Törnroth
Karjalainen – Törnroth	Simonen – Aspelund	Leinonen – Törnroth	Leinonen – Aspelund
Leinonen – Engberg	Leinonen – Aspelund	Simonen – Engberg	Simonen – Törnroth
Simonen – Engberg	Karjalainen – Aspelund	Karjalainen – Engberg	Karjalainen – Aspelund
Waris – Törnroth	Rossi – Törnroth	Rossi – Engberg	Rossi – Aspelund

XXII

Rossi – Törnroth	Koivisto – Voutilainen	Leinonen – Helelä	Koivisto – Luukka
Karjalainen – Törnroth	Leinonen – Voutilainen	Koivisto – Helelä	Leinonen – Luukka
Simonen – Törnroth	Rossi – Voutilainen	Rossi – Helelä	Rossi – Aranko
Valvanne – Törnroth	Karjalainen – Aranko	Karjalainen – Luukka	Karjalainen – Voutilainen
Leinonen – Törnroth	Simonen – Aranko	Simonen – Luukka	Simonen – Helelä
Koivisto – Törnroth	Valvanne – Aranko	Valvanne – Luukka	Valvanne – Aranko

XXIII

Koivisto – Aranko	Koivisto – Voutilainen	Koivisto – Lindblom	Koivisto – Luukka
Simonen – Puntila	Simonen – Tammivuori	Simonen – Törnroth	Simonen – Voutilainen
Karjalainen – Lindblom	Karjalainen – Luukka	Karjalainen – Puntila	Karjalainen – Tammivuori
Hetemäki – Törnroth	Hetemäki – Voutilainen	Hetemäki – Lindblom	Hetemäki – Aranko
Uusivirta – Luukka	Uusivirta – Tammivuori	Uusivirta – Voutilainen	Uusivirta – Puntila
Kullberg – Tammivuori	Kullberg – Puntila	Kullberg – Aranko	Kullberg – Törnroth

XXIVa

Koivisto – Törnroth	Koivisto – Luukka	Koivisto – Ignatius	Koivisto – Lindblom
Simonen – Luukka	Simonen – Voutilainen	Simonen – Tammivuori	Simonen – Törnroth
Karjalainen – Ignatius	Karjalainen – Tammivuori	Karjalainen – Luukka	Karjalainen – Puntila
Hetemäki – Tammivuori	Hetemäki – Aranko	Hetemäki – Voutilainen	Hetemäki – Lindblom
Uusivirta – Aranko	Uusivirta – Puntila	Uusivirta – Tammivuori	Uusivirta – Voutilainen
Kullberg – Lindblom	Kullberg – Törnroth	Kullberg – Puntila	Kullberg – Aranko

XXIVb

Koivisto – Mäkinen	Koivisto – Luukka	Koivisto – Koivikko	Koivisto – Lindblom
Simonen – Luukka	Simonen – Voutilainen	Simonen – Helenius	Simonen – Mäkinen
Karjalainen – Koivikko	Karjalainen – Helenius	Karjalainen – Luukka	Karjalainen – Puntila
Hetemäki – Koivikko	Hetemäki – Nars	Hetemäki – Voutilainen	Hetemäki – Lindblom
Uusivirta – Nars	Uusivirta – Puntila	Uusivirta – Helenius	Uusivirta – Voutilainen
Kullberg – Lindblom	Kullberg – Mäkinen	Kullberg – Puntila	Kullberg – Nars

XXV

Koivisto – Helenius	Koivisto – Puntila	Koivisto – Nars	Koivisto – Voutilainen
Alenius – Nars	Alenius – Lindblom	Alenius – Koivikko	Alenius – Voutilainen
Karjalainen – Mäkinen	Karjalainen – Nars	Karjalainen – Koivikko	Karjalainen – Voutilainen
Hetemäki – Luukka	Hetemäki – Puntila	Hetemäki – Voutilainen	Hetemäki – Helenius
Uusivirta – Koivikko	Uusivirta – Mäkinen	Uusivirta – Luukka	Uusivirta – Nars
Kullberg – Luukka	Kullberg – Voutilainen	Kullberg – Helenius	Kullberg – Lindblom

XXVIa

Koivisto – Helenius	Koivisto – Lehtinen	Koivisto – Puntila	Koivisto – Mäkinen
Alenius – Helenius	Alenius – Lehtinen	Alenius – Puntila	Alenius – Mäkinen
Holkeri – Helenius	Holkeri – Lehtinen	Holkeri – Puntila	Holkeri – Mäkinen
Karjalainen – Nars	Karjalainen – Lindblom	Karjalainen – Koivikko	Karjalainen – Koivikko
Kullberg – Nars	Kullberg – Lindblom	Kullberg – Koivikko	Kullberg – Lindblom
Uusivirta – Nars	Uusivirta – Lindblom	Uusivirta – Koivikko	Uusivirta – Nars

XXVIb

Koivisto – Helenius	Koivisto – Lehtinen	Koivisto – Puntila	Koivisto – Mäkinen
Alenius – Helenius	Alenius – Lehtinen	Alenius – Puntila	Alenius – Mäkinen
Holkeri – Helenius	Holkeri – Lehtinen	Holkeri – Puntila	Holkeri – Mäkinen
Karjalainen – Nars	Karjalainen – Lindblom	Karjalainen – Koivikko	Karjalainen – Koivikko
Kullberg – Nars	Kullberg – Lindblom	Kullberg – Koivikko	Kullberg – Lindblom
Uusivirta – Nars	Uusivirta – Lindblom	Uusivirta – Koivikko	Uusivirta – Nars
Kullberg – Helenius	Uusivirta – Lehtinen	Koivisto – Puntila	Alenius – Mäkinen

XXVII

Koivisto – Puntila	Koivisto – Helenius	Koivisto – Mäkinen	Koivisto – Nars
Alenius – Lindblom	Alenius – Nars	Alenius – Luukka	Alenius – Puntila
Karjalainen – Nars	Karjalainen – Mäkinen	Karjalainen – Lehtinen	Karjalainen – Lindblom
Holkeri – Puntila	Holkeri – Luukka	Holkeri – Helenius	Holkeri – Mäkinen
Uusivirta – Mäkinen	Uusivirta – Lindblom	Uusivirta – Koivikko	Uusivirta – Luukka
Kullberg – Lehtinen	Kullberg – Luukka	Kullberg – Koivikko	Kullberg – Helenius

XXVIIIa

Koivisto – Koivikko	Koivisto – Lindblom	Koivisto – Mäkinen	Koivisto – Nars
Alenius – Koivikko	Alenius – Lindblom	Alenius – Mäkinen	Alenius – Nars
Holkeri – Koivikko	Holkeri – Lindblom	Holkeri – Mäkinen	Holkeri – Nars
Karjalainen – Helenius	Karjalainen – Puntila	Karjalainen – Helenius	Karjalainen – Lehtinen
Kullberg – Puntila	Kullberg – Puntila	Kullberg – Helenius	Kullberg – Lehtinen
Uusivirta – Lehtinen	Uusivirta – Puntila	Uusivirta – Helenius	Uusivirta – Lehtinen

XXVIIIb

Koivisto – Koivikko	Koivisto – Lindblom	Koivisto – Mäkinen	Koivisto – Nars
Alenius – Koivikko	Alenius – Lindblom	Alenius – Mäkinen	Alenius – Nars
Holkeri – Koivikko	Holkeri – Lindblom	Holkeri – Mäkinen	Holkeri – Nars
Karjalainen – Helenius	Karjalainen – Puntila	Karjalainen – Helenius	Karjalainen – Lehtinen
Kullberg – Puntila	Kullberg – Puntila	Kullberg – Helenius	Kullberg – Lehtinen
Uusivirta – Lehtinen	Uusivirta – Puntila	Uusivirta – Helenius	Uusivirta – Lehtinen
Koivisto – Koivikko	Alenius – Lindblom	Holkeri – Mäkinen	Karjalainen – Nars

XXIXa

Karjalainen – Mäkinen	Karjalainen – Nars	Karjalainen – Koivikko	Karjalainen – Lindblom
Kullberg – Mäkinen	Kullberg – Nars	Kullberg – Koivikko	Kullberg – Lindblom
Uusivirta – Mäkinen	Uusivirta – Nars	Uusivirta – Koivikko	Uusivirta – Lindblom
Koivisto – Lehtinen	Koivisto – Helenius	Koivisto – Puntila	Koivisto – Puntila
Alenius – Lehtinen	Alenius – Helenius	Alenius – Lehtinen	Alenius – Puntila
Holkeri – Lehtinen	Holkeri – Helenius	Holkeri – Helenius	Holkeri – Puntila
Koivisto – Nars	Alenius – Mäkinen	Holkeri – Lindblom	Karjalainen – Koivikko

XXIXb

Karjalainen – Mäkinen	Karjalainen – Nars	Karjalainen – Koivikko	Karjalainen – Lindblom
Kullberg – Mäkinen	Kullberg – Nars	Kullberg – Koivikko	Kullberg – Lindblom
Uusivirta – Mäkinen	Uusivirta – Nars	Uusivirta – Koivikko	Uusivirta – Lindblom
Koivisto – Lehtinen	Koivisto – Helenius	Koivisto – Puntila	Koivisto – Puntila
Alenius – Lehtinen	Alenius – Helenius	Alenius – Lehtinen	Alenius – Puntila
Holkeri – Lehtinen	Holkeri – Helenius	Holkeri – Helenius	Holkeri – Puntila

XXX

Karjalainen – Aspelund	Simonen – Aspelund
Waris – Aspelund	Leinonen – Aspelund
Karjalainen – Engberg	Waris – Engberg
Leinonen – Engberg	Simonen – Engberg
Rossi – Aspelund	Rossi – Engberg

XXXI

Leinonen – Aspelund	Waris – Engberg
Waris – Törnroth	Rossi – Aspelund
Simonen – Engberg	Karjalainen – Aspelund
Karjalainen – Törnroth	Leinonen – Törnroth
Simonen – Engberg	Rossi – Aspelund

XXXII

Waris – Engberg	Rossi – Törnroth
Leinonen – Törnroth	Simonen – Törnroth
Rossi – Engberg	Waris – Törnroth
Simonen – Luukka	Karjalainen – Luukka
Karjalainen – Engberg	Leinonen – Luukka

XXXIII

Koivisto – Törnroth	Leinonen – Törnroth
Koivisto – Luukka	Leinonen – Luukka
Koivisto – Valvanne	Leinonen – Valvanne
Koivisto – Voutilainen	Leinonen – Voutilainen
Simonen – Törnroth	Simonen – Luukka

XXXIV

Koivisto – Luukka	Koivisto – Törnroth	Leinonen – Helelä	Leinonen – Luukka
Koivisto – Voutilainen	Rossi – Helelä	Leinonen – Törnroth	Leinonen – Voutilainen
Koivisto – Helelä	Leinonen – Luukka	Rossi – Voutilainen	Simonen – Helelä
Rossi – Törnroth	Simonen – Voutilainen	Valvanne – Helelä	Valvanne – Voutilainen
Rossi – Luukka	Karjalainen – Helelä	Karjalainen – Helelä	Rossi – Törnroth

XXXVa

Karjalainen – Aranko	Simonen – Aranko	Leinonen – Aranko	Rossi – Aranko
Rossi – Helelä	Karjalainen – Helelä	Koivisto – Helelä	Leinonen – Helelä
Leinonen – Voutilainen	Rossi – Voutilainen	Valvanne – Voutilainen	Koivisto – Voutilainen
Koivisto – Luukka	Leinonen – Luukka	Simonen – Luukka	Valvanne – Luukka
Valvanne – Törnroth	Koivisto – Törnroth	Karjalainen – Törnroth	Simonen – Törnroth

XXXVb

Karjalainen – Aranko	Simonen – Aranko	Leinonen – Aranko	Lassila – Aranko
Lassila – Helelä	Karjalainen – Helelä	Koivisto – Helelä	Leinonen – Helelä
Leinonen – Voutilainen	Lassila – Voutilainen	Valvanne – Voutilainen	Koivisto – Voutilainen
Koivisto – Luukka	Leinonen – Luukka	Simonen – Luukka	Valvanne – Luukka
Valvanne – Törnroth	Koivisto – Törnroth	Karjalainen – Törnroth	Simonen – Törnroth

XXXVc

Karjalainen – Aranko	Simonen – Aranko	Hetemäki – Tammivuori	Lassila – Aranko
Lassila – Tammivuori	Karjalainen – Helelä	Koivisto – Helelä	Hetemäki – Helelä
Hetemäki – Voutilainen	Lassila – Voutilainen	Valvanne – Voutilainen	Koivisto – Tammivuori
Koivisto – Luukka	Hetemäki – Luukka	Simonen – Luukka	Valvanne – Luukka
Valvanne – Törnroth	Koivisto – Törnroth	Karjalainen – Törnroth	Simonen – Törnroth

XXXVd

Karjalainen – Aranko	Simonen – Aranko	Hetemäki – Tammivuori	Uusivirta – Aranko
Uusivirta – Tammivuori	Karjalainen – Helelä	Koivisto – Helelä	Hetemäki – Helelä
Hetemäki – Voutilainen	Uusivirta – Voutilainen	Valvanne – Voutilainen	Koivisto – Tammivuori
Koivisto – Luukka	Hetemäki – Luukka	Simonen – Luukka	Valvanne – Luukka
Valvanne – Törnroth	Koivisto – Törnroth	Karjalainen – Törnroth	Simonen – Törnroth

XXXVIa

Simonen – Törnroth	Karjalainen – Törnroth	Koivisto – Törnroth	Valvanne – Törnroth
Valvanne – Luukka	Simonen – Luukka	Hetemäki – Luukka	Koivisto – Luukka
Koivisto – Voutilainen	Valvanne – Voutilainen	Lassila – Helelä	Hetemäki – Voutilainen
Hetemäki – Helelä	Koivisto – Aranko	Karjalainen – Voutilainen	Lassila – Helelä
Lassila – Aranko	Hetemäki – Törnroth	Simonen – Aranko	Karjalainen – Aranko

XXXVIb

Simonen – Törnroth	Karjalainen – Törnroth	Koivisto – Törnroth	Valvanne – Törnroth
Valvanne – Luukka	Koivisto – Tammivuori	Hetemäki – Luukka	Hetemäki – Tammivuori
Koivisto – Voutilainen	Valvanne – Voutilainen	Lassila – Helelä	Hetemäki – Voutilainen
Hetemäki – Helelä	Koivisto – Aranko	Karjalainen – Voutilainen	Lassila – Helelä
Lassila – Aranko	Hetemäki – Törnroth	Simonen – Aranko	Karjalainen – Aranko

XXXVIc

Simonen – Törnroth	Karjalainen – Törnroth	Koivisto – Törnroth	Valvanne – Törnroth
Valvanne – Luukka	Koivisto – Tammivuori	Hetemäki – Luukka	Hetemäki – Tammivuori
Koivisto – Voutilainen	Valvanne – Voutilainen	Uusivirta – Helelä	Hetemäki – Voutilainen
Hetemäki – Helelä	Koivisto – Aranko	Karjalainen – Voutilainen	Uusivirta – Helelä
Uusivirta – Aranko	Hetemäki – Törnroth	Simonen – Aranko	Karjalainen – Aranko

XXXVII

Hetemäki – Aranko	Lassila – Aranko	Karjalainen – Tammivuori	Simonen – Aranko
Koivisto – Helelä	Hetemäki – Helelä	Lassila – Helelä	Karjalainen – Helelä
Valvanne – Voutilainen	Koivisto – Voutilainen	Hetemäki – Voutilainen	Lassila – Voutilainen
Simonen – Luukka	Valvanne – Tammivuori	Koivisto – Luukka	Hetemäki – Luukka
Karjalainen – Tammivuori	Simonen – Törnroth	Valvanne – Törnroth	Koivisto – Törnroth

XXXVIII

Simonen – Lindblom	Simonen – Aranko	Simonen – Puntila	Simonen – Helenius
Karjalainen – Koivikko	Karjalainen – Mäkinen	Karjalainen – Lindblom	Karjalainen – Luukka
Hetemäki – Puntila	Hetemäki – Helenius	Hetemäki – Mäkinen	Hetemäki – Voutilainen
Kullberg – Helenius	Kullberg – Luukka	Uusivirta – Luukka	Kullberg – Puntila
Uusivirta – Mäkinen	Uusivirta – Lindblom	Uusivirta – Puntila	Kullberg – Aranko

XXXIX

Karjalainen – Luukka	Simonen – Lindblom	Karjalainen – Puntila	Simonen – Voutilainen
Hetemäki – Voutilainen	Koivisto – Puntila	Hetemäki – Lindblom	Koivisto – Luukka
Kullberg – Nars	Kullberg – Voutilainen	Uusivirta – Voutilainen	Kullberg – Lindblom
Uusivirta – Helenius	Kullberg – Koivikko	Kullberg – Puntila	Uusivirta – Koivikko
Koivisto – Koivikko	Hetemäki – Koivikko	Koivisto – Lindblom	Hetemäki – Nars
Simonen – Helenius	Karjalainen – Nars	Simonen – Mäkinen	Karjalainen – Voutilainen

XL

Waris – Aspelund	Karjalainen – Aspelund
Karjalainen – Engberg	Waris – Engberg
Leinonen – Engberg	Leinonen – Aspelund
Rossi – Aspelund	Rossi – Engberg
Simonen – Aspelund	Simonen – Engberg

XLI

Simonen – Törnroth	Waris – Törnroth
Rossi – Engberg	Karjalainen – Engberg
Waris – Aspelund	Simonen – Aspelund
Leinonen – Engberg	Rossi – Aspelund
Karjalainen – Törnroth	Leinonen – Aspelund

XLII

Koivisto – Törnroth	Valvanne – Törnroth	Simonen – Törnroth	Karjalainen – Törnroth
Leinonen – Luukka	Koivisto – Luukka	Valvanne – Luukka	Simonen – Luukka
Rossi – Voutilainen	Leinonen – Voutilainen	Koivisto – Voutilainen	Valvanne – Voutilainen
Karjalainen – Helelä	Rossi – Helelä	Leinonen – Helelä	Koivisto – Helelä
Simonen – Aranko	Karjalainen – Aranko	Rossi – Aranko	Leinonen – Aranko

XLIII

Leinonen – Aranko	Lassila – Aranko	Karjalainen – Aranko	Simonen – Aranko
Koivisto – Helelä	Leinonen – Helelä	Lassila – Helelä	Karjalainen – Helelä
Valvanne – Voutilainen	Koivisto – Voutilainen	Leinonen – Voutilainen	Lassila – Voutilainen
Simonen – Luukka	Valvanne – Luukka	Koivisto – Luukka	Leinonen – Luukka
Karjalainen – Törnroth	Simonen – Törnroth	Valvanne – Törnroth	Koivisto – Törnroth

XLIV

Koivisto – Luukka	Koivisto – Lindblom	Koivisto – Puntila	Koivisto – Voutilainen
Simonen – Voutilainen	Simonen – Törnroth	Simonen – Lindblom	Simonen – Tammivuori
Karjalainen – Tammivuori	Karjalainen – Puntila	Karjalainen – Aranko	Karjalainen – Luukka
Hetemäki – Aranko	Hetemäki – Lindblom	Hetemäki – Puntila	Hetemäki – Voutilainen
Uusivirta – Puntila	Uusivirta – Voutilainen	Kullberg – Lindblom	Kullberg – Puntila
Kullberg – Lindblom	Kullberg – Puntila	Kullberg – Voutilainen	Kullberg – Tammivuori

XLVa

Koivisto – Lindblom	Koivisto – Törnroth	Koivisto – Luukka	Koivisto – Tammivuori
Simonen – Ignatius	Simonen – Luukka	Simonen – Voutilainen	Simonen – Aranko
Karjalainen – Puntila	Karjalainen – Voutilainen	Karjalainen – Tammivuori	Karjalainen – Törnroth
Hetemäki – Lindblom	Hetemäki – Tammivuori	Hetemäki – Aranko	Hetemäki – Luukka
Uusivirta – Voutilainen	Uusivirta – Aranko	Kullberg – Törnroth	Kullberg – Luukka
Uusivirta – Törnroth	Uusivirta – Ignatius	Uusivirta – Tammivuori	Kullberg – Voutilainen

XLVb

Koivisto – Lindblom	Koivisto – Mäkinen	Koivisto – Luukka	Koivisto – Helenius
Simonen – Koivikko	Simonen – Luukka	Simonen – Voutilainen	Simonen – Aranko
Karjalainen – Puntila	Karjalainen – Voutilainen	Karjalainen – Helenius	Karjalainen – Mäkinen
Hetemäki – Lindblom	Hetemäki – Helenius	Hetemäki – Aranko	Hetemäki – Luukka
Uusivirta – Voutilainen	Uusivirta – Aranko	Kullberg – Mäkinen	Kullberg – Luukka
Uusivirta – Luukka	Uusivirta – Koivikko	Uusivirta – Helenius	Kullberg – Voutilainen

XLVc

Koivisto – Lindblom	Koivisto – Mäkinen	Koivisto – Luukka	Koivisto – Helenius
Alenius – Koivikko	Alenius – Luukka	Alenius – Voutilainen	Alenius – Nars
Karjalainen – Puntila	Karjalainen – Voutilainen	Karjalainen – Helenius	Karjalainen – Mäkinen
Hetemäki – Lindblom	Hetemäki – Helenius	Hetemäki – Nars	Hetemäki – Luukka
Uusivirta – Voutilainen	Uusivirta – Nars	Kullberg – Mäkinen	Kullberg – Luukka
Uusivirta – Luukka	Uusivirta – Koivikko	Uusivirta – Helenius	Kullberg – Voutilainen

XLVd

Koivisto – Lindblom	Koivisto – Mäkinen	Koivisto – Luukka	Koivisto – Helenius
Alenius – Koivikko	Alenius – Luukka	Alenius – Voutilainen	Alenius – Nars
Karjalainen – Puntila	Karjalainen – Voutilainen	Karjalainen – Helenius	Karjalainen – Mäkinen
Holkeri – Lindblom	Holkeri – Helenius	Holkeri – Nars	Holkeri – Luukka
Uusivirta – Voutilainen	Uusivirta – Nars	Kullberg – Mäkinen	Kullberg – Luukka
Uusivirta – Luukka	Uusivirta – Koivikko	Uusivirta – Helenius	Kullberg – Voutilainen

XLVIa

Karjalainen – Koivikko	Karjalainen – Hämäläinen	Karjalainen – Mäkinen	Karjalainen – Nars
Alenius – Koivikko	Alenius – Hämäläinen	Alenius – Mäkinen	Alenius – Nars
Holkeri – Koivikko	Holkeri – Hämäläinen	Holkeri – Mäkinen	Holkeri – Nars
Lindblom – Helenius	Lindblom – Puntila	Lindblom – Helenius	Lindblom – Lehtinen
Kullberg – Puntila	Kullberg – Puntila	Kullberg – Helenius	Kullberg – Lehtinen
Uusivirta – Lehtinen	Uusivirta – Puntila	Uusivirta – Helenius	Uusivirta – Lehtinen
Karjalainen – Koivikko	Alenius – Hämäläinen	Holkeri – Mäkinen	Lindblom – Nars

XLVIb

Ollila – Koivikko	Ollila – Hämäläinen	Ollila – Mäkinen	Ollila – Vanhala
Alenius – Koivikko	Alenius – Hämäläinen	Alenius – Mäkinen	Alenius – Vanhala
Holkeri – Koivikko	Holkeri – Hämäläinen	Holkeri – Mäkinen	Holkeri – Vanhala
Lindblom – Helenius	Lindblom – Puntila	Lindblom – Helenius	Lindblom – Lehtinen
Kullberg – Puntila	Kullberg – Puntila	Kullberg – Helenius	Kullberg – Lehtinen
Uusivirta – Lehtinen	Uusivirta – Puntila	Uusivirta – Helenius	Uusivirta – Lehtinen
Ollila – Koivikko	Alenius – Hämäläinen	Holkeri – Mäkinen	Lindblom – Vanhala

XLVII

Holkeri – Koivikko	Alenius – Koivikko	Ollila – Koivikko
Holkeri – Hämäläinen	Alenius – Hämäläinen	Ollila – Hämäläinen
Holkeri – Mäkinen	Alenius – Mäkinen	Ollila – Mäkinen
Holkeri – Nars	Alenius – Nars	Ollila – Nars
Uusivirta – Lehtinen	Kullberg – Puntila	Lindblom – Helenius
Uusivirta – Puntila	Kullberg – Puntila	Lindblom – Puntila
Uusivirta – Helenius	Kullberg – Helenius	Lindblom – Helenius
Uusivirta – Lehtinen	Kullberg – Lehtinen	Lindblom – Lehtinen

XLVIIIa

Kullberg – Helenius	Uusivirta – Puntila	Alenius – Koivikko
Kullberg – Hämäläinen	Uusivirta – Vanhala	Alenius – Mäkinen
Kullberg – Mäkinen	Uusivirta – Hämäläinen	Alenius – Puntila
Kullberg – Vanhala	Uusivirta – Helenius	Alenius – Hämäläinen
Holkeri – Helenius	Lindblom – Puntila	Ollila – Koivikko
Holkeri – Hämäläinen	Lindblom – Vanhala	Ollila – Mäkinen
Holkeri – Mäkinen	Lindblom – Koivikko	Ollila – Vanhala
Holkeri – Koivikko	Lindblom – Puntila	Ollila – Helenius

XLVIIIb

Kullberg – Koivikko	Uusivirta – Puntila	Alenius – Koivikko
Kullberg – Hämäläinen	Uusivirta – Vanhala	Alenius – Mäkinen
Kullberg – Mäkinen	Uusivirta – Hämäläinen	Alenius – Puntila
Kullberg – Vanhala	Uusivirta – Mäkinen	Alenius – Hämäläinen
Holkeri – Vanhala	Lindblom – Puntila	Ollila – Koivikko
Holkeri – Hämäläinen	Lindblom – Vanhala	Ollila – Mäkinen
Holkeri – Mäkinen	Lindblom – Koivikko	Ollila – Vanhala
Holkeri – Koivikko	Lindblom – Puntila	Ollila – Hämäläinen

XLVIIIc

Kullberg – Koivikko	Uusivirta – Puntila	Alenius – Koivikko
Kullberg – Hämäläinen	Uusivirta – Vanhala	Alenius – Mäkinen
Kullberg – Mäkinen	Uusivirta – Hämäläinen	Alenius – Puntila
Kullberg – Vanhala	Uusivirta – Mäkinen	Alenius – Hämäläinen
Holkeri – Vanhala	Holkeri – Puntila	Ollila – Koivikko
Holkeri – Hämäläinen	Alenius – Vanhala	Ollila – Mäkinen
Holkeri – Mäkinen	Uusivirta – Koivikko	Ollila – Vanhala
Holkeri – Koivikko	Ollila – Puntila	Ollila – Hämäläinen

XLIXa

Hetemäki – Koivikko	Hetemäki – Luukka	Hetemäki – Puntila	Hetemäki – Mäkinen
Karjalainen – Helenius	Karjalainen – Koivikko	Karjalainen – Nars	Karjalainen – Lindblom
Kullberg – Helenius	Kullberg – Koivikko	Kullberg – Mäkinen	Uusivirta – Lindblom
Uusivirta – Puntila	Uusivirta – Nars	Uusivirta – Mäkinen	Kullberg – Lindblom
Alenius – Koivikko	Alenius – Mäkinen	Alenius – Luukka	Alenius – Puntila
Koivisto – Mäkinen	Koivisto – Nars	Koivisto – Koivikko	Koivisto – Voutilainen

XLIXb

Holkeri – Koivikko	Holkeri – Luukka	Holkeri – Puntila	Holkeri – Mäkinen
Karjalainen – Helenius	Karjalainen – Koivikko	Karjalainen – Nars	Karjalainen – Lindblom
Kullberg – Helenius	Kullberg – Koivikko	Kullberg – Mäkinen	Uusivirta – Lindblom
Uusivirta – Puntila	Uusivirta – Nars	Uusivirta – Mäkinen	Kullberg – Lindblom
Alenius – Koivikko	Alenius – Mäkinen	Alenius – Luukka	Alenius – Puntila
Koivisto – Mäkinen	Koivisto – Nars	Koivisto – Koivikko	Koivisto – Voutilainen

XLIXc

Holkeri – Koivikko	Holkeri – Luukka	Holkeri – Puntila	Holkeri – Mäkinen
Karjalainen – Helenius	Karjalainen – Koivikko	Karjalainen – Nars	Karjalainen – Lindblom
Kullberg – Helenius	Kullberg – Koivikko	Kullberg – Mäkinen	Uusivirta – Lindblom
Uusivirta – Puntila	Uusivirta – Nars	Uusivirta – Mäkinen	Kullberg – Lindblom
Alenius – Koivikko	Alenius – Mäkinen	Alenius – Luukka	Alenius – Puntila
Koivisto – Mäkinen	Koivisto – Nars	Koivisto – Koivikko	Koivisto – Lehtinen

L

Alenius – Helenius	Alenius – Puntila	Alenius – Nars	Alenius – Lindblom
Karjalainen – Luukka	Karjalainen – Lindblom	Karjalainen – Mäkinen	Karjalainen – Koivikko
Holkeri – Lehtinen	Holkeri – Mäkinen	Holkeri – Helenius	Holkeri – Puntila
Kullberg – Puntila	Uusivirta – Luukka	Kullberg – Luukka	Kullberg – Helenius
Kullberg – Nars	Uusivirta – Puntila	Uusivirta – Lindblom	Uusivirta – Mäkinen
Koivisto – Lehtinen	Koivisto – Nars	Koivisto – Helenius	Koivisto – Puntila

LI

Karjalainen – Lehtinen	Karjalainen – Puntila	Karjalainen – Nars	Karjalainen – Luukka
Holkeri – Nars	Holkeri – Lindblom	Holkeri – Koivikko	Holkeri – Lehtinen
Uusivirta – Koivikko	Uusivirta – Lehtinen	Kullberg – Koivikko	Kullberg – Nars
Kullberg – Lindblom	Kullberg – Puntila	Kullberg – Lehtinen	Uusivirta – Helenius
Koivisto – Luukka	Koivisto – Lindblom	Koivisto – Puntila	Koivisto – Koivikko
Alenius – Lehtinen	Alenius – Mäkinen	Alenius – Lindblom	Alenius – Helenius

LII

Lindblom – Puntila	Lindblom – Mäkinen	Lindblom – Helenius	Lindblom – Lehtinen
Kullberg – Puntila	Kullberg – Mäkinen	Kullberg – Helenius	Kullberg – Lehtinen
Uusivirta – Puntila	Uusivirta – Mäkinen	Uusivirta – Helenius	Uusivirta – Lehtinen
Ollila – Hämäläinen	Ollila – Vanhala	Ollila – Vanhala	Ollila – Koivikko
Alenius – Hämäläinen	Alenius – Koivikko	Alenius – Vanhala	Alenius – Koivikko
Holkeri – Hämäläinen	Holkeri – Hämäläinen	Holkeri – Vanhala	Holkeri – Koivikko
Holkeri – Helenius	Lindblom – Lehtinen	Kullberg – Puntila	Uusivirta–Mäkinen

LIIIa

Holkeri – Koivikko	Lindblom – Helenius	Ollila – Puntila
Holkeri – Mäkinen	Lindblom – Hämäläinen	Ollila – Vanhala
Holkeri – Puntila	Lindblom – Mäkinen	Ollila – Koivikko
Holkeri – Hämäläinen	Lindblom – Vanhala	Ollila – Puntila
Kullberg – Puntila	Uusivirta – Koivikko	Alenius – Helenius
Kullberg – Vanhala	Uusivirta – Mäkinen	Alenius – Hämäläinen
Kullberg – Hämäläinen	Uusivirta – Vanhala	Alenius – Mäkinen
Kullberg – Helenius	Uusivirta – Helenius	Alenius – Koivikko

LIIb

Holkeri – Koivikko	Lindblom – Puntila	Ollila – Puntila
Holkeri – Mäkinen	Lindblom – Hämläinen	Ollila – Vanhala
Holkeri – Puntila	Lindblom – Mäkinen	Ollila – Koivikko
Holkeri – Hämläinen	Lindblom – Vanhala	Ollila – Puntila
Kullberg – Puntila	Uusivirta – Koivikko	Alenius – Vanhala
Kullberg – Vanhala	Uusivirta – Mäkinen	Alenius – Hämläinen
Kullberg – Hämläinen	Uusivirta – Vanhala	Alenius – Mäkinen
Kullberg – Koivikko	Uusivirta – Hämläinen	Alenius – Koivikko

LIIc

Holkeri – Koivikko	Alenius – Puntila	Ollila – Puntila
Holkeri – Mäkinen	Ollila – Hämläinen	Ollila – Vanhala
Holkeri – Puntila	Kullberg – Mäkinen	Ollila – Koivikko
Holkeri – Hämläinen	Holkeri – Vanhala	Ollila – Puntila
Kullberg – Puntila	Uusivirta – Koivikko	Alenius – Vanhala
Kullberg – Vanhala	Uusivirta – Mäkinen	Alenius – Hämläinen
Kullberg – Hämläinen	Uusivirta – Vanhala	Alenius – Mäkinen
Kullberg – Koivikko	Uusivirta – Hämläinen	Alenius – Koivikko

LIVa

Kullberg – Koivikko	Holkeri – Vanhala	Puntila – Hämläinen	Alenius – Mäkinen
Kullberg – Mäkinen	Holkeri – Koivikko	Ollila – Vanhala	Alenius – Hämläinen
Kullberg – Hämläinen	Holkeri – Mäkinen	Ollila – Koivikko	Alenius – Vanhala
Kullberg – Vanhala	Puntila – Hämläinen	Ollila – Mäkinen	Alenius – Koivikko
Kullberg – Koivikko	Puntila – Vanhala	Ollila – Hämläinen	Kullberg – Mäkinen
Holkeri – Mäkinen	Puntila – Koivikko	Ollila – Vanhala	Ollila – Hämläinen
Holkeri – Hämläinen	Puntila – Mäkinen	Alenius – Koivikko	Alenius – Vanhala

LIVb

Kullberg – Koivikko	Holkeri – Vanhala	Puntila – Hämläinen	Alenius – Mäkinen
Kullberg – Mäkinen	Holkeri – Koivikko	Ollila – Vanhala	Alenius – Hämläinen
Kullberg – Hämläinen	Holkeri – Mäkinen	Ollila – Koivikko	Alenius – Vanhala
Kullberg – Vanhala	Puntila – Hämläinen	Ollila – Mäkinen	Sorsa – Mäkinen
Kullberg – Koivikko	Puntila – Vanhala	Ollila – Hämläinen	Sorsa – Hämläinen
Holkeri – Mäkinen	Puntila – Koivikko	Ollila – Vanhala	Sorsa – Koivikko
Holkeri – Hämläinen	Puntila – Mäkinen	Alenius – Koivikko	Sorsa – Vanhala

LIVc

Kullberg – Koivikko	Holkeri – Vanhala	Hämläinen – Vanhala	Alenius – Mäkinen
Kullberg – Mäkinen	Holkeri – Koivikko	Ollila – Vanhala	Alenius – Mäkinen
Kullberg – Mäkinen	Holkeri – Mäkinen	Ollila – Koivikko	Alenius – Vanhala
Kullberg – Vanhala	Hämläinen – Koivikko	Ollila – Mäkinen	Sorsa – Mäkinen
Kullberg – Koivikko	Hämläinen – Mäkinen	Ollila – Vanhala	Sorsa – Koivikko
Holkeri – Mäkinen	Hämläinen – Vanhala	Ollila – Vanhala	Sorsa – Koivikko
Holkeri – Koivikko	Hämläinen – Koivikko	Alenius – Koivikko	Sorsa – Vanhala

LIVa

Kullberg – Puntila	Kullberg – Helenius	Kullberg – Koivikko	Kullberg – Hämläinen
Uusivirta – Mäkinen	Uusivirta – Puntila	Uusivirta – Helenius	Uusivirta – Koivikko
Alenius – Koivikko	Alenius – Hämläinen	Alenius – Vanhala	Alenius – Mäkinen
Holkeri – Hämläinen	Holkeri – Vanhala	Holkeri – Mäkinen	Holkeri – Puntila
Lindblom – Helenius	Lindblom – Koivikko	Lindblom – Hämläinen	Lindblom – Vanhala
Ollila – Mäkinen	Ollila – Puntila	Ollila – Helenius	Ollila – Mäkinen
Kullberg – Vanhala	Uusivirta – Hämläinen	Alenius – Puntila	Holkeri – Helenius

LVb

Kullberg – Puntila	Kullberg – Mäkinen	Kullberg – Koivikko	Kullberg – Hämäläinen
Uusivirta – Mäkinen	Uusivirta – Puntila	Uusivirta – Vanhala	Uusivirta – Koivikko
Alenius – Koivikko	Alenius – Hämäläinen	Alenius – Vanhala	Alenius – Mäkinen
Holkeri – Hämäläinen	Holkeri – Vanhala	Holkeri – Mäkinen	Holkeri – Puntila
Lindblom – Puntila	Lindblom – Koivikko	Lindblom – Hämäläinen	Lindblom – Vanhala
Ollila – Mäkinen	Ollila – Puntila	Ollila – Hämäläinen	Ollila – Mäkinen
Kullberg – Vanhala	Uusivirta – Hämäläinen	Alenius – Puntila	Holkeri – Koivikko

LVc

Kullberg – Puntila	Kullberg – Mäkinen	Kullberg – Koivikko	Kullberg – Hämäläinen
Uusivirta – Mäkinen	Uusivirta – Puntila	Uusivirta – Vanhala	Uusivirta – Koivikko
Alenius – Koivikko	Alenius – Hämäläinen	Alenius – Vanhala	Alenius – Mäkinen
Holkeri – Hämäläinen	Holkeri – Vanhala	Holkeri – Mäkinen	Holkeri – Puntila
Ollila – Mäkinen	Ollila – Puntila	Ollila – Hämäläinen	Ollila – Koivikko
Kullberg – Puntila	Uusivirta – Koivikko	Alenius – Hämäläinen	Ollila – Vanhala
Kullberg – Vanhala	Uusivirta – Hämäläinen	Alenius – Puntila	Holkeri – Koivikko

LVla

Uusivirta – Vanhala	Uusivirta – Mäkinen	Uusivirta – Puntila	Uusivirta – Helenius
Alenius – Helenius	Alenius – Koivikko	Alenius – Hämäläinen	Alenius – Vanhala
Lindblom – Puntila	Ollila – Mäkinen	Kullberg – Mäkinen	Kullberg – Puntila
Kullberg – Helenius	Kullberg – Koivikko	Kullberg – Hämäläinen	Kullberg – Vanhala
Holkeri – Koivikko	Holkeri – Helenius	Holkeri – Puntila	Holkeri – Mäkinen
Lindblom – Mäkinen	Lindblom – Vanhala	Lindblom – Hämäläinen	Lindblom – Koivikko
Ollila – Koivikko	Ollila – Hämäläinen	Ollila – Vanhala	Ollila – Mäkinen

LVib

Uusivirta – Vanhala	Uusivirta – Mäkinen	Uusivirta – Puntila	Uusivirta – Koivikko
Alenius – Mäkinen	Alenius – Koivikko	Alenius – Hämäläinen	Alenius – Vanhala
Lindblom – Puntila	Ollila – Mäkinen	Kullberg – Mäkinen	Kullberg – Puntila
Kullberg – Vanhala	Kullberg – Koivikko	Kullberg – Hämäläinen	Kullberg – Vanhala
Holkeri – Koivikko	Holkeri – Hämäläinen	Holkeri – Puntila	Holkeri – Mäkinen
Lindblom – Mäkinen	Lindblom – Vanhala	Lindblom – Hämäläinen	Lindblom – Koivikko
Ollila – Koivikko	Ollila – Hämäläinen	Ollila – Vanhala	Ollila – Mäkinen

LVic

Uusivirta – Vanhala	Uusivirta – Mäkinen	Uusivirta – Puntila	Uusivirta – Koivikko
Alenius – Mäkinen	Alenius – Koivikko	Alenius – Hämäläinen	Alenius – Vanhala
Ollila – Puntila	Ollila – Mäkinen	Kullberg – Mäkinen	Kullberg – Puntila
Kullberg – Vanhala	Kullberg – Koivikko	Kullberg – Hämäläinen	Kullberg – Vanhala
Holkeri – Koivikko	Holkeri – Hämäläinen	Holkeri – Puntila	Holkeri – Mäkinen
Uusivirta – Mäkinen	Alenius – Vanhala	Holkeri – Hämäläinen	Holkeri – Koivikko
Ollila – Koivikko	Ollila – Hämäläinen	Ollila – Vanhala	Ollila – Mäkinen

LVIIa*

Holkeri – Mäkinen	Kullberg – Vanhala	Puntila – Mäkinen	Alenius – Hämäläinen
Holkeri – Hämäläinen	Kullberg – Mäkinen	Ollila – Vanhala	Alenius – Koivikko
Holkeri – Koivikko	Kullberg – Hämäläinen	Ollila – Mäkinen	Alenius – Vanhala
Holkeri – Vanhala	Puntila – Koivikko	Ollila – Hämäläinen	Sorsa – Mäkinen
Holkeri – Mäkinen	Puntila – Mäkinen	Ollila – Koivikko	Sorsa – Hämäläinen
Kullberg – Hämäläinen	Puntila – Vanhala	Ollila – Vanhala	Sorsa – Koivikko
Kullberg – Koivikko	Puntila – Koivikko	Alenius – Mäkinen	Sorsa – Vanhala

* Setelipainon arkistosta löytyy viittaus nimisarjoihin LVIIa ja b, mutta yhtään esimerkkiä niiden käytöstä ei ole löytynyt.

LVIIB

Holkeri – Mäkinen	Kullberg – Vanhala	Hämäläinen – Mäkinen	Alenius – Koivikko
Holkeri – Koivikko	Kullberg – Mäkinen	Ollila – Vanhala	Alenius – Koivikko
Holkeri – Koivikko	Kullberg – Vanhala	Ollila – Mäkinen	Alenius – Vanhala
Holkeri – Vanhala	Hämäläinen – Koivikko	Ollila – Vanhala	Sorsa – Mäkinen
Holkeri – Mäkinen	Hämäläinen – Mäkinen	Ollila – Koivikko	Sorsa – Vanhala
Kullberg – Mäkinen	Hämäläinen – Vanhala	Ollila – Vanhala	Sorsa – Koivikko
Kullberg – Koivikko	Hämäläinen – Koivikko	Alenius – Mäkinen	Sorsa – Vanhala

LVIIIA

Hämäläinen – Koivikko	Holkeri – Mäkinen	Sorsa – Koivikko	Ollila – Mäkinen
Hämäläinen – Mäkinen	Holkeri – Koivikko	Sorsa – Mäkinen	Ollila – Koivikko
Hämäläinen – Koivikko	Holkeri – Mäkinen	Sorsa – Koivikko	Vanhala – Mäkinen
Hämäläinen – Mäkinen	Holkeri – Koivikko	Sorsa – Mäkinen	Vanhala – Koivikko
Hämäläinen – Koivikko	Holkeri – Mäkinen	Ollila – Koivikko	Vanhala – Mäkinen
Hämäläinen – Mäkinen	Sorsa – Koivikko	Ollila – Mäkinen	Vanhala – Koivikko
Holkeri – Koivikko	Sorsa – Mäkinen	Ollila – Koivikko	Vanhala – Mäkinen

LVIIB

Hämäläinen – Koivikko	Holkeri – Heinonen	Sorsa – Koivikko	Ollila – Heinonen
Hämäläinen – Heinonen	Holkeri – Koivikko	Sorsa – Heinonen	Ollila – Koivikko
Hämäläinen – Koivikko	Holkeri – Heinonen	Sorsa – Koivikko	Vanhala – Heinonen
Hämäläinen – Heinonen	Holkeri – Koivikko	Sorsa – Heinonen	Vanhala – Koivikko
Hämäläinen – Koivikko	Holkeri – Heinonen	Ollila – Koivikko	Vanhala – Heinonen
Hämäläinen – Heinonen	Sorsa – Koivikko	Ollila – Heinonen	Vanhala – Koivikko
Holkeri – Koivikko	Sorsa – Heinonen	Ollila – Koivikko	Vanhala – Heinonen

LVIIIC

Hämäläinen – Koivikko	Holkeri – Heinonen	Louekoski – Koivikko	Ollila – Heinonen
Hämäläinen – Heinonen	Holkeri – Koivikko	Louekoski – Heinonen	Ollila – Koivikko
Hämäläinen – Koivikko	Holkeri – Heinonen	Louekoski – Koivikko	Vanhala – Heinonen
Hämäläinen – Heinonen	Holkeri – Koivikko	Louekoski – Heinonen	Vanhala – Koivikko
Hämäläinen – Koivikko	Holkeri – Heinonen	Ollila – Koivikko	Vanhala – Heinonen
Hämäläinen – Heinonen	Louekoski – Koivikko	Ollila – Heinonen	Vanhala – Koivikko
Holkeri – Koivikko	Louekoski – Heinonen	Ollila – Koivikko	Vanhala – Heinonen

LVIIID

Hämäläinen – Koivikko	Korhonen – Heinonen	Louekoski – Koivikko	Ollila – Heinonen
Hämäläinen – Heinonen	Korhonen – Koivikko	Louekoski – Heinonen	Ollila – Koivikko
Hämäläinen – Koivikko	Korhonen – Heinonen	Louekoski – Koivikko	Vanhala – Heinonen
Hämäläinen – Heinonen	Korhonen – Koivikko	Louekoski – Heinonen	Vanhala – Koivikko
Hämäläinen – Koivikko	Korhonen – Heinonen	Ollila – Koivikko	Vanhala – Heinonen
Hämäläinen – Heinonen	Louekoski – Koivikko	Ollila – Heinonen	Vanhala – Koivikko
Korhonen – Koivikko	Louekoski – Heinonen	Ollila – Koivikko	Vanhala – Heinonen

LIX

Vanhala – Levo	Korhonen – Levo	Louekoski – Koivikko	Ollila – Levo
Ollila – Levo	Korhonen – Koivikko	Louekoski – Levo	Ollila – Koivikko
Ollila – Koivikko	Korhonen – Levo	Louekoski – Koivikko	Vanhala – Levo
Louekoski – Levo	Korhonen – Koivikko	Louekoski – Levo	Vanhala – Koivikko
Korhonen – Levo	Korhonen – Levo	Ollila – Koivikko	Vanhala – Levo
Vanhala – Levo	Louekoski – Koivikko	Ollila – Levo	Vanhala – Koivikko
Korhonen – Koivikko	Louekoski – Levo	Ollila – Koivikko	Vanhala – Levo

Lähteet ja kirjallisuus

Painamattomat lähteet

Suomen Pankin arkisto, joka sisältää osia setelipainon arkistosta.

Painetut lähteet ja kirjallisuus

Alenius, Ele (1995) *Salatut tiet. Muistelmat*. Helsinki.
 Andersen, Gunnar (1975) *Banknotes. Principles and Eshtetics in Security Graphics*. Copenhagen.
 Aura, Teuvo (1952) *Postisäästöpankki. Kansamme Talous* 25/1952.
 Bank for International Settlements (1994) *Payment Systems in Finland*. Basle.
 Bank Note Reporter (2004) October 2004.
 Banknote year book (2011) 7th edition. Devon.
 BEP History (2004) *Papers prepared by the Historical Resource Center* 2004. Washington, D.C.
 Bolten, Jaap (1999) *Dutch Banknote Design 1814 – 2002*. Amsterdam.
 Borg, Erkki (1976) *Suomessa käytetyt rahat. 2. uusittu painos*. Helsinki.
 Borg, Erkki (1980) *Rahan väärä*. Jyväskylä.
 Bruun, Erik (2007) *Sulka ja kynä, Erik Bruunin julisteita ja käytögrafiikkaa*. Helsinki.
 Byatt, Derrick (1994) *Promises to pay. The first three hundred years of Bank of England notes*. London.
 Deutsche Bundesbank (1995) *Von der Baumvolle zum Geldschein. Eine neue Banknotenserie entsteht*. Frankfurt am Main.
 European Central Bank (2007) *How the euro became our money? A short history of the euro banknotes and coins*. Frankfurt am Main.
 Ferguson, Niall (2008) *The Ascent of Money. A Financial History of the World*. New York.
 Finanssialan Keskusliitto (2011) *Säästäminen, luotonkäyttö ja maksutavat Suomessa*.
 Grabowski, Hans-Ludwig – Gerber, Josef (2011) *Gedenbanknoten der Welt. Commemorative Banknotes of the World*. Regensburg.
 Heckscher, Eli F. (1934) *The Bank of Sweden in its connection with the Bank of Amsterdam. History of the principal public banks*. Edited by J. G. van Dillen. Haag.
 Heikel, Yngvar (1952) *Taulukkoja setelien numeroimisesta. Suomen kotimaiset setelityypit 1809–1951*. Helsinki.
 Heinonen, Antti (1985) *Uusien setelien suunnittelun vaiheita 1981–1985. Suomen Pankin setelipaino 1885–1985*. Vantaa.
 Heinonen, Antti (1992) *Suomen uudistetut setelit. Numismaattinen aikakauslehti 1/1992*.

Heinonen, Antti (1993) *Keskuspankkien rakennukset setelialeena. Numismaattinen aikakauslehti 1/1993*.
 Heinonen, Antti (1995a) *Suomen setelityypit 1945–1957. Numismaattinen aikakauslehti 2/1995*.
 Heinonen, Antti (1995b) *Vuoden 1963 setelityyppi. Numismaattinen aikakauslehti 3/1995*.
 Heinonen, Antti (1995c) *Vuosien 1975–1980 setelityypit. Numismaattinen aikakauslehti 4/1995*.
 Heinonen, Antti (1996a) *Uutta tietoa korvaavien seteleiden käytöstä ja vuosien 1963–1986 setelityyppien painosmäärät. Numismaattinen aikakauslehti 3/1996*.
 Heinonen, Antti (1996b) *Yhteiset rahat ja rahahuolto. Euro – yhteinen raha. Toimittanut Paavo Peisa. Suomen Pankin tutkimuksia A:96*. Helsinki.
 Heinonen, Antti (1997) *Eurosetelit ja metallirahat. EMU ja pankit. Suomen Pankkiyhdistys*. Helsinki.
 Heinonen, Antti (2007a) *Suomen setelityypit 1945–57: Lisätietoa allekirjoituspareista ja korvaavista seteleistä. Numismaattinen aikakauslehti 2/2007*.
 Heinonen, Antti (2007b) *Suomen setelityypit 1963–1980: lisätietoa allekirjoituspareista ja korvaavista seteleistä. Numismaattinen aikakauslehti 4/2007*.
 Heinonen, Antti (2009a) *Setelityyppi 1963: kirjainsarjakohtaista tietoa allekirjoituspareista. Numismaattinen aikakauslehti 2/2009*.
 Heinonen, Antti (2009b) *Setelityyppi 10 mk 1963 Litt. A ja vuosien 1975–1980 setelityypit: kirjainsarjakohtaista tietoa allekirjoituspareista. Numismaattinen aikakauslehti 3/2009*.
 Heinonen, Antti (2009c) *Setelityyppi 1945: kirjainsarjakohtaista tietoa allekirjoituspareista. Numismaattinen aikakauslehti 4/2009*.
 Heinonen, Antti (2009d) *Lessons in Banknote Communications. Currency News 12/2009*.
 Heinonen, Antti (2010a) *Setelityypit 1955–1957: kirjainsarjakohtaista tietoa allekirjoituspareista. Numismaattinen aikakauslehti 1/2010*.
 Heinonen, Antti (2010b) *Banknote counterfeit deterrence and the role of the Central Bank Counterfeit Deterrence Group. Currency News 6/2010*.
 Heinonen, Antti (2010c) *Seteleiden allekirjoituksista. Numismaattinen aikakauslehti 4/2010*.

Heinonen, Antti (2010d) *Korvaavista seteleistä. Numismaattinen aikakauslehti 3/2010*.
 Heinonen, Antti (2011a) *Seteleiden erilaisia muotokuvaperinteitä. Numismaattinen aikakauslehti 1/2011*.
 Heinonen, Antti (2011b) *Vuoden 1918 tapahtumien heijastuminen Suomen Pankin seteleihin ja setelinantoon. Numismaattinen aikakauslehti 3/2011*.
 Heinonen, Antti (2011c) *Setelipainoista maailmalla. Numismaattinen aikakauslehti 4/2011*.
 Hewitt, V. H. – Keyworth, J. M. (1987) *As Good As Gold: 300 Years of British Bank Note Design*. London.
 Hoffman, Kai (1985) *Taidepainimosta nykyaikaiseksi varmuuspainoksi. Suomen Pankin setelipaino 1885–1985*. Vantaa.
 Hyttinen, Simo (1996) *Onko Kekkonen takana Nuas vai Sapso? Paavo Huovisen haastattelu. Kainuun Sanomat 10.8.1996*.
 Jotuni, Pertti (1985) *Setelien painatuksen tekniikka Suomessa. Suomen Pankin setelipaino 1885–1985*. Vantaa.
 Junnila, T. (1946) *Vuodenvaihteessa 1945/1946 toimeenpantu setelinvaihto. Taloudellisia selvityksiä. Suomen Pankin taloustieteellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja A:6*. Helsinki.
 Kaartamo, Outi (2010) *Raha on kaunista. Inflaatio kiihtyy, mutta setelien taiteellinen arvo säilyy. Erik Bruunin haastattelu. Helsingin Sanomat kuukausiliite 4/2010*.
 Kajantie, Arvo (1953) *Käteismaksuvälineikkemme kehityksestä. Kansamme talous 2/1953*.
 Keskusrikospoliisin toimintakertomukset.
 Kivi, Aleksis (1984) *Nummisuutarit. Kootut teokset 2, viides tarkistettu painos*. Helsinki.
 Kivi, Aleksis (2010) *Seitsemän veljestä. Yhdeksäs painos*. Helsinki.
 Kivialho, K. (1951) *Uudelle rahayksikölle on saatava nimi. Kansamme talous 11/1951*.
 Kivialho, K. (1952) *Suomen Pankin setelien valmistus. Suomen kotimaiset setelityypit 1809–1951*. Helsinki.
 Kranister, W. (1989) *The Moneymakers International*. Cambridge.
 Kujasalo, Veli (1952) *Rahanuudistusta odoteltaessa. Kansamme talous 34/1952*.
 Kuusterä, Antti – Tarkka, Juha (2011) *Suomen Pankki 200 vuotta. Keisarin kassasta keskuspankiksi. Osa I*. Helsinki.
 Leinonen, Esko K. (1952) *Uusi rahayksikkömme ja sen nimi. Kansamme talous 3/1952*.
 Lindgren, Torgny (1968) *Riksbankens sedelhistoria 1668–1968*. Stockholm.
 Monestier, Martin (1983) *The Art of Paper Currency*. London.
 Mönkäre, Erkki – Hammar, Pertti (1992) *Allekirjoituksien viidakossa. Toinen painos*. Lahti.
 National Research Council Of The National Academies (2007)

A Path To The Next Generation Of U.S. Banknotes: Keeping Them Real. Washington D.C.
 Rahalaitosten neuvottelukunta – Vakuutusyhtiöiden Keskusliitto (1962) *Niin kuin vanhaan hyvään aikaan. Esite. Esitteen tekstin on laatinut Pentti Poukka ja ulkoasun suunnittelusta vastaavat Erik Bruun ja Henrik Tikkanen*.
 Pankkivaltuusmiesten (vuodesta 1992 pankkivaltuuston) kertomukset eduskunnan pankkivaliokunnalle vuosilta 1945–2002.
 Platbärzdís, Aleksandrs (1960) *Sveriges Första Banksedlar. Stockholms Bancos sedelutgivning 1661–1668*. Stockholm.
 Rivaz, Michel (1997) *Le billet de banque suisse 1907–1997. Le Mont-sur-Lausanne*.
 Selinheimo, O. K. (1948) *Rahatieteen opas*. Helsinki.
 Spencer, Charles (2011) *Paying with Polymer: Developing Canada's New Bank Notes*. Bank of Canada Review. Spring 2011.
 Suomen Pankki (1952) *Suomen kotimaiset setelityypit 1809–1951*. Helsinki.
 Suomen Pankin vuosikirjat ja vuosikertomukset vuosilta 1945–2002.
 Suomen Pankkiyhdistys (1989–1990) *Maksujärjestelmät ja pankkien jakelujärjestelmät*.
 Swanson, Guy R. (1995) *Agents of culture and nationalism: the Confederate Treasury and Confederate currency. The Banker's Art, Studies in Paper Money*. Edited by Virginia Hewitt. London.
 Talvio, Tuukka (1985) *Seteliemme vaihteita. Suomen Pankin setelipaino 1885–1985*. Vantaa.
 Talvio, Tuukka (1993) *Portraits in Banknote Design. Proceedings of the XIth International Numismatic Congress, Brussels. Louvain-la-Neuve*.
 Talvio, Tuukka (2003) *Suomen rahat. Kolmas laajennettu painos*. Helsinki.
 Tarvainen, Veli (1988) *Seteli on monimutkainen ja vaativa painotuote. Suomen Pankin henkilöstölehti Pankko 3/1988*.
 Tervakoski Oy 1818–1968 (1968) Helsinki.
 Toikka, O. (1952) *Pankkisiirto. Kansamme talous 42/1952*.
 Tortella, Teresa (2004) *Spanish Banknotes 1940–2001*. Madrid.
 Tuomioja, Erkki (2007) *Sakari Tuomioja – Suomalainen sovitelija*. Helsinki.
 Uusi-Rintakoski, Jarmo (1991) *Suomen Setelit. Tuukka Talvion haastattelu. Hymy 1/1991*,
 Vanhala, Tyko (1952) *Postisiirtoliike. Kansamme talous 41/1952*.
 Viitala, Onni (2001) *Suuri suomalainen setelikirja*. Porvoo.
 Viren, Matti (1996) *Maksuvälineiden käyttö ja käteisrahan kysyntä Suomessa. Suomen Pankki A:87*. Helsinki.
 Wiséhn, Ian (1995) *Sweden's Stockholm Banco and the first European banknotes. The Banker's Art Studies in Paper Money*. Edited by Virginia Hewitt. London.

Henkilöhakemisto

Aalberg, Ida s. 157
 Aalto, Alvar s. 69, 155, 278, 280, 281
 Abel, Niels s. 83
 Ackte, Aino s. 157
 Agricola, Mikael s. 74, 86, 153, 154
 Ahlgren, Lauri s. 143
 Alenius, Ele s. 37, 128, 135, 143, 162
 Alsiala, Harald s. 63
 Andersen, H.C. s. 83
 ARJOMARI (Arjowiggins) s. 280
 Aspelund, Arthur s. 63, 104

Björnson, Bjönstjerne s. 83
 Blomstedt, Yrjö s. 143
 Bradbury, Wilkinson & Co s.311
 Brummer, Arttu s. 69, 70
 Bruun, Erik s. 143, 145, 151 – 155, 163

Canth, Minna s. 157
 Carpelan, Froste s. 63
 Chase, Salmon P.s. 125
 Chateaubriand s. 83
 Chydenius, Anders s. 25, 153, 292, 293, 294, 295
 Clark, Spencer M. s. 125
 Cygnaeus, Uno s. 74, 86

Descartes s. 83
 Dufour, Guillaume-Henri s. 83

Ekelund, Hilding s. 69, 70
 Ekström, Torsten s. 145, 147, 148, 150, 152, 154, 156
 Engberg, Gunnar s. 104, 133
 Erasmus s. 82

Fieandt, Rainer von s. 37, 98, 104
 Fjellström, Pehr s. 153

Gallen-Kallela, Akseli s. 74
 Goya, Francisco de s. 83
 Groot, Hugo de s. 82
 Gråsten, Ernst s. 37

Hammarsten Jansson, Signe s. 49, 50, 53, 54, 55, 68, 89
 Haydn, Josef s. 83
 Hedström Trond s. 155
 Heikel, Yngvar s. 16
 Heinonen, Antti s. 143
 Hetemäki, Päiviö s. 37

Hoffman, Kai s. 98
 Holkeri, Harri s. 37, 38, 123, 135
 Hologram Industries s. 164
 Huggare, Tor-Leif s. 143
 Hugo,Viktor s. 83
 Huovinen, Paavo s. 126, 127, 145, 153, 163
 Hällström, Olof af s. 153
 Hämäläinen, Sirkka s. 166

Jauhainen, Oskari s. 115, 116
 Jerman, G. s. 83
 Junnila, Tuure s. 58, 59
 Jutila, K.T. s. 37, 63

Kalliala, Kaarlo J. s. 83
 Kallio, Kyösti s. 37
 Karjalainen, Aarne s. 49, 50, 53, 68, 70, 72, 86, 89, 91, 103
 Karjalainen, Ahti s. 37, 135, 166
 Kaskipuro, Pentti s. 143
 Kekkonen, Urho s. 37, 63, 104, 122, 123, 125, 127, 272, 273
 Keller, Gottfried s. 83
 Kivi, Aleksis s. 84, 86, 103
 Kivialho, K. s. 57, 63, 70, 83, 104
 Knutson, Johan s. 155
 Koivisto, Mauno s. 37, 38, 125, 135, 166
 Korpisaari, Paavo s. 83
 Kullberg, Rolf s. 166
 KuvaSiskot s. 125, 163

Lassus, Orlande de s. 82
 Lauren, Alex.s. 89, 91
 Leinonen, Esko K s. 104
 Lincoln, Abraham s. 125
 Lindblom, Seppo s. 37
 Lindgren Arno s. 311
 Lindroos, Väinö s. 70, 72
 Linna, Väinö s. 163, 296, 297, 299, 300
 Liuhto, Uolevi s. 70, 89
 Louekoski, Matti s. 37
 Lundson, Johannes s. 37
 Lönnrot, Elias s. 50, 51, 103, 155, 288, 289, 290

Monte, Philippe de s. 82

Niukkanen, Juho s. 89
 Nurmi, Paavo s. 155, 275
 Nyblin, Daniel s. 155
 Nylund, Timo s. 312

Oivo, Eeva s. 126, 145, 148, 153, 156
 Ollila, Esko s. 37

Paaer, Germund s. 68
 Paakkari (kaivertaja) s. 109
 Paasikivi, J.K. s. 79, 82, 86, 123, 125, 220, 241, 243, 249, 252
 Palmstruch, Johan s. 20, 33
 Paraske, Larin s. 155, 156
 Pere, Jukka-Pekka s. 312
 Petöfi, Sandor s. 83
 Portals s.24
 Porthan, Henrik Gabriel s. 115, 116

Rahikainen, Pentti s. 115, 116, 126, 145, 147, 152, 153
 Raittinen, Paavo s. 48, 63, 68, 70, 71, 83, 309
 Ramsay, August s. 37
 Rangell, J.W. s. 37, 63
 Reitala, Aimo s. 143
 Rissanen, Toivo s. 115
 Rossi, Reino s. 37, 38
 Runeberg, J.L. s. 157
 Runeberg, Walter s. 190, 193, 194, 196, 223, 255, 257, 259
 Ryti, Risto s. 37, 63
 Römer, Ole s. 83

Saarinen, Eliel s. 49, 157
 Sacklén, Eigil s. 104, 133
 Sarvas, Pekka s. 143
 Schjerfbeck, Helene s. 163
 Sibelius, Jean s. 27, 103, 115, 117, 153, 155, 163, 282, 283, 285, 286
 Sillanpää, Miina s. 157
 Simonen, Aarre s. 37, 102, 104, 117, 125, 127, 135
 Snellman, J. V. S. 51, 81, 82, 85, 90, 96, 103, 115, 127, 208, 223, 224, 225, 264, 267, 269
 Solomos, Dionysios s. 83
 Sorsa, Kalevi s. 37, 166
 Stenroth, Otto s. 37
 Ståhlberg, K.J. s. 81, 82, 86, 91, 123, 125, 223, 255, 257, 259, 261

Suomalainen, Kari s. 129, 159
 Söderhjelm, J.O s. 88
 Södergran, Edith s. 163

Taipale, Heikki s. 143
 Takala, Kari s. 309
 Talvio, Tuukka s. 17, 310
 Tanner, Väinö s. 52
 Tanttu, Erkki s. 68
 Teppo, Hannes s. 310
 Tervo, Penna s. 104
 Thorvaldsen, Bertel s. 83
 Tirkkonen, Auvo s. 312, 313
 Tuomioja, Sakari s. 37, 63, 98
 Trichet, Jean-Claude 34
 Tudeer, A.E. s. 83
 Tuhka, Aukusti s. 69, 70
 Törngren, Ralf s. 52

Vaasa, Kustaa s. 84
 Wahlman, Robert s. 63
 Vahtero, Pirkko s. 126, 145
 Valvanne, Heikki s. 134
 Vanhala, Matti s. 166
 Waris, Klaus s. 104, 135
 Waterloo & Sons s. 311
 Vennamo, Veikko s. 125
 Vepsäläinen, Olavi s. 115, 117
 Wergeland, Henrik s. 83
 Viitala, Onni s. 312
 Vilkuna, Kustaa s. 310
 Wirkkala, Tapio s. 70, 71, 74, 81, 82, 85, 86, 91, 93, 109, 111, 142, 304
 Visanti, Matti s. 68, 70, 76, 78
 Vitoria, Francisco de s. 83
 Vives, Juan Luis s. 83
 Voutilainen, Jouko J. s. 134
 Wuorio, Kai s. 152, 153

Ei sisällä luvussa 8 tai liitteissä olevia allekirjoituksia koskevia viittauksia.